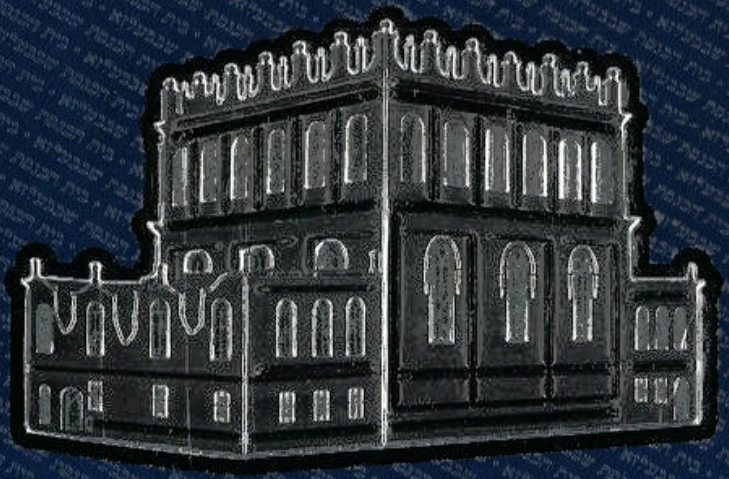
בית הכנסת
שערי עלוא

בעזהשי"ת

ספר

בית הכנסת שבבעלזא

צורת תבניתו הלכותיו ומנהגיו

ועליו חונה

צלעות הבית

מקורות וציונים מספרי הפוסקים ומנהגי הקדמונים ז"ל

ובראשו

מבוא הבית

סדר תולדותיו סיפוריו ותהילותיו

יו"ל ע"י

חודש אדר הראשון תשס"ח לפ"ק

מאה ושמונים שנה להנחת היסוד
לבית הכנסת שבבעלזא
(תקפ"ח-תשס"ח)

ספר "בית הכנסת שבבעלזא"

כל הזכיות שמורות ©
copyright 2008

עבודה מרובה ויגיעה עצומה הושקע בספר הנוכחי בדמים ונרתי משמע בכדי שיצא מתחת ידינו דבר נאה ומתוקן, וכבר אמרו חז"ל אדם אוסר את שלו, ע"כ הננו אוסרים בכל התוקף בין בדיני תורה ובין בדיבא דמלכותא לעשות כמתכונתנו או להעתיק ולצלם מכאן באיזה אופן שהיא בלי רשות מפורשת מהנהלת המכון, וכמו"כ לא ניתן רשות בשום אופן לפרסם דבר מה מספרינו בלי ציטוט המקור

יו"ל ע"י

מכון "שמן רוקח"

בעלזא מכנובקא

מנהל המכון:

הרב שמואל אלימלך וועצלער

עורכי הספר:

הרב יוסף האכהייזער, עורך ראשי

הרב מאיר ווייס **הרב ישכר בעריש מאנדל**

הערות והארות יתקבלו בהערכה ע"י הכתובת:
Mechon Shemen Rokeach % Belz
240 Keap St. Brooklyn, NY 11211, U.S.A.
Tel. - Fax: 1-718-486-3930

עיצוב בית הכנסת והכריכה:

סגנון
יצחק טעסלער
845.352.6556

מכתב קודש

מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

יפוצו מקת
בני-ברק ת"ו
מז' מ"ש 31

בעז"ה יה"ר כי תשא את ראש תשפח לשק

הספר המופלא בעניני קדושת בית הכנסת, וגם לרבות בית הכנסת המפורסים שבנה כ"ק זק' מרן מהר"ש זצללה"ה זי"ע בעיר בעלזא, ובא הספר ללבן פרטיו והלכותיו, כי כל אבן בו מקירותיו תזעק קדוש, ובזה הפליאו פלא והפלא האברכים הח' העושים את המלאכה, ללקט מפי הרא' ומפי השמועה לדלות מתהום הנשי', לאחר חורבן ושואה איומה ר"ל לתפ"צ.

זכות הצדיקים יגן עליהם ועלינו, שיקויים בנו מקרא שכתוב והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי וגו', ועתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישרא', ועתיד הקב"ה בתיהן של צדיקים להחזירן לישובן בקרוב ממש מתוך חסדים ורחמים נחת וכ"ט. יהושע מקת

היטיבה ד׳ לטובים

מעומק לבנו הננו בזה להביע רגשי תודתינו להאברך היקר מאד נעלה בעל
כשרון ורב תבונה בהשכל ובחכמה עוסק ללא ליאות לכל מפעלות
תולדות בית בעלזא בכלל ולמכונינו המפואר בפרט

הרה"ח מוהר"ר **יואל צבי פריעדמאן** הי"ו

אשר עומד תמיד לימיננו בגופו ובנפשו בלונ"ח והשקיע עמל ויגיעה רבה
ועצומה לראות בהופעת ספרינו זה לאור עולם ברוב פאר והדר

**ישלם ד׳ שכרו ויראה ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו, ויתברך ממעון הברכות
בכל הברכות האמורות בתורה, ששון ושמחה ימצא לו ככל אות נפשו לטב
ולחיין ולשלם ומתוך נחת וכל טוב.**

❧ ❖ ❧

המקום פה אתנו להעלות על נס אלו שעמדו לימיננו בסיוע של ממש
בעצה ובמעש לאורך כל הדרך של הוצאת ספרינו זה לאור עולם
בלב ונפש חפיצה ה"ה

מוהר"ר **אלימלך דזשאזעף** הי"ו

מוהר"ר **אהרן שושיצקי** הי"ו

מוהר"ר **מרדכי רייכמאן** הי"ו

מוהר"ר **יצחק אלימלך פריעדמאן** הי"ו

❧ ❖ ❧

הברכה אחת היא להבה"ח

כמר **אברהם יצחק ווייזער** ני"ו

אשר בטוב לבו סיפק לנו הרבה מאוצרותיו האסופים תחת ידיו

❧ ❖ ❧

**יזכו כולם לראות רב ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם מתוך שמחה
ונחת לאורך ימים ושנים טובים ויתברכו בכל משאלות לבם לטובה**

הנהלת המכון

מצבת זכרון

ספרינו זה היא מצבת זכרון על שמם של אותם החסידים הוותיקים
אשר תוכנו ופרטיו הם פרי זכרונותיהם הבהירים שמסרו לנו בטוב טעם ודעת
ובתשו"ח מרובה, ומבארם שאבנו כל צורת תבנית בית הכנסת לכל פרטיו ודקדוקיו
ושעות רבות הקדישו לנו לענות לכל שאלותינו וספיקותינו, ובלב ונפש חפיצה מסרו
לנו הפרטים למען יעמדו למשמרת לדור אחרון

הרב החסיד המפו' מוהר"ר **דוד מאיר** ב"ר **יוסף צבי גרינוואלד** ז"ל
אשר ישב למעלה משלש שנים באוירה עילאית זו של חצר הקודש בעלזא
ושאב מלא חפניים של תורה יראת שמים וחסידות מהחסידים הוותיקים
ובראשם הגה"ח ר' מיכל'ע זאלקאווער זצ"ל והגה"ח ר' דוד געצילי'ס זצ"ל
זכרונותיו הבהירים עד ליומו האחרון סיפקו לנו הרבה פרטים המובאים בספר
לדאבון לב לא ראה את הספר יוצא לאור עולם בחייו
ונלב"ע עם גמר עריכת הספר ביום ער"ח כסלו דהאי שתא תשס"ח לפ"ק

הרה"ח המפו' מוהר"ר **יוסף** ב"ר **ארי' ליבוש שטייכל** ז"ל
אשר שנות נעוריו שגדל בבעלזא היו בהירים בזכרונו,
ובנעימות מיוחדת וטעם זקנים מסר לנו הפרטים של צורת הבית הכנסת
ברוב דייקנות כפי שהיו שמורים אצלו, והקדיש לנו זמן וזמנים טובא
ליישב ולהשיב על כל שאלותינו וספיקותינו

הרה"ח המפו' מוהר"ר **יצחק צבי** ב"ר **ישראל זיידנפעלד** ז"ל
אשר ישב למעלה משלש שנים באוירה קדושה זו של חצר הקודש בעלזא
ושאב שם מלא חפניים של תורה יראת שמים וחסידות, צורת הבית ותכונתו היו
בהירים אצלו וצייר הדברים לפנינו לכל פרטיהם ודקדוקיהם

הרה"ח המפו' מוהר"ר **פרץ** ב"ר **זאב הלוי אנפאנג** ז"ל
אשר בחדשים האחדים שישב בבעלזא לפני פרוץ מלחמת העולם
מילא אוצרותיו בתורה וביראת שמים וחסידות בבחי' טופח על מנת להטפיח
ומסר לנו מזכרונותיו הבהירים שמחים כנתינתן בלונ"ח ובענוות חן
ובתוכן הרבה פרטים המובאים בספרינו

דבריהם הן הן זכרונם אשר יחקקו על לוח לבם של כל המעיינים בספרינו,
ותהא נפשם צרורה בצרור החיים, עדי יקוצו וירננו כל שוכני עפר בביאגו"צ

המרא למארי' וטיבותי' לשקיא

עלינו להביע תודתינו המרובה לזקני שארית הזוכרים
את העיר בעלזא בתפארתה, שהקדישו מזמנם למסור
לנו פרטים רבים בכל הנוגע לצורת הבית הכנסת
ה"ה

הגה"ח ר' **צבי אלימלך כ"ץ** הי"ו מהולושיץ

הר"ר **ב. טובי' קליין** הי"ו ממונקאטש

הר"ר **יעקב ווינבערגער** הי"ו יליד בעלזא

נכד הגה"ח ר' **מרדכי ווינבערגער** זצ"ל דומ"ץ ק"ק בעלזא

הר"ר **אלעזר אדלער** הי"ו יליד בעלזא

הר"ר **יהושע האלצמאן** הי"ו מקריסניפולי

ישאו ברכה מאת ד' יהא חלקם בין מזכי הרבים
ויוחקו לחיים טובים לאורך ימים ושנים טובים דשנים
ורעננים ועוד ינובון בשיבה שמחה ונחת וכט"ס

חברי המערכת

תוכן הענינים

פתח הבית ..... יא

מבוא הבית

ייסוד בית הכנסת ..... כא
במקום אשר יבחר ..... כד
אבן מקיר תזעק ..... כה
עבודת הקודש ..... כח
גבוה מכל בתי העיר ..... לא
ישועות בו מקיפות ..... לג
חנוכת הבית ..... לו
קדוש יאמר לו ..... מב
נשמות בבית הכנסת ..... מז
הזמנים שהתפללו בבית הכנסת ..... נא
בעלי תפלה במקום קדוש זה ..... נב
חורבנו הראשון ..... ס
חורבנו השני ..... סג

פרק א

בניית בית הכנסת

א. מצוות בנייתו ..... עג
ב. סגולתו ..... עד
ג. מטרת בנייתו ..... עה
ד. קיום המצוה בידים ..... עה
ה. זריזות בנייתו ..... עו
ו. בנייתו ע"י יהודים ..... עז
ז. תנאי בבנייתו ..... עח

ח. תיקונו בתשעת הימים ..... עט
ט. זכות הנוטל חלק בבנייתו ..... עט
י. לזכות בזה כל ישראל ..... עט
יא - יב. התרומות לבנינו ..... פ
יג. חנוכת בית הכנסת ..... פ
יד. המשכת בנייתו ..... פא

פרק ב
צורתו החיצונית

א. צורת בתי כנסיות ..... פב
ב. סגנונם המקובל ..... פג
ג. סגנון הביהכ"נ בבעלזא ..... פה
ד. תכנון מיוחד ..... פו
ה. גבהו ..... פז
ו. כיוון עמידתו ..... פז
ז. נגד מקום המקדש ..... פח
ח. פאליש ..... פט
ט. המדרגות לעלות לגגו ..... פט
י. החומה על הגג ..... צ
יא. נזר הקודש ..... צ
יב. הציורים מבחוץ ..... צא

פרק ג
הפאליש המערבי

א. בניית פאליש ..... צב
ב. שעריו ..... צד
ג. מקום השערים ..... צה
ד - ה. משיחים טיר ..... צה
ו. החדר הצפוני שבו ..... צו
ז. הפרוזדור אליו ..... צז

ח - ט. סגירת הבית הכנסת ..... צז
י. פתיחת הבית הכנסת ..... צח
יא - יב. הכיור ..... צח
יג. נטילת ידים לברכת כהנים ..... צט
יד. קופת הצדקה ..... צט
טו. ספסלים ..... ק
טז. קדושתו ..... ק

פרק ד
היכל בית הכנסת

א. צורתו ..... קא
ב - ג. עמודיו ..... קא
ד. מדותיו ..... קב
ה. הרצפה ..... קב
ו. הנצחות ..... קב
ז. קדושתו ..... קג
ח. שלא לבטל התמיד ..... קד
ט. הלימוד בו ..... קד
י. ברית מילה בו ..... קד
יא. ההספד בו ..... קה

פרק ה
שערי ההיכל

א. שער ההיכל ..... קו
ב. צורתו ..... קו
ג. מזוזות ..... קו
ד. כניסה נוספת ..... קז
ה. ה"פארבויעטע טיר" ..... קז
ו. דרך כניסה להיכל ..... קח

פרק ו
החלונות

א. מספר חלונות ..... קט
ב. גבהם ..... קי
ג. גדלם ..... קי
ד. חלונות המערביים ..... קיא
ה. הזכוכיות ..... קיא
ו. קדושת הזכוכיות ..... קיג
ז. פתיחתם ..... קיג
ח - ט. צורות ורישומים ..... קיד
י. כניסת האור לבית הכנסת ..... קיד

פרק ז
הכיפות והגג

א. גובה גג ההיכל ..... קטז
ב. צורת הגג ..... קטז
ג. הכיפות ..... קטז
ד. ציור הכיפות ..... קיז
ה - ו. קישוטי הכיפות ..... קיח

פרק ח
ה"הענג-לייכטער"

א. מקומם ..... קכ
ב. קדושתם ..... קכ
ג. ה"הענג-לייכטער" שלפני ארון הקודש ..... קכא
ד. השתמשות באור עלעקטערי"ק ..... קכא
ה - ו. הדלקת הנרות ..... קכג
ז. נר תמיד ..... קכג
ח. נקיון ה"הענג-לייכטער" ..... קכד
ט. הדלקת הנרות ביוהכ"פ ..... קכד

י. ריבוי הנרות ב"שמחת תורה" ..... קכה
יא. הדלקת הנרות ב"יארצייט" ..... קכה

פרק ט
ארון הקודש

א. מקומו ..... קכו
ב. מדרגותיו ..... קכו
ג. הגדר סביבו ..... קכז
ד. שער לבימת ארון הקודש ..... קכז
ה. אבניו ..... קכז
ו. גדלו ..... קכח
ז. ציוריו ..... קכט
ח. צורותיו ..... קכט
ט. דלתותיו ..... קל
י. הפרוכת ..... קל
יא. פתיחת הפרוכת ..... קלב
יב. קדושת הארון בחורבנו ..... קלב
יג. קדושת ארון קודש עראי ..... קלב
יד. כלי קודש ..... קלג
טו. סידור הכלי קודש ..... קלג
טז. נשיקת ס"ת לנשים ..... קלג
יז. איינרייסן ..... קלג
יח. דרשת "כל נדרי" ..... קלד
יט. עמידת כהנים ..... קלד

פרק י
עמוד הבעל תפילה

א. מקומו ..... קלה
ב. ממעמקים ..... קלו
ג. אדמת קודש ..... קלו

ד. נרות לפני העמוד ..... קלו
ה. טבלת ה"שויתי" ..... קלז

פרק יא
עמוד האדמורי"ם

א. שני עמודים ..... קלח
ב. ישיבה כלפי העם ..... קלח
ג. ה"מייער'לעך" ..... קלח
ד. מקום ישיבת רבוה"ק ..... קלט
ה. המקומות בצד מזרח ..... קמ

פרק יב
הבימה

א. מקומה ..... קמא
ב. הגדר סביבה ..... קמא
ג. מדרגותי' ..... קמב
ד. שלחן הקריאה ..... קמב
ה. הספסל שעלי' ..... קמב
ו. האילנות בחג השבועות ..... קמב
ז. הדרשות עלי' ..... קמג
ח. העלאת המיטה בהלוויית רבוה"ק עלי' ..... קמד

פרק יג
המזבחות

א. שני המזבחות ..... אקמה
ב. צורתם ..... קמו
ג. הדלקת נרות עליהם ..... קמו
ד. הדלקת נרות ביו"ט על המזבח ..... קמו
ה. הטמנת הערלה בהם ..... קמז
ו. הנחת העציצים עליהם בחג השבועות ..... קמח

ז. קדושתם ..... קמח
ח. חשיבותם ..... קמח

פרק יד
שלחנות וספסלים

א - ב. מקום הספסלים ..... קמט
ג. ספסל לפני הבימה ..... קנא
ד. הספסלים שאצל המזבח ..... קנא
ה. השלחן שהביאו ביוהכ"פ ..... קנב

פרק טו
קערת העירוב

א. הקערה לעירובי חצרות ..... קנג
ב. יופי' ..... קנג
ג. נקיונה ..... קנג

פרק טז
מקום התנור

א. החימום בביהכ"נ ..... קנד
ב. התפלות בימות החורף ..... קנה
ג. הכנת תנור לעתיד לבא ..... קנה

פרק יז
ה"סאלאשין"
(האגפים בצפון ובדרום)

א. הוספת רבוה"ק ..... קנז
ב. האגפים ..... קנז
ג - ד. החלונות שבין הסאלאשן להיכל ביהכ"נ ..... קנח
ה - ז. חלונות הסאלאשן (לצד חוץ) ..... קם
ח - ט. צורת הסאלאש הדרומי ..... קסא

י. מדרגות המאלאש העליון בדרום ..... קסג
יא. גגות המאלאשן ..... קסג
יב. אכסדרה לפני המאלאשן ..... קסג
יג. ספסלים ..... קסג
יד. חדר לתשב"ר ..... קסד
טו. אכילה במאלאש ..... קסד

פרק יח
עזרת נשים

א. שלש עזרות לנשים ..... קסה
ב. בניית העזרת נשים ..... קסו
ג. קדושת עזרת נשים ..... קסז
ד. קומת ה"עזרת נשים" ..... קסז
ה. החלונות שבין העזרת נשים להיכל ביהכ"נ ..... קסז
ו - ח. הכניסות לעזרות הנשים ..... קסח

פרק יט
עליית בית הכנסת

א. ה"בוידעם" ..... קע
ב. ה"שווינדל טרעפ" ..... קעא
ג. החזקת השמות ..... קעא
ד. גג ה"בוידעם" ..... קעב
ה. הפתח שעל הגג ..... קעג
ו. החומה שעל הגג ..... קעג
ז. המרזבים שעל הגג ..... קעג
ח. קדושת הגג ..... קעג

פרק כ
חצר בית הכנסת

א. המגרש לפני הביהכ"נ ..... א
ב. מקום ה"חויף" ..... קעד

ג. מקום ה"בית המדרש" ..... קעד
ד. ה"קלאטקע" ..... קעה
ה. קדושת קרשי ה"קלאטקע" ..... קעו
ו. מקום עריכת החופות ..... אקעו

מפתח שמות הספרים והאישים

מפתח הספרים ..... קעז
מפתח האישים ..... קפא

צורת הבית ותכונתו

תמונות בית הכנסת שבבעלזא בפנים ..... קפח
תמונת בית המדרש שבבעלזא בפנים ..... קצד

ואהי להם למקדש מעט

תמונות בית הכנסת שבבעלזא לפי סדר השתלשלות בנייתו וחורבנו

לפני מלחמת העולם הראשונה ..... קצו
בעת מלחמת העולם הראשונה ..... רו
בין שתי המלחמות ..... רח
בעת מלחמת העולם השני' ..... רכו
כהיום ..... רלח

תמונות שאר בתי כנסיות המוזכרות בספר

אוסטראה ..... רלט
בילגורייא ..... רלט
ביקאוו ..... רמ
בראד ..... רמ
הוסיאטין ..... רמא
היבניב ..... רמב
וואדמייזא ..... רמג
זאלקאווא ..... רמד
טאמאשוב ..... רמז

מארניפאל ..... רמז
לאנצהוט ..... רמט
לבוב - ביהכ"נ גאלדענע רויזע ..... רמט
לבוב - ביהכ"נ חדשים ..... רנ
לובימול ..... רנ
לוצק ..... רנב
מאסט ..... רנג
סקאהל ..... רנד
פינטשוב ..... רנה
פשעווארסק ..... רנה
פשעמישל ..... רנה
שידלוב ..... רנז
שעדליץ ..... רנז

פתח הבית

בריך רחמנא דסייען להגיש לפני שוחרי תורה וחסידות ספרינו הדין, העוסק בעניני "צורת ותבנית בית הכנסת", שהם דברים אשר אינם מפורטים בשום מקום, ואין יד כל אדם ממשמשת בו, וכמ"ש בשו"ת 'נודע ביהודה' (מהדו"ת או"ח סי' י"ח) שאין תבנית מיוחדת ידועה בבנין בית הכנסת איך לבנותו.

אמנם כבר כתב הרה"ק מהרי"א מקאמארנא זצ"ל בספרו 'שלחן הטהור' (סי' ק"נ סעיף ד') וז"ל: **"בנין בית הכנסת מקובל בידינו מאבותינו שגם בזמן עזרא וקודם היו בתי בית הכנסת לרבים, ויצורו מקובל לנו וכו', והמשנין מציורין אלו, אינו אלא צד מינות שנזרקה בהם, בודאי, אף שתמונות ביהכ"נ אינו מוזכר, הלא נוסח התפילה וסדר הגדה וצורת האותיות וקידוש החודש וחשבונו אינו מוזכר, וכיוצא בו לאלף, שהקבלה והמנהג בהם עיקר, וזה עיקר הדת הקבלה ומנהג ישראל, והעובר ע"ז מין ואפיקורוס הוא"**, עכל"ק.

"בית הכנסת שבבעלזא" – כמה הלכתא גבירתא איכא למשמע מינה, הבית הכנסת עם ה"א הידיעה. אף שרובם של בתי כנסיות שבמזרח–גאליציא נבנו בסגנון דומה זה לזה, אולם על בית הכנסת שבבעלזא נאמר "רבות בנינו"ת עשו חיל, ואת עלית על כולנה", בבית הכנסת שבבעלזא הושקעה שנים רבות אין מספר של עבודה נפלאה ע"י רבוה"ק זי"ע שיהא בנוי כדת וכדין כדי לצאת ידי כל השיטות בהלכה ובמסורה, ולהכניס בו כל הקדושות שרק שייך להשקיע בבנין בית הכנסת, כפי שהעידו צדיקי דורו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע מייסדו של הבית הכנסת. גם פרטים רבים כיוונו בבנין בית הכנסת שבבעלזא שיהא דומה לבנין בית המקדש, כפי שאפס מקצתם יבואו בספרינו זה בעז"ה.

☆ ☆ ☆

צורת הבית ותכונתו

צוּרַת הַבַּיִת וְתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו
וְכָל צוּרֹתָיו וְאֵת כָּל חֻקֹּתָיו וְכָל צוּרֹתָיו
וְכָל תּוֹרֹתָיו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם
וְיִשְׁמְרוּ אֶת כָּל צוּרָתוֹ וְאֶת כָּל חֻקֹּתָיו
וְעָשׂוּ אוֹתָם: (יחזקאל מג, יא)

צורת הבית–הכנסת ואוסף המנהגים שהבאנו בספרינו זה נלקטו – בעיקר – מפי השמועה ע"י זקני החסידים שהיו בבעלזא ושמו לב לכל הפרטים והדקדוקים שעליהם העידו שנים רבות לאחר מכן.

בעשר שנות החקירות על צורת בית הכנסת זכינו לקבץ פרטים רבים מפי עדים, אשר – לעת צאת הספר לאור עולם – כבר איננו אתנו להבחל"ח, ה"ה **הרה"צ ר' יצחק דוד רוקח זצ"ל** אשר נתגדל ונתחנך בבית המלך על ברכי זקינו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ושנים אלו היו חקוקים בלבו עד יומו האחרון בכל פרט ופרט אשר נעשה בחצר הקודש, הרהגה"ח ראש הישיבה ר' **שלו' הכהן בראנדער זצ"ל** שנסע שנים רבות לבעלזא והשכיל לפקוח עיניו על דרכי החסידים היושבים הגדולים בבעלזא וביותר על הליכות מלכנו רבותינו הק' והנהגתם הנאדרת בקודש, הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל שלמד בבעלזא כמה שנים, הרה"ח ר' **יוסף שטייכל** ז"ל שנולד ונתגדל בבעלזא בימי נעוריו, הרה"ח ר' **אפרים** קליין ז"ל שנסע תכופות לבעלזא, הרה"ח ר' **יצחק צבי זיידענפעלד** ז"ל שלמד בבעלזא כמה שנים רצופות, הרה"ח ר' **פרץ אנפאנג** ז"ל שלמד בבעלזא למשך כמה חדשים ושם לב על פרטים רבים, והרה"ח ר' **אברהם מענדלאוויטש** ז"ל שנסע תכופות לבעלזא, ועוד פרטים אחדים קבלנו מחסידים שונים שהיו פעמים אחדים בבעלזא ומתושבי עיר בעלזא. וכמה פרטים אספנו מכתבי החסידים, ביניהם כתבי הרה"ח ר' **חיים שלמה פריעדמאן** ז"ל, כתבי הרה"ח ר' **ישראל קלאפהולץ** ז"ל, כתבי הרה"ח ר' **חיים נטע כ"ץ** ז"ל, וכן היו למראה עינינו כמה מכתבי תושבי עיר בעלזא, וכן ליקטנו פרטים אחדים מספרים שונים שמביאים זעיר שם וזעיר שם מה שראה המחבר בהיותו בבעלזא או מה שקיבל מפי השמועה.

גם נודעו לנו פרטים רבים ע"י התמונות שנאספו בידי "מכון שמן רוקח" במשך שנות קיומו ואשר אנו מציגים בספרינו כאשר תחזינה עיני המעיינים בספרינו.

פרטי צורת הבנין הובאו בספרינו בדרך כלל ללא ציון מקור, יען כי במהלך החקירות וההתחקות אחר הדברים ראינו כי רובם ככולם נמסרו באין חולק ע"י אלו החסידים שזכו לראותו ולחזות ביפיו, וצורתו עודנה חקוקה בלבבם, זולת באותן פרטים מסויימים אשר לא שמענום רק מא' מעדי זכירה בלבד, שם מביאים אנו את הדבר בשם אמרו. וכמו"כ כשהתקלנו בספיקות ובסתירות אנו מציינים צדדי הספיקות והדבר שהביא אותנו לידי ההכרעה המוצגת.

ומחובתינו להדגיש בזה, כי מאחר ועבודת ליקוט ואסיפת החומר מפי עדי זכירה נעשה בעיקר אחר עבור כ"כ הרבה שנים מאז שראו את הבית הכנסת על תילה, ובפרט שביניהם ישנם כאלו שמעידים בגדלם מה שראו בקטנם, יתכן ומצוי שאין הדברים מדוייקים בתכלית הדייקנות, ע"כ בכל הנוגע להלכה ולמעשה אין בספרינו זה שום הכרעה, לא מצד ההלכה ולא מצד המנהג, ובכל פרט יש לברר כדת מה לעשות.

חביבות יתירה קנתה לו **בית הכנסת שבבעלזא**, וכפי אשר נקרא בסילודין "**די בעלזער שוהל**", אצל חסידי בעלזא לדורותם. במהלך החקירות אחר פרטי צורת בית הכנסת אצל זקני החסידים שזכו בצעירותם להסתופף בגו היכלא קדישא הדין, ראינו והכרנו באיזה ערגה וכיסופין המה מדברים ומתארים את צורתו לפרטיו אף שכבר עברה תקופה של קרוב לשבעים שנות הפסקה, ועוד תהילתו ותפארתו בפיהם, ונזכרים ברטט באותה הקדושה שאפפה במקדש מעט זה את כל הנכנסים בצל קורתו.

במיוחד ובמדה מרובה גברה אהבת קדומים זה בימים אלו שענין בנין בית הכנסת וצורתו נעשה מהדברים העומדים על הפרק, איידי דחביבה מצוה בשעתה כאשר אנ"ש צועדים בחרדת קודש לקראת הימים שכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א עומד לבנות ולהקים בית ד' הבית המדרש הגדול בעיר בני ברק ת"ו, שיהי' בעז"ה לראש פינה לתורה ליראת שמים וחסידות עד ביאת הגואל.

וכאן המקום אתנו לגשת בגיל ורעדה להקריב שלמי תודה אל מול פני הקודש ולהביע שפתותינו תהלה והכרת הטובה אחת מני אלף קדם **עט"ר כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** אשר עצתו אמונה הי' נר לרגלינו והקדיש זמן מזמנים טובא להנחותינו במעגלי צדק ולהאיר לנו את הדרך נעלה בה להיות עבודתינו זו מזוקקת שבעתים, וכל דבר הקשה יביאון אליו להורות לנו את המעשה אשר יעשון

והדרך ישכון בו האור כי טוב. וזכינו לקבל ממנו רוב עוז ואומץ לכל אורך דרכינו עד אשר זכינו כהיום הזה להגיש ספרינו זה על שלחן מלכים ברוב פאר והדר. ותפלתינו מן קדם אבוהון דבשמיא וארעא שיזכה כקש"ת מרן שליט"א לנהל קהל עדתינו על מי מנוחות לאורך ימים שנות חיים מתוך נחת והרחבת הדעת, עדי נזכה לביאת מלכא משיחא במהרה מתוך נחת וכ"ט

יסודות הבית

ספרינו זה העוסק בצורת ותבנית "בית הכנסת שבבעלזא", הינה טבעת אחת משרשרת היצירה של הספר החשוב והנכבד "תל תלפיות" הנערך בטוטו"ד ע"י חברי מכונינו, ועומד לעת עתה בשלבי העריכה לדפוס בעז"ה ברוב פאר והדר. אך יען שפרק זה מיוחד בתוכנו העשיר, בהיות כל תג ופינה של הבנין מדוד במשקל ובמשורה ותילי תילים של הלכות תלויים בו, שמענו לעצת גדולים וטובים, להקדיש ספר מיוחד על הבית הכנסת הקדוש שבבעלזא, צורתו ותבניתו, תולדותיו וקורותיו, בשילוב ציונים ומקורות מספרי קדמונינו ז"ל.

להשלמת עבודתינו בחקר מקורי המנהגים על צורת הבית הכנסת, ירדנו בגנים ללקוט בשושנים לברר שורשן של הדברים אשר מקורן טהור ויסודתן בהררי קודש ממנהגי רבותינו הראשונים כמלאכים, וחקרנו אחר צורתן של שאר בתי כנסיות העתיקים משנים קדמוניות שנבנו מאז ומקדם ככל משפטם וחוקתם, אשר מנהגיהם נשארו לנו לנחלה כיום הזה.

והננו מדגישים, כי בציוני טעמי ההלכות והמנהגים שאנו מציגים בספרינו, אין אנו מתיימרים חלילה בזה לומר שזכינו להשיג אפס קצהו מכוונת קדשם של רבוה"ק, ושעל יסודות אלו נבנו מנהגיהם הליכותיהם והקפדותיהם בקודש, רק לדמות מילתא למילתא באנו, להראות מקום בפוסקים ובדברי הקדמונים שדברי אלו מכוונים כדברי אלו, כי מנהג ישראל תורה היא וללמוד אנו צריכים.

וכאן המקום להזכיר לשבח ידידינו הרה"ח חו"ב טובא צנמ"ס מוהר"ר יחיאל גולדהאבער שליט"א, בעמח"ס "מנהגי הקהלות", שבו ליקט כעמיר גורנה הרבה מנהגים קדומים והערה מקורן טהור, ובתוכם הרבה מנהגי בית הכנסת וצורתו, שספרו הי' לנו לעינים בהרבה פרטים חשובים.

במסגרת החקירות וההתחקות אחר צורת הבית הכנסת ואופי בנייתו וסגנונו, נסעו במיוחד כמה מחברי המכון לבקר בהיכלי קודש וחורבנותיהם של כמה בתי כנסיות

עתיקים שנשארו אחר החורבן בעקבות מלחמת העולם השני' בעיירות שונות במזרח–גאליציא, לדעת ולראות לחקור ולדרוש בצורתם ובנייתם, ובפרט אלו שהיו באותה הסגנון שנבנה בית הכנסת שבבעלזא. פרטים רבים וחשובים נודעו לנו מאותו הביקור שיבואו בעז"ה בין דפי ספרינו כל דבר על מקומו וענינו.

☆ ☆ ☆

ואהי להם למקדש מעט

וָאֶהְיֶה לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט
אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות
שבבבל (מגילה כ"ט ע"א)

בשער ספרינו זה העוסק בעניני צורת בית הכנסת, ראוי להעתיק מה שכותב הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל אבד"ק קראקא בענין צורת בית הכנסת צורתו וקדושתו, וזל"ק:

דעו נא עם ה' וראו כי בתחילת גלות יכניה המלך לבבל, בנו שם בית הכנסת ובאותו ביהכ"נ התפללו רבותינו הקדושים חכמי התלמוד, כמו שהזכירו במס' מגילה [דף ט"ז ע"ב], ובלי ספק כל הבתי כנסיות שבנו דורות הבאים אחרי יכניה וסייעתו, נבנו על אותה תמונה שבנה יכניה וסייעתו, וכה נתפשט מדור דור בכל תפוצות הגולה, וידוע כי עם יכניה היו נביאי ה' בתוך הגולה, ויחזקאל הנביא הטיף נבואותיו בבבל על נהר כבר כי שם נגלו אליו האלקים, והוא אמר להם בנבואתו בשם ה' שיבנו בתי כנסית לשם ה', וה' ישרה שכינתו, כמפורש [ביחזקאל י"א] לכן אמור כה אמר ה' אלקים כי הרחקתי' בגוים וכי הפיצותים בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם, ותרגום יונתן "לבתי כנשתן דאנון יתבין תניין לבית מקדשא" כוונתו מבואר שיהיו בתי כנסיות שוים בערכם אל בית המקדש כערך השר שהוא שני אל מלך, דהיינו שהקב"ה ית"ש יורה שכינתו בבתי הכנסיות בשיעור מעט מן הרבה אשר היה בבית המקדש הגדול והנורא, וכן דרש ר' יצחק במסכ' מגילה שם, מאי דכתיב ואהי להם למקדש מעט אר"י אלו בתי כנסיות שבבבל, ולא בבבל לבד אלא בכל תפוצות ישראל בכל הארצות, כמפורש בנבואת יחזקאל כי

הרחקתים בגוים וכי הפיצותים בארצות ואהי להם למקדש מעט, הרי על כל פזורת ישראל ועל כל הארצות הבטיח ה' שיהיה לנו למקדש מעט.

והנה בלי ספק כאשר אמר להם יחזקאל הנביא נבואה זו, מיד ה' עליהם השכיל תכונת הבית וצורתו, איך להכשירו להשראת השכינה בשיעור מה שיקרא מקדש מעט, ואם אנחנו לא ידענו כי בעו"ה נשכח ממנו, חלילה לשנות ולזוז זיו כל שהוא מאשר הנחילו לנו, וה' הטוב יצרף מחשבות אבותינו וכוונתם הרצויה למעשינו אשר אנחנו עושים באמונה, ויהיה גם לנו למקדש מעט, יהי ה' אלוקינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו, אך אלו המשנים והמהרסים אומרים לאל סור ממנו, אין להם מקדש מעט אפי' מעוטא דמעוטא ליכא, לשוא עמלו בוניו בו כי אין אלקי בקרבו.

ואומר הנראה לי בעזה"י, כאשר אמר להם הנביא בשם ה' ואהי להם למקדש מעט, מיד ה' עליהם השכיל לעשות בהבתי כנסיות דמיון מעט לצורת ההיכל הקודש ומזבח הזהב ומזבח העולה, ויהי' בזה שתי תועליות בשיצטרפו יועילו להשרות כבוד ה' בשיעור מה בבתי הכנסיות, עפ"י כוונת הבונים והבאים בתוכם להתפלל, הראשונה שיועילו לכווין לב המתפלל בכל מקום שהם אל העיר הקודש ובית המקדש וקדשי הקדשים, כמפורש בתפלת שלמה המע"ה [מלכים א' ח'] והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך וגו' וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך ונתתם לרחמים לפני שוביהם ורחמום. הרי מפורש שתהי' כוונת המתפללים מועלת להעלות מרום תפילתם אם יתכוונו לבם אל בית ה' ומקום מקדשו כי שם שער השמים.

הנה תועלת הראשונה מבוארת שבאם יהי' בבית הכנסת לנגד עינינו צורת תבנית הבית הקודש ומזבח הקטורת ומזבח העולה יסייענו לכח המדמה להעלות זכרון ההיכל הקודש על לבבינו.

אמנם רואה אני עוד תועלת שני' זולת הראשונה אשר זכרנו, והוא ע"ד הכתוב את פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, כי בראותנו בין עינינו דמות היכל הקודש והמזבחות, נבוש ונכלם מעוונותינו אשר גרמו לנו אבדן כל אלה הטובות, ויתעורר בלבבנו השתוקקות לבנות בית ה' והיכל קדשו לעתיד, כאשר יהי' עת רצון מאת ה' הטוב.

הרי לנו גודל הענין בעשיית צורת בית הכנסת שיהא דומה כדמות בית המקדש, כי בימינו אלה אשר נתבטלו התמידים ואין לנו לא אולם ולא מזבח, לא מקדש ולא היכל שיכפר בעדינו, אין לנו שיור רק צורת בית הכנסת, אשר בזה אנו מעלים על זכרונינו הנחת רוח לפניו ית' שאמר ונעשה רצונו בבית הגדול והקדוש שנקרא שמו עליו, וזכרון דברים תהא סליחתינו, כי נשמור לעשות את כל החקים האלה לחיותינו כהיום הזה.

וכבר אמר כ"ק מרן מהר"י זי"ע, שהשי"ת נתן לנו את המתנה הזאת של בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם מקדש מעט, ואנו צריכים לראות להתחזק בהם, ועי"ז נוכל לזכות להשתוקק ולהתגעגע להדירה הגדולה אשר עיני כל ישראל מצפין ומתגעגעין אליו, הלא הוא בית מקדשינו ותפארתינו שם ישרה שכינתו בתוכינו.

רבוה"ק מבעלזא מפליגים הרבה בעניני קדושת בית הכנסת, ומוזכר רבות באמרות קדשיהם גודל ענינו, שמה שיעקב אבינו ע"ה זכה לקדושת בית המקדש שלא במקומה כשקפצה לו הארץ (עי' רש"י פר' ויצא שהר המורי' קפץ אליו עד בית אל), כי יעקב אבינו עשה הכנה לדורות, שבכל עת ובכל מקום שיתאספו בני ישראל שבנ"י יתפללו יזכו למעין קדושת בית המקדש, ויתקבלו תפלותיהם תמיד לרחמים ולרצון, כמו במקדש שדלתות ההיכל היו תמיד פתוחות לקבל תפלות ישראל, וכדאיתא בגמרא (מגילה כ"ט ע"א) על הפסוק (יחזקאל י"א, ט"ז) ואהי להם למקדש מעט, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

תפלתינו ובקשתינו שנזכה בקרוב לקיום יעוד חז"ל (מגילה שם): "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שיקבעו בארץ ישראל" בבנין בית מקדשינו ותפארתינו במהרה בימינו, אולם גם עתה בהיותינו בגלותינו יתקבלו תפלות עם בני ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בכל מקום שהם, ויקויים בהם מקרא שכתוב (מלכים א' ח' ל"ח): "כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה", ונזכה ונראה בקרוב בישועתן של ישראל במהרה מתוך נחת וכ"ט, אכי"ר.

מערכת מכון שמן רוקח

חודש אדר הראשון תשס"ח לפ"ק

מאה ושמונים שנה להנחת היסוד לביהכ"נ שבבעלזא

בית הכנסת שבבעלזא

סדר תולדותיו סיפוריו ותהילותיו

בית הכנסת שבעיר בעלזא היה מבתי כנסיות המפורסמים שבגולה, שמראשית בנייתו הושקע בו יגיעה עצומה בקדושה ובטהרה, ונבנה בתכלית ההידור בכל הלכותיו ומצוותיו פרטיו דקדוקיו וכוונותיו, וכל זה מתוך קדושה עילאה וכוונות ויחודים נוראים מהמסד ועד הטפחות ע"י כ"ק מרן מהר"ש זי"ע. ובעבודת הקודש זו המשיכו רבותינו הקדושים דור אחר דור לחזק ולתקן להוסיף ולהדר את בדק הבית כפי הצורך.

ייסוד בית הכנסת

בשנת תקפ"ח התחיל כ"ק מרן מהר"ש זי"ע לבנות את בית הכנסת. היתה זאת אחר שנתגלה לו אליהו הנביא, ולמד אתו כל התורה כולה. ומעשה שהי' כך הי'א:

- בעוד היות כ"ק מרן מהר"ש זי"ע יושב בעיר סקאהל אצל חותנו הרה"ק ר' ישכר דוב רמר"ז זצ"ל, קיבל על עצמו עם עוד שני חברים להיות ער אלף לילות ברציפות, ולנצל אותם על התורה ועל העבודה. מבין שלשה חבירים הללו הי' מרן היחיד שהשלים כל האלף לילות בלי הפסק, בעוד ששני חבריו לא הצליחו להגיע לידי כך, ואחר כמה מאות לילות ראו שאין ביכלתם להמשיך[ב].

מדי לילה הי' נוהג מרן לעזוב את ביתו באישון ליל דרך החלון בסיוע הרבנית הצדקנית מרת מלכה ע"ה, שלא יראוהו ולא יוודע לאיש אודות דרכיו הקדושים, וכך הלך לבית המדרש, ולמד שם כל הלילה עד שהאיר אור הבוקר[ג].

א. המעשה מובא בנוסחאות שונות בכמה ספרים, הבאנו כאן כפי הנוסח המסופר בספר 'אדמור"י בעלזא'. וראה עוד בפנים הספר פרק א' ס"ד ובהערה שם.

ב. סיפר הרהגה"ח המפו' מוהר"ר שמעלקא טויבנפעלד זצ"ל, ששמע מכ"ק הגה"צ מפאלטישאן זצ"ל, שסיפר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ממה שסיפרו לו הזקנים שהכירו עוד את כ"ק מרן מהר"ש זי"ע משנות צעירותו, שבעת למדו בסקאהל קרה הרבה פעמים שלמד בעמידה אצל העמוד משך כל הלילה (וציין, שבגאליצי' לילות החורף היו בני 16 שעות בערך), הי' מתחיל מיד אחר תפלת מעריב, עד שבאו בני ה"מנין הראשון" ואמרו לו לסור מן העמוד שכבר הגיע זמן תפלה של שחרית, ובהיותו שקוע בלימוד לא הרגיש כלל שכבר עבר הלילה, ואלמלא הפסיקוהו הי' ממשיך בלימודו. וכשסיפר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע דברים אלו, הוסיף ואמר: "אם לומדים תורה באופן כזה - ווערט מען די תורה אליין..." - ספר 'זכרון שמואל', תולדות המחבר.

ג. כן סיפר כ"ק מרן מהר"א זי"ע בארה"ק ביומא דהילולא של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בשם אביו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שזקינו כ"ק מרן מהר"י זי"ע שאל פעם את אביו הק' כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בעצמו, אם נכון היא שהי' מדיר שינה מעיניו כ"כ לילות, השיב: "וועז שלאף איך דען יא"? ואמר ע"ז כ"ק מרן מהר"י זי"ע, שמאחר שאביו ז"ל לא הכחיש זאת, הבין שזה נכון. - הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל.

ומענין לענין באותו ענין נעתיק מה שמספר הרה"צ מטיסמניטץ שליט"א המובא בתולדות המחבר לספר 'צמח דוד' מהרה"ק ר' דויד מדינוב זצ"ל בהרה"ק בעל ה'בני יששכר'

בלילה האחרונה לתשלום אלף הלילות, קמה סערה גדולה בעיר, רוחות חזקות נשפו בזעף, מפילים בדרכם אילנות וגגות בזה אחר זה, רוח הסערה פרצה גם אל תוך בית המדרש שישב שם כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בעסקו בתורה ובעבודה, כל החלונות נשברו, וכל הבית נזדעזע כמי שעומד להתמוטט, עד שכמעט אי אפשר הי' להימצא שם בשעה זו מחמת הסכנה.

אמנם מרן לא התייאש, ניסה להדליק נר שיוכל להמשיך ללמוד לאורו, אך ללא הועיל. כך ניסה כמה פעמים, אך אין השלהבת עולה בנר עקב רוח הסערה הנושבת בזעף אל תוך הבית.

מרן התבונן במצב שבה נמצא דוקא בליל זה שבה יזכה להשלים את שאיפתו אחר נידודי שינה של אלף לילות, הבין מרן שמעשה השטן באמצע, שאינו יכול לסבול לראות בהצלחתו להוציא את קבלתו מהכח אל הפועל. ברוב צערו פילס לו בקושי רב דרכו אל הארון הקודש, ופתח את הארון ושפך שם את שיח לבו לפני אדון כל, שיתן לו כח ואומץ לעמוד בפני הנסיון בשעה שעומד כבר במדרגה עליונה כזו.

═══ ☙ ❧ ═══

זי"ע, וז"ל שם: "בלילה אחד ישבו גדולי חסידי רבינו בבית מדרשו, ונתגלגלה השיחה ביניהם בדרכי העבודה מה עדיף יותר, האם לנוח בלילה כדי שיוכלו לעמוד באור הבוקר ולעסוק כעבודת ה'. או אולי מוטב להיות ער כל הלילה ולעבוד את השי"ת, ולא יכלו לבא לעמק השוה, ואמרו לנפשם שאם היתה אפשרות לשאול את רבנו בודאי שהיה מאיר להם הדרך ילכו בה [כי כנראה שלא יכלו תמיד לבא לפניו בספיקותיהם]. רבינו שכב אז על מטתו בחדרו שסמוך לביהמ"ד ושמע השיחה, ופתח את פתח בית מדרשו, ושאל אותם: "מה אתם עושים פה באישון לילה?" והחסידים הבינו שקיבלו כבר בזה התשובה לשאלתם, ורבינו המשיך ואמר: "כתוב בתורה: (שמות כב כו) אם חבל תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו כי הוא שמלתו לבדו וגו', במה ישכב וגו'. הנה כשנותנים פקדון לחבר אין הנפקד משגיח עליו די צורכו, וע"כ כשמקבלו בחזרה אז הבעלים מנקהו עצהיו"ט. וכן הוא בנשמת האדם, יש בנו חלק אלוה ממעל, הוא הנשמה, שהוא פקדון של השי"ת אצלינו, אבל אין אנו משגיחים עליה כהוגן שתהיה נקי מכל רבב וסיג, וע"כ צריך האדם לישן בלילה ואז עולה נשמתו אל בעליה - הקב"ה, והוא מנקה אותה מכל סיג ופגם ומחזירה לבעליה בבוקר נקיה וטהורה, וזהו כוונת הפסוק בידך אפקיד רוחי וגו', וסיים רבינו: ואם תשאלו אותי, הלא הבעלזער רב [השר שלום] אינו ישן [כידוע שהיה ער אלף לילות], זה אינו שאלה, כי הוא למעלה מן הזמן, וגם ביכולתו להחזיר בתשובה את כל העולם בזמן קצר, ומה שאינו עושה את זה כי גם הקב"ה ביכולתו להפליא פלא כזו ועכ"ז אינו עושהו... סיים רבינו את דבריו ושב לחדרו".

בעמדו כך לפני ארון הקודש, רואה פתאום והנה בא אליו יהודי זקן בעל הדרת פנים נפלאה, אשר פונה אליו בדברי ריצוי: "דע לך שאני אליהו הנביא שנשלח למענך מן השמים להרגיע אותך על כל הנעשה כאן, וזאת, להודיע לך גודל החשיבות בשמים של לימוד התורה שלך באלף הלילות שעברו".

בלילה ההיא לימד אותו אליהו הנביא את כל התורה כולה, וסיים בלימוד הלכות בית הכנסת. ויען כי הלכה האחרונה שלמד עמו בליל זה הי' בהלכות בית הכנסת, קיבל אז מרן על עצמו לעסוק בבניית בית הכנסת כהלכתו, וכפי שקיבל מרבו אליהו הנביא זכור לטוב[ד].

☆ ☆ ☆

מטרה מיוחדת עמדה לו לכ"ק מרן מהר"ש זי"ע בבנין בית הכנסת, וכמו שהעיד בנו כ"ק מרן מהר"י זי"ע:

- "שמעתי מאאמו"ר זללה"ה שאמר שבנה הבית הכנסת והבית המדרש להיות זוית לידע שמו ית' עד ביאת גואל צדק בב"א"ה.

א' מתלמידי כ"ק מרן מהר"ש זי"ע מציין עוד:

- "רבינו הגה"ק מהר"ש מבעלזא בנה הבית הכנסת, בקדושה יתירה ובכוונה מיוחדת שתמשוך אלי' נפשות ישראל"[ו].

ד. עובדא זו סיפר כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בעצמו לאחיו הגדול הרה"ק מוה"ר ארי' לייב זצ"ל שהי' רב בעיר בארדיטשוב, כשבא פעם לבקר את אמו ששהתה בבעלזא אצל מרן, וראה איך שאחיו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע מתעסק במו ידיו בבניית בית הכנסת, ושאל את מרן הלא הלכה מפורשת היא דכיון שנתמנה לפרנס על הציבור אסור לעשות מלאכה בפני שנים? סיפר לו מרן את הסיפור הלז, וסיים, אילו הי' בכוחי לבנות הכל, לא חשכתי מטירחתי, והייתי עומד ובונהו כל כולו, רק עכשיו שאין בכוחי לעשות הכל לבדי, עכ"פ מה שיש בכוחי לעשות, לא אעשה בעצמי? - ספר 'דובר שלום'.

ה. הגה"ח ר' אברהם מסטרעליסק ז"ל בחיבורו ה'סטרעליסקער חיבור' (פ' לך לך).

ו. הרה"ק ר' יוסף מאיר מספינקא זצ"ל, הובא משמו בהקדמה לספרו 'אמרי יוסף' (בראשית מאמר י' אות ב') שכתב בנו הרה"ק בעל 'חקל יצחק' מספינקא זצ"ל.

במקום אשר יבחר

כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בחר במקום הזה לבנות עליו בית אלקים, כי ראה כי מן המקום הזה עד למקום המקדש אין שום צורת שתי וערב מפסיק בינתים[ז].

שטח זה הי' שייך בשותפות ליהודי ולהבדיל לגוי, בתחילה השתדלו אצל הגוי שיואיל למכור את חלקו עבור בנין בית הכנסת, הגוי לא סירב והסכים למכור את חלקו, אך כאן נתקלו בסירוביו של היהודי שהי' לו קרקע זה מירושת נחלת אבותיו, וכאשר שמע שהגוי מסכים למכור את חלקו, הלך היהודי וקנה ממנו את כל השטח לעצמו.

באו לבקש מן היהודי שימכור את השטח עבור בנין בית הכנסת למרן, באמרם שמרן רוצה דוקא בשטח זה לצורך הבית הכנסת. אך האיש סירב ואמר שרק בתנאי א' הוא מסכים למכור את השטח, באם מרן יבטיח לו שיהא לו עשירות ובנים טובים. וכשבאו והציעו את התנאי למרן, לא רצה מרן להבטיח[ח].

אחר שעברו כמה שנים, נכנס היהודי פעם בחג הסוכות לסוכתו של מרן, בעת אשר מרן ערך שלחנו הטהור בליל ד' דחול המועד, אושפיזא דיוסף צדיקא, ומרן חילק כפי המנהג "שווארץ ברויט" לכל הנוכחים, וכאשר הגיע תורו של אותו היהודי בעל השטח, אמר לו מרן:

- הנה, כתוב בתורה "ויוסף הוא המשביר", אתה חושב שזה הי' רק פעם אחת לפני כ"כ שנים עברו, אם התורה הקדושה מספרת לנו שהוא המשביר, אזי בכל שנה ושנה הוא כן, כאשר באים האושפיזין הקדושים כאורחים בסוכה, ואינו נאה לאורח לבוא בידים ריקניות, ע"כ כל האושפיזין מביאים אתם מתנות מאותם שהיו משפיעים בהיותם בעלמא הדין, כגון אברהם אבינו מביא עמו מתנת חסד, יצחק אבינו מביא עמו היד החזקה של כלל ישראל, יעקב אבינו מביא עמו התפארת, ויוסף הצדיק מביא פרנסה לכלל ישראל.

ז. 'דובר שלום' אות י"ד.

ח. ראה להלן העובדא שהבאנו אודות זה שמרן לא רצה להבטיח.

במילים אלו נתן לו מרן את ה"שווארץ ברויט", באמרו: "קח לך מתנה מיוסף הצדיק שנותן לך, ומזה יהי' לך פרנסה". האיש הבין את אשר לפניו, ומיד גמרו את המקח, והשטח קם ברשותו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע.

מאז האירה לו פנים ההצלחה, ולא עברו ימים מרובים - עוד בימי החנוכה של אותה השנה - הי' עשרו של זה מפורסם בכל הסביבה, וכל שדות התבואה שגדלה בזידיטשוב ובלעמבערג היו שייכות לו, וברוב עשרו ויד ד' הטובה עליו נדב עבור בניית הבית הכנסת חלק גדול מבניינו, וגם אותם אבנים יקרות מאוד שהביאום מעיר איטאליא ועלו הון רב שהשתמשו בהם לבניית הארון הקודש, היו הכל מנדבתו של אותו היהודי[ט].

אבן מקיר תזעק

כ"ק מרן מהר"ש זי"ע התחיל בעבודת הבני', בהתבטאו שנחשב לו הדבר כבנין בית המקדש, וביקש מנגידים ועשירים והנדיבים בעם להטות שכמם ולעזור אותו בכל יכולתם להשלים זה הבנין. רבים שצבאו על פתחו של מרן להיוושע ולהיפקד בדבר ישועה ורחמים, קבע להם מרן כמה לבנים שעליהם לרכוש עבור בנין בית הכנסת, שבשכר זאת יושעו בישועות ורפואות ובכל משאלות לבם.

מרן הי' מפרש הפסוק "אבן מקיר תזעק'", שלעתיד לבא יזעקו כל אבני הקיר של בית הכנסת ויעידו: פלוני ופלוני נדב אותי לקירו של בית הכנסת[יא].

☆ ☆ ☆

חגיגת הנחת אבן הפינה לייסוד בית הכנסת התקיימה בפרשת ויצא דשנת תקפ"ח לפ"ק, ומרן אמר תורה על הפסוק "אבן מקיר תזעק", שראשי תיבות של

ט. הגה"צ מנאראל זצ"ל, הובא בספר 'נועם אמרים' (סאסוב) חג הסוכות, אושפיזא דיוסף.

י. חבקוק ב', י"א.

יא. דבר זה אמר מרן בעת שיצאו שלוחים לאסוף מעות לצורך הבני', וביקשו מעם מרן שימסור להם "מכתב המלצה" לחסידיו שיסייעו אותם בעבודתם, אמר להם מרן שיאמרו משמו פירוש זה.

מילים אלו הם: אמ"ת, וסופי תיבות הם: קר"ן, ואותיות האמצעיות הם: יעק"ב. וסיים, שכל התפילות שיתפלל איש מישראל באתרא הדין, יקשיב הקב"ה לקול תפילתו, וימלא את כל משאלות לבו לטובה[יב].

ואכן, הבית הכנסת, כל משך שנות קיומה, היתה ידועה למקום מסוגל לקיבול תפלות ישראל. וכבר הי' מעשה אצל הרה"ק משינאווא זי"ע, שביקש פעם לחסיד שנסע לכ"ק מרן מהר"ש זי"ע שיזכיר אותו לפני מרן, והוסיף ואמר לו: "באם יהי' קהל חסידים גדול, ולא יזדמן לך לגשת אל הקודש פנימה, אבקשך להזכיר שמי בתוככי בית הכנסת שבבעלזא[יג].

☆ ☆ ☆

בעת הנחת אבן הפינה לבנין בית הכנסת, עמד שם כ"ק מרן מהר"ש זי"ע סמוך למקום הבני', ובידו קערה על מנת לאסוף בתוכו נדבות הציבור לטובת הבני'. כמובן שהקהל נדחק בהמוניו להביא את נדבת לבם איש כמתנת ידו.

לאחר ששהה שם מרן זמן ממושך, עזב את המקום לשעה מועטת. כאשר חזר לאחר מכן ושאל את הגבאים שנשארו שם במקום כמה כסף נאסף בעת שלא הי' נוכח, השיבו שלא נאסף מאומה, ענה מרן על כך ואמר:

- כתיב: מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה אשר ציוה ד' לעשות אותה, ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וגו'. לכאורה יש לדייק כאן בלשון "אל יעשו עוד מלאכה", אטו בעשיית המלאכה עסקינן, ביותר הי' לו לומר "אל יביאו עוד למלאכת הקודש". והתוס'[יד] כתבו בזה בשם הירושלמי מקור למלאכת הוצאה דרחמנא קריי' מלאכה, אבל לפי פשוטו של מקרא צריך הדבר ביאור.

יב. בשם הגה"צ מבילגורייא זצ"ל, וכן הובא בספר 'פאר וכבוד'.

יג. 'אוצרות ירושלים' (חלק י"ט עמוד שט"ו).

יד. שבת צ"ו ע"ב בד"ה וממאי.

אלא - המשיך מרן - כי ידע משה רבינו שכל זמן שעושי המלאכה עובדים במלאכת המשכן הם מכניסים התעוררות דקדושה ותשוקה עצומה בלבות בני ישראל עד שלוקחים בני ישראל מכל הבא בידם להביא למלאכת המשכן, ואף לא יצייתו לקול ההכרזה המכרזת שיפסיקו להביא. על כן ציוה להכריז שעושי המלאכה "אל יעשו עוד מלאכה", שאז מיד פסקה ההתעוררות ושככה התשוקה אצל בני ישראל, וכך "ויכלא העם מהביא"[טו].

טו. כ"ק אדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל בספר 'שפע חיים' (שנה ו' גליון ל"ב).

לדיבורים קדושים אלו מצינו לעוד צדיקים שכיוונו בהם, ראה בספה"ק 'מגיד תהלות' (להרה"ק ר' יחיאל איכל מ"מ במעליטץ) שכתב בפ' ויקהל בזה"ל: "איש ואשה אל יעשו, ויכלא העם מהביא, מה שלא העביר קול שלא להביא, שמעתי בשם החסיד המפורסם מו"ה זכרי' מענדל נ"י מליזענסק שאמר שלא יכול לעצרם שלא להביא, כי נדבת לבם הי' כאש בוערת בלי הפסק, ע"כ כשבאו ואמרו למשה שמרבים להביא הבין משה שזה הי' מעושי המלאכה מלאכת המשכן, וכל מה שהיו עושין היו ממשיכין קדושה ללב כל ישראל, וע"כ ציוה משה לאמר שלא יעשו עוד מלאכה, וע"י כך ויכלא העם מהביא ממילא, כי נפסקה הקשת הקורנס למלאכת הקודש".

ובספה"ק 'זרע קודש' להרה"ק מראפשיץ זי"ע (פ' תרומה) כתוב לאמר: "ועל דרך זה פי' הרב הקדוש מו"ה מ"מ משענדישוב זצ"ל, שאמרו אל משה מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה, ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וגו', ויכלא העם מהביא, דקשה שהי' לו להכריז שאל יביאו עוד, וגם להבין הלשון מדי העבודה וגו'. רק עד"ז, שמשה הבין שתשוקה זאת מכניסים העושי מלאכה בלבם, ואם לא יבטלו ממלאכתם אף שיכריזו שלא יבואו עוד לא יצייתו להם מחמת תשוקתם והתלהבותם שהכניסו עושי המלאכה בהם, ולכן ויעבירו קול במחנה וגו', שיתבטלו ממלאכתם, ועי"ז ויכלא העם מהביא".

וראה עוד ב'ילקוט אוהב ישראל' (פר' ויקהל ובהערות שם) עוד כמה נוסחאות האמורות בשמו של הרה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע בסגנון זה.

עבודת הקודש

טרם שניגש כ"ק מרן מהר"ש זי"ע למלאכת הקודש הלך להסתכל בצורת הבנין של בית הכנסת העתיק והמפורסם בזאלקאווא[טז] הסמוכה לבעלזא, וכדוגמתו בנה

טז. אודות תולדות וקורות בית הכנסת העתיק והחשוב זה מסופר: בשנת תמ"א לפ"ק חלתה בתו של מלך המדינה "סאביעסקי", ולרגל הידידות ששררה בינו לבין עם ישראל הבטיח שבאם תתרפא בתו ינדב כל ההוצאות לבניית הבית הכנסת בעיר זאלקאווא, שם הי' רגיל לבא מדי שנה לנופש. בניית בית הכנסת זה נמשך לתקופה של ששים שנה. הבית נבנה כמבצר שיחזיק מעמד לשנים רבות, על מנת שישאר בין היהודים זכרון לשמו. ואכן בית כנסת זה עומד עד היום הזה.

לפני בית הכנסת נמצאת בית קטן שקראו לו "דער שוהל שוהל'כל". הגה"ק בעל תבואות שור זי"ע ששימש ברבנות בעיר זאלקאווא התפלל בבית הכנסת זה, ובמשך היום הי' עוסק על התורה ועל העבודה בה"שוהל שול'עכל". גם הגר"א זצ"ל בימי גלותו התפלל בבית הכנסת זה.

בבית הכנסת זה ביקרו צדיקי וגדולי הדורות לדורותיהם. ומסופר, שהבעש"ט הק' זי"ע בעת שבא לו גילוי מן השמים לשמש תלמידי חכמים שבדור, בא לזאלקאווא על מנת לשמש את הגה"ק בעל תבואות שור זי"ע, והתפלל בבית הכנסת זה, וגם התוועד אז עם בעל התבואות שור זי"ע בה"שוהל שולע'כל". בשל התנגדותם של מתפללי בית הכנסת הי' הבעש"ט הק' צריך להניח תפלין דר"ת בה"שוהל שולע'כל".

גם התפללו בתוכו הרה"ק בעל תולדות יעקב יוסף זי"ע, הרה"ק הרבי ר' זושא זי"ע, והרה"ק הרבי ר' שמעלקא זי"ע. ומסופר שהרה"ק הרבי ר' זושא זי"ע בעת שחזר מאחיו הרבי ר' אלימלך זי"ע עבר דרך זאלקאווא, ונכנס לבית המדרש והרגיש נעימות מיוחדת בתפלתו כתפלתו של הבעש"ט זי"ע. אחר זה נודע לו כי במקום שעמד בעת תפלתו עמד גם הרה"ק בעל התולדות זי"ע - ספר 'אהל אלימלך'.

כ"ק מרן מהר"ש זי"ע הי' פעם משובתי שבת בעיר זאלקאווא והתפלל בבית הכנסת זה. המתפללים נהגו כמנהגי אשכנז, וידע מרן שלא יניחו לו מרצונם הטוב להתנהג כמנהג החסידים לומר "הודו" לפני מנחה ו"כגוונא" אחר קבלת שבת. נתחכם מרן, ובבואו לביהמ"ד בערב שבת, אמר להגבאים שרוצה לומר קאפיטל אחד בתהלים לפני מנחה, וקצת זוהר לפני קבלת שבת. והרשו לו. וכך עלה בידו לומר הודו וכגוונא בדרכי נועם - ספר 'י"ג אורות'.

גם כ"ק מרן מהר"י, מהרי"ד ומהר"א זי"ע התפללו בבית הכנסת זה. ובעת הנסיעה לבעלזא של מקהלות אנ"ש בחודש מרחשון תשס"ג לפ"ק, ביקש כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לסור לזאלקאווא ולהתפלל בבית הכנסת זה, מקום שהתפללו שם אבותיו הק'. בהזדמנות זה ניגש כ"ק מרן שליט"א גם לציונו הק' של זקינו הגה"ק בעל תבואות שור זי"ע.

את בית הכנסת בבעלזא. היות והבית הכנסת בזאלקאווא נבנה באופן שונה מכל בתי כנסיות שרובם נבנו לפי תוכניות שתוכננו ע"י בנאים נכרים שבנאום כדוגמת ארמונות הנכרים או בתי תפלתם, לכן רצה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע לבנות הבית הכנסת שלו בבעלזא דוקא כדוגמת בית הכנסת ההוא.

אמנם מרן הלך גם כן לשאר בתי כנסיות עתיקים לראות בתבניתם. עוד טרם התחלת המלאכה שלח מרן שליח לבראד למדוד את הבית הכנסת דשם על מנת לבנות את בית הכנסת שבבעלזא בגודל זהה לבית הכנסת שבבראד, אך לאחר יציקת היסודות בבעלזא נודע שהשליח טעה ומדד את מידת היכל הבית הכנסת של בראד מבפנים, ומרן בנה את ההיכל לפי מדות אלו מבחוץ. כשנודע הדבר למרן הצטער ע"ז מאד, אבל לא רצה לשנות סדרי היסודות עוד.

☆ ☆ ☆

מרן קרא על עצמו את מאמר חז"ל יז: "ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך", שמרן מהר"ש [שנקרא שמו 'שלום'] הוא ובניו יהיו בונים בית ד'. ואכן כך הי', שרבוה"ק הוסיפו כולם לבנין בית הכנסת יח.

☆ ☆ ☆

על אודות הקדושה וטהרה שהשקיע כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בעבודת בניית בית הכנסת, מסופר:

- פעם בעת שעסק כ"ק מרן מהר"ש זי"ע במו ידיו הקדושות בחומר ובלבנים בבניית בית הכנסת, ניגש אליו א' החסידים, ורצה ליקח מידיו את הכלי עם הטיט, כדי להקל על מרן מעבודתו. הרבנית הצדקנית מרת מלכה ע"ה הבחינה בכך, ומיד

יז. ברכות ס"ד ע"א.

יח. וכ"ק מרן מהר"א זי"ע פי' מאמר חז"ל זה בעת הקמת הישיבה בארה"ק, ואמר, שכהיום אם רוצים ל'בניך' [-בנים טובים והגונים], צריכים ל'בוניך' [-בונים בית ד']. - הגה"צ ר' אלחנן האלפרין שליט"א מראדימישלא - לונדון.

מיחתה בו באותו חסיד באמרה, שלא יהין לעשות כן, שעי"ז עלול לבלבל ח"ו את מחשבותיו הקדושות של מרן בעת עבודת הקודש[יט].

☆ ☆ ☆

סיפר כ"ק מרן מהר"י זי"ע:

- פעם בעיצומה של עבודת הבניי' הפסיק אבי ז"ל בעבודתו, וציווה להביא לפניו איזהו ספרים מסויימים, שנזקק להם לצורך המשך הבניי'. הספרים לא היו נמצאים בבעלזא, ועקב כך הופסקה העבודה לזמן מה.

בינתיים עבר מוכר ספרים א' דרך בעלזא, והביא עמו את אלו הספרים הנדרשים לצורך המשך הבניי', והביאו אותם לפני אבי ז"ל.

כשהביאו הספרים לאבי - המשיך כ"ק מרן מהר"י זי"ע - פתח אותם ועיין בתוכם באיזה מקום. ולמרבית הפלא לא הי' באותו מקום שעיין בה שום שייכות לעניני בית הכנסת, ועכ"ז לא הי' יכול להמשיך בעבודתו בלא שיעיין בהם, ומיד אחר שעיין בהם הי' יכול להמשיך בעבודתו.

- והדברים רמים ונשגבים.

☆ ☆ ☆

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר פעם בליל הסדר, שכ"ק אביו מרן מהר"י זי"ע לחש לו באזנו ביום ראש השנה, שענין זה שהי' אצל משה רבינו ע"ה בהקמת המשכן - שאמר לו הקב"ה להעמיד המשכן, והוא רק עשה מעשה כל דהו ונגע בקרשים במו ידיו ומיד הוקמו מעצמם - הי' גם אצל אבי כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בעת הקמת בית הכנסת הקדוש הזה[כ].

יט. ספר 'פאר וכבוד'.

כ. ספר 'ליקוטי אברהם', ששמעו מפיו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע.
בנוסח אחר מובא בספר 'וירא ישראל' (עמוד קכ"ו): "רבינו הקדוש מרן מהרי"ד זצ"ל אמר בליל הסדר על דברי בעל הגדה, ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו,

גבוה מכל בתי העיר

אחד הדברים שמרן הקפיד עלי' במהלך בניית בית הכנסת, הי' שבנין בית הכנסת יהי' הבנין הגבוה יותר מכל בתי העיר, כמבואר בשלחן ערוך[כא].

הי' אז בבעלזא איזה פריץ רשע, שעמד גם הוא באמצע בניית ביתו סמוך למקום בית הכנסת, ובראותו שמרן משתדל שבנינו יהי' הבנין הגבוה ביותר, הוסיף ברשעתו קומה נוספת על בניינו, כדי שמרן לא יצליח בשאיפתו.

מרן לא ויתר, והוסיף גם הוא לעומתו על הבנין הק' של בית הכנסת, עד שנעשה גבוה משל אותו הרשע.

שלח הפריץ לומר למרן, שבאם לא יפסיק מרן בבנייתו, יעמוד על היהודים כהמן בדורו.

השיב מרן:

- אמנם כדבריו כן הוא, שגם הוא כהמן הראשון יהי' לו מפלה, ובעזרת ד' בגבורים לא יצליח הפריץ לגמור את ביתו, כי יפול הנופל ממנו.

לבסוף נודע כי השטח שעליו עומד המבנה של אותו הפריץ הי' שייך ליתומים, וציוו השלטונות לפרק את כל הבנין.

שיש לדקדק בכאן, אמאי לא אמר "ונתן" לנו את בית הבחירה כמו שאמר בכל הפסקא, אילו נתן וכו'. ואמר שי"ל, דהנה אמרו חז"ל ודרשו, אבן שלימה מסה נבנה, בנה לא נאמר אלא נבנה, שנבנה מעצמו, ופעם אחת בליל ראש השנה לאחר התפלה הרכין אבי ז"ל מרן מהר"י את ראשו אלי ואמר בזה הלשון: "בשבוע זו עסקו בבנין בית הכנסת כמה פועלים, וביניהם כמה ערלים ג"כ, ומ"מ לא עשה שום אדם כלום אך הכל נעשה מעצמו". וכן היה גם בבנין בית המקדש, שהגם שהי' נראה לעיני האדם שבני אדם בונים הבית המקדש, אבל באמת לא עשה שום אדם כלום, רק הקב"ה בנה אותה, וזהו שאמר "ובנה" לנו את בית הבחירה, דהיינו שהקב"ה בעצמו בנה.

כא. ראה שו"ע או"ח (סי' קנ סעיף ב'). וראה מה שהבאנו בזה להלן בספר.

השטח הוצע למכירה פומבית ע"י השלטונות, ורצה מרן לקנותו על מנת לבנות עליו את ביתו נאוה קודש, שלח אותו הרשע למרן לאיים עליו, כי באם ישתדל יהודי לקנות את השטח, עתיד הוא להנחיל צרות לכל היהודים.

שלח מרן לקרוא לרופא א' מעיר וויען שהי' מכירו, וביקש ממנו להשתדל לרכוש את המקום בעבורו. ואכן עלתה ביד השליח לקנות את השטח עבור מרן, ולימים נבנה שם על אתרא הדין משכן קדשיהם של רבוה"ק זי"ע, ה"הויף" וה"גרויסע שטוב".

הרשע ההוא לא הי' יכול לספוג עלבונו וחמתו בערה בקרבו בראותו כי מרן הצליח לרכוש לו המקום שנלקח ממנו, ולא הרפה מנסיונותיו להצר צעדי היהודים, ואיים על היהודים כי בפרוס חג הפסח בשנה הזאת לא ינתן להם רשיון לאפות מצות. וכן עשה והגיש תלונה בבית המשפט שלא ליתן ליהודים לאפות מצות מחשש שלא תארע שריפה בעיר על ידי זה.

באו אנשי העיר למרן לשאול מה יעשו עם הצו של השלטונות שאסרו לאפות מצות, השיב להם מרן שאין להם ממה לפחד, וגם אלו שהיו רגילים ליסע לביתם על חג הפסח, ציוה להם מרן שישארו בבעלזא, ויהי' להם מצות די והותר.

לא עברו ימים מועטים, יום אחד כאשר רכב הפריץ הרשע הזה על סוסו ברחובות העיר, הגיע לפתע הפריץ מעיר הובניב לקראתו. הי' זה ברחוב צר, אשר אין מקום לשנים ביחד לעבור ביחד, ולא ויתר א' מהם לסטות מדרכו ליתן לרעהו מקום לעבור, ונפלה קטטה עזה ביניהם ונאבקו איש עם רעהו, עד שנפל אותו הרשע מעל סוסו, ונהרג שם במיתה משונה. כן יאבדו כל איביך ד'[כב].

כב. עפ"י ספר 'פאר וכבוד'.

ישועות בה מקיפות

גם מסופר רבות אודות הישועות ורפואות שנושעו רבים, השזורות בעבודת בנין בית הכנסת:

פעם עברו דרך בעלזא כמה יהודים שעסקו במסחר, וציוה מרן להגבאי לעכב אותם בעיר, בכדי שיקחו גם הם חבל בעבודת בניית בית הכנסת.

הללו שלא היו מן החסידים, מיאנו בתחילה בדבר, באמרם שנחפזים הם לדרכם, אמנם בשמעם שכך היא פקודת מרן, פחדו להמרות פי צדיק, ועשו כמו שציווה עליהם מרן.

אחר שעשו איזה עבודה קלה בבנין בית הכנסת, שאלו את פי מרן אם כבר יכולים להמשיך את דרכם, אך מרן סירב וציוה שימשיכו בעבודה.

אנשים הללו נצטערו מאד על אשר מרן מעכב אותם מלילך לדרכם, אמנם פקודת מרן שמרה נפשם, ולא זזו משם עד שבאה ההוראה מבית מרן שיכולים הם להמשיך בדרכם.

בעזבם את העיר נוכחו לדעת, כי בעת שמרן עיכב אותם בבעלזא, ריחפה עליהם סכנה גדולה, שנהר "בוג" שחוצה בין בעלזא לקריסטניפאלא - מקום מושבם, עלה על גדותיו והציף את הגשר שעל הנהר, וכל הנוסעים שם טבעו ונהרגו. או אז הבינו את פשר הדבר שעיכב אותם מרן בבעלזא[כג].

☆ ☆ ☆

סוחר א' הגיע לבעלזא בתקופת עבודת בנין בית הכנסת, וביקש מכ"ק מרן מהר"ש זי"ע שיתפלל בעדו שירד שלג עז בחורף הבא, כדי שיוכל בקל להעביר סחורתו ממקום למקום במזחלות שלג ע"ג השלג והכפור, ועבור זה תרם הסוחר סכום הגון לצורך בניית בית הכנסת, ומרן בירך אותו כמבוקשו.

כג. ספר 'דובר שלום'.

כשהגיע החורף שמע מרן איך ששני ילדים קבלו זה לזה באמרם:

- "מרן קיבל כסף ובשביל כך צריכים אנחנו לסבול הקור".

שלח מרן לקרוא לילדים אלו, וציוה לאנשי ביתו לתפור מעילים עבורם. באמרו, שבאם הם יסבלו עוד מהקור, יצטרך להפסיד את כל הכסף ולהחזירו להסוחר[כד].

☆ ☆ ☆

סיפר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע:

- בעת שעמד זקיני כ"ק מרן מהר"ש זי"ע באמצע עבודת בנין בית הכנסת, הגיעה אשה אחת והזכירה את עצמה להיפקד בזש"ק, ותרמה עבור זאת סכום הגון לצורך בנין ביהכ"נ. מרן נהנה מאד מהסכום שהניחה על השלחן, ואמר לה: "מיר זאגן נישט צו, מיר וועלן בעטן".

כשראתה שאין מרן מבטיח לה, הוסיפה וכפלה את סכומה הראשון, והפצירה במרן שיבטיח לה שתיפקד בדבר ישועה. אמר לה מרן: "מיר זאגן נישט צו, מיר וועלן בעטן, וועט דער באשעפער העלפן".

שוב שטחה האשה את בקשתה, ושילשה את הסכום, אמר לה מרן: "אונז זאגן נישט צו, אונז וועלן זיך מתאמץ זיין בתפילה".

האשה לא הרפתה והוסיפה עוד הפעם על סכומה, ושוב אמר לה מרן: "אונז וועלן מיר זיך מתאמץ זיין בתפילה, און וועז מיר זענען זיך מתאמץ בתפילה, העלפט זיכער דער באשעפער".

דברים הללו עדיין לא סיפקו את נפש האשה האומללה, ובראותה שלא קיבלה הבטחה מלאה ממרן, עמדה ולקחה עמה את כל הכסף אשר אמרה ליתנם למרן, ויצתה בפחי נפש.

כד. הרה"ח ר' פרץ אנפאנג ז"ל.

כשראה זאת מרן, אמר: "לא את הכסף מיצר לי, ולא בנין בית הכנסת מיצר לי, רק זאת מיצר לי, על אשר לא זכתה להיוושע".

המשיך כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ואמר:

- כשבירך זקיני ז"ל לאשה זו בפעם הראשונה, היתה באה לה הישועה מיד, ואך אז עס איז נישט געווען באשערט, האט דער זיידע אויפגעשטעלט דאס שוהל אן אירע געלד, און זי איז געבליבען אן קינדער רח"ל[כה].

☆ ☆ ☆

בעיר סיגוט התכוננו אנשי העיר וראשי הקהילה לבנות תלמוד תורה לילדי ישראל על מנת לחנך אותם בדרך התורה והיראה. לשם כך עשו מגבית מיוחדת בבית הכנסת המקומי להשיג בכך את הסכומים האדירים הנצרכים להוצאת תכניתם מהכח אל הפועל. בין התורמים החשובים הי' גם החסיד המפו' מוהר"ר משה ארי' פריינד זצ"ל אביו של הרה"ק מנאסוד זצ"ל וראש הקהל דק"ק סיגוט, שתרם בעד זה סך של עשרים וחמש גולדען, סכום נכבד בימים ההם.

לבסוף לא אסתייע מילתא, והתלמוד תורה לא בא לידי גמר.

גמר ר' משה ארי' זצ"ל בלבו ליקח את הסכום שאמר ליתן לבניית התלמוד תורה ולהביאו לכ"ק מרן מהר"ש זי"ע שעמד בעת ההיא באמצע בניית בית הכנסת.

כשהגיע לבעלזא, קיבל מרן בקורת רוח מיוחדת מעות אלו מידיו של ר' משה ארי' שהי' מפורסם בצדקתו וביושר לבבו[כו].

במעמד ההוא עמד שם יהודי אחר, שגם הוא תרם סכום נכבד ביותר לצורך בניית בית הכנסת, ובכל זאת לא זכה לקבל ממרן אותה תשומת לב שהעניק מרן

כה. הרה"ח ר' פרץ אנפאנג ז"ל. עובדא זו סיפר כ"ק מרן מהר"א זי"ע באר"י בעת שהגיע אצלו יהודי מארה"ב והזכיר א"ע בפניו להיפקד בזש"ק, והי' בדעתו לתרום סכום כסף. וכאשר אמר לו מרן כי אצלינו לא נהוג להבטיח, יצא עם כל הסכום שאמר ליתן לפני מרן. ואז סיפר מרן לפני המקורבים עובדא זו.

כו. וכאשר העיד עליו הרה"ק ר' מרדכי מנאדבורנא זי"ע, שלר' משה ארי' יש לו כשר'ע גרייצע'ס.

לר' משה ארי' ז"ל, עבר עליו רוח קנאה בר' משה ארי', ופנה אליו ואמר לו בקול רם בפני מרן:

- אבל תזכור ר' משה ארי' כשאכן יבנו תלמוד תורה בעיר סיגוט, תתן עוד עשרים וחמש גולדען לכך.

נענה מרן ואמר: ר' משה ארי' וועט געבן און געבן און געבן...

ואכן, באותן הימים התחילה פרנסתו של ר' משה ארי' לפרוח ועלה על גפי ההצלחה באופן נפלא, ובכל אשר השכיל הצליח[כז].

חנוכת הבית

עבודת בניית בית הכנסת נמשכה חמש עשרה שנה, אשר בכל השנים הללו עומד מרן בעינא פקיחא משך כל שעות העבודה, ובמו ידיו הק' עוסק בהקמת מקדש מעט זה, ואינו נותן לבנות מאומה בלתי משמרתו ונוכחותו[כח]. המלאכה נמשכה עד שנת תר"ג לפ"ק, שבה הקדים מרן לחנך אותה, על אף שלא נשלמה עדיין כליל.

☆ ☆ ☆

בשנת תר"ב, כשהיכל בית הכנסת כבר נגמרה מלאכתו, ורק העזרת נשים עוד טרם נבנתה, רצו כבר מקורבי מרן לחנך את ביהכ"נ ולהתחיל להתפלל בתוכה, שאלו את פי מרן על הדבר הזה, אמר להם מרן:

- הנה ידוע כי אף אם כל השערים ננעלו, שערי דמעות אמנם לא ננעלו לעולם, א"כ עלינו להתאמץ ככל שאפשר שתפילותינו יעלו עם תפלות בעלי דמעות, ותפלתן

כז. מפי נכדו הגה"צ ר' אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א רב דביהמ"ד דחסידי בעלזא בלונדון יצ"ו.

כח. ראה להלן בכותרת "קדוש יאמר לו" עוד מענין זה.

של הנשים הרי היא מתוך בכי, וא"כ האיך נוכל לעמוד להתפלל בבית הכנסת כשעדיין אין מקום לנשים להתפלל אתנו יחד, שתפלותינו יעלו עם תפילתן[כט].

☆ ☆ ☆

כאשר מלאכת הקודש של בנין בית הכנסת הגיעה לסיומה מתוך השקעת קדושה מיוחדת, לא שקטה עדיין נפשו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, והתנצל לפני מקורביו כי עבודתו בקודש יכולה היתה להתקיים ביתר קדושה וביתר שלימות.

המקורבים אשר ידעו וגם ראו משך כל הזמן, איך שמרן משקיע בעבודה זו כל הקדושות שניתנו להשקיע, נשתוממו מאד בשמעם דברים כאלו יוצאים מפי מרן, עד כי משברון לבם געו כולם בבכי'.

בראות מרן את שברון לבם של הנוכחים שנתבהלו לשמע דבריו, הרגיעם ואמר להם:

- כל מצוה הנעשה בידי אדם, רצונו ית' היא שתגיע המצוה לידי שלימות, אמנם דבר א' היא המעכב את המצוה מלהגיע לידי שלימות, והוא, אם חסר הענין של "לב נשבר", שבלתי "לב נשבר" אין יכולה המצוה לבא לידי שלימות, ורק באמצעות שבירת לבו של האדם זוכה שמצוותו תגיע לשלימותה.

ובזה יש להבין - המשיך מרן - מה שאמר משה רבינו ע"ה לפני בני ישראל בגמר מלאכת הקמת המשכן, דכתיב שם[ל]: "ויברך אותם משה", ופי' רש"י במה בירכם: "יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ד' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו". ולכאורה יש להבין כפל הלשון שבירך אותם "ומעשה ידינו כוננה עלינו", ואח"כ חזר ואמר "ומעשה ידינו כוננהו".

אלא - ביאר מרן - שכאשר גמרו בני ישראל את עבודת הקמת המשכן, התבוננו ועשו חשבון לעצמם, שהרי ביכולתם הי' לקיים עבודת ד' זו בהרבה יותר שלימות.

כט. כך סיפר הרה"ק ר' פנחס מדולינא זצ"ל בנו של הרה"ק ר' משה מקאריב זצ"ל בנו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע.

ל. שמות ל"ט מ"ג.

כשראה משה רבינו ע"ה את שברון לבם הבאה להם מתוך התבוננות זו, אמר להם שהשתוקקות זו חשובה לפני הקב"ה כעשי' חדשה בשלימות, וכך בירכם: "ומעשה ידינו כוננה עלינו" - ע"י עבודתכם בפועל, אבל עדיין לא נתכוננה בזה המשכן על תילה בשלימות, ורק ע"י מחשבתכם זו שהיא חשובה לפני הקב"ה כעשי' בשלימות בפני עצמה, זכיתם לידי "ומעשה ידינו כוננהו"[לא].

☆ ☆ ☆

בשנת תר"ג חינך כ"ק מרן מהר"ש זי"ע את מקדש מעט זה. עדיין לא נגמרה כל צרכה, ומרן כבר רוצה לחנך אותה. לפליאתם של גדולי החסידים והמקורבים על מה ומדוע המהירות לחנך את בית הכנסת בעוד לא נגמרה כליל, השיב מרן שברצונו הוא שגדול הדור יהי' כאן בחנוכתה.

החסידים לא הבינו פשר הדברים, אך עשו רצון צדיק, ובא' משבתות החורף התחיל מרן להתפלל בתוכה, וחנוכת הבית נערכה בהשתתפותם של הרבה אלפי ישראל ובראשם קדושי וגדולי הדור.

לפני חגיגת חנוכת הבית אמר כ"ק מרן מהר"ש זי"ע למקורביו: הן אני לבדי איני כדאי וראוי לחנך את הבית הכנסת, אמנם ישנו איש אחד בדור שיש בכוחו לסייע לי בחינוך הבית, אך לא ארהיב בנפשי עוז לקרוא אותו לבוא הנה". כוונת מרן היתה להרה"ק ר' יהושע העשיל מקאמארנא זצ"ל[לב].

לא. כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בעת חנוכת הבנין החדש דבית המדרש דחסידי בעלזא בעיר אנטווערפן יצ"ו, מוצש"ק פ' פקודי שנת תשנ"ט לפ"ק.

לב. הי' בנו של הגאון בעל 'ברוך טעם' זצ"ל, והי' נחשב אז מזקני צדיקי הדור. ביום ד' תמוז הי' כ"ק מרן מהר"א זי"ע נותן תיקון עבור א' מבני המשפחה שהיא"צ חל להיות בו ביום, ביום זה חל גם כן יומא דהילולא של הרה"ק מקאמארנא, ומרן האריך לספר בגדולתו, ובתוך הדברים אמר מרן בשם אביו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע שהי' "א ריינע בעל רוח הקודש" - כ"ק אדמו"ר מפשעווארסק זצוק"ל.

פעם הגיע א' מנכדי הגאון בעל 'ברוך טעם' זצ"ל, ותיאר עצמו לפני מרן כנכד בעל ברוך טעם, שאל אותו מרן על פרטי היחוס, השיב שהוא נמנה על נכדי ר' יהושע העשיל מקאמארנא, אמר לו מרן, הלא די בזה להזכיר שהנך נכד רבי יהושע העשיל.

בערב שב"ק שבה הי' אמור שמרן יחנך את הבית הכנסת, אמר מרן להרבנית שתכין מאכלים טובים על שבת, כי הוא מתכונן עצמו לקבל אורח גדול ונכבד שיבא אליו על שבת.

קודם כניסת השבת, כאשר שמש העיר הי' צריך לילך ולדפוק על בתי העיר להזכירם על כניסת השבת כדרכו מדי ערב שבת בשבתו, עמד גם בשבוע הזה וחיכה עד שיצווה לו מרן על כך, כדרך שהי' נהוג בכל ערבי שבתות, אמנם הפעם ציוה לו מרן שימתין עוד ולא ללכת עדיין לדפוק. ובכל פעם שבא השמש לשאול ממרן אם כבר ילך לדפוק על פתחי הבתים, השיב מרן "עדיין יש זמן".

ויהי כאשר נטו צללי ערב, הגיעה פתאום לבעלזא עגלה רתומה לכמה סוסים, שהלכה ישר לביתו של מרן, ולתמיהתם של כל אנשי בית מרן יצא ממנה לא אחר מהרה"ק ר' יהושע העשיל מקאמארנא זצ"ל ומשמשיו. או אז ציוה מרן להשמש ללכת לדפוק על דלתות בני העיר, לקבל פני שבת מלכתא[לג].

במוצאי שב"ק סיפר הרה"ק מקאמארנא זצ"ל לכ"ק מרן מהר"ש זי"ע גופא דעובדא היכי הוה:

- אני לא הייתי יודע כלל שמרן כבר עומד לחנך את בית הכנסת בשבת זו, ורק בערש"ק בבוקר כשהייתי מכין עצמי לתפילת שחרית, שמעתי פתאום איזה קול שהכריז כי בשבת זו כבר יתפלל מרן בבית הכנסת החדש, וראוי שאקח חבל בהשמחה. ויהי בשמעי הדברים האלה, התפללתי מיד במהירות, ותיכף יצאתי ועשיתי את דרכי בעלזאה.

אמר לו מרן:

- מאד חפצנו כי כבוד תורתו הרמה בוא יבוא אלינו לשכון כבוד בעירנו ולחנך עמי את הבית הכנסת, רק לא יכולתי לשאול זאת מאתו, אכן תהלה לד' כי השי"ת מילא את שאלתי, ונתן כזאת בלבבו לבוא בעצמו אלי, ותהלה לד' כי יהי' לי תנא דמסייע בחינוך הבית הכנסת"[לד].

לג. 'דובר שלום' (אות י"ב).

לד. 'דובר שלום' (אות י"ב) ממכתב הר"ר אברהם איטנגא מדוקלא ז"ל.

כעבור חדשים מספר, ביום ד' תמוז דההיא שעתא תר"ג, כשנסתלק הרה"ק מקאמארנא, הבינו הכל את פשר הדבר מדוע מיהר מרן לחנך את בית הכנסת.

☆ ☆ ☆

בעת נישואי בתו של כ"ק מרן מהר"י זי"ע עם הרה"ק מציעשנוב זצ"ל, נכח שם הרה"ק ר' יהושע מטומשוב זצ"ל, ושאל אבי החתן ה"ה הרה"ק משינאווא זצ"ל את מרן על הרה"ק מטומשוב האם מרן מכיר את האברך הזה, השיב מרן שהוא זכה עוד להכיר את אביו הרה"ק ר' יוסף מטומשוב זצ"ל. לשאלתו של הרה"ק משינאווא האיך הי' אפשר למרן להכיר את אביו, בעוד שאביו כבר נסתלק בהיות מרן בחור צעיר לימים. סיפר מרן, שבעת שחינך אביו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע את הבית הכנסת, ראה פתאום אדם גדול גבה קומה מאד, שהגיע קומתו עד לגובה החלונות שבביהכ"נ, ושאל את אביו, מי הוא זה הבעל קומה, השיב שזהו הרה"ק מטומשוב, שבעוד שהותו עמו בלובלין בעת שמרן כבר עסק בהלכות בית הכנסת, הבטיח לו שהוא יבא להשתתף במעמד חנוכת הבית[לה], ועל אף שכבר איננו בחיים[לו], מילא הבטחתו ובא מעולם העליון להשתתף בשמחת חנוכת בית הכנסת[לז].

מעמד חנוכת הבית היתה לשיחה בפי רבים זמן רב לאחר מכן. יהודים רבים זכו לישועות ורפואות באותו מעמד[לח].

לה. לפי נוסחא אחרינא: הרה"ק ר' יוסף מטומשוב זצ"ל השתתף בעת הנחת אבן הפינה לבית הכנסת, ומרן הזמינו אז לבא גם לחנוכת הבית, והרה"ק מטומשוב הבטיח למרן שישתתף גם אז.

לו. הרה"ק ר' יוסף מטומשוב זצ"ל נסתלק ביום כ"ה ניסן תקצ"ט לפ"ק, באמצע תקופת בניית הבית הכנסת.

לז. לפי נוסח אחר סיפר זאת מרן להרה"ק ר' יהושע מטומשוב זצ"ל בעצמו, ואולי שניהם נכונים.

לח. ראה בגמ' מועד קטן (דף ט' ע"א) שבעת חנוכת הבית של המלך שלמה כתיב (מלכים א' ח', ס"ו): "וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ד' לדוד עבדו ולישראל עמו", שנפקדו כולם בבן זכר.

אחת מסיפורי הישועות שהתרחשו בעת חנוכת הבית של הבית הכנסת בבעלזא, סיפר כ"ק אדמו"ר הרה"צ ר' אברהם מסלונים זצ"ל ששמעו מפי יהודי שהי' נוכח במקום:

- במעמד חנוכת הבית היתה אשה אחת אשר באה עם ילדה המשותק, אשר היה בעל מום מלידה - כל איבריו היו משותקים ובלתי מפותחים, ר"ל. באותו יום לא הירשו לאיש להיכנס אל מרן, כיון שמרן היה עסוק וטרוד עם אורחים נכבדים, אדמו"רים ורבנים, אשר באו להשתתף במעמד חנוכת הבית. כיון שכך לא הירשו גם לאותה אשה מסכנה להיכנס אל הרבי.

פרצה האשה בבכי והתחננה לפני השמש שירשה לה לדבר עם הרבי על אודות בנה, כיון שאין באפשרותה לבוא שנית. אך השמש דחה אותה בטענה שאין הרבי פנוי היום, בשל ההכנות לחנוכת-הבית.

בשמוע זאת אשה אחת מבין הקהל, ניגשה אל אמו של הילד לייעץ לה ואמרה: "עמדי על יד בית מרן, ובשעה שייצא לדרכו לבית-הכנסת לחנוכת-הבית, יעמדו הרבה אנשים משני צדי המדרכה, כשתראי שמרן יוצא מחדרו תגשי אל המדרכה, וכשיראו אותך החסידים, יפנו לך דרך כדי לא לעמוד על ידך, באותו רגע תקחי את הילד ותניחי אותו על המדרכה במקום שמרן צריך לעבור, וכשמרן יהיה סמוך לאותו מקום - תלכי משם ותעמדי מנגד".

עשתה האשה כעצת חברתה והניחה את הילד על המדרכה.

כשהגיע מרן אל המקום, שאל ודרש לדעת מי הילד. סיפרו לו האנשים על האשה ועל בנה החולה. עמד מרן וחשב קימעא. כעבור דקות אמר: "הביאו את הילד לבית-הכנסת".

בבואם לבית-הכנסת הכריז מרן: "כל רך לבב, יקום וייצא!" יצאו רבים מן האנשים החוצה.

אותו היהודי אשר סיפר את המעשה הזה, נשאר וראה כיצד מרן התקרב אל הילד, ואמר לו: "יישר את הראש!" משראה מרן שאין הילד נע, הרים קולו בצעקה וקרא: "הלא אמרתי לך ליישר את הראש!" מיד התחיל הילד לשאת ראשו כלפי

מעלה. המשיך מרן לבקש את הילד ליישר את כל איבריו, אבר אחר אבר, אך הילד נענה רק אחרי שחזר שלוש פעמים על הבקשה. כך פקד מרן שלוש פעמים ליישר כל אבר בגופו, עד שלבסוף קם הילד והתהלך על רגליו, כשהוא בריא ושלם בכל גופו[לט].

קדוש יאמר לו

ככלות מלאכת הקודש באו צדיקי וקדושי הדור לבקר היכל הקדוש הזה, וכולם הביעו את התפעלותם מגודל הקדושה אשר מרן הטביע במקום.

כשבא הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב זי"ע בפעם הראשונה לבעלזא[מ], כבר הי' זקן בא בימים, וכבדו עיניו מראות, הובילו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע להיכל בית הכנסת, ומישמש בידו אנה ואנה, ובכל מקום בואו אמר "גוט גוט", עד שהגיע למקום מסויים, ונעצר שם ושאל את מרן "מה זאת", וכאילו תמוה לו מה שאינו מרגיש במקום זה אותה הקדושה שמרגיש בכל הבית הכנסת. השיב מרן, שבשעה שבנו מקום הלזו, לא הי' הוא נוכח שם[מא].

☆ ☆ ☆

כאשר הגיע פעם לבעלזא הרה"ק ר' אהרן מבייטש זצ"ל בנו של הרה"ק ר' מאיר מדזיקוב זצ"ל, נזדמן לו ללכת ביחד עם כ"ק מרן מהר"י זי"ע לברית מילה שהתקיימה בעיר. בעברם על יד בית הכנסת, הבחין הרה"ק ר' אהרן בחור שהי' בכותל הצפוני של בית הכנסת בלתי מתוקן. פנה למרן ושאל מה הטעם בדבר שמשאירים החור כל כך שנים, ואין מי שישים על לב לתקנו.

לט. ספר 'אדמור"י בעלזא' (ח"א עמוד קס"א).

מ. הוא הי' מזקני תלמידיו של הרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע מליזענסק, ובסוף ימיו נסע לבעלזא במצוות רבו הרה"ק מלובלין זי"ע, פרטי הדברים ראה בחלק שני בפרק "נסיעת החסידים לבעלזא".

מא. הרהגה"ח ראש הישיבה ז"ל.

השיב לעומתו כ"ק מרן מהר"י זי"ע:

- דע לך כי האבן הזאת הראה הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב זי"ע לאבי ז"ל שאינו מרגיש בו אותו הקדושה כמו שמרגיש בכל שאר חלקי הבנין, ובשביל כך ציוה אבי ז"ל להרוס אותו המקום, וכשיבא מלך המשיח יתקן הוא את האבן ההיא.

ואם אבי ז"ל אמר - המשיך כ"ק מרן מהר"י זי"ע - שמלך המשיח יבא ויתקן אותו החלק, האיך יכול אני לבוא ולתקנו[מב].

☆ ☆ ☆

סיפר הרה"ק ר' אברהם שמחה מבארניב זצ"ל[מג] שבפעם הראשון שנסע לבעלזא לכ"ק מרן מהר"י זי"ע, כיבד אותו מרן עד למאד, ונכנס עמו לבית הכנסת, והראהו היקר והתפארת שהשקיע אביו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בכל פרט ופרט, ואחר כך לחש לו באזניו אשר אביו הקדוש אמר לו כי פינה אחת מבית הכנסת קידש בקדושה גדולה מאד, ומשם הוא התפשטות הקדושה בכל בית הכנסת[מד].

☆ ☆ ☆

סיפר הגה"צ ר' שמואל שרגא שניטצלער אב"ד טשאבא זצ"ל, שפעם כשנכנס לבית הכנסת בליל יום הכיפורים לפני כל נדרי, הרגיש איזה קדושה נוראה ואור

מב. 'אדמור"י בעלזא' ח"א.

מג. נכד הרה"ק ר' אליעזר מדזיקוב זצ"ל בן הרה"ק מרופשיץ זי"ע.

מד. ספר 'כוחו דרשב"י'. ומסיים שם תלמידו הגה"צ מהרא"ז מרגליות זצ"ל: ואמר מו"ר הרב [מבארניב] זצ"ל אשר שהה שם בבעלזא למשך איזה שבועות, ובמשך הזמן בכל יום ויום חיפש ובדק כל בית הכנסת למצוא את הפינה הקדושה הזאת. ושאלתיו, האם מצא הרבי את הפנה הקדושה הזאת, והשיב לי רבי בפנים שוחקות: "זאת אינם מגלים".

גדול בבית הכנסת, וכשבירך אח"כ ברכת שהחיינו, כיוון להודות לד' גם על הקדושה שזכה להרגיש במקום[מה].

☆ ☆ ☆

כ"ק מרן מהר"ש זי"ע אמר שבית הכנסת שלו יש לו קדושת ארץ ישראל. ואמר ע"ז כ"ק מרן מהר"א זי"ע בשם אביו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, דאיתא בגמרא[מו] אמרו לי' לר' יוחנן: איכא סבי בבבל, תמה ואמר: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב, אבל בחוצה לארץ לא, כיון דאמרי לי' דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר, היינו דאהני להו [לבני בבל להאריך ימים]. נמצא לפי דברי הגמ' הללו, דמקדמי ומחשכי בי כנישתא יש לו אותו הכח והחשיבות שיש בקדושת ארץ ישראל. וע"ז אמר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, דמכאן לימוד זכות על אלו הנשארים בחו"ל, ואינם דרים בארץ ישראל, לפי שהבתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ, יש בהם ג"כ קדושת ארץ ישראל[מז].

☆ ☆ ☆

כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר בשם זקינו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, שדרך בית הכנסת זה עוברים תפלות ישראל למקום המקדש.

ועוד אמר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בשם זקינו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, אשר "ביי משיח'ן וועט דער שוהל זיין פון די שיינע שוהלען"[מח].

☆ ☆ ☆

מה. הגה"צ ר' אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א רב דחסידי בעלזא בלונדון.

מו. ברכות ח' ע"א.

מז. כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א. ואמר מרן שליט"א שכ"ק מרן מהר"א זי"ע הוסיף ע"ז ואמר, דכל זה הוא רק בגדר "לימוד זכות" על הדרים בחוץ לארץ, אבל אין טעם זה מספיק לצאת מא"י לחו"ל.

מח. סיפר הגה"ח ר' אלימלך רומפלער זצ"ל, ששאלו פעם את כ"ק מרן מהר"א זי"ע בארה"ק על אודות דברי כ"ק מרן מהר"ש זי"ע שהביהכ"נ יעמוד סמוך לבית המקדש, ושהכהן גדול

הי' נהוג לאכול מזונות ויי"ש בפאליש שעל יד בית הכנסת. פעם אמר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע שלעתיד לבא יעמד ה"שוהל" על הר הבית בין שאר שתים עשרה בתי כנסיות, וביום הכיפורים בין עבודה לעבודה, כשילך הכהן גדול לפוש מעט, יבא הכהן גדול לפוש בפאליש הזאת. מני אז נזהרו החסידים שלא לאכול בהפאליש[מט].

☆ ☆ ☆

בעת בנייתו, התנה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע שלא יחול על הבית הכנסת כל חומרי בית הכנסת, שאין מותר בו אלא להתפלל וללמוד ולא שום דבר אחר[נ]. אירע אמנם פעם בימות הקיץ, כאשר נכנסו כמה יושבים ללמוד בתוך הפאליש הצפוני של בית

יעבור דרך שם, והרי רואים אנו בעינינו איך שהרשעים הרסו את בית הכנסת והחריבו אותה כליל, השיב מרן כי דברים הללו הם סתרי תורה. ופי' הגה"ח ר' אלימלך ז"ל את דבריו הקדושים של מרן עפ"י מה דאיתא בגמ' סוף פ"ק דיומא (כא, ב) כמה דברים שהיו בביהמ"ק שנגנזו, ובתנא דבי אליהו (פרק כה) איתא: ומפני מה נטמן המשכן עד היום הזה מפני שעשאוהו הכשרים בנדבות לבם וקשה לפני הקב"ה להפסיד כל מה שעשו הכשרים בנדבות לבם ולעתיד יבא הקב"ה וישרה בתוכו כמדה הראשונה. ומלשון "עד היום הזה" יש לדייק שיש עדיין לנו שייכות לזה גם ביום הזה, ורק שהוא טמון מעינינו. ובזה יש לפרש כוונת כ"ק מרן זיע"א באמרו שהיא "סתרי תורה", דהיינו שנגנז ביחד עם שאר דברים שנגנזו, ויש לזה שייכות עמנו גם ביום הזה, שהרי עשו אותם כשרים בנדבת לבם.

מט. הרהגה"ח ראש הישיבה ר' שלו' בראנדער זצ"ל.

נ. אודות דין עשיית תנאי בבית הכנסת ושביחד עם זאת ינהגו בו קדושת בית הכנסת, עי' שו"ת 'שואל ומשיב' (סימן ס"ג) שמברר שם שמועיל. וכותב בתחילת דבריו: עת זכיתי לבנות ביהכ"נ פה עיר לבוב, והי' ביום ה' אלול תר"ב, שנת "בחמשה לאלול הוחל המלאכה" לפ"ק, וביום הששי עת עמדנו במקהלות עם אז שאלוני אם יהי' לו כל דין קדושת ביהכ"נ, ואמרתי כי קדושת ביהכ"נ חמוד מאוד, בכל זאת עלה על דעתי שיהי' עליו קדושת ביהכ"נ, אך בזאת יאות לי אשר אם יש בו ללמוד ויצמאו יוכלו לשתות בעת למודם, וגם מה שנוהגין לאכול בשמחת תורה מיני מתיקה יוכלו לאכול, ועוד איזה פרטים יען פרטנו בפירוש בעת הקמת אבן הראשה. ואמרתי לברר הדבר. עיי"ש המשך דבריו. ועי' שו"ת 'ויען יוסף' (או"ח סי' ס') שכן עשה גם כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה בבנין בית המדרש של הישיבה בארץ ישראל.

הכנסת שהי' מקום צל, ציוה כ"ק מרן מהר"א זי"ע שלא ללמוד שם, מחמת קדושת בית הכנסת שישנו בו[נא].

☆ ☆ ☆

בשתא אחריתא לחייו עלי אדמות של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, כאשר נשאו אותו במוצאי יוה"כ לתוך בית הכנסת כשהוא מרותק לכסאו, בכדי לקבץ את התפלות בבית הכנסת כדרכו בקודש מדי שנה בשנה[נב], ויהי בעת שהגיע על מפתן בית הכנסת, ביקש שיתעכבו במקום, ולסובב את פניו אל מול ארון הקודש, ופנה איפוא אל הנוכחים, ואמר להם כדברים האלה:

- חושבים אתם שכ"ק זקיני ואבי ז"ל היו נוהגים לשוב לבית הכנסת באפוקי יום הקדוש בכדי להעלות את התפלות לשמים, ואני אומר ששבו לבית הכנסת בכדי להתבשם מקדושתו מאחר שהיו טרודים כל היום בקדושת היום עד שלא חשו את קדושת בית הכנסת[נג].

☆ ☆ ☆

נא. הרה"ח ר' חיים שלמה פריעדמאן ז"ל. והוסיף, שהיתה זאת פליאה גדולה אצל הנוכחים, כי גם בתוך בית הכנסת ממש היו רגילים ללמוד, מחמת תנאו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע. וראה מה שהבאנו להלן בספר פרק א' סעיף ז' ופרק ד' סעיף ז'.

נב. המנהג לקבץ את התפלות במוצאי יוה"ק נהוג הי' אצל רבוה"ק מבעלזא זי"ע, שהלכו אחר הבדלה בביהמ"ד שהתפללו שם ביוה"ק, והסתובבו אנה ואנה, ושהו שם זמן מה. וסיפר הרב החסיד ר' יוסף קנובלוך ז"ל מת"א, ששמע בשנות בחרותו בבעלזא, כי זימנא חדא בעת נוהגו בקודש של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע להכנס אל היכל הבית הכנסת במוצאי יוה"כ לקבץ את התפלות, הרהיבו עוז בנפשם כמה מגדולי היושבים לברר צדיק מה פעל, ושאלו את פי בנו כ"ק מרן מהר"א זי"ע אודות פשר מנהג זה. השיבם מרן: "דעם טאטנ'ס ענינים קען מען נישט משיג זיין, אבער בפשטות קען מען זאגן א טעם: איין איד דאוועט מיט קאלטע טרערן, און א צווייטער איד דאוועט מיט ווארעמע טרערן, מישט ער דאס אויס צוזאמען".

זאת ועוד אודות מעמד נורא זה וענייניו הרמים והנשגבים, ראה ספר 'ביתו נאוה קודש', ירח האיתנים.

נג. ספר 'ביתו נאוה קודש'.

פעם ביום "שלש עשרה מדות" בשעה שהתפללו בבית הכנסת, הבחין כ"ק מרן מהר"א זי"ע באנשים נוספים שבאו לחזות בעבודת קדשו, כשבדעתם להצטרף להמנין של מרן בחדרו, הרעים עליהם מרן באמרו: "יש לכם בית הכנסת קדוש כ"כ שכדאי ללכת אפילו אלף פרסאות בכדי להתפלל בתוכה, ואתם באים להתפלל דוקא כאן"[נד].

נשמות בבית הכנסת

מפורסם לכל הי' ענין ה"נשמות" שהיו כנכנסים ויוצאים במקום קדוש זה, ורבים היו פוחדים לעבור דרך בית הכנסת בשעות הלילה מפחד הנשמות שהיו שם. לא פעם אירע שבאו אנשי העיר לספר לפני מרן שנשמעים קולות משונים מכיוון בית הכנסת.

דבר זה הי' מקובל בקרב תושבי עיר בעלזא שהנשמות באות בלילה לבית הכנסת, אשר בסיבה זו הונהג שבכל בוקר כשבא השמש לפתוח שערי בית הכנסת, הי' מקיש מקודם על הדלת, כמו שמודיע להנשמות שמתכוננים האנשים להיכנס לבית הכנסת[נה].

ומסופר כי פעם בא א' לפני כ"ק מרן מהר"א זי"ע, והתלונן על אשר בנו מפחד מלעבור דרך בית הכנסת, מחמת השמועות העוברות מפה לאוזן על הנשמות המסתובבים שם. אמר לו מרן, שעצם הדבר שמסתובבים שם נשמות, אכן יאמין, רק לפחד אינו צריך[נו].

☆ ☆ ☆

נד. כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.

נה. כזה הי' גם בהרבה קהלות קדושות בישראל שהי' מקובל שהנשמות באות בלילה לבית הכנסת. ומנהג זה הובא ב'מנהגי פיורדא', שהשמש מכה על פתח בית הכנסת. וכן משמע ב'מנהגי וורמיישא' (סי' א'). וב'מנהגי הקהלות' (עמוד פ"ג) מביא בשם כמה כותבי העתים הקדמונים, שבהרבה קהלות אמרו כן, שבזה ניתנה האות לנשמות המתכנסות בלילה בביהכ"נ, לצאת משם.

נו. הרה"ח ר' חיים נטע כ"ץ ז"ל.

כמה פעמים אירע בחצר בית הכנסת שראו החסידים כלב מסתובב שם, ושמעו מפ"ק של מרן איך שהוא נוקב בשמו של א' שהי' ידוע בחייו לא' המשכילים, או כא' שעמד לצד המשכילים[נז]. ומסופר גם שפעמים הוסיף מרן ואמר מדוע זכה והגיע לכאן.

☆ ☆ ☆

סיפר החסיד ר' דוד געציל'ס זצ"ל, שבלילה אחת עבר זקינו ר' געציל ז"ל[נח] דרך בית הכנסת, ושמע מבחוץ איך שמכריזים את שמו ושם אביו לעלות לתורה. ר' געציל נפחד מזה עד למאד, ונכנס תיכף לכ"ק מרן מהר"ש זי"ע. אחר שסיפר

נז. פעם נקב כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בשם משכיל ידוע, שבעת שנסע כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע למושל המחוז ביחד עם העסקן הדגול הרב הגאון ר' אברהם חיים דוד סופר זצ"ל נשיא כולל ארץ ישראל, לפעול בעד הגזירה שנגזר אז על הרבנים שצריכים להכיר שפת המדינה, מצאו אותו יורד מן המדרגות המובילות לארמון השר, והתחצף למרן באמרו, שאין שום תועלת לעלות, שהדבר כבר מוחלט ואי אפשר לשנותו, אמר לו מרן: לעת עתה אנחנו ממשיכים לעלות, אבל אתה אמנם הולך ויורד. מרן לקח עמו התהלים של הרה"ק המגיד מקוזניץ זי"ע, ואמר שבכל פעם שהוא צריך לישועה אומר תהלים בספר זה, ובעודם בדרך אמר מרן לר' א"ח דוד ז"ל "נאמר תהלים ביחד". כשנכנסו להמושל הציג מרן את הרה"ג ר' חיים דוד סופר כנכד הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל אב"ד פוזנא. הג"ר א"ח דוד ז"ל תמה מדוע הוא מתארהו כנכד הגרעק"א, בעוד שבדרך כלל מתארים אותו כנכד ה"חתם סופר", וגם אצל הגויים הרבה יותר ידוע ה"פרעשבורגער רב" מה"פוזנער רב" (כי פרעשבורג היתה עיר גדולה ביותר ביחס לפוזנא). אך לתמהונו הרב, בשמוע זאת המושל, סיפר, שהי' לו פעם ישועה אצל זקינו הרב מפוזנא, שפעם נאשם במשפט קשה, וכבר הי' אז אחר חתימת הגזר-דין, הציעו לו ידידיו שיכנס להרב מפוזנא אולי יוכל להושיע לו, ואכן סופו של דבר הי' שנהפך גזר דינו ויצא זכאי במשפט. אחר זה שטח מרן את הבקשה שבעבורה הטריח עצמו לבא לכאן, השיב המושל כי כבר אין בידו לשנות את הגזירה אחר שכבר נחתם. אמר לו מרן, והלא גם הגזירה שהי' עליך נתבטל על ידי זקינו של יהודי זה על אף שכבר הי' חתומה. הדברים קלעו אל המטרה ונכנסו ללבו, וחפץ ד' בידם הצליח להעביר את הגזירה. אז הבין הגאון ר' חיים דוד זצ"ל מדוע שינה מרן הפעם והציג אותו כנכד "ר' עקיבא איגר" - הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל, ששמעו מנכדו של ר' אברהם חיים דוד זצ"ל.

נח. ר' געציל ז"ל הי' אדם גדול מאד, ולכן קראו את נכדו החסיד ר' דוד בשם "דוד געציל'ס" על שמו.

למרן מה ששמע, אמר לו מרן שיכנס לבית הכנסת בעינים עצומות, ויעלה על הבימה, ויברך תחילה וסוף, ויצא משם בעינים עצומות, ולא יסתכל כלל אנה ואנה מפני הסכנה. ר' געציל התאמץ לעשות כדברי מרן, אך עם כל זה נכשל והזיק אותו הדבר, וביום המחרת - מחמת איזה תאונה שהיא - ניזוק אחת מאצבעותיו[נט].

☆ ☆ ☆

בליל יום כפורים אחת הורגש בבית הכנסת דוחק רב ולחץ גדול בלתי נסבל, היכל בית הכנסת הי' מלא על כל גדותיו באנשים עטופי קיטל וטלית כנהוג, כולם עסוקים בתפלה ובתחנונים בהתעוררות עצומה. הנרות שהאירו את ההיכל התחילו להיכבות אחת אחת מגודל החום, והנוכחים לא ידעו לשית עצה בנפשם.

ציוה כ"ק מרן מהר"י זי"ע לכל הנוכחים שיפשיטו את הקיטל מעליהם. כאשר ציוה מרן כן עשו, החסידים הפשיטו מעליהם את הקיטל שהיו לבושים בו, ולפתע הורגשה הרווחה בהיכל.

בגמר התפילה אמר מרן: שעת כל נדרי היא זמן שמתאספים הנשמות מעולם העליון בבית המדרש של מטה[ס], והם ממלאים את ההיכל תוך כדי שמתערבים עם החיים, הללו והללו לבושים לבנים, ואין מכירים אותם, ולכן הדוחק רב בביהכ"נ, ורק לאחר שהפשיטו החיים את הקיטל והוכרו המתים מבין החיים, הוצרכו המתים לעזוב את המקום. ועל כן אחר שציוה מרן לפשוט את הקיטל הורגשה מיד הרווחה בהיכל בית הכנסת מפני שהמתים חזרו למקומם. מני אז הונהג בעיר בעלזא

נט. 'בצילא דמהימנותא'.

ס. ראה דרשות 'חתם סופר' (ח"ב דף שס"ז) דקבלה בידינו שבראש השנה ויוהכ"פ באים המתים להתפלל עם החיים. וראה בספה"ק 'אמרי פנחס' (אות תקל"ז): "קודם כל נדרי יורד אור גדול מלמעלה, וכל המלאכים והנשמות יורדים ממקומן, ואין שום מקום שיוכל לסבול אותם ולהלבישם, רק מתלבשים בדמעה שאנו מורידין לפני ד'", ובהמשך שם (אות תקל"ט): "בליל יו"כ בכל נדרי צר מאוד בבית הכנסת מחמת שאין אני והוא יכולים לדור וכו'".

שהציבור לא לובשים קיטל[סא], וכן נשאר המנהג אצל רבוה"ק שהחסידים לא לובשים קיטל ביום הכפורים[סב].

☆ ☆ ☆

א' הרבנים שביקר בהיכלו של כ"ק מרן מהר"י זי"ע שאל פעם את מרן אם הי' בבעלזא זמן מיוחד לתיקון נשמות בעת מנחה של ערב שבת, שאל אותו מרן מדוע שואל דוקא על זמן זה, והשיב, שהי' פעם אצל אביו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע על ש"ק, וראה בעת מנחה ערב שבת דבר מה שהי' נראה בעיניו ממש כמדבר עם הנשמות ועוסק בתיקונם. אמר לו מרן, שלא הי' זמן מיוחד לכך בער"ש בעת מנחה, אלא בכל עת ובכל שעה הי' מסוגל בבעלזא הזמן לתקן נשמות[סג].

☆ ☆ ☆

כאשר סיפרו פעם לפני הרה"ק משינאווא זי"ע מעשה שהי' אצל כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, שפעם הי' משובתי שבת בעיר ווישניצא, ואמרו למרן שנמצא בעיר בית המדרש עזוב שבכל עת שרוצים להתחיל ולהתפלל בתוכו מתחילים העופות והצפרים להפריע בקול רעש גדול, ציוה אז מרן ללכת לבית המדרש ההוא להתפלל שם מנחה ומעריב, ומיד כשהתחיל מרן להתפלל נעלמו העופות משם ולא חזרו עד היום הזה.

סא. הרה"ח ר' ראובן גראס שליט"א ששמע מפי הרה"ח ר' צבי שפירא ז"ל. בדומה לזה מספר הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' הכהן בראנדער ז"ל, שבבעלזא הי' פעם בליל יוה"ק בשעת כל נדרי דוחק גדול מאד, ולפי גודל הציבור שהי' אז בבית הכנסת לא הי' צריך להיות דוחק גדול כזה. לאחר התפילה אמר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע: "וואס זאגט עטץ צו דעם, יוזשע (ה"ה החסיד המפורסם ר' יוזשע מראווא ז"ל, שכבר לא הי' אז בין החיים) איז געקומען און געבערענגט אֵן עולם חסידים" - ספר 'תכין לבם'.

סב. ראה 'לוח תמידים כסדרם' מנהגי ערב יו"כ.

סג. הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א.

הוסיף על זה הרה"ק משינאווא ואמר:

- וכי מה הוא הפלא, "הרי אני בעצמי הייתי בבעלזא אצל מרן, ונכנסו צפרים לבית הכנסת והרעישו בקולות משונים שלא יתוארו, ומיד כשהופיע מרן בתוך בית הכנסת נשתתקו כל העופות מיד"[סד].

הזמנים שהתפללו בבית הכנסת

הי' נהוג בחצר הקודש שמשבת שלפני חג השבועות, ועד אחר שבת בראשית, התפלל מרן - ואתו עמו אנשי ביתו, החסידים והיושבים - בתוך "בית הכנסת", ואחר שבת בראשית עברו להתפלל בתוך "בית המדרש"[סה].

דבר זה הונהג בפשטות, מאחר שבבית הכנסת לא הי' תנור לחמם[סו], על כן כשהגיעו ימות החורף התחילו להתפלל בבית המדרש, שבתוכו הותקן תנור גדול לחמם. ואילו בבית הכנסת התפללו רק בימות הקיץ.

סד. מרשימות הרה"ג ר' צבי אלימלך הערצבערג ז"ל.

סה. חסידים אומרים, שהי' ענין מיוחד שלא לקרות את התוכחה של פר' בחקותי בתוך בית הכנסת, ולכך לא התחילו להתפלל בבית הכנסת עד שב"ק פר' במדבר. וב'מנהגי אלעסק' (סי' ד' אות ז') מובא שהרה"ק בעל ה'לב שמח' זצ"ל נהג להתפלל בבית המדרש משבת פ' נח עד שביעי של פסח, ובימות החורף נכנס להתפלל בבית הכנסת, וציין שם בהערות 'זכר חנוך': כמנהג חותנו הקדוש ז"ל [כ"ק מרן מהר"ש זי"ע].

ובענין אימתי התחילו להתפלל בבית המדרש, כפי הידוע הוא שמיד אחר הימים טובים התחילו כבר להתפלל בבית המדרש, אמנם יש הזוכרים שהתפללו בבית המדרש החל מפרשת לך לך עד חג השבועות, ויתכן שהטעם שעד פ' לך היו ממשיכים להתפלל בבית הכנסת, לפי שהרבה חסידים נשתהו מלחזור לביתם אחר הימים טובים עד יום ג' פ' לך (כידוע שכ"ק מרן מהר"א זי"ע נסע בחזרה מדי שנה מירושלים לתל-אביב ביום ג' פ' לך, ופעם אמר מרן ע"ז, דאיתא בתשו' הרשב"א (ח"א סי' ט'), שמנהג נשים זקינות צריכים לקיימן, "און היינט נאך אזוינע אידן ווי ר' יעקב בעריש [כלומר, וכהיום כל-שכן המנהגים של יהודי כר' יעקב בעריש ז"ל], ור' יעקב בעריש ז"ל הי' חוזר מבעלזא בכל שנה ביום ג' לך" - הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א), ומחמת חוסר המקום בבית המדרש המשיכו עד אז להתפלל בבית הכנסת.

סו. ראה להלן בספר פרק ט"ז "מקום התנור".

בימות החול התפללו תמיד בבית המדרש.

אולם, עם זאת יצויין, שבמשך ימות השנה לא עבר יום א' שלא התפללו בתוך "בית הכנסת" שחרית מנחה ומעריב, מאחר שרבוה"ק הקפידו על כך, שאף בימות החורף כשהציבור מתפללים בתוך "בית המדרש", ימשיכו לפחות מנין יהודים להתפלל בתוכה.

לעומת זה הקפידו רבוה"ק גם ב"בית המדרש", כשהציבור התפלל ב"בית הכנסת" בשבתות ובחגים שבימות הקיץ, שלכה"פ מנין יהודים יתפללו בתוך "בית המדרש", ואף קבע מרן להם בעלי תפלות מיוחדים בימים הנוראים, וכל זאת בכדי שלא לבטל תפלה ממקום תפלה[סז].

בית הכנסת הי' פתוח במשך היום בכל ימות השנה, וכאמור הי' שם מנין קבוע בכל יום, אך בלילה סגרו אותו משך כל לילות השנה, לבד בלילות שמראש חודש אלול ועד אחר הימים טובים, שבימים הללו הי' בית הכנסת פתוח יומם ולילה[סח].

בעלי התפלה במקום קדוש זה

מסכת מיוחדת קבעו לעצמם בעלי התפילה שהתפללו בבית הכנסת הקדוש שבבעלזא. בבעלזא עברו לפני התיבה שליחי-ציבור יראים ושלמים, קדושים וטהורים, שהתפללו בדבקות ובהתרוממות הנפש, ובעת תפילתם היו מעוררים בקרב המתפללים רגשות נעלים והרהורי תשובה, המביאים לידי התעלות נפשית. לכהן במקום קדוש זה כשליח-ציבור העובר לפני התיבה, נחשב בבעלזא כמדרגה מיוחדת, ולא כל אדם זכה לכך.

סז. הרה"ח ר' אפרים קליין ז"ל. וכן הקפיד ע"ז כ"ק מרן מהר"א זי"ע בארץ ישראל, שיתקיים מנין קבוע בהשטיבעל ב'חיי עולם' בירושלים, אף בימים נוראים כשכל המתפללים רצו להסתופף בצל מרן.

סח. כנראה, מחמת התמדת הלימוד בימים אלו יומם ולילה השאירו הבית הכנסת פתוח. וראה 'לוח תמידים כסדרם' (מעלת חודש אלול): "כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע נהג ללמוד בחודש אלול בביהמ"ד אחר תפלת ערבית, וכמובן שאז ישבו כולם ולמדו בהתמדה גדולה".

בבעלזא לא הקדישו תשומת-לב מיוחדת לנגינה ולניגון, אבל בימים הנוראים התפללו תמיד בעלי-תפילה מיוחדים יודעי נגן. הם התגוררו באכסנייתם ואת ארוחותיהם קיבלו מבית התבשיל של מרן. בהיותם בעלי התפילה שהתפללו אצל רבותינו הקדושים ואצל כל אותם החסידים ואנשי המעשה אשר ברוב ענותנותם לא ראו את עצמם מגיעים אל קרסוליהם, היו מתחילים כבר מראשית חודש אלול בעבודת הקודש, תוך פשפוש במעשיהם והרהורי תשובה. דבר זה הטביע את חותמו גם על התנהגותם עם זולתם[סט].

הקפדה מיוחדת היתה במינוי בעלי תפלות בביהכ"נ הקדוש שיהיו ראויים והגונים לכך, וכאשר הציעו פעם למנות בעל תפילה לימים נוראים חזן א' שלא הי' מפורסם כ"כ לירא שמים, אמר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שאמנם מן הדין ראוי הוא להתפלל לפני התיבה בימים נוראים, אך בבית הכנסת קדוש כזה, ותפלות ישראל עולות משם למקום המקדש, צריך שיתפלל איש הידוע לירא שמים ביותר[ע].

בימי חודש אלול ירד לפני התיבה לאמירת תהלים החסיד ר' ישראל היבנוב'ער ז"ל[עא]. בעל הסליחות הי' החסיד ר' שלו' שטערביצער ז"ל. ר' יעקב בעריש מראווא ז"ל, ור' יענקל'י סקאהל'ער ז"ל היו בעלי התפלה בימים הנוראים, יום א' בתפלת

סט. 'גדולי חסידי בעלזא'.

ע. 'אוצרות ירושלים' (חלק י"ט עמוד שט"ו).

עא. החסיד ר' ישראל הובניב'ער ז"ל שימש בתחילה כבעל תפילה בתפלת שחרית בימים הנוראים אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, ופעם בהגיעו ל"תתקבל" שבקדיש שלאחר התפילה, מגודל התרגשות לא הי' יכול להמשיך לומר אף מלה אחת, וניגש אליו מרן ואמר עמו מלה במלה. לאחר מכן לא רצה להתפלל עוד לפני התיבה, אך מרן שלח אותו מדי שנה בערב ראש חודש אלול לומר "יום כיפור קטן" לפני התיבה בתוך הבית הכנסת (יש לציין שרבוה"ק והחסידים לא אמרו "יום כיפור קטן" אף לא בערב ר"ח אלול, אמנם בבית הכנסת שבבעלזא אכן הי' מנין לאמירת יוכ"ק). ואני הייתי נוכח כשהי' כ"ק מרן מהר"א זי"ע בסטריא פעם בערב ראש חודש אלול, ושלח מרן את החסיד ר' ישראל לבעלזא לומר שם יום כיפור קטן, ונתן לו דמי הוצאות הדרך - הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל.

"פסוקי דזמרה" ויום א' בתפלת "שחרית", כשזה הי' מתפלל "פסוקי דזמרה" הי' השני מתפלל "שחרית", וביום השני התחלפו ביניהם[עב].

גם מינה מרן את הבעלי תפלה שהתפללו בימים נוראים בתוך "בית המדרש", א' מהם הי' החסיד ר' איטשעלע נעווריער ז"ל.

החסיד ר' מרדכי פעלץ ז"ל

בימי כ"ק מרן מהר"י זי"ע היו הבעל תפלה בתפלת "שחרית" החסיד המפורסם ר' מרדכי פעלץ ז"ל. וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר על ר' מרדכי שהוא ניגש להתפלל לפני התיבה עם שס"ה ימים ושס"ה לילות[עג]. גם אמר עליו מרן שהי' לו משקל זהב בפיו. דהיינו, שכל דיבור שהוציא מפיו שקל ומדד אותו מקודם אם לאמרו ואיך לאמרו[עד].

פעם אחת הי' בבעלזא ביום הכפורים איזה חולה מסוכן, שעל פי ציווי הרופאים היו צריכים לבשל עבורו בעצם יום הכפורים, ור' מרדכי פעלץ שהי' עסוק עם החולה, הי' מתיירא לסמוך בזה על אחרים שמא יחמירו יותר מדאי על חשבון החולה, הי'

עב. ב'ביתו נאוה קודש' (הנדמ"ח, אלול עמוד רצ"א) מביא בשם נכדיו של החסיד ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל: בהגיע הימים הנוראים של שנת תרפ"ז, שתא אחריתא לחיי מרן הק' מהרי"ד זי"ע, נתמנה לראשונה ר' יעקב בעריש כ"בעל שחרית", במקומו של הש"צ הנ"ל [ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל שהי' מתפלל "שחרית"], ואילו ר' יעקב סקאהל'ער נתמנה לירד לפני התיבה ל"פסוקי דזמרה" במקום ר' יעקב בעריש שהתפלל עד אז "פסוקי דזמרה". איברא, ביומא קמא דריש שתא, הבעל שחרית הצטרד מאוד בקולו, הורה מרן מהרי"ד וביקש שלמחרת, היינו ביום ב' דר"ה, והכי נמי ביום הכפורים, יהי' איפכא, כלומר, ר' יענק'ל סקאהל'ער יתמנה ל"בעל שחרית", ואילו ר' יעקב בעריש ישאר לפסוקי דזמרה. והנה, לשנה האחרת, בפרוס ראש השנה דשנת תרפ"ח, דנו בזה, ושקלו וטרו כדת מה לעשות. הכריע וקבע אפוא כ"ק מרן מהר"א זי"ע ברוב חכמתו וצדקתו, שישאר הסדר כפי שהי' למעשה בימים הנוראים דאשתקד אצל כ"ק אביו זצ"ל. והכי הוה, ר' יעקב בעריש שימש כש"צ ביום א' דר"ה ל"שחרית", וביום ב' דר"ה וכן ביוה"כ ל"פסוקי דזמרה", ור' יענק'ל שימש כש"צ ביום א' דר"ה ל"פסוקי דזמרה", וביום ב' דר"ה וכן ביוה"כ ל"שחרית". סדר זה נמשך אח"כ גם ביתר השנים.

עג. ראה העובדא להלן.

עד. 'תכין לבם' - משיחותיו של הרהגה"ח ראש הישיבה ז"ל.

הוא בעצמו משתדל והטריח עצמו עבורו ביום הכפורים שחרית, הבעיר לו אש, והיחם לו חמין, ובישל לו המאכלים, וכל הזמן שהציבור התפללו פסוקי דזמרה עסק הוא עבור החולה, וציוה לאחד שכאשר יגיע הציבור לתפלת נשמת יבא להודיעו. כאשר בא הלה להודיעו כי הציבור כבר אומרים נשמת, רץ מיד לביהכ"נ, וכאשר אך נכנס לביהכ"נ שמע איך שהבעל תפלה מסיים "והנורא בנוראותיך", ובעמדו כך על מפתן הדלת התחיל הוא לצעוק "המלך". לאחר התפלה התנצל לפני מרן על זה, השיב לו מרן: "נישט אומזיסט האסטו היינט אזוי ווארעם געדאווענט, אז מ'הייצט אונטער דאווענט זיך אנדערש"[עה].

הי' פעם שא' מבעלי-תפלה ישב בתוך ה"אייזערנע שטוב"[עו] ודיברו שם אודות רבי מסויים. נכנס פתאום כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע וגער בו ואמר: "הלא בעל-תפלה אתה אצלי", השיב, והלא גם ר' מרדכי פעלץ דיבר ככה, ענה לו מרן על כך: מרדכי כשעבר לפני התיבה הלך עם כל השס"ה ימים שבשנה, אבל "עטץ זענט'ס נאך יונגעלייט, דארפטס עטץ אויפפאסן אויף די דיבורים".

החסיד ר' אלי' מאגרוב'ער ז"ל

גם החסיד ר' אלי' מאגרוב'ער ז"ל שימש כבעל תפלה לתפלת שחרית בראש השנה אצל כ"ק מרן מהר"י זי"ע ואח"כ אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע. פעם אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע נתבלבל באמצע תפילתו בנוסח אחר, ומרן ניסה להזכירו הנוסח ולא הועיל, ציוה לו מרן שיפסיק ויזכר את ה"בעלזער נוסח", והמתינו זמן מה עד שנזכר[עז].

עה. תכין לבם - משיחותיו של הרהגה"ח ראש הישיבה ז"ל. וראה בשו"ת "מהר"ש ענגיל" ח"ז בקונטרס 'שם משמואל' בסוף הספר, שהגה"ק מראדימישלא זצ"ל הי' רגיל לספר עובדא זו בכדי להראות גודל הענין של המקיים נפש אחת מישראל.

עו. ראה להלן בפרק חמישי, אודות חדר זה שקראו "אייזערנע שטוב".

עז. אגב, הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל ראש הישיבה סיפר, שבימי כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע הי' בעל תפלה בבעלזא בשם ר' ישראל פעליק ז"ל, שאמר ע"ע שיודע להתפלל מלכיות זכרונות ושופרות בדיוק כמו שכ"ק מרן מהר"י זי"ע הי' מתפלל. הדברים הגיעו לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, ואמר מרן שרוצה לשמוע זאת ממנו, ונכנס לחדר סמוך לחדרו של מרן, ומשם שמע מרן את קולו. כשסיים אמר מרן: הנוסח הוא אכן כמו של אבי ז"ל, אבל חסר ה"לב"

פעם אחת לאחר שגמר תפלת הלחש של שמו"ע והמתין עד שיסיים מרן את תפלתו, התחיל לפתע לבכות מאד, ומרן שעמד עדיין באמצע התפלה פנה אליו ורמז לו שיתחיל בחזרת הש"ץ, והתחיל ר' אלי' להתפלל מתוך בכי' רבה.

לאחר גמר התפלה סיפר ר' אלי' כי בעת שהמתין על מרן שיסיים את תפלת הלחש, ראה פתאום את כ"ק מרן מהר"י זי"ע עומד ליד כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע[עח], ונרגש מאד ממחזה נורא זה עד שפרץ בבכי. ומרן שהרגיש בזה פנה אלי מיד שאתחיל בחזרת הש"ץ, ושוב לא ראיתי כלום.

בבואו לביתו הרגיש ר' אלי' שמצבו אינו בכי טוב, והי' רתוק למטתו עד אחר החג, ואז החזיר נשמתו ליוצרו. אמר על כך כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לבנו של ר' אלי', שאם אביו לא הי' מגלה את מה שראו עיניו לא הי' הדבר מזיק לו כל עיקר[עט].

החסיד ר' יאסעלע קראקאוויצ'ער ז"ל

החסיד ר' יוס'לע [שטערוויצער] קראקאוויצער ז"ל הי' בעל תפלה אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בסליחות של ערב ראש השנה[פ]. הי' יושב בכל הלילה של ערב ראש השנה בבית המדרש, בידו האחת נר, ובידו השני' ספר תהלים, ואמר מזמורי

(אגב, כ"ק מרן מהר"י זי"ע אמר על בעל-תפלה זה, שאינו מחסיר בתפילתו שום כוונה מכוונת האריז"ל).

עח. יצויין מה שסיפר כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, שבעת שנעשה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בר מצוה, אמר לו אביו כ"ק מרן מהר"י זי"ע: "עמוד על ידי, ס'וועט נאך קומען א צייט ווען איך וועל שטיין נעבן דיר".

עט. 'תכין לבם' - משיחותיו של הרהגה"ח ראש הישיבה ז"ל.

פ. סיפר הרהגה"ח ראש הישיבה ז"ל, שמנהג הי' אצל רבותינו הקדושים בבעלזא בכל השנה שהבעל תפלה שניגש להתפלל לפני התיבה הוציא את כל הכסף שהי' לו בכיסו. פעם אחת כשנכנס כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לביהמ"ד, אמר, יוסל'ע זאל צו גיין צום עמוד. בזמן זה הי' כיסו של ר' יוסף מלא כסף ממה שאסף וקיבץ בהיותו עסוק אז בצרכי צדקה, ובשמעו שמרן קורא אותו, עזב מיד את הכל ורץ לעבר העמוד, ובדרכו השליך את כל כספו על הארץ, ולא הי' חס כלל על ממונו בשעה שהמתין מרן עליו. - 'תכין לבם'.

תהלים בכוונה רבה ובבכיות נוראות כל הלילה, כהכנה לאמירת סליחות לפני התיבה אצל הרב הקדוש מבעלזא[פא].

פעם שוחח מרן עם המקורבים אודות כמה מדינות שלוחמים על ים מסויים של מי הוא, נענה מרן ואמר: זה אומר הים שלו הוא, וזה אומר הים שלו הוא, אבל מיין יאסעלע זאגט "אשר לו הים והוא עשהו"...

הוא נפטר במונקאטש עת ששהה שם כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, כשנפטר הי' ניכר על מרן שמתרגש מאד מפטירתו, והלך בחדרו אנה ואנה ולא מצא מנוח, ניגש החסיד ר' יאנקעלע ראווער ז"ל ואמר למרן: "איך ווייס נישט פארוואס מ'דארף זיין אזוי צוקאכט, וואס פאר א עסק ווערט מען דארט מאכן פון דעם זעקל ביינער", אמר לו מרן: "יאנקעלע יאנקעלע, מאך דיר נישט קיין ווערטליך, די ערשטע נאכט איז זייער שווער איבער צו קומען"[פב]. בלווייתו שעברה דרך חלון בית מרן מהרי"ד אמר מרן, שיזכירו לו שהי' בעל תפלה אצל אבי ז"ל באמירת זכור ברית, ואין צריך להתיירא מכלום. ומרן ציוה לכתוב על מצבתו: "הי' מתפלל בבית הכנסת בבעלזא לפני התיבה בלב נשבר ונדכה".

אחר ז' ימים לפטירתו נענה פתאום כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ואמר למקורביו בדרך צחות: "ר' יאסאלע היא בעל תאוה כזה, כבר עכשיו הוא מבקש שרוצה להיות בעל תפלה, מאחר שהי' בעל תפלה בבעלזא"[פג].

החסיד ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל

החסיד ר' ברוך יארטשוב'ער ז"ל שימש כבעל תפלה בתפילת שחרית של הימים הנוראים כשלשים שנה אצל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע עד פטירתו בשנת תרפ"ו. מרן אמר עליו: "רבי ברוך צועק היטב אל הקב"ה"[פד].

פא. 'זכרונות ונפלאות' (הרב יעקב חיים רוטנער, ברוקלין תשס"ו).

פב. תכין לבם - משיחותיו של הרהגה"ח ראש הישיבה ז"ל.

פג. הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א.

פד. 'גדולי חסידי בעלזא'.

החסיד ר' יעקב בעריש מראווא ז"ל

עד שנת תרפ"ז התפלל החסיד ר' יעקב בעריש זצ"ל תפלת "פסוקי דזמרה", מהשנה ההיא כשנפטר החסיד ר' ברוך יארטשובער ז"ל נתמנה ר' יעקב בעריש לבעל שחרית. הוא התפלל בקול אדיר וחזק המעורר את לבות השומעים ונכנס עד נימות הדקות שבלב[פה].

החסיד ר' יהושע ראווער ז"ל הטיף פעם מוסר לר' יעקב בעריש זצ"ל שאין לו רחמנות על הבריות, שכשהוא מתפלל הרי הוא קורע לבבות ישראל, השיב ר' יעקב בעריש בבדיחותא: "מה אתה רוצה, האם יגש להעמוד גוי שאינו יודע פירוש המלות"? כלומר, שבזה לבד שמכוון פירוש המלות מה שהוא אומר, הרי הוא מתפלל מעומק הלב, וממילא נקרעים לבבות השומעים[פו].

החסיד ר' יאנקעלע סקאהל'ער ז"ל

החסיד ר' יאנקעלע סקאהל'ער ז"ל נתמנה לשמש בתור בעל תפלה בבעלזא בשנה האחרונה לימי חיי כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע עלי אדמות. בזכרון אלו שזכו לשמוע קול תפלתו עדיין מהדהד את קולו החזק והנעים שבהשתפך שיח לפני קונו אצל העמוד בבית הכנסת שבבעלזא רעדו אמות הסיפים. הוא גם הי' לו החזקה להתפלל תפלת מנחה בראש השנה, ורבים מאנשי העיר באו במיוחד לשמוע את ה"מנחה"

פה. הרה"ח ר' מרדכי פעדער שליט"א סיפר, שפעם הגיע ר' יעקב בעריש לאיזה עיר וכבדוהו לעבור שם לפני התיבה, והאריך מאד בתפלתו. שאל אותו מאן דהו בתמיהה: הלא הציבור היו בטוחים שתתפלל במהירות כדרכך כשאתה עובר לפני העמוד בבעלזא, ומדוע התפללת כאן כ"כ במתינות? השיב לו ר' יעקב בעריש: אצל הבעש"ט הק' זי"ע הי' בעל עגלה בשם אלעקס, והוא הי' רגיל שכשהי' נוסע עם הבעש"ט הי' לו קפיצת הדרך. פעם שלח הבעש"ט את תלמידיו והוא בעצמו לא נסע עמהם, כשהבחין הבעל עגלה שהדרך מתארך הרבה יותר ממה שהוא רגיל בכך, התרגז במאד על שאינו מגיע כבר למחוז חפצו. אמרו לו התלמידים: מה אתה חושב, האם יש לך סוסים מיוחדים שנוסעים מהר? לא, הסוסים הם סוסים רגילים, רק כשרבינו נוסע עמהם יש קפיצת הדרך, אבל בשעה שרבינו לא נמצא עמהם הם נוסעים כמו סוסים רגילים.... - קונטרס 'אז נדברו' (לאנדאן תשס"ח).

פו. הרהגה"ח ראש הישיבה מוה"ר ר' שלו' בראנדער זצ"ל.

שלו[פז]. בשנת תרצ"ז נתאלמן מאשתו רח"ל, ופסק מלהתפלל לפני העמוד, ומרן ז"ל ביטא געגועיו לתפלותיו באמרו: "ווי נעמט מען יענקעלע'ס והאופנים"[פח].

פעם אמר כ"ק מרן מהר"א זי"ע להחסיד ר' יענקל'ע סקאהל'ער ז"ל: בתהלים נזכרים שלשה סוגי תפלה; תפלה ל"משה", תפלה ל"דוד", תפלה ל"עני". תפלת משה היא בבחינת ענוה, תפלת דוד מחצבם מהיכל הנגינה, ותפלת עני מרמזת על תפלה של לב נשבר ונדכה. מי שזכה להסתובב אצל א"א ז"ל, ולשמוע תפילתו בימים הנוראים, יודע שיש לאחד את שלשה דרכי התפלה כאחד, ולהיות שליח ציבור הגון ומליץ טוב לעם בני ישראל[פט].

החסיד ר' יאסעלע יארטשוב'ער ז"ל

בתקופה האחרונה לפני המלחמה הי' החסיד ר' יוס'לע יארטשוב'ער ז"ל משמש כבעל התפילה מדי שבת בשבתו לקבלת שבת, כן הי' מתפלל הרבה בימות החול, ואצל הרבה מזקני החסידים עדיין מהדהד באזניהם הנוסח שלו בתפלת ערבית של ימות החול.

פז. הרה"ח ר' ישראל קלאפהולץ ז"ל בספרו 'גדולי חסידי בעלזא' (ח"ב עמוד שע"ה). בדומה לזה מספר הרה"ח ר' מרדכי פעדער שליט"א (הובא בקונטרס 'אז נדברו', לאנדאן תשס"ח), שהיו יהודים שלא רצו ללכת הביתה לאכול סעודת יו"ט, מחשש שלא יפסידו את המנחה שלו, ובמיוחד בהמילים "וידע כל פעול כי אתה פעלתו" הי' הציבור מתמלא התעוררות. וראה עוד בספרינו 'תל תלפיות' פרק י"ד אודות מהירותו בתפלת מנחה בר"ה שנת תרצ"ז לפ"ק בעת ביקורו של הנסיך היוני.

פח. הרהגה"ח ר' שלו' בראנדער זצ"ל ראש הישיבה.

פט. ידוע הסיפור על עשיר א' שביקש מהרה"ק ר' מאיר'ל מפרעמישלאן זי"ע שרוצה להתפלל לפני התיבה בימים נוראים, והרה"ק בידעו שאין האיש ראוי לכך אין קולו ערב ואין פרקו נאה, אמר לו: בא וראה, שלש תפלות הן, תפילה למשה, תפלה לדוד, תפלה לעני. ללמדך, מי שצדיק גמור הוא כמשה רבינו, אע"פ שאינו בקי לא בזמרה ולא בנעימה, כבד פה וכבד לשון הוא, תפילתו תפילה. מאידך, מי שנעים זמירות הוא כדוד המלך, אף אם אינו צדיק גמור, ג"כ תפלתו תפילה. והשלישית, מי שעני הוא ולבו לב נשבר ונדכה, אע"פ שאין בו לא ממדתו של משה ולא ממדתו של דוד, תפילתו תפילה. ואילו אתה, שאין בך לא קול ולא מעשים, אין לך אלא לקבל עליך הברירה השלישית שיהי' עכ"פ "תפלה לעני".... העשיר הבין מה שרימז לו הרה"ק, וביטל רצונו.

חורבנה הראשון

כאשר התחילו עננים שחורים להראות בשמי גאליצי' בפרוס מלחמת העולם הראשונה בשנת המביט לארץ ותרע"ד, עזב כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע את בעלזא ולקח מקל הנדודים בידו, ואתו עמו כל בני החצר שהגלו עם הגולה לתקופה של עשר שנים. בימים אלו נמסרה הבית הכנסת הקדוש לידי זרים, והשתמשו בה הרוסים לרפת של בהמות, ונזקים רבים נגרמו לבנין בית הכנסת מזה.

סיפר כ"ק מרן מהר"א זי"ע בשיחה עם כ"ק אדמו"ר מהר"י מסאטמאר זצ"ל, שבעת מלחמת העולם הראשונה רצו אנשי הצאר הרוסי לעקור ולהחריב את בית הכנסת, עמד איש קצין מביניהם, ואמר שמי שיגע בביהכ"נ ידקר בחרב. את בית הכנסת אמנם הניחו, אבל הכפתורים העגולים שהיו בתוך הכיפות תחת תקרת הגג גנבו ולקחו עמהם[צ]. ומרן האריך לספר ביופיים, ואמר שהאירו כמו כוכבים והיו יפים כמו ברקים. והפטיר ואמר "אך ווי שיין דאס איז געווען".

וסיפר כ"ק מרן מהר"א זי"ע עוד: שבשעת מעשה הי' שם יהודי עשיר, שביקש מהם לקנות לכה"פ רק א' מן הכפתורים, אך כל הפצרותיו אצלם לשוא היו, באמרם שה'צאר' כבר רשם את כל הכפתורים אצלו. ואחר המלחמה ביקש אבי ז"ל בעד כל מחיר לקנות בחזרה את הכפתורים, אך מאחר שהיו נמצאים ברשות הבולשביקן והקומניסטין, לא הי' באפשרות להשיגם, ונשאר בידיהם עד לאותו רשע שהחריב הכל[צא].

כמו כן גנבו הרוסים והורידו את ה"קוגלען" שפיארו את הבית הכנסת מבחוץ. ומסופר, כי פעם ניתנה איזה הזדמנות לתבוע את הרוסים למשפט על גניבת ה"קוגלען", ולקבל אותם בחזרה, אמר אז כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע שלא להשתדל עוד על כך, שהרי כשרואים בשמים את השוהל בלא הקוגלען, נתעורר ועולה שם לזכרון את חורבן בית המקדש[צב].

צ. ואכן כך הי', כי בסופו של דבר, השר שהי' מופקד על הורדת הקוגלן מעל גגו של בית הכנסת, נדקר ראשו בחרב.

צא. הגה"ח ר' אהרן מרדכי רוטנער שליט"א.

צב. הרהגה"ח ראש הישיבה ז"ל.

בעת שהורידו הרוסים את הקוגלן, הי' רעש גדול בעיר אף בקרב הנכרים, כולם עמדו המומים לנוכח העזות המופלגת של הרוסים לנגוע לחלל דבר שהי' מקודש ומהולל בפי כל.

בתום המלחמה, כאשר חזר מרן לגאליצי' וראה את החורבן הגדול שנעשה במקום קדוש זה, אמר, שבעת ביאת משיח צדקנו ינקום ד' את נקמת הרשעים האלו, לא על מה ששפכו דם נקי מישראל בלבד, אלא גם על מה ששפכו דם נקי של הגויים. והראה מרן בפינת צפונית מערבית על המקום שנשברה הרצפה על ידיהם, ואמר שממקום הזה ינקום ד' את נקמתו[צג].

מיד פקד מרן את החסיד ר' יצחק משה ז"ל השוחט מבעלזא בתור ממונה לעמוד על משמרת העבודה, ולהחזיר הכל על תילה. הדבר לקח זמן רב עד שתיקנו כל הנזקים. בעת הזאת שהה מרן בהאלאשיץ שבגאליצי' עד עבור כשנתיים ימים, שאז חזר מרן עם כל אנשי החצר, החסידים והיושבים, וחידשו את חצר הקודש בעלזא.

כשחזר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לבעלזא ביום ג' פרשת בא ב' שבט תרפ"ד, נשלמה כבר כמעט שיפוץ הבית הכנסת, רק ארון הקודש עדיין לא נשלמה מלאכתו. ומחמת שחזרו מהולושיץ עם כמה ספרי תורה שלקחו עמהם, ובנוסף לכך הביאו גם שלשה ספרי תורה חדשים שנודבו לבעלזא על ידי החסידים של כמה עיירות שעבר מרן דרכם, היו צריכים לארון קודש עראי עד שתושלם כליל מלאכת הארון הקודש.

כשנגמרה מלאכת בניית הארון הקודש ביופי תפארתו, ערכו חגיגת הכנסת ספר תורה, והכניסו כל הספרי תורה להההיכל החדש.

כעת נולדה שאלה חדשה, היות שבינתים השתמשו בארון קודש בדרך עראי, ולא התנו מקודם לכן שיוכלו אח"כ להוציאו לחולין, מה יש לעשות עם הארון הזה?

צג. וראה להלן בספר (בהערה לפרק ד' סעיף ה') שאבן זו לא ניתקנה מעולם. ושם מובא גם נוסח אחר שאמר מרן בראותו אבן זאת: "מ'וועט נאך ווייזן פארן פאניע [צאר הרוסי] וואס ער האט אנגעמאכט".

הגבאים הכריעו מדעת עצמם להניח את הארון הראי ב"גניזה" עם שאר תשמישי קודש שבלו.

למעשה משום מה נתעכב הדבר, ולא גנזו את הארון מיד, ואחר עבור זמן מה שאל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע את הגבאים מה נעשה לבסוף עם הארון הישן, השיבו שהכריעו ביניהם לגנזו כמבואר בשלחן ערוך[צד], דאף שמועיל תנאי בדבר, מ"מ אם לא התנו אסור להשתמש בו לדברים אחרים, וע"כ בדעתם להניחו בגניזה.

ציוה מרן לקרוא אליו את הרב מפוטוליטש[צה] שהי' אז בבעלזא, ושאל אותו מרן כדת מה לעשות עם ארון זה. השיב הרב מפוטוליטש שהמחבר בשלחן ערוך פסק שצריך גניזה. אמר לו מרן: בכוונה קראתי לך בתור רב ב"פוטוליטש" משום שהטורי זהב הי' גם הוא רב ב"פוטוליטש"[צו] והוא כותב ברוח הקודש על זמנינו זה, שכתב שם וז"ל[צז]: "אם עושין אותו לזמן, כגון בהרבה מקומות בעוונותינו הרבים שנחרבו הבתי כנסיות ע"י הריקים ימ"ש, ובחזרתינו עשינו ארון קטן לספר תורה לאיזה זמן עד כי ירחיב ד' גבול ישראל לעשות ארון הקודש כראוי, נראה דלאחר שנעשה ארון שני לקביעות נתבטלה הקדושה של הראשון... וע"כ מותר לשום בתוכו ספרים, כנלענ"ד, דגם זה הוה בכלל לב בית דין מתנה עליהם" עכ"ל.

אחר זה המשיך מרן ואמר: "איתא במסכת מגילה[צח]: אם מכרו ספר תורה לא יקחו - עם כסף המכירה - ספרים, ופי' רש"י: לפי שמעלין בקודש ולא מורידין, כלומר, שהרי ספר תורה קדושתו יותר משאר ספרים, ולכך אין להחליף ספר תורה עם ספרים אחרים. ומביא רש"י מתוספתא דאיתא שם: 'מעלין בקודש' דכתיב ויקם משה את המשכן, בצלאל עשה ומשה שהי' גדול ממנו הקימו, 'ולא מורידין' דכתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח, כי הקריבים לפני ד' ויקדשו, כיון שהוקדשו הוקדשו, ע"כ. ומקשים המפרשים, דבמסכת מנחות[צט] ילפינן

צד. או"ח סימן קנ"ד סעיף ח'.

צה. ה"ה הגה"ח ר' משה אליקים בריעה פרנקל ז"ל אבד"ק פוטוליטש.

צו. אגב, הרב הנ"ל הי' גם נמנה על נכדי הטו"ז.

צז. או"ח סי' קנ"ד סק"ז.

צח. דף כ"ו ע"א.

צט. דף צ"ט ע"א.

הלימודים להיפך, ד'מעלין בקודש' למדים מ'מחתות', ו'אין מורידין' למדים מ'משכן'. ועוד קשה, דהא גמרא מפורשת הוא, ומדוע צריך רש"י להביא מתוספתא. וכל המפרשים נשארו בצריך-עיון".

והמשיך מרן: "אמנם נראה לפרש הענין, דהרי עצם מכירת ספר תורה היא עוולה ועבירה גדולה, שפוגמים בזה בקדושת ספר תורה ומורידים אותה ע"י מכירתו, ובאמת אי אפשר לתקן מעוות זה, אך יש איזה מציאות שאכן יכולים לתקן את מה שעשו, אם קונים במעות אלו ספר תורה חדשה, ומשתמשים בו בכל הקדושות כדרך שעשו עם הראשונה, ומעלים בקדושה בספר תורה זה, אז שייך לתקן מה שפגמו בקדושת הספר תורה, אף שאין זה אותה הספר תורה שמכרו. וזאת רצה רש"י להדגיש בזה שמחפש דוקא אחר התוספתא להביא מ'משכן' הענין של 'מעלין בקודש', משום שבעת הקמת המשכן הי' ג"כ ענין כזה, דאחר שבצלאל עשה את כל המלאכה והקים את המשכן עם כל הקדושות, רצה עוד להעלות יותר בקודש, וע"כ נפל במחשבתו למסור העבודה למשה רבינו שהוא יקים את המשכן ובזה יתעלה יותר הקדושה. וכמו שבמשכן מסר בצלאל העבודה לאחר ובזה נתעלה בקדושה, כך היא בספר-תורה, דאף שעכשיו יש לו ספר-תורה אחרת, יכולים גם בזה להשלים הספר-תורה הקודמת ולהיות מעלין בקודש"ק.

חורבנה השני

בית הכנסת עמד על תילה בפאר קדושתה קרוב למאה שנים.

מעמד האחרון בבית הכנסת הקדוש הזה הי' עריכת ההקפות של כ"ק מרן מהר"א זי"ע בליל שמיני עצרת דשנת ת"ש לפ"קקא. הי' זה מעמד נשגב ביותר,

---

ק. כל זה מסיפורי הרה"צ ר' יצחק דוד רוקח זצ"ל.

קא. יש לציין, כי במשך הימים הנוראים של שנה ההיא לא נכנס מרן להתפלל בבית הכנסת, רק התפללו בה"גרויסע שטוב" (ראה למעלה סוף פרק א'), אולם בליל שמיני עצרת אכן נכנס מרן והחסידים להתפלל ולערוך ההקפות בתוך הבית הכנסת. ובהקפות אלו הסתיימה תקופת זוהרה של הבית הכנסת הקדוש. כשביקר כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א במקום קדוש זה בחודש מרחשון תשס"ג לפ"ק, התפללו תפלת "מנחה" בשטח זה, ותחת רשמי ההתעוררות בהעלות על הזכרון את אופן עזיבת המקום, רקדו אח"כ בא' מניגוני ההקפות.

כשעיירה בעלזא עמדה על סף הכליון, והרשע עם כת הארורה דילי' הנאצים ימש"ו עמדו כבר על הפתח וחרבם שלופה בידם, ה"הקפות" נערכו בחפזון מאד, אך באופן מרומם ונשגב.

וככה מתאר נוכח א' את המעמד ההוא:

הייתי אז בבעלזא, נסעתי מראווא לראש השנה אל הצדיק, ונשארתי גם על חג הסוכות, הימים הנוראים וגם חג הסוכות עברו כרגיל, רק בהושענא רבא עברו בחפזון כמה מחיל החלוץ הגרמני את בעלזא, והודיעו כי למחרת היום יבא הצבא הגרמני ויקח בידו את השלטון.

אימה גדולה נפלה על כולנו, מרן החליט מיד להימלט מן העיר בחשכת הלילה, ולעבור את הגבול, לעבר תחום הכיבוש הרוסי. כמנהגו בקודש של מרן, שאל מקודם לדעתם של בעלי הוראה, והם פסקו להלכה כי זה ענין של פיקוח נפש הדוחה את החג.

בליל של שמחת תורה החלו כל בני הבית ואנשי החצר להתכונן ליציאה, ארזו את החפצים הנחוצים ביותר, והטעינו אותם על עגלות. התכונה היתה רבה, והבהלה גדולה לאין שיעור, אותה שעה עצמה נכנס ובא מרן להתפלל תפלת מעריב של החג, ולערוך את ההקפות.

מי שלא ראה שמחה זו, לא ראה שמחה של מסירות נפש מימיו.

בחוץ שרר אימה ומבוכה, רעש ומהומה, ובפנים פקד הצדיק על סדר ההקפות לכבוד שמחת תורה בהתלהבות של קדושה. בבעלזא יש ניגונים מיוחדים לכל הקפה והקפה לחוד, ומרן לא נתן לדלג על שום ניגון. גם אני הייתי בין הרוקדים, עד שנגמר סדר ההקפות כנהוג מימים ימימה.

הסתכלתי בפני הצדיק, ונרעדתי כולי, כי מימי לא זכיתי לראות מראה קלסתר פנים כזה, כמראה מלאך ד' צבקות....

עוד ביום הושענא רבא ציוה מרן לאסוף את כל ספרי תורה. כולם הועברו לעיר ראווא רוסקא, שהיתה אז באיזור הכיבוש הרוסי קב.

עם פלישת הגרמנים הרשעים ימש"ו לבעלזא, שמו עיניהם בבית הכנסת הקדוש להחריבה, הם ניסו לירות בה, ושנו ושילשו, אך ללא הועיל.

קב. הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל.

פחד ואימה נפל עליהם עד שיראו מלגשת סמוך לבית הכנסת. הי' א' מן הרשעים שהעיז ליכנס בתוך בית הכנסת לחללו, ומיד עם כניסתו נתעוור על שתי עיניו. וסיפרה אשה יהודית ילידת בעלזא, שבעצמה דיברה עם הגוי הלז, והודה לה על הדבר. הוא נשאר עוור לעולם.

כשראו הרשעים שאין היכולת בידם להחריב את בנין בית הכנסת, פקדו על היהודים להוריד אבן מעל אבן מבנין מפואר הלזה. יהודים אומללים אלו קיבלו כל א' מספר אבנים שצריך להוריד באותו היום, ואת האבנים הוליכו הגרמנים לשוק ומכרום.

האגפים משלשת הצדדים החריבו והסירו הרשעים מיד, ומהיכל בית הכנסת החריבו שלשת הכתלים מדרום, מערב וצפון, כותל המערבי נחרב כליל עד היסוד, ושאר הכתלים נחרבו עד גובה החלונות, ורק כותל מזרח נשאר עומד בנקבים קלים[קג]. החורבות עמדו כך עד שנת תשט"ו לפ"ק, שאז ניקו האוקריינים את המקום והרסו כל החרבות עד היסוד בה[קד].

ואמר כ"ק מרן מהר"א זי"ע ששמע מכמה אנשים שביקרו בבעלזא אחר המלחמה, שהגויים בבעלזא מספרים שבחורבת בית הכנסת מסתובב תמיד דמות של יהודי עם זקן לבן ובוכה שם, והם מפחדים מלעבור דרך שם[קה].

קג. כשביקר כ"ק אדמו"ר מהר"י מסאטמאר זצ"ל אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע באר"י בשנת תשי"ב לפ"ק, דיברו מענין בית הכנסת שבבעלזא ובענין העיר בעלזא, ואמר לו מרן שנשאר עוד רוב בית הכנסת משלש דפנות. כמו"כ שאל את מרן ז"ל האם נשארו עוד יהודים בבעלזא, והשיב מרן ז"ל דכיון שהעיר הוא סמוך להגבול של אותו הרשע מפחדים היהודים מלגור שם, ולכן לא נשארו שם יהודים. - מכתבי הגה"צ ר' אהרן מרדכי רוטנער שליט"א.

קד. אגב, דבר פלא סיפר הרה"ח ר' חיים שלמה פריעדמאן ז"ל, שבעצמו שמע מפ"ק של כ"ק מרן מהר"א זי"ע בעת שסיפרו לו על אודות חורבן בית הכנסת, שהרכין אז בראשו ואמר: "עס איז געווען א שוואך בנין", וכל השומעים נתפעלו מאד לשמע דברים הללו, כי בידוע הי' בנין בית הכנסת בנוי בחומות בצורות גדולות וחזקות. והדברים רמים ונשגבים.

קה. וכן סיפר גוי בעלזאי בשם "סלאווא האנארוי" לראש ה"יודנראט" בבעלזא בשם ד"ר טויבער - פליט קראקא, שבעצמו ראה דמות יהודי זקן מסתובב אנה ואנה בחורבת בית הכנסת בקול בוכים.

כפי עדותו של עד נוכח שביקר בבעלזא בשנת תש"י, עמד אז רק קיר המזרחי כשהוא הרוס בחלקו[קו]. וסיפר לו גוי מקומי, שנמצא בבעלזא איש אחד שהרהיב בנפשו לגשת אל הקודש ולהרוס משהו מכותל המזרחי, ופתאום נעשה משותק בכל גופו, ועד היום אינו יכול לזוז עצמו ממקומו[קז].

אחר המלחמה הקימו הגויים שבבעלזא בית ספר בתוך ביתם של רבוה"ק זי"ע שעמד סמוך ונראה למקום הבית הכנסת, ועדיין נשאר עומד למשך שנים אחדים אחר המלחמה, ואחר שאירע המקרה הזה עם הגוי שנשתתק אחר שרצה לנגוע בכותלו של הבית הכנסת, סגר ראש העיר את שערי הבית, והוציא את הילדים מבית הזה, באמרו שהבית הזה קדוש ואסור להיכנס בו.

בשנת תשט"ו בנו מטעם הממשלה את בית הספר העירוני של בעלזא העומד כהיום, והממונים על הבנין ביראם מלגשת במקום זו, ביקשו מבני העיר שכולם יבואו ויעזרו להרוס את החורבה. אז נחרבו כליל כל בניני החצר הק', ובדרומה של מקום בית הכנסת בנו אז את בית הספר העומד כהיום, וכל השטח שמסביב - כולל המקום שעמד עלי' הבית הכנסת הקדוש - משמש כחצירו של בית הספר. ככה הגיע סופו של הבית הכנסת הקדוש והמפואר.

חסידים רבים הנוסעים כהיום לפקוד על ציונם הקדושים של רבוה"ק זי"ע בביה"ח שבבעלזא, עוברים גם במקום קדוש הזה ומתפללים שם במקום שהתפללו צדיקי וחסידי עליון משך כמאה שנים[קח]. כשנסע כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בלוויית

קו. הרה"ח ר' דוד שפוטץ ז"ל סיפר, שבהגיעו לארץ ישראל להיכל קדשו של כ"ק מרן מהר"א זי"ע, אמר לו מרן, ששמע מיהודי שהגיע מבעלזא, שכותל אחד מבית הכנסת עדיין עומד על תילו.

קז. הרה"ח ר' מענדל שימל ז"ל.

קח. על ענין זה שהקדושה נשארת במקום זה לעולם, ראוי להעתיק מה שסיפר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע: בעת שהניח זקיני (כ"ק מרן מהר"ש) זי"ע את יסודות ביתו, בא אליו בהקיץ יהודי בשם ר' אברהם, שלפני אלף שנים עמד ביתו במקום הזה, וביתו הי' פתוח לרווחה לאורחים כביתו של אברהם אבינו ע"ה. והענין בזה - המשיך כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע - שבמקום שנעשה עליו מצוות ומעשים טובים, נשאר לעולם על המקום רשמי קדושה, וכשבנה זקיני ז"ל את ביתו בכוונות וביחודים בקדושה ובטהרה, נתעוררה במקום הזה זכותו של אותו צדיק ר'

המוני חסידים ואנשי מעשה זקני וראשי העדה לעיר בעלזא בחודש מרחשון דשנת תשס"ג לפ"ק, התפללו שם תפלת מנחה ברוב עם ברטט של קדושה. טרם עזוב את המקום חילק מרן שליט"א לעקאך ובראנפען לקהל הנוכחים, ובעת אמירת לחיים אמר כ"ק מרן שליט"א: "הנה רואים אנחנו שמגמת הרשעים הי' להחריב את כל מקומות הקדושים כבתי כנסיות ובתי מדרשות, ועוללו למו כזממם הרע, וכאשר באים לבעלזא ורואים כי כל חצר הקודש נעשה כמצולה שאין בה דגים, וגם

אברהם, וכשנתעורר זכותו של צדיק הרי זה בבחינת תחיית המתים, ונדמה הי' אליו שכבר הגיע הזמן של תחיית המתים, ולכך בא בהקיץ לזקיני ז"ל.

וראה עוד ב'רמב"ם' בהלכות תפילה ונשיאת כפים (פרק י"א הלכה י"א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו, בקדושתן הן עומדות, שנאמר: והשימותי את מקדשיכם, אף על פי שהן שוממין בקדושתן הן עומדין, וכשם שנוהגין בהן כבוד ביישובן כך נוהגין בהן בחורבנם".

וראה מה שכתב בספה"ק 'מאור ושמש' (פר' ראה) וזל"ק: "מה שאין כן אצל הקדושה כשעובדים השם יתברך על מקום אחד אזי יש שורש ומקום קדושה הן למעלה והן למטה, כי אנו צריכים לכוין בכל התפלות לארץ ישראל ולירושלים ולבית המקדש ואל כותל המערבי ששם השכינה קבוע גם בחורבן הבית כדאיתא בחז"ל, נמצא הקדושה יש לה מקום ושורש הן למעלה והן למטה, ומפני כן אמרו "עתידין כל בתי כנסיות ומדרשות שבחוץ לארץ לקבוע בירושלים", כי המקום קדושה שהיה שורה קדושה על מקום אחד אין שום כח לשום דבר שבעולם לבטל אותו קדושה מאותו מקום בשום ענין, כי הקדושה יש לה שורש כי הקדושה נמשכה מעשר ספירות קדושות ואורות קדושות עד שהם משפיעים ומאירים אל שורש המקום".

ובספה"ק 'דגל מחנה אפרים' (פר' וישב) כתב וזל"ק: "כי ידוע במקום שיש השראת השכינה שם, אף שאחר כך נסתלק, נשאר רושם הקדושה לעולם. והוא שרימז כאן על היחודים קדושים שעשה באותו מקום, ובודאי נשאר שם רשימא קדישא, ולכך ישב יעקב שם כי המקום גורם מצוה גוררת מצוה וקדושה גוררת קדושה, וכמו שכתבו אנשי אמת יראי ה' על פסוק (תהלים א', א') ובמושב לצים לא ישב כי המקום גורם ח"ו עיי"ש, וכל שכן במקום שהיה קדושה שהיא תופסת מקומה כי מדה טובה מרובה (סנהדרין ק' ע"א) וגוררת תחנה ובקשה ותפלה ויחוד. והדבר הזה הוא נוהג תמיד בכל אדם ובכל זמן".

ומשמו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע מביא הרה"ק ר' נפתלי זצ"ל אבדק"ק ליטאוויסק בנו של הרה"ק ר' שמעון מיערוסלוב זי"ע בספרו 'אילה שלוחה' (פר' לך) וזל"ק: "שמעתי ממורי הקדוש אדומו"ר הה"צ מוהר"ש זללה"ה מבעלזא שאמר שצריך ליתן טעם למה נכתבו בתוה"ק המראה מקומות [שהלך אברהם אע"ה]. אך הטעם כי המקומות אשר דרכו בהם רגלי הצדיקים המה מסוגלים לתפילה הן להתפלל ביתר שאת וביתר עוז והן שתקובל בקשתו, ע"כ מודיע לנו תוה"ק מקומות שהתפללו בהם אבותינו, כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי".

הבנינים אשר שימשו בשביל דירות גם הם נחרבו ואינם, ונעקרו מן השורש כליל ע"י שצד התנגדות דקדושה התגברה עליו כל כך, מזה בלבד נוכחים אנו לדעת עד היכן הגיעה קדושת המקום"[קט].

הבית הכנסת, הבית המדרש, וחצר הק' שפיארו את בעלזא בפאר קדושתם, לדאבונינו כבר נחרבו ואינם, אמנם הקדושות שהוטבעו במקום במשך מאה שנות קיומם, התפלות, לימוד התורה, מעשי צדקה וחסד, של רבבות אלפי ישראל שנעשו במקום הזה, זאת לא הצליחו ולא יצליח שום אדם להחריב, והמה קבועים וקיימים, ומושרשים הם במקום הזה כיתד שלא תמוט.

אכן, כבר המליץ אחד מזקני שארית הפליטה מחשובי פארי עדתינו ה"ה ראש הישיבה הרהגה"ח מוהר"ר שלו' הכהן בראנדער זצ"ל בדרשתו האחרונה שאמר בהיכל הישיבה הק' בבני ברק[קי], דאיתא בגמ'[קיא]: "גוילין נשרפין ואותיות פורחות", דאף שהגוילין אכן נשרפו, אכן האותיות שהיו בהן פורחות באויר. כן הוא בבית הכנסת הק' שבבעלזא, דהרשעים הצליחו להחריב רק את אבני הבית הכנסת, אך קדושתו קביעא לעד ולנצח נצחים, ובכל מקום בו מתאספין חסידי בעלזא וצועדים בעקבות רבותינו הק' ושאיפתם להמשיך עליהם אותן הקדושות ועוסקים בתורה וביראת שמים כרצון קדשם, בודאי שם מצאה הקדושה הנפלאה מקום לחול, וזכות הצדיקים חופפת עליהם כל הימים[קיב].

קט. בעת עריכת ספרינו זה לדפוס, הוסיף כ"ק מרן שליט"א ואמר: "פלא גדול הוא זה מדוע הם החריבו הכל ולא השאירו שום זכר מהבנינים הקדושים, שהיו בנינים יפים וחזקים ולמה להם להרסם, ובודאי כל הגדול מחבירו בקדושה גם צד ההתנגדות מתגבר עליו ביותר, והרי לא מצינו בבתי כנסיות אחרות שהרב בעצמו יעסוק בבניינו כל כך כמו שאא"ז מרן מהר"ש ז"ל עסק בבנין בית הכנסת הקדוש הזה. אמנם מאידך, זכה הבית הכנסת שבבעלזא שלא חיללוהו זרים ולא השאירו אותו להשתמש בו נכרים כמו שעשו בעו"ה ברבים משאר בתי כנסיות, ואולי בזה עדיף טפי".

קי. במעמד "קביעות שיעור" זמן הקיץ דשנת תשנ"ט לפ"ק.

קיא. עבודה זרה דף י"ח ע"א, וכעי"ז בפסחים דף פ"ז ע"ב.

קיב. בסגנון דומה המליץ גם א' מפארי וחשובי זקני אנ"ש הרהגה"ח מוהר"ר ישראל אלימלך רומפלער זצ"ל בעת התייסדות "תלמוד תורה היכל אהרן דחסידי בעלזא" בעיר לאנדאן יצ"ו, דאיתא במדרש על הפסוק (איכה, ד', א'): "תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות", דבשעת

ונסיים בדברי חכמינו ז"ל בגמרא[קיג]: "תניא, רבי אלעזר הקפר אומר: עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר[קיד]: כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא. והלא דברים קל וחומר: ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעים בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה על אחת כמה וכמה"[קטו]. ובפרט, בית כנסת קדוש זה, שמפורש יוצא מפומייהו דצדיקיא אודות הפלגת קדושתו לעתיד לבוא וקביעתו סמוך להיכל בית מקדשינו ותפארתינו[קטז], שבקרוב בימינו בבנינו תחזינה עינינו, בביאת משיח צדקינו ומלכינו בראשינו, אכי"ר.

חורבן בית המקדש נפלו האבנים ונתפזרו בכל העולם, ובכל מקום שנפלו האבנים שם נבנה מקום קדוש. ובודאי כשהרסו הרשעים את הבית הכנסת שבבעלזא, נפלו האבנים באיזה מקום, ומוטל עלינו לבנות מקום תורה בכל המקומות תחת אותו מקום קדוש, ולהמשיך אותה הקדושה לכאן.

קיג. מגילה כ"ט ע"א.

קיד. ירמיה מ"ו, י"ח.

קטו. ועי' ב'מגן אברהם' (סי' קנ"א סקט"ו), דמה שאמרו חז"ל "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שיקבעו בארץ ישראל", נאמר גם על הקרקע שעליהם עמד בית הכנסת, שגם הקרקע יקבע בארץ ישראל לעתיד לבא בב"א.

קטז. כנזכר כמה פעמים לעיל.

צורת תבניתו הלכותיו ומנהגיו
בשילוב מקורות מספרי הפוסקים
ומנהגי הקדמונים ז"ל

פרק א

בניית בית הכנסת

גודל מצוותו

א. מצות בנין בית הכנסת, היא מצוה חשובה עד למאד, ורבוה"ק השקיעו צלעות הבית

א. ראה לשון הזוה"ק פר' בשלח (ח"ב דף נ"ט ע"ב) שבבנין בית הכנסת יש בזה קיום מצות עשה דאורייתא של "ועשו לי מקדש". וזל"ק:

"פקודא למבני מקדשא לתתא, כגונא דבי מקדשא דלעילא, כמה דאת אמר מכון לשבתך פעלת ד', דאצטריך למבני בי מקדשא לתתא, ולצלאה בגויה צלותא בכל יומא, למפלח ליה לקודשא בריך הוא, דהא צלותא אקרי עבודה, והוא בי כנישתא, אצטריך למבני ליה בשפירו סגיא, ולאתקנא ליה בכל תקונין, דהא בי כנישתא דלתתא, קיימא לקבל בי כנישתא דלעילא" [פי' מתוק מדבש: מצוה לבנות בית המקדש למטה כעין בית המקדש של מעלה, כד"א מכון לשבתך פעלת ה', שדרשו חז"ל שמקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, ומכאן למדו החכמים שצריך לבנות בית המקדש למטה ולהתפלל בתוכו התפלות שבכל יום לעבוד להקב"ה כעין עבודת הקרבנות, כי תפלה נקראת עבודה שבלב, וכמו כן אותו בית הכנסת שנבנה לצורך התפלה, צריך לבנותו ברוב פאר ויופי ולתקנו בכל תיקונים יפים, כי בית הכנסת שלמטה עומד מכוון כנגד בית הכנסת של מעלה, שהוא המלכות הנקראת "בית הכנסת", לפי שהיא מכנסת בתוכה את הארות ספירות העליונות ואת נשמתן של ישראל, לכן כמו שהמלכות מתוקנת ביופי ופאר, כמ"ש כולך יפה רעיתי, כמו כן צריך לבנות את בית הכנסת ביופי ופאר].

ובפ' נשא כתב **הזוה"ק** (ח"ג דף קכ"ר ע"א) וז"ל:

"כמה חביבין אינון ישרא' קמי קב"ה דבכל אתר דאינון שריין קב"ה אשתכח ביניהו בגין דלא אעדי רחימותא דיליה מנהון מה כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ועשו לי מקדש סתם דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי והא אוקמוה" [פי' מתוק מדבש: כמה חביבים ואהובם הם ישראל לפני הקב"ה, כי בכל מקום שהם נמצאים, דהיינו בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות, הקב"ה נמצא ביניהם להשרות שכינתו עליהם, לפי שאינו מסיר אהבתו מהם לעולם. וראי' לדבר, כדכתיב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", הנה כתוב "ועשו לי מקדש" סתם, המורה גם על מקדש מעט דהיינו בתי כנסיות, שאם הי' נאמר רק על המשכן, הי' לו לומר "ועשו לי מקדש כזה", כיון שהראהו הקב"ה למשה, ומדסתם הכתוב בא לרמז גם על בתי כנסיות, כי כל בית הכנסת שבעולם נקרא מקדש, והרי כבר ביארו חז"ל (מגילה כ"ט ע"א) על מה שכתוב ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל].

ובספר **'ערבי נחל'** (פ' נצבים) כתוב לאמר:

"מימות החורבן כל אותן הדורות הם הם המקיימים מצות בנין בית הבחירה בכח מעשיהם.

תמיד כוחות עצומים על בניית בית הכנסת[ב], ולהדר ולרומם בית אלוקינו[ג].

סגולתו

ב. בעת חגיגת הנחת אבן הפינה לייסוד בית הכנסת שבבעלזא[ד], התפלל כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, שכל התפילות שיתפלל איש ישראל במקום

צלעות הבית

איברא לאשר לאו כל אדם זוכה שיהיה במעשים טובים שלו כח לבנות מהם חומת בית הגדול והקדוש הרוחני חומת אש, לכן עוד נתן ה' לישראל מעין מצוה זו ממש, והוא מש"ה יחזקאל (י"א, טז) ואהיה להם למקדש מעט אלו בית הכנסת (מגילה כ"ט ע"א), ולעתיד לבא יוכלל קדושת ורוחניות כל בתי כנסיות שבחוץ לארץ בבית המקדש, ולכן הנותן לבנין בית הכנסת או לבדק בית הכנסת הרי הוא ממש כנותן נדבה על בית המקדש העתיד, שהרי אותה קדושה עצמה תוכלל בבית המקדש, וע"י מצוה זו יש כח גם לשאר מעשיו הטובים שיתהווה מהן בנין ההוא העתיד והבן".

ובספר **'ערות דבש'** (ח"א דרוש ט') כתב וז"ל:

"אלו הן הדברים אשר נאמרו לכבוד ביהכ"נ לחנכו במילי דאורייתא מיוסדים על אדני המדע, ובאמת בגולה קדושת בית הכנסת יש לה קדושת היכל ממש, כי תפלה בלחש היא במקום קטורת, [כמ"ש] ויבא דבר שבחשאי, ולכך הוא מן הלב, כי משם עולה קיטור החיוני לראש והוא קטורת, וע"ז נאמר [מלאכי א, יא] בכל מקום מוקטר מוגש לשמי מנחה טהורה, כי אין לך מנחה טהורה יותר מתפלה בכוונה כלי מחשבה זרה ובתום לבב ונקי כפים, היא המגרשת רוחות רעות, היא המקשרת ישראל לאבינו שבשמים, ולכך נקרית קטורת, קשר בינינו לה', ולא היו מקטירין קטורת אלא בהיכל, וא"כ יש לבית הכנסת קדושת היכל אשר עליות בו נתקדשו, ולכך הטיבו את אשר החלו ליפות העליות וקירות לרומם בית ה' ולהתנאות לפניו וללבן הכותלים, וכבר מבואר במשנה [מדות פ"ג מ"ד] וכן העתיקו הרמב"ם [בית הבחירה פ"ד הי"ג] דבכל שנה היו מלבנים ההיכל, להורות כי זהו תכלית האדם והוא ביתו בית קבע ופרוזדור לעלות משם לשמים" עכ"ל (וראה עוד בזה להלן פרק י"ט סעיף ג' בקדושת "עליית בית הכנסת").

ב. ראה מה שהבאנו בספר **'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' ק"נ ס"א) בשם **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**, שבנין בית הכנסת הקנוי לצמיתות יכול להיות עצירת גזירות רעות רח"ל, עיי"ש.

ג. ראה לשון **הרמב"ם** (פ"ז מהל' איסורי מזבח הלכה י"א): "והוא הדין לכל דבר שהוא לשם הקל הטוב שיהי' מן הנאה והטוב, ואם בנה בית תפלה יהי' נאה מבית ישיבתו". והועתק לשון הרמב"ם גם **בשו"ע** הל' צדקה (יו"ד סי' רמ"ח סעיף ח') עיי"ש.

ד. בספר **'טעמי המנהגים'** (אות קס"ז בקונטרס אחרון) מביא מקור למה שנוהגין להניח "אבן הפינה" ע"י אדם גדול, מדברי המדרש שהובא **ברד"ק** (שמואל א' י"ד) על הפסוק "ויבן מלך שאול מזבח לד'", ששאול המלך בעצמו נתן אבן הראשונה, ואח"כ בנו הבונים המזבח עד כלותו.

פעם בעת הנחת אבן הפינה ליסוד בית הכנסת, אמר **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, דאיתא בגמרא (שבת דף נ"ו ע"ב) כשנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאל ונעץ קנה בים, ועלי' נבנה רומי. כשאנו

קדוש זה, יקשיב הקב"ה לקול תפילתו, וימלא את כל משאלות לבו לטובה[ה].

מטרת בנייתו

ג. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע אמר, שבונה את בית הכנסת שיהא כאן זוית שידעו משמו יתברך עד ביאת המשיח[ו]. ובנאו בכוונה מיוחדת שתמשוך אליו נפשות ישראל[ז].

קיום המצוה בידים

ד. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע עסק במו ידיו הק' בבניית בית הכנסת[ח], ואמר שבבנין בית הכנסת לא שייך הדין[ט] ד"כיון שנתמנה

צלעות הבית

עוסקים כעת בבנין בית הכנסת, הרי בכח יסודות אלו יש לבטל ולהשריש אותו הקנה שנעץ גבריאל בים להיות יסוד לרומי. - מכתבי **הגה"צ מביל'גוריי'א זצ"ל**.

ה. ספר **'אדמור"י בעל'זא'** ח"א (עמוד קנ"ה).

וראה במבוא לספרינו, שפעם שלח **הרה"ק משינאווא זי"ע** "הזכרה" עם א' שנסע לבעלזא, ואמר לו, שבאם לא יזדמן לו ליכנס למרן, אזי יזכיר אותו בתוך הבית הכנסת הק'.

ו. **הגה"ח ר' אברהם מספרע'ליסק זצ"ל** בחיבורו **ה'ספרע'ליסקער חיבור'** (פר' לך לך).

ז. הקדמה לספר **'חק' יצחק'** משמו של **הרה"ק ר' יוסף מאיר מספינקא זצ"ל**.

ח. ב**'ש'לחן הטהור' להרה"ק מהרי"א מקאמארנא זצ"ל** (סי' ק"נ) מביא, שראוי לומר על כל שיפה ושיפה בבנין בית הכנסת "לשם קדושת בית הכנסת", ורק היכא דלא אפשר, מקדיש אותה אחר גמר הבנין.

והרה"ח **ר' חיים נטע כ"ץ זצ"ל** סיפר, שבעת הנחת אבן הפינה בקלויז שבעיר הוביב, השתתף שם **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, ומכרו שם הזכות להניח עוד אבנים, והרבה אנשים קנו אז אבנים להניח ביסודות הבית המדרש, וציוה **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** לכל אלו שהניחו האבנים, שיאמרו בפירוש "לשם קדושת בית המדרש".

וסיפר **הרהגה"ח ראש הישיבה ר' של'ו' הכהן בראנדער זצ"ל**, שכשבא **הרה"ק ר' שמעון מיערוסל'וב זי"ע** בפעם הראשונה לבעלזא כבר הי' זקן בא בימים, וכבדו עיניו מראות, והוליכו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בהיכל בית הכנסת, ומישמש בידו אנה ואנה, ובכל מקום בואו אמר "גוט גוט", עד שהגיע למקום מסויים, ונעצר שם ושאל את **מרן** "מה זאת", וכאילו קשה לו ליישב פשר הדבר על שאינו מרגיש במקום זה אותו הקדושה שמרגיש ביתר המקומות. השיב **מרן**, שבשעה שבנו מקום הלזו, לא הי' נוכח שם.

ט. קידושין דף ע' ע"א.

אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה״.

זריזות בנייתו

ה. במהלך עבודת בניית בית הכנסת עבדו בכל יום לבד משבתות וימים טובים, ולא הפסיקו אף ליום א׳ מן העבודה. ולא היו נמנעים לבנות אף בלילה״א.

צלעות הבית

י. בספר **׳דובר שלום׳** (אות י׳) מביא ממכתב **הר״ר אברהם איטינגא מדוקלא** זי״ל בזה״ל:

פעם אחת היה אבי זקיני חורגי אחיו הגדול של הרה״ק ז״ל [כ״ק מרן מהר״ש זי״ע] הלא הוא הרב הגדול מו״ה לייבוש רוקח, בעיר בעלזא, כי נסע שמה לקיים ״כיבוד אם״, היא אמו הצדיקת מרת רבקה העניא, אשר היתה דרה בבעלזא אצל בנה הרה״ק ז״ל, ואז היה עוסק הרב בבנין הבית הכנסת.

ופעם אחת ראה הרב רבי לייבוש את אחיו הרה״ק עומד ועובד בעצמו בחומר ובלבנים, וירע בעיניו הדבר ויוכיחהו על זה, ואמר לו: הלוא חז״ל אמרו (קידושין דף ע׳ ע״א), ״כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לעשות מלאכה בפני שלשה״, ומדוע אתה עובר את דברי חז״ל?

וענה קדוש ישראל: אחי יקירי, ידוע תדע כי בהיותי בק״ק סקאהל היו לי שני חברים מובהקים אשר למדנו יחדיו, וגילו לי מן השמים, כי אם האדם לא ינום ולא יישן אלף לילות ועוסק בתורה, אז יכול להגיע אל שלימות האמיתי (ויש אומרים לגילוי אליהו), וגמרנו ביניינו להתחיל להיות נעור בלילות, ולעסוק בתורת ה׳.

והנה חבר אחד נפרד מאתנו אחרי עבור איזה מאות לילות, וחחבר השני נפרד ממני אחרי עבור שמונה מאות לילות, כי כשל כוח הסבל ולא יכול עמוד, ואנכי נשארתי לבדי.

בלילה האחרונה מן האלף לילות, היה רוח גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים, ושיבר את כל חלונות הבית המדרש, וכבה הנרות. ומרוב פחד רציתי לילך לביתי, אך הרוח עצר בעדי מלכת. ומרוב צערי ויגוני התחלתי לבכות לפני השי״ת, וברוב עמל ויגון באתי עד ארון הקודש, ופתחתי את הארון וצעקתי מנהמת לבי לפני הבורא ברוך הוא, עד אשר ריחם ד׳ עלי והסער קם לדממה. ובא אלי איש זקן ולמד עמי כל התורה כולה, וההלכה האחרונה אשר למד עמי היתה ״הלכות בית הכנסת״ (ושם אות י״ד מביא ממכתב הר״ר יקותיאל ארי׳ קאמעלהאר מסטאניסלאוו ז״ל בזה״ל: ״אמרו עליו על הרה״צ שר שלום מבעלזא זצ״ל, כי אחרי אשר היה נעור תתקצ״ט לילות כידוע, בליל האלף נגלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב, ולמד עמו הלכות בית הכנסת, ואז נתעורר לבנות בית הכנסת שלו״. ובענין אלף הלילות, ראה עוד מה שהבאנו במבוא לספרינו).

[וסיים]: ואיך אמסור המלאכה הקדושה הזאת ביד איש אחר? האמינה לי אחי יקירי, כי אם היה לאל ידי הייתי בונה בעצמי מהמיסד עד הטפחות, רק השי״ת יודע כי כשל כוחי, אך מה שבכוחי לעשות הנני עושה בעצמי.

יא. בענין זה ראוי להעתיק ממכתב קודש של **כ״ק מרן מהרי״ד זי״ע** שכתב לראשי הקהילה בלעמבערג אודות זריזות בבנין בית הכנסת (המכתב בשלימותו הובא בספר ׳אגרא דבי הילולא׳, מהדורת תשס״ז), וזל״ק:

״הן כאשר הביהכ״נ הק׳ של חדשים הוא תל תלפיות לראשי ונכבדי היראים, ונבנה על מוסדת

בנייתו ע"י יהודים

ו. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע רצה לבנות את בית הכנסת ע"י יהודים בלבד[יב], רק מפני דרכי שלו' לקח בין הפועלים גם פועלים נכרים[יג].

צלעות הבית

קודש כידוע, וזה ערך ב' שנים שאינם מתפללים בתוכה ע"י התחדשות בנינה, לזאת הנני לעוררם שמוטל על כל המתפללים בשם להתאמץ בכל עוז ברוחב נדבת לבו לסייע בבנינה בכדי למהר ולזרז שיהא נגמר הבנין בזמן מוקדם האפשרי כמבואר בש"ע סי' קנ"ב ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה", וכו'.

ומענין בנין בית הכנסת בלילה, נמצא ברשימות **הגה"ח ר' ישראל אלימלך רומפלער זצ"ל** מה שהקשה **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** (הובא גם בחיבור 'מהרי"ד', ליקוטים), דהא בנין בית הכנסת דומה לבנין בית המקדש, וכמו דילפינן (בתוספתא פ"ג דמגילה) דאין בונים בית הכנסת אלא בגובהה של עיר מבית המקדש, וכן לענין סתירה שוה דין בית הכנסת לבית המקדש, וגם **במרדכי** (שבת פ"א סי' רכ"ח) כתב שיש לבית הכנסת קדושת ההיכל, ולפי"ז יש להבין, למה מותר לבנות בית הכנסת בלילה, דהא קיי"ל (שבועות דף ט"ו ע"ב) דאין בנין בית המקדש בלילה. ותירץ **מרן** זי"ל, די"ל **דרש"י** זי"ל פי' בגמ' (סוכה דף מ"א ע"א): ואי קשיא דבלילה אינו נבנה וכו', דהני מילי בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש דלעתיד שאנו מצפין אליו הוא יגלה ויבא משמים בנוי ומשוכלל. וכ"כ **התוס'** בשבועות שם. לכן בונים בית הכנסת בלילה, דמובא **בספה"ק** דקדושת בית הכנסת ובית המדרש נמשכת מקדושת בית המקדש דלעתיד, והטעם לזה, דביהמ"ק דלעתיד יהיה כנגד יעקב, וקדושת בתי כנסיות ובתי מדשות שלנו הנקראים "מקדש מעט", גם היא כנגד קדושת יעקב אע"ה שזכה לקדושה שלא במקומה (כידוע מדברי רבוה"ק בהרבה מקומות), נמצא שהם קדושה אחת, ולכך דינו כמקדש דלעתיד דמותר לבנות בלילה.

יב. **ב'ברכי יוסף'** (או"ח סי' ק"נ, הו"ד בביאה"ל שם) מביא בשם ספר **'בית דוד'** (סי' ס"ד), שאינו נכון לבנות בית כנסת ע"י עכו"ם. וראה **ב'שדי חמד'** (מערכת בית הכנסת אות ו') שהוסיף, דאף אם לא יהי' הבנין מהודר כ"כ אם יבנה ע"י יהודים בלבד, מ"מ עדיף שיהי' הבנין מהודר למעלה אצל נותן התורה. ולמעשה מסיק שם, דנהוג עמא דבר לבנותו גם ע"י אומנים נכרים.

יג. ראה **'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' ק"נ) בשם המשב"ק **הרה"ח ר' משה טובי' גרינצוויג** זי"ל, שבא' מביקוריו של **כ"ק אדמו"ר מצאנז קלויזנבורג** זצ"ל אצל **כ"ק מרן מהר"א** זי"ע, סיפר **מרן** זי"ל שזקינו **הרה"ק ר' אהרן מטשערנוביל** זי"ע בנה בטשערנוביל בית כנסת, והקפיד שרק יהודים יהיו בעלי המלאכה, והוסיף **מרן** זי"ל **שאביו** זי"ל אמר שהוא לא הי' יכול להוציא את זה לפועל מפני איבה מהגויים, אבל כאן באר"י בוודאי אפשרי שהפועלים והבעלי מלאכה יהיו יהודים.

וראה עוד שם ב'**זר השלחן**' (אות ר"א) מספר **'דיבורים קדושים'** בהתורות ללילל הסדר ד"ה על אחת כמה וכמה, וז"ל:

וסיפר כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע, פעם אחת בליל ר"ה לאחר התפילה הרכין **אאמו"ר** זצ"ל ראשו אלי ואמר לי בזה"ל "בשבוע זה עסקו בבנין בית הכנסת כמה פועלים, וביניהם כמה ערלים ג"כ, מ"מ לא עשה שום אדם כלום, רק הכל נעשה מעצמו" (ראה עוד ב'מבוא' לספרינו).

תנאי בבניינו

ז. אע"פ שנהגו בבית הכנסת להחמיר לכתחילה בכל חומרי קדושת בית הכנסת[יד], מ"מ בעת בניתו, התנה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע שלא יחול על הבית הכנסת כל חומרי בית הכנסת[טו], ולפעמים סמכו על זה לעת הצורך[טז].

צלעות הבית

יד. ראה לקמן פרק ד' סעיף ז'.

אגב, סיפר הרהגה"ח ר' **שלו' הכהן בראנדער זצ"ל ראש הישיבה**, ששמע מהגה"ח ר' **נח שטאקמאן זצ"ל אבד"ק פרעמיסלא**, כי בעת הנחת אבן הפינה של הישיבה בירושלים, התנה **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** שלא יחול שם חומרי בית הכנסת (ראה בהערה להלן), וסיים בזה"ל: "א שוהל האבן מיר אין בעלזא" (אולי הכוונה בזה, שמקום שיש עליו חומרי בית הכנסת, יש לנו זאת בבעלזא).

טו. אודות דין תנאי בבית הכנסת, ראה **'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' קנ"א סעיף י"א והלאה, וסי' קנ"ב) מה שהבאנו בזה, ונעתיק תמצית השיטות בזה:

שיטת **התוס'** ו**הרא"ש** היא דלא מהני תנאי להשתמש בהן בישובן רק בחורבנן, שיטת **הרמב"ן הר"ן** ו**הרשב"א** בתשובותיו היא דאף בישובן מהני תנאי להשתמש בהן לצורך שעה כגון להאכיל לעניים וכדומה, ושיטת **רש"י** ו**האור זרוע** היא דאף בלא"ה מהני תנאי בישובן להשתמש בהן לצורך חולין אם לא לשחוק ולקלות ראש. ועי' **ביאה"ל** (שם) ד"ה אבל דמדברי **הטו"ז** נראה דבמקום צורך יש לסמוך על הרמב"ן דס"ל דאף בישובן מהני תנאי במקום צורך. ועי' שו"ת **'ויען יוסף'** (או"ח ח"א סי' ס') שכן עשה גם **כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה** בבנין בית המדרש של הישיבה בארץ ישראל, וראה באריכות ב**'שלחן רבותינו'** שם מזה.

טז. אודות דין עשיית תנאי בביהכ"נ ושביחד עם זאת ינהגו בו קדושת בית הכנסת, עי' שו"ת **'שואל ומשיב'** (מהדורא חמישאה (דברי שאול ויוסף דעת) סימן ס"ג) שמברר שמועיל תנאי להתיר האכילה בביהכ"נ לעת הצורך. וכותב בתחילת דבריו:

"עת זכיתי לבנות ביהכ"נ פה עיר לבוב, וחי' ביום ה' אלול תר"ב, שנת "בחמשה לאלול הוחל המלאכה" לפ"ק, וביום הששי עת עמדנו במקהלות עם, אז שאלוני אם יהי' לו כל דין קדושת ביהכ"נ, ואמרתי כי קדושת ביהכ"נ חמור מאוד, בכל זאת עלה על דעתי שיהי' עליו קדושת ביהכ"נ, אך בזאת יאות לי אשר אם ישבו ללמוד ויצמאו יוכלו לשתות בעת למודם, וגם מה שנוהגין לאכול בשמחת תורה מיני מתיקה יוכלו לאכול, ועוד איזה פרטים יען פרטנו בפירוש בעת הקמת אבן הראשה. ואמרתי לברר הדבר".

עיי"ש המשך דבריו. ובתוך דבריו כותב:

"ובלא"ה נראה לי, דבנידון דידן שהבית הכנסת שלי עשוי גם ללמוד בו, ולכך נעשה תנור בית חורף בו כדי שילמדו בו בערב ובבוקר השכם ובפרט ביום שבת קודש (ראה להלן פרק ט"ז שמנהג בתי כנסיות שלא לבנות תנור בתוכו, וכן גם בבעלזא לא הי' תנור בבית הכנסת), א"כ הו"ל דין בית המדרש דמותר לאכול ולשתות מדוחק. וזה נראה לי טעם של בתי כנסיות שבבבל שעל תנאי הן עשויות, שכפי הנראה היו לומדים שם בבתי כנסיות, שכן נראה מהמעשה דאתי מיטרא אזלי לבי כנישתא, ומשמע

תיקונו בתשעת הימים

ח. היו מסיידים את בית הכנסת גם בתשעת הימים שבין ר"ח לתשעה באב[יג].

זכות הנוטל חלק בבנייתו

ט. בעת בניית הבית הכנסת אמר כ"ק מרן מהר"ש זי"ע על הפסוק "אבן מקיר תזעק"[יד]**, שאלו הנוטלים חלק בבניינו, לעתיד לבוא יזעקו אבני הקיר פלוני ופלוני נדב אותי לבית הכנסת**[טו].

לזכות בזה כל ישראל

י. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע לא רצה שאיש אחד יתרום מכיסו את כל הכסף הדרוש לצורך בנין בית הכנסת, באמרו שרצונו שכל א' מישראל יוכל ליטול חלק בבנייתו[טז].

צלעות הבית

דהיו לומדים בבית הכנסת, וכן היה עושה רבא דהי' אומר דגרים בבי כנישתא ואמר ד' אהבתי מעון ביתך כמבואר במגילה דף כ"ח, וא"כ לכך על תנאי הן עשויות, באופן שנ"ל ברור דבנידון דידן ודאי מותר כיון שהתנה בפירוש, ובפרט שאין לך צורך גדול מזה שישתו בעת צמאם בעת הלימוד, וכדומה מה ששנהגו בשמח"ת שזה מענין הבית הכנסת הוא". (וראה להלן פרק ד' ס"ז ובהערה שם).

יג. ראה **מג"א** (או"ח סי' תקנ"א ס"ק ד') שביהכ"נ מותר לצייר באלו הימים.

יד. חבקוק ב', י"א.

טו. דבר זה אמר **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בעת שיצאו שלוחים לאסוף מעות לצורך הבני', וביקשו מעם **מרן** שימסור להם "מכתב המלצה" לנדיבי עם שיסייעו אותם בעבודתם, אמר להם **מרן** שיאמרו משמו פירוש זה.

בשעה שכ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע** הוסיף את האגף לבית הכנסת, כדלהלן, קיבל **מרן** תרומות מהרבה אנשים שנדבה לבם אותם לתרום לבדק בית ד', והכריזו בבית הכנסת את שמם. ביניהם היו גם אנשים שבאו מרחוק להביא תרומותיהם, ואף את שמות האנשים האלה ציוה **מרן** להכריז, על אף שלא הכירו אותם בבעלזא, באמרו: "עלי להזכיר את שמות אלו האנשים החושבים עלי". - **'אדמור"י בעלזא'** ח"ג.

טז. ספר **'פאר וכבוד'**. וראה הערה הבאה.

וכעין זה מובא **במג"א** (סי' קנ"ה ס"ק כ"ג) בשם **'ספר חסידים'** (סי' תק"ג) וז"ל: "אחד היה בונה בית הכנסת יפה, ורצו הקהל לתת עמו ולהשתתף

התרומות לבנינו

יא. בחדר רבוה"ק במקום שקיבלו "קוויטלעך", היתה מונחת תמיד על השלחן קערה של נחושת, שבו הניחו תרומותיהם של התורמים בשביל בדק בית הכנסת[א].

יב. הקפידו שלא ליקח מעות לבנין בית הכנסת ממחללי שבתות[ב].

חנוכת בית הכנסת

יג. חנוכת בית הכנסת היתה ביום ערב שב"ק לעת כניסת השבת[ג].

צלעות הבית

עמו במעות, ולא רצה, כדי שיהיה לו ולזרעו לזכר ולשם", ועיי"ש שנענש ע"ז ר"ל.

כא. ראה בספר **'נועם שיח'** מהרה"צ **מסאלקא זצ"ל** שמביא **שהרה"ק בעל 'אהבת ישראל' זצ"ל מוויזניץ** דיבר פעם בשבחם של **רבוה"ק מבעלזא**, ואמר שעל שלחנם מונחת קערה שמניחים בתוכה נדבות לצורך בנין בית הכנסת.

ובנוגע לזה מביא בספר **'פאר וכבוד'**:

"וזאת דבר ידוע לכל, כי רצו ליתן להה"ק [מרן מהר"ש] כמה מעות אשר ירצה לגמור ולבנות את הבית הכנסת, ואמר, כי ירצה כי יהי' בזה חלק ונחלה לכל ישראל, וכל איש אשר יבא שמה הנה הוא נותן לבנין בית כנסת הלז, ואני הכותב, זכיתי חיות שמה כ' פעמים אצל הה"ק מהר"י".

והרהגה"ח מוהר"ש בראנדער זצ"ל ראש הישיבה סיפר, כי בחול המועד סוכות, טרם שנכנס **מרן** לעריכת השלחן הכריזו, שמי שרוצה להכניס מעות לצורך הבית הכנסת יכול לתרום עכשיו, וגם הבחורים נכנסו אז לתרום נדבתם ממה שהי' להם.

כב. דבר זה לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, עפ"י הקפדת **רבוה"ק** שלא ליקח מעות לצדקה ממחללי שבתות, וכמו שהעיד א' מהמשמשים בקודש אצל **רבוה"ק זי"ע** ה"ה **הרה"ח ר' מענדיל לאנדמאן זצ"ל** במכתב שכתב לא' מאנ"ש בארה"ב כתשובה על מכתבו, וז"ל:

"והנה ידידי ספרתי תיכף כל דברי מכתבו למרן הק' שליט"א [כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע] וצוה לי להשיב בזה"ל: מעמדות יכולין לעשות [היינו לקבץ כספים מאנ"ש עבור מעמדות], רק שיהי' באופן שכותבין, שיקחו רק משומרי ש"ק. ואודות קלאז [היינו לייסד ביהמ"ד], ג"כ יכולין לעשות קלאז כמו שכותבין, שיהי' רק מאנשים יראים ושומרי ש"ק, ולעשות תקנות טובות שיקבעו עתים ללמוד שם בש"ק וגם בימי החול מה שיהי' באפשר. ויעזור להם השי"ת שיהי' בהצלחה. כך הי' תשובות ק' בדיוק".

וראה **בשו"ע** (יו"ד סי' רנ"ד סעיף ב' בהג"ה): "אבל אם מנדבין [עכו"ם] דבר לבית הכנסת מקבלים מהם, אבל לא מן המומר", ועיי"ש **בש"ך** (ס"ק ה'). וראה עוד בספר **'פאר משה'** (עמוד 181) **שכ"ק מרן מהר"א זי"ע** הורה שלא ליקח מעות ממחללי שבתות לצורך בנין הישיבה.

כג. ראה **'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' ק"נ) פרטי מנהגי חנוכת בית הכנסת. וראה במבוא

המשכת בנייתו

יד. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע אמר, שהניח מקום לבניו אחריו להוסיף על בנין בית הכנסת הזה[כד].

צלעות הבית

לספרינו מה שמסופר שם באריכות אודות חגיגת חנוכת בית הכנסת שבבעלזא.

כד. **מרן** קרא על עצמו את מאמר חז"ל (ברכות ס"ד ע"א) "ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך", **שמרן מהר"ש** [ששמו 'שלום'] הוא ובניו יהיו בונים בית ד'. ואכן כך הי', **שרבוה"ק** הוסיפו כולם לבנין בית הכנסת (ראה להלן פרק י"ז).

ובעת הוספת בנין בית הכנסת אמר **כ"ק מרן מהר"י זי"ע**, שמי שרוצה ליתן מעות לאביו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**, יכול ליתנו עכשיו.

פרק ב

צורתו החיצונית

צורת בתי כנסיות

א. בתי כנסיות העתיקות שבפולין נבנו בדרך כלל בסגנון מיוחד ומקובל, באופן שהבנין הי' בנוי בצורת מבצר, שלפעמים היו משמשים למחסה

צלעות הבית

א. ב'שלחן הטהור' להרה"ק **מקאמארנא זצ"ל** (סי' ק"נ סעיף ד') כתב וז"ל:

"בנין בית הכנסת מקובל בידינו מאבותינו שגם בזמן עזרא וקודם היו בתי בית הכנסת לרבים, וציוו מקובל לנו שיהי' עזרה הנקרא פאליש קודם בית הכנסת (ראה להלן פרק ג') להניח שם ציצית ותפילין, ועושין ביהמ"ד קטן סמוך לפאליש ללמוד שם מעט קודם התפילה ואחריו (ראה להלן פרק כ' סעיף ג'), ויהי' שם בנין לחורף להחם הבית הזה (ראה להלן פרק י"ז), ואה"כ ביהכ"נ גדול ומהודר ומרובע בארבע כתלים יפים לפי כוחם (ראה להלן פרק ד'), ופתח במערב עולם (ראה להלן פרק ג'), ונגדו היכל קודש קדשים שיהי' מונח שם ס"ת (ראה להלן פרק י'), ובין הפתח להיכל ק"ק עושין בימה, ושלשה מדריגות מצד דרום ושלשה מצד צפון (ראה להלן פרק י"ג), והבימה יהי' עומדת באמצע ממש בין הפתח להיכל, ועל הבימה קורין בס"ת. ויהיו פתוחים בה י"ב חלונות (ראה להלן פרק ז'), כל חלון לא יהי' פחות מארבע טפחים, ועושין ששה חלונות גדולים, שתים בכל רוח מזרח צפון ודרום [שביחד הם שש] והם מחופין בזכוכית, ובאותן חלונות יהיו שתי חלונות מארבע טפחים בכל חלון [שבס"ה הם שתים עשרה] פתוחות ממש בעת התפלה, ובצד מערב עושין עזרת נשים כל אחד כפי הצורך (ראה להלן פרק י"ח).

והמשנין מציורין אלו, אינו אלא צד מינות שנזרקה בהם, בודאי, אף שתמונות ביהכ"נ אינו מוזכר (ראה שו"ת 'נודע ביהודה' מהדו"ת או"ח סי' י"ח, שאין תבנית מיוחדת ידועה בבנין בית הכנסת איך שיהי'), הלא נוסח התפילה וסדר הגדה וצורת האותיות וקידוש החודש וחשבונו אינו מוזכר, וכיוצא בו לאלף, שהקבלה והמנהג בהם עיקר, וזה עיקר הדת הקבלה ומנהג ישראל, והעובר ע"ז מין ואפיקורוס הוא".

גם **הגר"ש סופר אבד"ק קראקא זצ"ל** כותב במכתבו אודות צורת בית הכנסת המקובלת לנו מדור דור:

"דעו נא עם ה' וראו כי בתחילת גלות יכניה המלך לבבל, בנו שם בית הכנסת ובאותו ביהכ"נ התפללו רבותינו הקדושים חכמי התלמוד, כמו שהזכירו בסמ' מגילה [דף ט"ז ע"ב], ובלי ספק כל הבתי כנסיות שבנו דורות הבאים אחרי יכניה וסייעתו, נבנו על אותה תמונה שבנה יכניה וסייעתו, וכה נתפשט מדור דור בכל תפוצות הגולה, וכו'. והנה בלי ספק כאשר אמר להם יחזקאל הנביא נבואה זו, מיד ה' עליהם השכיל תכונת הבית

ולמסתור בעת צרג. היכל הבית הכנסת הי' מרובע, עם שתים עשרה חלונות גדולים וגבוהים, ופאליש ועזרת נשים במערבו.

סגנונם המקובל

ב. בכל בתי כנסיות אלו הוקדשה עבודה מיוחדת לבנותם באופן המהודר ביותר עפ"י הלכה וכפי צורתו המקובלת מדור דור, וביחד עם זאת לפאר ולרומם בית ד', בכל מקום כפי היכולת, וכולם היו בסגנון דומהד.

צלעות הבית

וצורתו, איך להכשירו להשראת השכינה בשיעור מה שיקרא מקדש מעט, ואם אנחנו לא ידענו כי בעו"ה נשכח ממנו, חלילה לשנות ולזוז זיו כל שהוא מאשר הנחילו לנו, וה' הטוב יצרף מחשבות אבותינו וכוונתם הרצויה למעשינו אשר אנחנו עושים באמונה, ויהיה גם לנו למקדש מעט, יהי ה' אלוקינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל ישכנו, אך אלו המשנים והמהרסים אומרים לאל סור ממנו, אין להם מקדש מעט אפי' מעוטא דמעוטא ליכא, לשוא עמלו בוניו בו כי אין אלקי בקרבו".

ובספר **'תכין לבם'** (עמוד ק"ח) הובא מה שסיפר **הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל**:

"בעת שכ"ק מרן מהרי"ד ז"ל היה בראצפערט, נמשכה תפלת מוסף ביום כיפור בסדר העבודה באריכות יותר מהרגיל, ואמר אח"כ כ"ק מרן מהרי"ד ז"ל, דבבית הכנסת בבעלזא הי' כבר מסודר לנגד עיני צורת הבית הכנסת לעומת צורת הבית המקדש, המזבח, ההיכל וכל שאר הדברים, ואילו כאן הוצרכתי לסדר הכל מחדש.

ב. בניית בתי כנסיות בצורת מבצר, הותחלה בערי פולין וגאליציע לפני ארבע מאות שנה, כשמדינת פולין היתה אז תחת הלחץ ממלחמות תכופות עם הטורקים והטאטרים, והמלך [בתקופה ההיא: "לודוויג הרביעי"] חיפש בכל כוחותיו להעמיד ולהקים מבצרים בכל עבר ופינה להיות למחסה ולמסתור מהצר האויב, ולכן קבלת הרשיון לבניית בית הכנסת הי' קשור בדרך כלל עם תנאי לבנותו בצורת מבצר. בכמה בתי כנסיות נדרש גם מאת המלכות להעמיד שם גם שאר מכשירי הגנה, כגון בבית הכנסת העתיק שב"לוצק" (ראה תמונות סב - סד) ששם דרשה המלכות להקים קירות מגן עם כל התכונות הנדרשות לעמוד למחסה ולמגן נגד האויב בעת מלחמה. גם בהאישור שנתקבל ע"י ההגמון הראשי בלעמבערג לבניית בית הכנסת בזאלקאווא, נכתב בין השאר: "יש לבצר את בית הכנסת של היהודים בכדי שיוכלו להתגונן במקרה של פלישת הטאטרים או במקרה של שריפה, שיוכלו להציל שם את רכושם והחפצים שלהם".

ג. ראה תמונות בסוף ספרינו זה.

ד. נעתיק פה מה שנמצא רשום בין כותבי העתים אודות צורת קצת בתי כנסיות בפולין שהיו בסגנון דומה ממש לזה שבבעלזא:

– יאברוב –

אולם בית הכנסת החדש [ביאברוב, מזרח-גאליציא] היה ריבוע בגודל 24 מ' על 26 מ' לערך. במרכז האולם היו ארבעה עמודים שחילקו את האולם לתשע כיפות שוות (ראה תמונות כא - כב בסוף הספר). עמודים אלה היו גם כן מרובעים

כשלפינותיהם עיגולים פנימיים במידות 1.2 מ' על 1.2 מ', והיו מעוטרים לכל גובהם בתבליטי גבס עשירים בפיתוחים. מתוך קירות האולם סביב בלטו עמודים במקביל לעמודים המרכזיים. גם עמודים אלה היו מעוטרים בתבליטים לכל גובהם (כל זה יש לראות גם בתמונות הנ"ל).

האולם עצמו התנשא לגובה של כ–12 מ'. האור החיצוני חדר לאולם בית הכנסת בעד ששה חלונות גבוהים ומקושטים שהתחלקו לשלושה חלונות בכל מרכז קיר משני צידי האולם. במרכז האולם היתה בימה, ו–5 מעלות משני עבריה. את הבימה הקיף מעקה ברזל מעוטר בפיתוחים.

בקיר האולם במזרח, מול הכניסה הראשית, היה ארון הקודש, אליו עלו בשבע מדרגות. גם כאן היה מעקה ברזל בדוגמת מעקה הבימה. מעל לארון הקודש התנשאו כמעט עד לתקרה פיתוחים מעץ מוזהבים, בדלתות ארון הקודש היו פיתוחים משני צידיו בפנים ובחוץ מעשה מחשבת. על יד המדרגות לארון הקודש, מצד ימין, עמד העמוד לתפילה, ומאחוריו היה מקום הרב, ר' אלימלך פרנקל תאומים זצ"ל.

משני צידי ארון הקודש התנשאו שני ציורי–שמן גדולים, האחד – נהרות בבל, ללא דמויות, כי אם הנהר ובשפתו עצים עליהם תלויים כלי נגינה. בציור השני נראה בית המקדש.

הכניסה היתה מצד האחורי של בית הכנסת דרך שלוש דלתות, שתים מרכזיות, ואחת צדדית שהובילה לבית המדרש, בית הרב והקלויז. באולם הכניסה היו שני מקומות לתפילה שנקראו "פולישלאך". באחד התפללו בעיקר בעלי–מלאכה ונקרא "חברה שמות", ובשני – כלי–זמרים, ונקרא בשם "יד חרוצים".

מעל לאולם הכניסה היו שתי קומות של עזרות נשים.

– **לובימול** – (תמונות נח - סא)

בית הכנסת הגדול [בעיר לובימול, גאליציא] היה מבנה לבנים רחב מידות, שעיקרו צורת ריבוע, ומכתליו העבים נשקפים חלונות גבוהים בגובה קומותיים, ומלמעלה מסביב מעין מעקה מצוייר בצורת כרכובים וצריחים באמצע, ובכל אחד מהם 2 חורים עגולים. הבנין כולו דומה למבצר עתיק, וברור היה לכל רואה כי החורים העגולים שימשו בזמנם חורי ירי למגינים על המבצר.

בית הכנסת נמצא למעשה במרכזה של העיר, בפינת ככר השוק, אלא שחזיתו, הוא צד מזרח הפונה אל השוק, היתה מופרדת מן השוק על ידי כמה בתים, אם כי חלק העליון של בית הכנסת נשקף מעל גגות הבתים האלה ונראה היה למרחוק. מכל שלושת הצדדים האחרים לא היו בתים סמוכים לבית הכנסת, ואפשר היי לעבור בסמוך לו, פרט לחלק מגודר מצד דרום.

הכניסה לבית הכנסת היתה דרך ה"פלוש", הוא מעבר מפולש לאורך הקיר המערבי, ולו שני שערים מדרום ומצפון. ליד השער הדרומי של הפלוש מבחוץ היו מעמידים ביום ו' את החופות לנישואין, ואילו ליד השער הצפוני מבפנים נמצאה ה"גניזה", שלשם היו מביאים את כל ה"שמות", רצועות תפילין ועוד. בתוך ה"פלוש" בכותל המערבי של בית הכנסת היה שער הכניסה הגדול והנרחב, שצירתו קימור–אבן גבוה ורחב הנשען על עמודים רחבים, והדלת, דלת עץ כבדה, כפולת כנפיים, מחוזקת בחישוקי–ברזל עבים, והמפתח לדלת זו הי' חתיכת ברזל גדולה בערך כ–30 ס"מ.

וכאן, ממש על יד שער הכניסה לבית הכנסת רואים את קופת הצדקה שבתוך עמוד השער מימין, את החריץ הרחב להכנסת הכסף, ואת המנעול הגדול הסוגר את דלת הקופה (ראה להלן פ"ג סעיף י"ד). בחלקו הקדמי של בית הכנסת, אשר מעליו נמצאת עזרת הנשים, על כן תקרתו נמוכה, בסמוך לכניסה, מוצאים סימנים של שרשרות ברזל גדולות, ועל כך היו מספרים שאלה הם שרידי ה"קונא", הוא מקום העונשים, שבו היו מלקים את העבריינים.

משני צדי השער רואים שני ארגזי עץ גדולים, סגורים על מנעול, שבליל שמחת תורה הוציאו מן ארגזים אלו כמה מאות ספרי תורה פסולים, לקיים בהם מצוות הקפות. ועוד ארגז גדול עמד שם, ארגז

סגנון הביהכ"נ בבעלזא

ג. גם בית הכנסת שבבעלזא הי' בנוי בסגנון זה, צורתו כצורת מבצר, עובי הדפנות היו כרוחב 'מעטער' ויותר, וקומתו הי' כעשרים וחמש 'מעטער'.

צלעות הבית

מלא חול, והיו מספרים, שבתוך החול הזה מטמינים את הערלות של הילדים הנימולים (ראה להלן פרק י"ג סעיף ד'), וכסא עץ גדול ויושן עמד שם, שזהו "כסא של אליהו", אשר עליו נוהגים היו לשבת הסנדקים כאשר היו עורכים את ברית המילה בבית הכנסת.

חללו של בית הכנסת הגדול: מסביב, בגובה של קומה ויותר, קירות אבן חלקים, ומלמעלה, בגובה הקומה השני', חלונות גבוהים מקומרים, אשר בהם רואים את עביים של הכתלים, שלפי הנראה מרחוק הוא כמטר, ומעל לגובה החלונות, כאילו בגמר הקומה השלישית, מתחילים הכיפות של תקרת בית הכנסת, ומהם משתלשלות ויורדות אין סוף נברשות נחושת ובדולח, משתלשלות ממש ויורדות בשלשלאות עד שיתקרבו ויהיו במחיצתם של הבריות. מסביב על הקירות, מתחת לחלונות, ועל קיר המעקה של עזרת הנשים העליונה שבצד מערב, ציורים מציורים שונים, שור הבר והלווייתן, כלי הנגינה שבמקדש, וסמלי השבטים. רק קיר המזרח לבן כולו, ללא ציורים וקישוטים, ועל קיר זה בולט ארון הקודש הנפלא, ומשני צדיו ציורי האריות המקובלים ופיתוחי ענפים שונים.

עמוד התפילה של הש"צ נמצא למטה, בתוך שקע נמוך מרצפת בית הכנסת, לקיים מה שנאמר "ממעמקים קראתיך" (ראה להלן פרק י' ס"ב), ומשמאל לעמוד התפילה התנשא גרם-מעלות גבוה, שהתחיל במין מסגרת של שער ברזל מקושט ובדלתות ברזל מסוגננות ונמשך כלפי מעלה עד שהגיע לארון הקודש עצמו, כשמשני הצדדים נמשך ועולה מעקה של ברזל עם משענות עץ.

ארון הקודש עצמו היה מצוייר מעשה אומן מיוחדת מפוסל באבן כמעט עד התקרה, מורכב כולו מעמודים מחוטבים, כרכובים, קשתות, פרחים וצמחים שונות רוכבות זו על גבי זו, עד שהן מסתיימות מלמעלה בשתי כנפיים מעין כנפות שני הכרובים הסוככים זה על זה, וכל זה צבוע בצבעים יפים עד למאד. ארון קודש זה האציל מהודו על כל בית הכנסת, ובפרט כאשר עמדו הכהנים במעלות העולות אל ארון הקודש זה על גבי זה, ובירכו את עם ישראל באהבה. מעל מעלות אלו נשמעו בהזדמוניות שונות נאומים חוצבי להבות אש של רבנים ודרשנים. על גבי מעלות אלו היו עולות נשים מרות-נפש, כדי לפתוח דלתות הארון ולנסות לקרוע בקול בכי וזעקה את רוע הגזירה של שביב-מרע רח"ל (ראה להלן פ"ט סעיף ט"ו).

ובאמצע בית הכנסת היתה הבימה. ארבעה עמודי אבן עבים, כמטר עביים, תמכו בכיפת ענק, ובאמצע, על בימה מוגבהת, שאלי' עולים במדרגות משני צדדים, מצפון ומדרום, עמד שולחן גדול מעץ אלון לקריאת התורה. כאן תקעו בשופר, כאן הזכירו נשמות הנפטרים. וזאת לדעת, בבית הכנסת הגדול היתה הזכרת נשמות דבר מיוחד במינו, והיא נמשכה זמן רב מאוד, כי מנהג היה לקרוא מתוך הפנקס את שמות כל הנפטרים הרשומים בו, שמספרם הגיע לאלפים. כאן, על הבימה, אפשר היה גם לראות את שני כתרי התורה העתיקים, אשר לפי הלפ"ק החרוט עליהם היו בני 400 שנה ויותר.

– הובניב – (תמונות לב - לד)

בית כנסת גדול ומפואר [שבהובניב, מזרח-גאליציא], ארון הקודש שבו היה מעשה אומן

תכנון מיוחד

ד. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע רצה לבנות הבית הכנסת דוקא כמתכונת בנין הבית הכנסת שבזאלקאווא, שסגנון בנייתו תוכנן במיוחד לצורך בנין צלעות הבית

להפליא. עד כי אמרו עליו כי הינו המפואר ביותר בגליציה. גבהו היה 14 מטר ועליו עיטורי אמנות יפים. הכל היה מווחב ומוכסף. הגישה לארון הקודש היתה באמצעות מדרגות רבות. המדרגות היו עשויות ממתכת מעשה אומן, דבר שהוסיף יופי לארון הקודש. גם סביב הבימה עליה קראו בתורה, היה גדר מעשה אומן ממתכת, מראה יפה מאד נראה בחג השבועות כשהעמידו סביב ארון הקודש והבימה עצים שלמים ומיני ירק. בארון הקודש היו כ–200 ספרי תורה, רובם פסולים, מהם ניתנו לבתי תפלה אחרים ל"הקפות" בשמח"ת.

תקופת בניתו של בית הכנסת, ארכה כ–100 שנה. צורתו דומה היתה במתכונתה לבית הכנסת בבעלזא, אלא שגבהו כפול היה. באחד מביקוריו בביהכנ"ס בהיבניב אמר כ"ק מרן האדמו"ר רבי יהושע זצ"ל מבעלזא בדרך צחות: "כשאומרים קדושה צריכים להסתכל כלפי שמים (ראה בטור ובשו"ע או"ח סי' קכ"ה), וחיות והלונות ביהכ"נ גבוהים מאד, בעת אמירת קדושה צריך להחזיק את הספאדיק שלא יפול בעת שיסתכלו כלפי שמים".

התקופה הארוכה של בנין בית הכנסת נוצלה למכירת מקומות ישיבה בביהכ"נ, אשר תמורתם היתה מיועדת להמשך בניינו, למשך תקופה נוספת. מכירה זו התקיימה שנה שנה, עת כ"ק האדמו"ר רבי יהושע ואחריו כ"ק האדמו"ר רבי ישכר דוב זצ"ל מבעלזא היו באים להיבניב, כדרכם בקודש, לתקופה בת שבועיים. כל מי שנתן מיד חלק מהסכום, קיבל התיכת עוגה (לקח) מידו הק' של האדמו"ר מבעלזא.

בעת אחד מביקוריו בבית הכנסת, אמר כ"ק האדמו"ר רבי יהושע זצ"ל מבעלזא: "אבא זי"ע (כ"ק מוהר"ש זצ"ל מבעלזא) אמר ש–12 בתי כנסיות יעמדו אצל בית המקדש שיבנה ב"ב והם ישמשו במקום התבודדות למשיח צדקנו. בית הכנסת שלי מבעלזא יהיה גם אחד מהם. ואני אומר שגם בית הכנסת הזה (בהיבניב) יהיה מ–12 בתי כנסיות אלו".

בהזדמנות אחרת כאשר שאלוהו מדוע מחיר ישיבה לנשים בביהכנ"ס בהיבניב הוא 400 ר"כ ולעומת זה מקום ישיבה לאנשים במזרח עולה 40 ר"כ בלבד, השיב בדרך הלצה: "האנשים הולכים בשבת בבוקר למקוה, ואם שחק מזלם והמדרגות עדיין חמות מיום ששי הרי הם יושבים שם זמן ממושך ומדברים פוליטיקה, וכאשר הם באים סו"ם לבית הכנסת להתפלל, הרי הנשים כבר פעלו כל טוב, ולהם אין כבר מה לבקש, לכן מחיר מושבם זול יותר".

פעם בהיות כ"ק האדמו"ר רבי ישכר דוב זצ"ל מבעלזא בהיבניב בחודש חשון, ובנין בית הכנסת הגיע לשלבו האחרון אלא שחסרו בו עדיין כמה חלונות, אמר: "את בית המקדש שיבנה ב"ב יחנכו בחודש חשון (ראה בספר בני יששכר, חשון מאמר א'), וע"כ אני רוצה בשבוע הבעל"ט לחנוך את בית הכנסת אף שלא יהיו בו עדיין חלונות". מיד נרתמו כל הבחורים לעבודות הגמר בקדחתנות רבה ובמלא המרץ. תוך ימים ספורים סיימו את כל העבודות הדרושות לגמר בנין בית הכנסת, חנוכת הבית התקיימה בנוכחות כ"ק מוהרי"ד מבעלזא ובהשתתפות קהל רב כמעט מכל ערי גליציה ומערים רבות באונגריה ומכל כפרי הסביבה. קשה לתאר את השמחה שהיתה נסוכה על כולם והביאה להתרוממות הנפש. בין היתר אמר מרן זצ"ל את המזמורים הבאים: מזמור לדוד הבו לה', מזמור שיר חנוכת הבית, מזמור לתודה, השמים מספרים, ועוד.

בית כנסת, ולא כהרבה בתי כנסיות בתקופה ההיא שסגנונם תוכנן ע"י בנאים נכרים עבור ארמנותיהם ובתי תפלותם.

גבהו

ה. בנין בית הכנסת היה הבנין הגבוה ביותר בכל העיר.

כיוון עמידתו

ו. לצאת ידי שיטת הטורי זהב, בנה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע את

צלעות הבית

ה. עוד אודות בית הכנסת שבזולקאווא, ראה במבוא (וראה תמונות לח - מו).

ו. לא ידוע לנו בבירור אם היכל בית הכנסת בעצמו הי' גבוה מכל בתי העיר, או רק בצירוף החומה עם ה'טויטע פענסטערס' שהקיף את גגו של בית הכנסת (כמובא לקמן ס"י) הי' גבוה מכל בתי העיר, כי לפי המשוער הי' גבוה היכל בית הכנסת כ-18 מעטער, ובצירוף החומה הי' גבוה כ-25 מעטער. ועי' ב**'שלחן הטהור'** (סי' ק"נ סעיף ג'), דגובה בית הכנסת משערין גם עם הגגות המשופעות וכל העשויות לנוי אף אם אין משתמשין בהם. וראה עוד בהערה שלפנינו, **שכ"ק מרן מהר"א זי"ע** הורה להגביה ההיכל דוקא.

ז. **שו"ע או"ח** (סי' ק"נ סעיף ב'): "אין בונין בית הכנסת אלא בגבהה של עיר, ומגביהין אותו עד שיהי' גבוה מכל בתי העיר". והטעם המובא בפוסקים הוא כמבואר בגמ' (שבת י"א, ע"א) דילפינן לה מהפסוק (עזרא ט', ט') "לרומם את בית אלקינו". ובספר **'הבתים'** (בית תפלה שערי ביהמ"ק שער ח') ביאר: "טעם הגבהת בית הכנסת הוא כדי שיהי' ידוע וניכר לכל וינהרו אליו".

וכן הקפיד **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** בעת בנין הישיבה בירושלים להגביה הבנין ביותר, ראה **'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' ק"נ). וראה עוד בספר **'פאר משה'** (עמוד 168) **שכ"ק מרן מהר"א זי"ע** הורה שהיכל הבית המדרש יהי' גבוה משאר חלקי הבנין ב-50 ס"מ.

ולענין הגבהת היכל בית הכנסת יש לציין עוד את דברי **'רבינו מנוח'** על **הרמב"ם** (פי"א מהל' תפלה הל' ב'): "גם צריך שיהי' חללו גבוה שלא יהי' תקרת גגו נמוכה, הכל לעורר הלבבות לכוין בתפלה".

בגודל קפידתו של **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** לקיים הלכה זו ולבנות את הבית הכנסת גבוה מכל בתי העיר, ראה עובדא הנוראה המובא במבוא לספרינו.

ח. **טורי זהב** (או"ח סי' צ"ד ס"ק ב'):

"כתוב בלבוש, דארצות הללו הם נגד מערבית צפונית של ארץ ישראל, על כן צריך ליזהר כשבונין בית הכנסת שיעמדו כותל מזרחית שבו הארון [הקודש] נוטה לצד מזרחית דרומית, דהשתא מחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ובית המקדש וקדשי קדשים, אבל אם יעמידו כותל מזרחית כנגד זריחת השמש ממש, יש בה תרתי לריעותא, חדא דאינו מחזיר פניו לארץ ישראל כלל, אידך דזה חוק המינים שמשתחוים לשמש, על כן יש להעמיד כותל מזרחית כנגד מזרחית דרומית". (וראה עוד בשו"ת 'חתם סופר' או"ח סי' י"ט).

הבנין כשכותל המזרח נטוי קצת לצד דרום[ט].

נגד מקום המקדש

ז. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע אמר שמצד מזרח של בית הכנסת עד למקום המקדש אין שום שתי וערב או פסל ותמונה המפסיק בינתים[יא].

צלעות הבית

ט. בעת שהכינו התכנית לבנות בנין הישיבה בארה"ק, ונתברר כי אין אפשריות לבנות הישיבה בכיוון מזרח בלבד, אלא בצד דרומית מזרחית, שאלו את **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** על זה, והשיב שאם קצת מן הכותל המזרחית היא בכיוון מזרח, שפיר דמי, כי כן היא בדיוק באותו כיוון שעמד הבית הכנסת בבעלזא. והמשיך **מרן** וסיפר שבעת שזקינו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בנה את בית הכנסת, רצה לצאת ידי כל הדעות, ומאחר שה**טורי זהב** פוסק שיש לבנות את בית הכנסת בצד מזרחית דרומית, בנה גם **מרן** את בית הכנסת בכיוון מזרחית דרומית. "והעולם איננו יודע מזה" - סיים **מרן** (ספר דבר חן עמוד 133).

ובספר **'פאר משה'** (עמוד 172) הוסיף, שבעת בנין הישיבה פנה **מרן** לשני רבנים מחשובי אנ"ש ושאלם: "מה כתוב בשולחן ערוך האיך בונים בית מדרש". והם ענו: "כלפי מזרח", בציטוט המקור. ואז שאל אותם **מרן**: "והאיך בנה שלמה המלך את בית המקדש". ועד ששניהם התחילו לחשוב מה להשיב, אמר **מרן** וציטט המקור שבו כתוב ששלמה המלך בנה את בית המקדש לא ישר אלא כשהוא משוך כלפי דרום. ואמר **מרן** לר' **משה אורטנער** ז"ל: "איז עס זאל זיין אזוי וויא דער וואס זאגט משוך כלפי דרום". ומביא שם המקור לכך שבביהמ"ק הי' ג"כ משוך לצד דרום, ממכתב שכתב אליו **הגאון ר' מנשה קליין שליט"א אבדק"ק אונגוואר** בעל שו"ת **"משנה הלכות"**, וזהו תמצית מכתבו:

"מה שהעיר מעכ"ת ששמע בשם צדיקי מבעלזא שביהמ"ק הי' פונה או נוטה לצד דרום אם יש מקור לזה, ולרגע נעלמה ממני ולא זכרתי, וכבר אמרו שהדרך ממעטת בשלשה, והגם כי אמרו וחד מינן כי סליק להתם כתרי מינייהו, מ"מ כנראה שממעט עוד, ואמנם בריך רחמנא שהחזיר לי אבדתי. והנה הדבר משנה (מדות פ"ב מ"א): הר הבית הי' חמש מאות אמה על חמש מאות אמה רובו מן הדרום שני לו מן המזרח שלישי לו מן הצפון מיעוטו מן המערב, מקום שהי' רוב מדתו שם הי' רוב תשמישו. ועיין תוספות יו"ט שם בשם השלטי גבורים מקום הי' רוב מדתו שם היה רוב תשמישו, ובתפארת ישראל דלכן בחרו רוב התשמישים בדרום משום דירושלים בדרום בית המקדש הי', ובתוספות יו"ט עוד שם דלצד דרום כשתחלק שם"ה ותתן לדרום מאתים וחמשים ישאר לצפון קט"ו ע"ש. והרמב"ם (פ"ה מהל' ביהב"ח ה"א): הר הבית והוא הר המוריה הי' חמש מאות אמה על חמש מאות אמה וכו'. (ה"ב): וחמשה שערים היו לו אחד מן המערב ואחד מן המזרח ואחד מן הצפון ושנים מן הדרום וכו'. עוד שם (בהל' ו'): העזרה לא היתה מכוונת באמצע הר הבית אלא רחוקה מדרום הר הבית וכו' ועיין כ"ה שם. עכ"פ נראה מבואר דביהמ"ק נוטה לדרום, ויפה שמע, וי"ר שיבנה במהרה בימינו".

י. ראה **'ספר חסידים'** (סי' תל"א): "ולבית הכנסת לא יהיה חלון פתוח כנגד ע"ז", ושם (בסי' תל"ז) מובא: "אם אדם בבית הכנסת ורואה דרך חלון בית ע"ז, או שתי וערב, ישים בחלון שום דבר, כדי שלא יראנו".

יא. בספר **'פאר וכבוד'** כותב:

"בענין בית הכנסת בבעלז, רבים יספרו כי הה"ק

פאליש

ח. במערבו של היכל בית הכנסת בנה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע "פאליש" הנמשך לכל רוחב הבית הכנסת[יב].

המדרגות לעלות לגגו

ט. בפינת צפונית מערבית היתה בליטה יוצאת מהבנין, שבה היו המדרגות לעלות לעליית בית הכנסת[יג].

צלעות הבית

זל"ה אמר כי כיוון במקום הבנותו כי מבית הכנסת שלו עד ירושלים לא ימצא שום פסל ותמונה נגד הבית הכנסת".

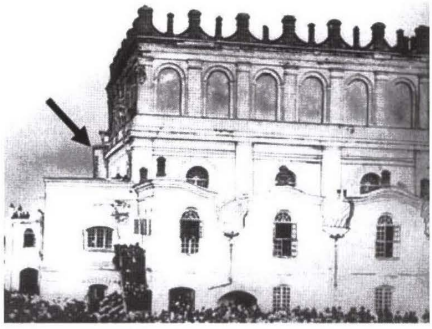
ובספר **'דובר שלום'** (אות י"ד) מביא ממכתב **הר"ר יקותיאל ארי' קאמעלהאר מפטאנים לאוו** זי"ל בזה"ל:

"אמרו עליו על הרה"צ שר שלום מבעלזא זצ"ל, כי אחרי אשר היה נעור תתקצ"ט לילות כידוע, בליל האלף נגלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב, ולמד עמו הלכות בית הכנסת, ואז נתעורר לבנות בית הכנסת שלו, ואמר, כי העמיד את הבית הכנסת על מקום אשר מכנגדו עד ירושלים תוב"ב לא ימצא שתי וערב ופסל וכל תמונה".

[יצויין, כי בסביבת ערי גאליציא בתקופה ההיא, לא הי' זה דבר קל להיות בטוח שאין שום שתי וערב מפסיק עד ירושלים, כי גויי המקום היו רובם נאמנים לאמונתם התפילה, וממש בכל פינה הי' בנוי בית תיפלה, ועד היום נמצאים שמה רבבות בנינים כאלו, ובבעלזא גופא היו ג"כ הרבה מהם (בגנזי מכונינו נמצאים הרבה תמונות מרחובות בעלזא מלפני מלחמה"ע, וכמעט בכל תמונה נמצא גם בנין כזה), וע"כ, לבד רוח הקודש שנוצצה בזה מעיניו הבהירות של **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**, הי' זה גם לפלא ולמופת שממקום בית הכנסת עד למקום המקדש לא ימצא שום שתי וערב].

יב. ראה לקמן פרק ג'.

יג. הבליטה מסומנת בחץ:

וראה בשו"ת **'מחזה אברהם'** (או"ח סי' ל"א) שדן אם נכון לעשות המדרגות לעלות לעליית בית הכנסת באופן שיוצאת בליטה מהבנין, אם אין בזה משום התדמות לעכו"ם העושים כן בבתי התיפלות שלהם, ועיי"ש שמסיק דאם הבליטה היא רק מצד א' אינו כתמונת העכו"ם שעושים בליטות משני הצדדים, ובכל אופן הכל תלוי לפי ראות עיני המורים.

ובשו"ת **'קרן לדוד'** (או"ח סי' ל"ט) כ' דראה נוהגים לעשות כן בהרבה מקומות באין מוחה, וכבר הורה אחיו בעל **ערוגת הבשם** (שו"ת ערוה"ב או"ח סי' ל') דכיון דאין עושים כן משום התדמות

החומה על הגג

י. מעל הגג היתה בנוי' חומה גבוהה שהקיפה את כל בנין בית הכנסת מכל רוחותי'[יד]. מכל צד היו חקוקים בה כעין צורת ששה חלונות אטומים, שקראו אותם "טויטע פענסטערם"[טו].

נזר הקודש

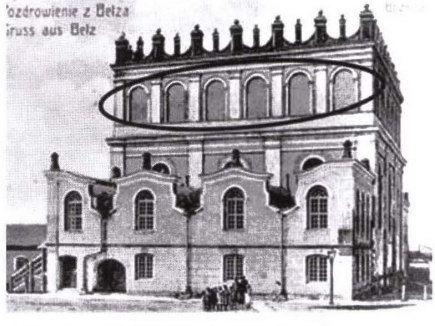
יא. בראש החומה עמד לנס נזר הקודש עם הכפתורים שהיו עשויים מנחושת ומצופים זהב, שכינו אותם "די גאלדענע קוגלען", שהוסיפו יקר ותפארת לבית הגדול הזה[טז].

צלעות הבית

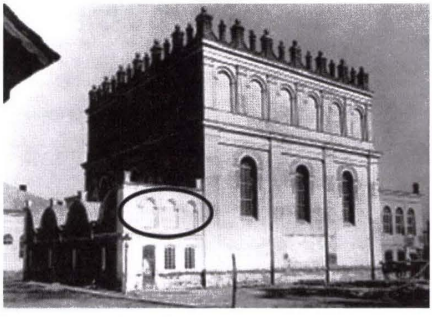
לעכו"ם רק משום הצורך והתועלת שיש להם בדבר, אין כאן בית מיחוש.

יד. חומות אלו נבנו בבתי כנסיות המבוצרות למען חיזוק המבצר. וראה עוד להלן בפרק י"ט.

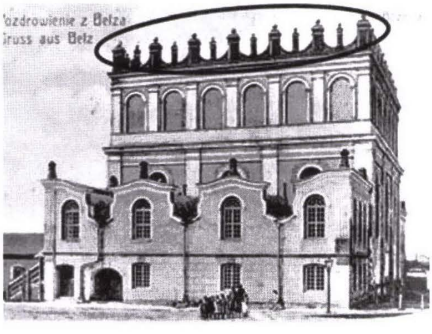
טו. ה'טויטע פענסטערס' מוקפים בעיגול:

צורות אלו של "טויטע פענסטער"ס", הי' ציור מקובל ברחבי פולין וגאליציא לשם נוי ולתפארת, וכן עשו בהרבה בתי כנסיות (ראה בתמונות בסוף ספרינו). וכן עשה **כ"ק מרן מהר"י זי"ע** בצדי פאליש הדרומי טרם נבנתה עלי' קומה נוספת (ראה תמונה).

טז. 'די גאלדענע קוגלען' מוקפים בעיגול:

הציורים מבחוץ

יב. סביב כל החלונות מבחוץ היו מצויירים צורות עלים ופרחים לנוי ולתפארת".

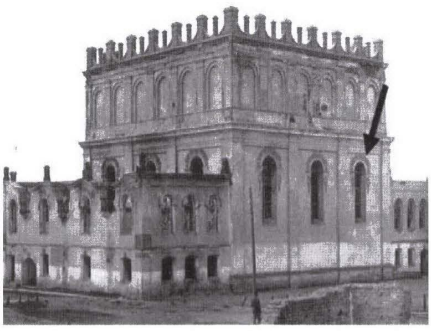
צלעות הבית

כדוגמתו הי' גם בהרבה בתי כנסיות במזרח גאליציא, בכל מקום כיפיו וכפארו (ראה בתמונות בסוף ספרינו).

ה"קוגלן" הללו נגנבו ע"י הרוסים בעת מלחמת העולם הראשונה. וסיפרו הנוכחים שבעת שהורידו הרוסים את הקוגלן הי' רעש גדול בעיר אף בקרב הנכרים, כי דבר זה הי' העזה מופלגת מצד הרוסים לחלל דבר המקודש בפי כל.

וסיפר **הרהגה"ח ראש הישיבה זצ"ל** שפעם ניתנה איזה הזדמנות לקנות את ה"קוגלען" מהם בחזרה, ומיאן **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** בזה, באמרו, שכשרואים בשמים את השוהל בלא הקוגלען, מתעורר ועולה שם לזכרון חורבן בית המקדש.

יז. מסומן בחץ:

פרק ג

הפאליש המערבי

בניית פאליש

א. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בנה במערבו של היכל בית הכנסת פרוזדור[א], הנקרא "פאליש"[ב].

צלעות הבית

א. ב'**שו"ת**' (או"ח סי' צ') הביא וז"ל:

"ולא ישב מיד אצל הפתח, אלא יכנס שיעור ב' פתחים, דאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים ויתפלל, שנאמר: לשמור מזוזות פתחי. וי"א [שהכוונה של "שיעור שני פתחים" היינו] שלא ימהר להתפלל אלא ישהה כדי הילוך שיעור ב' פתחים, אבל אם יושב סמוך לפתח אין לחוש. והר"מ מרוטנבורג היה אומר, [שכוונת "שני פתחים" הוא כפשוטו, שצריך שיהא שני פתחים עד למקום שמתפלל, אבל זהו] דוקא כשבית הכנסת פתוחה לרשות הרבים, מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין, אבל אם אינה פתוחה לרשות הרבים שפיר דמי. [ומסיים הטור] ונראה שאין לחלק, דהא ילוף טעמא מקרא, וגם גרסת הי'רושלמי': 'לעולם יכנס אדם לפנים משתי דלתות, מאי טעם [משום דכתיב:] אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום', משמע דלאו משום פתיחת הפתח הוא, ומשמע נמי כפשטיה שיכנס לפנים משני דלתות".

וכתב ע"ז ה'**ב"ח**' שם וז"ל:

"אתא ללמד דכל בית הכנסת צריך שיעשו עזרה לפני בית הכנסת כדי שיכנס אדם לפנים משני דלתות, דוגמת האולם שהי' לפני ההיכל, דלא כבתי תפלות של אומות העולם עובדי עבודה זרה דאינן נכנסין אלא לפנים מדלת אחד. ונראה דהטעם הוא להורות, דאע"פ דבמדת מלך בשר ודם מי שמבקש איזה שאלה מן המלך אינו נכנס לפני המלך לטרקלין שלו, אלא עומד בחצר ושואל ע"י עבדו של מלך שנכנס לטרקלין לפני המלך, אבל במדת מלך מלכי המלכים הקב"ה אסור לשאול ע"י שום אמצעי, לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף, וכדי להורות על אמונה זו ועיקר זה צריך האדם ליכנס לפנים משני דלתות, כלומר, דאע"פ שבאתי לעזרה שלפני הטרקלין של מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין אנכי מבקש ע"י אמצעי שיכנס לטרקלין ולשאול שאלתי ע"י אחד ממשרתיו, אלא אני נכנס לבית הכנסת עצמו לטרקלין של מלך מלכי המלכים הקב"ה ומבקש מלפניו יתברך ולא ע"י שום אמצעי. אבל אומות העולם שמעמידין ע"ז בבית תפלתם ומעלין בדעתם שע"ז זו היא האמצעי שעל ידה יתן להם הקב"ה שאלתם לפיכך אין להם אלא דלת אחד שנכנסין בה לבקש שאלתם מע"ז שמעמידין בבית זה, וק"ל".

"ובאלה הדברים רבה פרשת כי תבא (פרשה צ' אות ב') אמרו, הוי מתכוין להכנס דלת לפנים מדלת, ולמה כן, שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר וכו', נראה דרצונו לומר, שמונה הפסיעות שאתה פוסע כדי להורות על עיקר זה להתפלל לפניו יתברך ולשאול ממנו בעצמו ולא ע"י שליח שיהא אמצעי בינו לבין הקב"ה, ועל כן נותן לך שכר על קיום וחזוק אמונה זו בלב כל ישראל, שע"י כן נכנסין דלת לפנים מדלת וכדאמרן".

ובשו"ע (סעיף כ') הביא ג' השיטות המובאות בטור (היינו: שיעור של שני פתחים, שישהה כדי שיעור הילוך שני פתחים, שי' מהר"מ מרוטנבורג בכדי שלא יביט לחוץ), **וב'מגן אברהם'** (ס"ק ל"ה) תמה מדוע לא הביא גם שיטת ה'**ירושלמי**' וה'**ב"ח**' שצריכים ליכנס ממש לפנים משני פתחים, ולכן מסיים שם במג"א: "ולכן נהגו לעשות אכסדרה לפני בית הכנסת". וכן הובא להלכה **בשו"ע הרב** (שם סעי' י"ט), **ובמשנ"ב** (שם ס"ק ס"א).

ואולי מחמת זה, הקפידו **רבוה"ק** בכל חדרי התפלה שבבנין הבית הכנסת, שיהיו נכנסים לשם דרך שני פתחים, כמו שהבאנו בהמשך הפרק, שבעת שמחמת דוחק המקום הצריכו להתפלל גם בה"פאליש", הוסיף **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** ובנה פרוזדור להפאליש שיהיו נכנסים גם לה"פאליש" דרך שני פתחים. וכמו כן הי' אכסדרה לפני ה"סאלאש" הצפוני ליכנס דרך שם, וכן הי' גם פרוזדור ליכנס דרכו לה"סאלאש" הדרומי (ראה בזה לקמן פרק י"ז). ועי' **'פרי מגדים'** (סי' צ' א"א סוס"ק ל"ה): "ועכשיו עושין עזרה, ולבית הכנסת נשים אין עושין, ואיני יודע למה" עכ"ל. משמע דמשום מה בעזרת נשים לא עשו פרוזדור, וכן גם הי' בבעלזא, אבל בשאר החדרים שמתפללים שם אנשים אכן עושים פרוזדור.

כוונה אחרת בעשיית הפרוזדור לפני היכל בית הכנסת מצינו בספר **'שלחן הטהור'** (סי' ק"נ ס"ד, והובא למעלה בפרק ב' באריכות), שהוא להניח שם טלית ותפילין קודם התפילה, והיינו לפי שהי' נהוג משנים קדמוניות להניח תפילין בבית ולבא לבית הכנסת כשהוא מעוטר בתפילין (כמובא בב"י סי' כ"ה בשם הזוה"ק), וכאשר נתבטל מנהג זה מחמת שדרו בין העכו"ם ולא יכלו ללכת כך ברחובה של עיר, נשארה עכ"פ המנהג להניח תפילין מחוץ לבית הכנסת ולהיכנס בהיכל הביהכ"נ מעוטר בטלית ותפילין.

וכן כותב **הגר"ש סופר זצ"ל** במכתבו (המובא בספר 'פליטה הנשארת'), שבלא דברי **הב"ח** הנ"ל חשב "על מה שנהגו בכל תפוצות הגולה לבנות בנין לפני הבית הכנסת, והוא כבית שער ופרוזדור לפני הטרקלין, וקורין אותו פאליש, שנתחדש מנהג זה בקהלות ישראל הדרים בין האינם יהודים ברחוב א', למען יוכלו הנכנסים להתפלל להתעטף בציצית ולהניח תפילין קודם שיכנסו לביהכ"נ כמובן".

וראה **ב'כף החיים'** (סי' כ"ה סקל"ז) שהביא בשם ה'**חיד"א**', דמי שאינו יכול לילך מביתו לבוש בטלית ותפילין, לפחות ילבש טלית ותפילין בחצר ביהכ"נ קודם כניסת פתח ביהכ"נ.

וראה עוד ב'**שלחן רבותינו**' (או"ח סי' כ"ה ס"ב) מה שהבאנו בשם **כ"ק הגה"צ מפאפא זצ"ל** שאמר בשם **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** שכהיום אפשר לקיים דברי הזוה"ק הנ"ל ע"י שמחזיקים הטלית ותפילין ביד כשנכנסים לביהכ"נ, עיי"ש.

ב. הטעם שקורין הפרוזדור לבית הכנסת בשם "פאליש", כתב בספר **'מטעמים'** החדש (ערך ביהכ"נ) משום שהוא "מפולש", שפתוח משני הצדדים לעבור דרך חדר זה לבית הכנסת. ולכך הפאליש המערבי שדרכו נכנסו לביהכ"נ קראו בשם "פאליש", ואילו שאר החדרים שבשני צדי הביהכ"נ, שלא הי' משם פתח לביהכ"נ, קראו אותם בשם "סאלאש", שפי': חדר.

שעריו

ב. במערבו של הפאליש היו שתי כניסות[ג], א' יותר לצד דרום וא' יותר לצד צפון[ד].

צלעות הבית

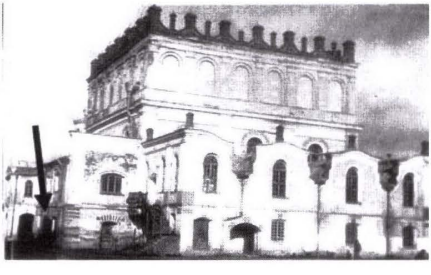
ג. בשו"ת **'חתם סופר'** (או"ח סי' כ"ז) דן בענין עשיית פתחי האכסדרה בצד מערב, ונעתיק פה לשונו:

"ומתרי ותלת טעמא אמינא שראוי לעשות הפתח [של האכסדרה] לצפון או לדרום ולא למערב מקום שפתח בהכ"נ במערב, חדא שהרי כן מצינו בבהמ"ק אע"ג שהי' שער נקנור במזרח העזרה מ"מ עיקר כניסה ויציאה הי' לצפון ודרום, ומקרא מלא דיבר הכתוב ביחזקאל מ"ו [ט'] 'והבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב', ומייתי שם במגילה כ"ט ע"א וברי"ף שם, נמצא אע"ג שהשתחוו למערב נגד פתחו של היכל מ"מ בכניסתם לעזרה נכנסו לצפון או לדרום והשתחוו למערב וה"נ דכוותי', וכן מבואר במשנה דמדות פ"א משנה ג', ושערי מזרח שהיו מכוונים זה כנגד זה הי' מטעם אחר כדי שיהי' כהן השורף את הפרה בהר המשחה עומד ורואה ומזה נגד ההיכל עיין משנה ד' פ"ב דמדות, וא"כ ה"נ יש לבנות פתחי האכסדרה שלפני בהכ"נ לדרום או לצפון, ועיי' יומא י"ו ע"א ופירש"י ד"ה הי' מתכוון וכו' ע"ש".

"ותו נ"ל וכו', דעכ"פ צריך להיות ככל בית שער שלפני חצר המלך והשרים שעשו לצניעות שלא יציצו בני רה"ר לפנים, כדאיתא בב"ב ז' ע"ב, ומשמע התם דאין פתח הבית שער מכוון נגד פתח החצר, וה"נ בבהכ"נ, נהי משום דדחקי רבים ועיילי ליכא כולי האי מ"מ משום דלא יביטו הפניימים לחוץ לרה"ר ויתבלבלו דמהאי טעמא נוהגים לבנות החלונות שבבהכ"נ גבוה למעלה מקומת כל אדם שלא יביטו לחוץ ויתבלבלו, וא"כ בפתח הפתוח לרה"ר שא"א לבנות גבוה מקומת אדם ע"כ [צריך] לבנות בית שער לפני הפתח שאינו מכוון נגד פתח בהכ"נ להצוץ בפני הרואים" וכו'.

אמנם בבית הכנסת בבעלזא אכן היו הפתחים במערב, **וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** כתב במכתב **להגה"צ ר' נפתלי עהרליך זצ"ל אבד"ק דעלימין**, דכיון שלא היו הפתחים החיצוניים מכוונים כנגד פתח היכל בית הכנסת (כמובא לקמן) אין קפידא שלא לעשותו בצד מערב. ומה שהביא ה'**חתם סופר**' ראי' מפסוקי יחזקאל דכן הי' במקדש, השיג **מרן** על ראי' זו, דאדרבה, מן המקראות דשם מוכח דעיקר הפתח הי' משמש זה שבמזרח (שער ניקנור), דהיינו זה שהיא כנגד הצד שמתפללים בו, ורק משום שבפתח זה לא היו יכולים לצאת נכחו לפי שלא הי' שם פתח יציאה כנגדו, וכדפי' **רש"י** שם, לכן בבוא כל העם לראות את פני ד' היו נכנסים ויוצאים דרך הפתחים שבצד צפון ודרום, אבל בלא"ה הי' עיקר כניסה ויציאה בהפתח שבמזרח.

ד. פתחים אלו נבנו כבר ע"י **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**, אך כמובא בפנים לקמן הוסיף **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** אכסדרה בצפונו של הפאליש, והוספה זו היתה כנגד הפתח שבחלק הצפוני, וא"כ לא נשאר מן הרחוב להפאליש כי אם פתח א' במערב, דהיינו זה הקרוב יותר לצד דרום (לבד הפתח שהי' בצד דרום של הפאליש כמובא לקמן, שהי' נקרא "דער משיח'ס טיר"). וראה בתמונה:

מקום השערים

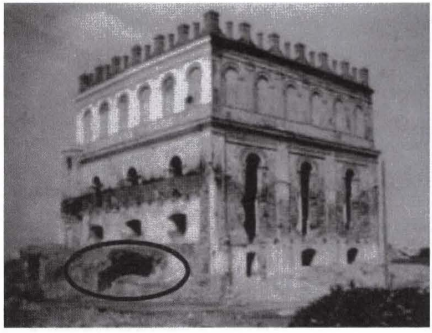
ג. על הפתחים החיצוניים הקפיד כ"ק מרן מהר"ש זי"ע שלא יהיו נגד פתחו של היכל בית הכנסת[ה], והוא על פי מה שמבואר בגמרא[ו]: "אפשר כהן עומד על גבי המזבח ועבודה בידו, וכל העם רואין אותו מבחוץ"[ז].

משיח'ס טיר

ד. בדרומה של פאליש המערבי הי' דלת סגורה[ח] שקראו לה "משיח'ס טיר"[ט], והחסידים אמרו על זה שהכהן גדול בדרך הליכתו לעבוד עבודת יום

צלעות הבית

ה. ראה תמונה הנ"ל מקום הפתח המערבי של הפאליש, וראה בתמונה הבאה מקום הפתח מהפאליש להיכל בית הכנסת:

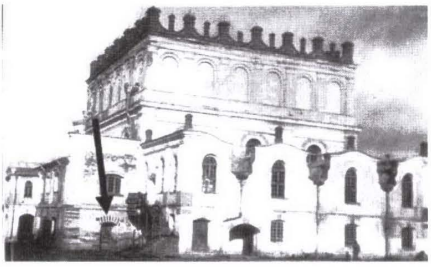
ו. זבחים דף נ"ט ע"ב.

ז. כך כתב **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** במכתב תשובה **להגה"צ ר' נפתלי עהרליך זצ"ל אבד"ק דעליטין**. וז"ל **הגה"צ מבילגוריא זצ"ל**:

"א"א ז"ל [כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע] בתשובתו להרב מדעלעטין ז"ל בענין אם לעשות בפאליש של בית הכנסת פתח ברוח מערבית, והביא בשם שו"ת הת"ם (או"ח סי' כ"ז) שלא לעשות, ושם הביא בבית המדרש אין. בבית הכנסת הנבנה פה [בבעלזא] ע"י א"ז זצלה"ה יש שני פתחים ברוח מערבית [של הפאליש], אבל הפתחים הם בכוונה שלא כנגד הפתח של ביהכנ"ס, וכדאיתא בזבחים, אפשר כהן גדול עובד עבודה ויראה אותו בחוץ, ואין זה כבוד, אבל כאן שאין מכוון רק לצדדין לא איכפת לן".

ח. יש לציין ע"ז מה שמובא בבית המקדש (תמיד פ"ג מ"ז): "שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם, ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל (יחזקאל מ"ד), ויאמר אלי ד', השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ד' אלקי ישראל בא בו והיה סגור".

ט. ראה תמונה:

הכיפורים, יעבור דרך אותו הדלת׳.

ה. כשהי׳ ברית מילה בבית הכנסת היו פותחים את ה״משיח׳ס טיר״, והיו אומרים שדרכו נכנם אליהו הנביא זכור לטוב״א.

החדר הצפוני שבו

ו. בצפונו של הפאליש הי׳ חדר קטן שהי׳ לו פתח גם לרחוב, ומשום כך השתמשו בחדר זה גם לדברי חולין׳ב, ואע״ג שלא השתמשו כלל

צלעות הבית

י. כ״ק מרן מהר״א זי״ע אמר בשם זקינו כ״ק מרן מהר״ש זי״ע, שאמר בעת שבנה את בית הכנסת שכשיבא משיח צדקנו עתידין כל בתי כנסיות להיקבע בירושלים, ובית הכנסת הלזו יהא פון די צוועלפע שיינע שוהלען אין ירושלים, ומה יהא חשיבותו, שמלך המשיח בעת שילך לביהמ״ק יעבור דרך בית הכנסת של בעלזא, והוסיף כ״ק מרן אדמו״ר זצוקללה״ה ואמר: ״אייַ עס שטייט דאך בית הכנסת אין עושין קפנדריא, מ׳טאר נישט אדורך גיין א שוהל, נאר פון א קלענער קדושה צו א גרעסערע קדושה מעג מען יא, מ׳גייט צום בית המקדש מעג מען יא״. - ספר ׳ביתו נאוה קודש׳.

הוסיף וביאר על דברי קדשו של מרן אלו הגה״ח ר׳ יהושע מענדל׳ עהרנבערג ז״ל אבד״ק יפו ת״א, דלכאורה גם זה אינו מותר אלא במקום צורך, אבל ללא צורך אסור גם לעבור לקדושה חמורה דרך קדושה קלה, אמנם אם כניסתו לבית הכנסת הוא על מנת ״זיך אנצושעפן מיט קדושה״ אז מותר לעבור דרכו.

ובעת שבא הרה״ק ר׳ מרדכי מרחמסטרייזוקא זצ״ל׳ להיפרד ממחותנו כ״ק מרן מהרי״ד זי״ע טרם נסעו לארה״ק, ליווה אותו מרן עד עלייתו לעגלה שעמדה סמוך לבית הכנסת, ומרן עמד כשרגלו הא׳ על מדריגת העגלה ורגלו השני׳ על הארץ, והראה לו מרן על ה״משיח׳ס טיר״, ואמר לו: ״מחותן, אתם רואים הדלת הזה, משיח וועט אריבערגיין דורך די טיהר״. והוסיף מרן לומר: ״זקיני ז״ל׳ אמר שדרכו של משיח יהי׳ דרך בארדיטשוב, ולכבודי יסטה מדרכו ויעבור דרך בעלזא״. - הרה״ח ר׳ יודא גרינוואלד שליט״א.

יא. ענין זה שהי׳ דלת מיוחדת לברית מילה, מצאנו בספרי המנהגים הקדמונים, ראה ׳מנהגי ווארמיישא׳ (סי׳ ר״מ), ועיי״ש שהדלת הי׳ נקרא ״יודיש טיר״ שכוונתו ״דלת של מילה״, ודרכו הביאו הנשים התינוק. וכן בספר ׳יוסף אומץ׳ מגאוני פראנקפורט משנות ש׳ (סי׳ תתצ״ב) שהי׳ שם דלת שדרכו הכניסו התינוק לבריתו של אאע״ה, ובספר ׳זכרון יעקב׳ (ח״א עמוד 66) שכן הי׳ גם בבית הכנסת בעירו, ומביא שם שבביהכ״נ בעיר ״קידאן״ הי׳ ג״כ רשום על א׳ הפתחים ״ברוך הנימול לשמונה״ שדרכו הוליכו התינוק לברית מילה. אכן לפי מה שחקרנו אצל הזוכרים, לא זכור שבבעלזא העבירו את התינוק דרך דלת זו, רק היו אומרים שאליהו הנביא נכנס לביהכ״נ דרך דלת זו.

יב. תוספתא מעשר שני (פ״ב הל׳ י״ד): ״לשכה הבנוי׳ בקדש ופתחה לחול תוכה חול, בנוי׳ בחול ופתחה לקודש תוכה קודש, בנוי׳ בקודש ופתוחה לחול ולקודש כולה קודש, בנוי׳ בחול ופתוחה לקודש ולחול כולה חול״. וראה ב׳בית

בהפתח שהי' פונה להרחוב[יג].

הפרוזדור אליו

ז. כשהי' צורך להתפלל גם בפאליש מחמת דוחק המקום וריבוי הציבור, הוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ובנה אכסדרה שיצאה מהפאליש במערבו מחציו הצפוני והלאה ונמשכה עד סוף צד מערב, ששם היו שלשה פתחים ליכנס מן הרחוב לתוך אכסדרה זו, בדרומו, במערבו ובצפונו[יד]. בפתח המערבי לא השתמשו כלל[טו], פתח הדרומי שימש עבור אנשים שמשם נכנסו להפאליש, ופתח הצפוני שימש עבור נשים ששם הי' חדר המדרגות לעלות לעזרת נשים[טז].

סגירת הבית הכנסת

ח. שערי בית הכנסת היו סגורים בלילה, והי' ממונה א' שסגר את הדלת

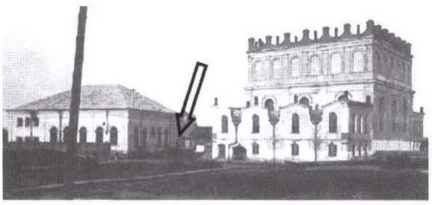
צלעות הבית

יוסף' (סוף סי' קנ"א) שמביא מ'**מהרי"ק**' בשם ה'**מרדכי**': "דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל". ובשו"ת '**מהרי"ט**' (ח"ב סי' ד') מביא דברי '**מהרי"ק**' אלו לגבי דין זה: דכמו דקיי"ל "לענין שלא יהיו גגות העיר גבוהים מבית הכנסת, דילפי' לה מלרומם את בית אלקינו דמיירי במקדש, הילכך יש ללמוד נמי שיהא כל הפתוח לבית הכנסת כקדושת בית הכנסת כמו הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש".

ועי' שו"ת '**חבצלת השרון**' (או"ח סי' י'), שאם חדר הפתוח לפרוזדור נבנה מתחילה ע"מ להתפלל שם לעת הצורך, יש להחמיר שלא לעשות שם דברים של גנאי, ואף שפתוחות גם לחול, עיי"ש. ועי' בשו"ת '**חזון נחום**' (סי' י"ח) שמיקל בפתוח לבית הכנסת, שאין דינו כפתוח לעזרה שבמקדש, עיי"ש.

יג. כן סיפר **הגה"צ מבילגוריא זצ"ל**.

יד. פתח המערבי הי' כנגד הכניסה ל"בית המדרש" (שהי' ממש אחורי ה"בית הכנסת" במערבו), שב"בית המדרש" היתה הכניסה בצד מזרחו בפינה הצפונית. ראה בתמונה:

טו. יתכן שלא השתמשו בזו הדלת, לפי שפתח זה הי' מכוון נגד פתח ליכנס לבית הכנסת, וכמבואר למעלה הקפידו שלא יהא הפתחים מכוונים זה כנגד זה.

טז. וכמובן, שכותל הי' מפסיק בין הכניסה לאנשים להכניסה של הנשים (ראה להלן פרק י"ח ס"ז).

מדי לילה. המפתח הי' גדול כעשרים סנט"מ.

ט. בלילי חודש אלול לא היו סוגרים שערי בית הכנסת[יז].

פתיחת הבית הכנסת

י. הי' נהוג, שהשמש שבא בבוקר לפתוח שערי בית הכנסת, דפק שלשה פעמים על הדלת קודם שפתחו[יח].

הכיור

יא. בתוך הפאליש, לצפונו של שער הכניסה להיכל בית הכנסת, הי' כמין כיור של נחושת שקראו "האַנט־פאַם", שממנו רחצו הידים קודם התפילה[יט].

צלעות הבית

יז. כנראה, מחמת התמדת הלימוד בימים אלו יומם ולילה השאירו הבית הכנסת פתוח. וראה **'לוח תמידים כסדרם'** (מעלת חודש אלול): "**ב"ק מרן מהרי"ד זי"ע** נהג ללמוד בחודש אלול בביהמ"ד אחר תפלת ערבית, וכמובן שאז ישבו כולם ולמדו בהתמדה גדולה", ומפי עדים נוכחים שמענו שבתקופת ימים הנוראים, כשבית המדרש הי' מלא על גדותיו, היו חסידים חובשים גם ספסלי הסאלאשן של בית הכנסת ולמדו שם.

יח. ראה במבוא לספרינו אודות מנהג זה, שאמרו על דפיקות הללו שהם לסימן בשביל הנשמות הנמצאות בבית הכנסת בלילה, להודיעם שכבר הגיע זמן תפלה ואנשים באים לבית הכנסת. ומנהג זה הובא ב**'מנהגי פיורדא'**, שהשמש מכה על פתח בית הכנסת. וכן משמע ב**'מנהגי וורמיישא'** (סי' א'). וב**'מנהגי הקהלות'** (עמוד פ"ג) מביא בשם כמה כותבי העתים הקדמונים, שבהרבה קהלות אמרו כן, שבזה ניתנה האות לנשמות המתכנסות בלילה בביהכ"נ, לצאת משם. וראה דברים נוראים במבוא לספרינו אודות המצאת נשמות בבית הכנסת הקדוש בבעלזא.

וראה עוד בספר **'דברי קהלת'** (מנהגי פראנקפורט):

"הי' המנהג שבבוקר ובערב בעת הליכה לביהכ"נ להתפלל, הלך השמש ברחוב היהודים ממטה למעלה עד לביהכ"נ ודפק בפטיש של עץ בדלתי בתים הרבה בבוקר להעיר הישנים ובערב להזכיר השוכחים שהגיע הזמן, אח"כ דפק בדלתי ביהכ"נ הגדולים".

יט. ראה מה שכתב בספר **'בצילא דמהימנותא'** (עמוד צ"ד):

"בבעלזא לא הי' מקפידים ליטול הידים לתפילה בכלי, רק הי' כיור בביהמ"ד גם בביהכ"נ הגדול ומלאו אותו עם מים, ובתחתיתו הי' ב' דדים וכשהגביהו הדדים יצאו הימנו מים, דוגמא כזה הי' ג"כ הכיור בביהמ"ק אשר משם רחצו הכהנים ידיהם לעבודתם".

וראה בספר **'שלחן רבותינו'** (או"ח סימן צ"ב סעיף ד' וב'זר השלחן' אות ק"נ), ושם הבאנו המקורות על כך, עיי"ש.

הכיור הי' עשוי כדוגמת הכיור של הבית המקדש[כ], והיו תלויים לו שרשראות לנוי ולתפארת.

יב. את הכיור היו ממלאים במים פעמים בשבוע[כא], והי' עשוי דדין דדין, שבהגבהתן יצאו מים[כב].

נטילת ידים לברכת כהנים

יג. לנטילת ידים של קודם "ברכת כהנים" בימים טובים, לא השתמשו בכיור זה, אלא חבית היתה עומדת בחצר בין הבית הכנסת לבית המדרש, ושם נטלו הלויים את ידי הכהנים בספל של כסף[כג].

קופת הצדקה

יד. מול הפתח של הפאליש, על יד שער הכניסה להיכל בית הכנסת,

צלעות הבית

כ. עי' **בית יוסף** (או"ח סימן ד') בשם **הרשב"א** שכתב דכוונת הנטילה לפני התפילה היא להתקדש ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו.

כא. בימי כ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע** הי' שייך תפקיד זה לר' **מרדכי שמש ע"ה**, שהיו קוראים לו "מרדכי גיהנם שמש", על שם שהסתובב עם הרבה מפתחות, והי' מתפאר בעצמו שהוא פותח וסוגר הגיהנם מדי שבת בשבתו, והוא מכניס ומוציא משם את מי שהוא רוצה, **וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** הי' משוחח אתו הרבה בענינים הללו, ולפעמים הי' מבקש ממנו להוציא את מי שהוא מגיהנם, או התעניין אצלו מי נמצא בגיהנם, מי נכנס ומי יצא. פעם שאל אותו **מרן מהרי"ד**, איפה יעמוד בעת ביאת משיח, ענה, אני אתייצב על השרשראות התלויות מן הכיור שבפאליש הבית הכנסת, הפטיר לו **מרן**: "אה, דאס וועט זיין אן הויעך ארט" (זה יהי' מקום גבוה).

כב. כדאי לציין, שהכיור שהי' שם לפני מלחמת העולם הראשונה נגנב בעת המלחמה, וקרא כ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע** את החסיד ר' **דוד געציל"ם** ז"ל שהי' הגבאי דבית הכנסת, וציוה לו לעשות כיור אחר במקומו של הראשון, והוסיף **מרן** ואמר לו: איתא בספר **'הריקנטי'** (פר' ויקרא), דכשישראל הביא קרבן לבית המקדש, הי' הכהן מסתכל בפניו של מביא הקרבן, ובזה חדר לתוכו יראת שמים, אך כשאשה הביאה קרבן לא הי' יכול להסתכל בפני', ע"כ הביט במראות הצובאות של הכיור, ועי"ז ראה אותה.

כשהלך ר' **דוד** קראו **מרן** בחזרה ואמר לו בזה"ל: "דו וועסט דאך אודאי דערציילן פאר די חסידים אז איך האב געזאגט אז דער כהן האט געקוקט אין די מראות הצובאות, איך זאג דאס נישט, דער **ריקנטי** זאגט דאס, איך זאג נאר זאלסט מאכן א כיור".

כג. ראה בספר **'דרך הנשר'** (סי' י"ג) **שהגה"ק ר' נתן אדל"ער זצ"ל** שהי' כהן לפני עלייתו

היתה בנוי' "קופת צדקה", שהיתה סגורה עם ארבעה מנעולים[כד].

ספסלים

טו. בצדי הפאליש עמדו ספסלים לישב עליהם.

קדושתו

טז. הי' נהוג ליתן ולטעום "לעקאך און בראנפין" בתוך הפאליש, אך מאז שנשמע מפ"ק כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אודות גודל קדושתו לעתיד לבא, נמנעו לטעום שם[כה].

צלעות הבית

לנשיאת כפים הלך למקומו של **הגה"ק בעל ה'הפלאה' זצ"ל** שהי' לוי, ונטל שם ידיו מכלי של זהב בתוך ספל של זהב.

וראה **מג"א** (סי' קכ"ח סק"ח ומשנ"ב שם סקכ"א) דנטילת ידים קודם נשיאת כפים יש לכתחילה להחמיר שיהי' מן הכלי. ואולי משום כך הוצרכו לכלי וספל מיוחד לצורך נטילה זו, משא"כ לפני התפילה שלא נטלו ידים מן הכלי כמו שהבאנו למעלה.

כד. מנהג הנחת קופת צדקה בכניסה לבית הכנסת מובא כבר בספרי מנהגים קדומים, ראה **'מנהגי ווארמיישא'** (סי' רפ"ד, רפ"ה).

תיבה זה נגנבה בשעת מלחמת העולם הראשונה, ושוב לא הניחו אחרת במקומה.

כה. הרהגה"ח ראש הישיבה ר' שלו' הכהן בראנדער זצ"ל הי' מספר, שהי' נהוג לאכול מזונות ויי"ש בפאליש. ופעם אמר **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** שלעתיד לבא יעמד ה"שוהל" של **זקיני זי"ע** על הר הבית, וביום הכיפורים בין עבודה לעבודה, כשילך הכהן גדול לפוש מעט, יבא הכהן גדול לפוש בפאליש הזאת. מני אז נזהרו החסידים שלא לאכול בהפאליש.

פרק ד

היכל בית הכנסת

צורתו

א. היכל בית הכנסת היה מרובע[א], מידת ארכו כמידת רחבו.

עמודיו

ב. באמצע ההיכל עמדו ארבעה עמודים מרובעים[ב], כל אחד מהם ברוחב מטר וחצי על מטר וחצי [בערך][ג].

ג. גם היו בבנין ההיכל י"ב עמודים סביבות הבית שהיו בנויים ביחד עם כותלי ההיכל, עמוד בכל פינה ושני עמודים באמצע אורך הכותל בכל

צלעות הבית

א. בספר **יפה ללב** (סי' ק"נ ס"ב) מביא, דכמו שעושים הרבה דברים בבנין בית הכנסת כדוגמת צורת בית המקדש, כך גם יש לעשותו רבוע כמו שהי' בבית המקדש.

ב. בכל ד' הקצוות של העמודים היו הפינות עשויות בעיגול שקוע מעט לנוי, כזה ◯ כן הי' גם בכמה משאר בתי כנסיות [כגון בלובימול ובמאסט (ראה תמונה סז)]. אולם יש בתי כנסיות שהעמודים היו עגולים לגמרי [כגון בזולקאווא (ראה תמונה מ)] או בשמונה קצוות [כגון באוסטראה (ראה תמונה כד) ובהיבניב (ראה תמונה לד)].

ג. שיטת הבני' באופן זה של העמדת ד' עמודים באמצע ההיכל, היתה שיטה מקובלת כמעט בכל בתי כנסיות שבגאליצי' וסביבותי' לבנותם כך לחיזוק הבנין וביחד עם זאת לשמור על יפוי והידור ההיכל. החל משנת ה'שנ"ד, שאז נבנתה הבית הכנסת בפשעמישל בסגנון זה, נופוצה תכנית בני' זו בבניית בתי כנסיות המאוחרות בקהילות לבוב, לאנצהוט, פשעווארסק, זולקוב, לובומול, לוצק, טארניפול, פינטשוב, שידלוב, אוסטראה, הוסיאטין, סקוהל, מאסט, הובניב, ועוד (ראה תמונות כל אלו בתי כנסיות בסוף ספרינו). וכמעט בכולם נסתיימו העמודים מלמעלה בצורה עגולה, שמהם נמשכו תשע כיפות בגגו של ההיכל (כמובא לקמן בפרק ז'), אם משום יופי, אם משום חוזק הבנין. אך בבתי כנסיות שנבנו לפני התקופה ההיא היו הרבה שנבנו עם שני עמודים באמצע (משני צדדי הבימה), ואמרו עליהם שהם נגד שני העמודים שעמדו בשער הבית שבנה שלמה, כדכתיב (דברי הימים ב' ג', י"ז): "ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין ואחד מהשמאול ויקרא שם הימני יכין ושם השמאלי בועז" (וראה להלן בפרק י"ג).

צד, שחלקם הפנימי בלט בתוך ההיכל, וחלקם החיצוני בלט לחוץ.

מדותיו

ד. מדות ההיכל נעשו בדיוק רב, כך שכל דבר הי' מכוון זה כנגד זה, כגון חלון נגד חלון, עמוד נגד עמוד. וכן המרחק בין הכותל להעמוד, הי' כמרחק שבין עמוד לעמוד, וכמדה זו הי' גם המרחק שמעמוד ההוא לכותל שכנגדו.

הרצפה

ה. רצפת בית הכנסת היתה מרוצפת באבנים מצויירים.

הנצחות

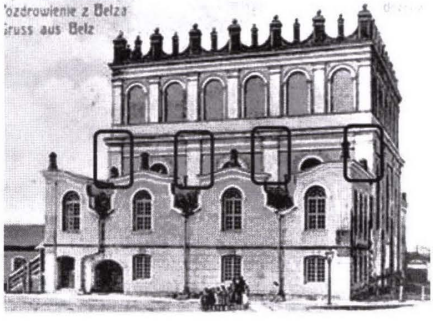
ו. הקפידו שלא לרשום ושלא לחרוט על כותלי בית הכנסת ועל כלי

צלעות הבית

ד. ראה תמונה:

ה. ראה בתמונות, שניכר בהם העמודים שבלטו לחוץ, ד' עמודים בכל רוח, שנים בשני הקצוות ושנים באמצע. ובין כל עמוד ועמוד הי' חלון.

ו. בפינת צפונית מערבית הי' מונחת ברצפה אבן אחת שנשברה בעת מלחמת העולם הראשונה ולא תקנוה לעולם. ומספר הרה"ח ר' חיים שלמה פריעדמאן ז"ל, כי בעת שחזר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע מהונגרי' בתום מלחמת העולם, ומצא אבן זאת שנשברה ע"י הרוסים, ומשום מה לא נתקנה עדיין, אמר שממקום הזה ינקום ד' את נקמתו

הקודש שמות של נדבנים או "זכרון עולם"[ו].

קדושתו

ז. קדושה מיוחדת נהגו בבית הכנסת, ואע"פ שבתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות שיהיו מותרים להשתמש בהם[ח], ולמרות תנאו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בעת בנייתו שלא יחול עליו כל חומרי קדושת בית הכנסת[ט], מ"מ נזהרו שלא לאכול בבית הכנסת[י], רק לעת הצורך אכלו בחדרים הסמוכים[יא].

צלעות הבית

בעת ביאת משיח צדקנו. ובנוסח אחר: "מ'וועט נאך ווייזן פארן פאניע [צאר הרוסי] וואס ער האט אנגעמאכט".

ז. קפידא זו הובא ב**'מנהגי בעלזא'**. ומסופר, שנדבן א' שתרם סכום הגון לבניית בית הכנסת, ביקש **מכ"ק מרן מהר"ש זי"ע** שינציחו את שמו על אבן זכרון בגו היכלא קדישא הדין, אמר לו **מרן**: הלא איתא במדרש (ויקרא רבה ל"ד, ט') שכשאדם עושה מצוה, אליהו ומלך המשיח כותבים והקב"ה חותם, ואיך אתה רוצה שאני יכתוב ויחתום עליך?

ובספר **'זכור לאברהם'** (ח"ב ע' ש"כ) מביא, שבעת סיום כתיבת ס"ת של **כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן זצוק"ל**, הלך **האדמו"ר מתולדות אהרן** לשאול את **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** אודות כתיבת הנוסח על כתונת הס"ת, האם ינציח שמה של בתו הילדה שיינדל ברכה שנסתלקה בדמי ימיה, והשיב לו **כ"ק מרן זי"ע**: "אין הימל ווייסט מען שוין" (בשמים כבר יודעים הכל)...

וראה למעלה (פרק א' בהערה), **שכ"ק מרן מהריי"ד זי"ע** ציוה להכריז ברבים השמות של הנדבנים לצורך בניית בית הכנסת.

ח. עי' **רש"י** מגילה (דף כ"ח ע"ב) על הא דאמרינן שם בגמרא דבתי כנסיות שבחוץ לארץ על תנאי הן עשויות, מפרש **רש"י** (ד"ה על תנאי): על מנת שישתמשו בהן.

ט. ראה לעיל פרק א' (סעיף ז').

י. אם תנאי בבנין בית הכנסת מועיל לענין אכילה ושתי' בו, נחלקו הראשונים בדבר, דלדעת **הרמב"ן** והר"ן (מגילה דף כ"ח ע"ב, הו"ד בבית יוסף סי' קנ"א) לעת הצורך מותר ליתן לאורחים לאכול ולשתות בבית הכנסת, ולדעת **התום'** (המובא להלן) גם זה אסור, ואין ההיתר אמור אלא בחדרים הסמוכים לביהכ"נ.

יא. בגמ' פסחים (דף ק' ע"א): "למה לי לקדושי בבי כנישתא, לאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו בבי כנישתא". **ובתום'** שם (ד"ה דאכלו ושתו): "וא"ת והא אמרינן בפ' בני העיר (מגילה שם) בתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן וכו'. וי"ל דלאו דוקא בבי כנישתא, אלא חדרים שהיו סמוכין לבית הכנסת קרי בי כנישתא, ומשם היו שומעים הקידוש".

פעמים, לעת הצורך, ערכו **רבותי"ק** השלחנות בעזרת נשים שבצד צפון, ובעת שהי' משכן קדשו של **כ"ק מרן מהריי"ד זי"ע** בהולושין אחר מלחמת העולם הראשונה כשעשו שיפוצים בבנין ה"הויף", ביקר **כ"ק מרן זי"ע** כמה פעמים בבעלזא, ולפי עדות הנוכחים ערך **מרן**

שלא לבטל התמיד

ח. רבוה"ק הקפידו שבמשך כל ימות השנה לא יתבטל המנין בבית הכנסת, ויתפללו בו בכל יום שחרית מנחה ומעריב[יב], ואף בימות החורף כשהציבור מתפללים בתוך "בית המדרש"[יג], ימשיכו לפחות מנין יהודים להתפלל בתוכו[יד].

הלימוד בו

ט. היו לומדים גם בבית הכנסת[טו].

ברית מילה בו

י. היו עושים ברית מילה בבית הכנסת[טז], ובפינת צפונית מערבית הי'

צלעות הבית

השלחנות וקיבל קוויטלעך בקומה השני' של הסאלאש הדרומי.

יב. וכן הקפיד ע"ז **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** בארץ ישראל, שיתקיים מנין קבוע בהשטיבל ב'חיי עולם' בירושלים, אף בימים נוראים כשכל המתפללים רצו להסתופף בצל **מרן**.

יג. ראה להלן בפרק ט"ז (סעיף ב').

יד. הרהגה"ח ראש הישיבה ר' שלו' הכהן בראנדער זצ"ל.

טו. בגמ' מגילה (דף כ"ח ע"א-ע"ב): "ת"ר בית הכנסת אין נוהגין בהן קלות ראש וכו', אבל קורין בהן ושונין בהן" וכו'. וידוע, **דכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** הי' קובע בימות הקיץ מקום לימודו בבית הכנסת, ובימות החורף בה'שניידער שולעכל' שע"ג קומת ה"בית המדרש" (ראה ב'תל תלפיות' פרק ד'). וכמו כן, כשהי' צורך מחמת אפס מקום ב"בית המדרש", כגון בעשי"ת שהבית המדרש הי' מלא על כל גדותיו במשך כל שעות היממה, היו לומדים גם ב"בית הכנסת". וראה **ב'שדי חמד'** (מערכת בית הכנסת אות מ') שבדרך כלל לומדים בבית המדרש, אבל בבית הכנסת רק לפעמים לומדים שם. ועי' **'פאת השדה'** שם (סי' ב').

והרה"ח ר' חיים שלמה פריעדמאן זי"ל סיפר (בצילא דמהימנותא עמוד מ"ד), שאירע פעם בימות הקיץ, כאשר נכנסו כמה יושבים ללמוד בתוך הפאליש הצפוני של בית הכנסת שהי' מקום צל, ציוה **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** שלא ללמוד שם, מחמת קדושת בית הכנסת שישנו בו. ומוסיף, שהיתה זאת פליאה גדולה אצל הנוכחים, כי גם בתוך בית הכנסת ממש היו רגילים ללמוד. אך אולי י"ל, דמאחר שנכנסו ללמוד שם מחמת שהי' מקום צל, אפשר שיש לחוש בזה שיבואו להיכנס לבית הכנסת בימות החמה מפני החמה, שאסור אף לתלמידי חכמים (ראה דברי הב"ח סי' קנ"א).

טז. ראה **בתוס'** (פסחים דף ק' ע"א ד"ה דאכלו ושתו): "וגם עכשיו נוהגין לשתות כוס הבדלה וברית מילה [בבית הכנסת]". והוזכר דבר זה **בשו"ע** (או"ח סי' קל"א סעיף ד') בענין הימים שאין אומרים בהם תחנון: "ולא בבית הכנסת ביום מילה", וכתב ע"ז **ברמ"א** שם: "ודוקא

תלוי על מדף "כסא של אליהו הנביא זל"ט"[יו].

ההספד בו

יא. בעת הלוויית רבוה"ק והרבניות היו מכניסים את המטה בהיכל בית הכנסת, והספידום שם[יח].

צלעות הבית

שהמילה או החתן באותו בית הכנסת". ועיי"ע ב'**שדי חמד**' (מערכת ביהכ"נ אות ל"ז) שכתב בתוך דבריו, שהמנהג ברוב מושבות בנ"י לעשות המילה בבית הכנסת אף שיש בתי מדרשות גדולים ומהודרים.

יז. **הרה"ח ר' צבי אלימלך כ"ץ שליט"א מהולישין.**

יח. בגמ' מגילה שם: "ואין מספידין בהן הספד של יחיד וכו', ומספידין בהם הספד של רבים". וראה שם בהמשך הסוגיא. וראה בספרינו '**אגרא דבי הילולא**' (מהדורת תשס"ז) כמה מכתבי החסידים שבסוף הספר, שמזכירים איך שהיו מכניסים את גופו הטהור של **כ"ק מרן מהרי"ד** זי"ע אל תוך הבית הכנסת בעת הלווייתו.

פרק ה

שערי ההיכל

שער ההיכל

א. שער הכניסה להיכל בית הכנסת הי' באמצע כותל המערבי של בית הכנסת[א].

צורתו

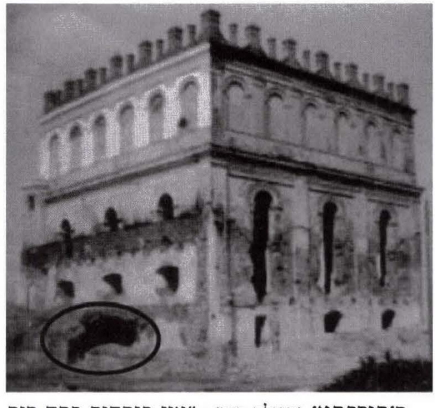
ב. בשער ההיכל לא הי' שם דלת לפתוח ולסגור, רק צורת הפתח בלבד עשוי' בצורה עגולה[ב].

מזוזות

ג. כמו בכל בתי כנסיות המיועדים רק לתפילה לא היו מזוזות על

צלעות הבית

א. בתמונה ניכרת מקום פתח בית הכנסת:

ב'**תוספתא**' (מגילה פ"ג): "אין פותחים פתח בית הכנסת אלא במזרח, שכן מצינו בהיכל שהי' פתחו למזרח, שנאמר (במדבר ג', ל"ח) והחונים לפני המשכן קדמה". וב'**רא"ש**' (מגילה פ"ג סי' י"ב) כשהעתיק דברי ה**תוספתא** אלו, כתב ע"ז, דדוקא אלו הנמצאים במזרחה של ירושלים ומתפללים לצד מערב, המה עושים הפתח לצד מזרח, שהיא כנגד הצד שמתפללים בו, אבל כשמתפללים לצד מזרח עושים הפתח במערב. והובאו דבריהם ב'**טור**' וב'**בית יוסף**' (או"ח ריש סי' ק"נ), וכן נפסק ב**שו"ע** (שם סעיף ה').

ועי' שו"ת '**חתם סופר**' (או"ח סי' כ"ז) שכתב **דרש"י** (ברכות דף ו' ע"א ד"ה אחורי) ס"ל דלעולם עושים הפתח בצד מזרח כמו שהי' במקדש ובמשכן, אמנם מסיק שם דאין לשנות מכפי המקובל לעשות פתח בית הכנסת במערב, עיי"ש.

ב. ראה דברי **הרמ"א** (או"ח סי' תר"ל ס"ב): "ומה שנהגו בצורת הפתח עגולה הוא לנוי".

הפתחים שבבית הכנסת[ג], ורבוה"ק בעברם על פתחי הבנין, נעצרו על מקומם לרגע קט.

כניסה נוספת

ד. לבד שער הכניסה הראשי הי' עוד כניסה להיכל בית הכנסת דרך פאליש המערבי קרוב לצד צפון[ד].

ה"פארבויעטע טיר"

ה. בקיר הצפוני, קרוב לפינת צפונית מערבית, הי' פתח סתום עם לבנים [="פארבויעטע טיר] בין בית הכנסת להסאלאש הצפוני[ה].

צלעות הבית

ג. כמבואר **בשו"ע** (יו"ד סי' רפ"ו סעיף ג') מטעם שבית הכנסת לא מיקרי "ביתך".

וראה **ברמב"ם** (פ"ו מהל' מזוזה הל"ו): "הר הבית הלשכות והעזרות ובתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהם בית דירה, פטורין [ממזוזה], לפי שהן קודש". ועי' שו"ת **חתם סופר** (חלק יו"ד סי' רפ"א) שמבאר בדעת הרמב"ם, דאין הכוונה שהם פטורים משום שהם קודש, אלא משום דכתיב "ביתך", דהיינו דירת חול והדיוט, ולא דירת גבוה שד' אלקי ישראל בא בו ושוכן בתוכו, ולכן בית הכנסת שאחז"ל במס' מגילה ואהי' להם מקדש מעט אלו בתי כנסיות שבבבל שמעולם לא זזה מהם שכינה, פטורים ממזוזה משום שהדירה היא דירה ומשכן לגבוה.

ד. שער זה נפתח ע"י **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, שבעת שבנה פרוזדור להפאליש המערבי, ניתוסף שער כניסה להפאליש דרך הפרוזדור קרוב לצד צפון של הפאליש, אז פתח **מרן** שער נוסף בין הפאליש להיכל ביהכ"נ נגד הפתח החדש שבין הפרוזדור להפאליש. וגם בזה ראו עינו הפקוחה של **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** שבעת שנתחדש כניסה זו מצאו ג"כ שהאבנים שהיו שם לא היו קבועים בטיט, רק באופן שלעת הצורך יוכלו לסלקם משם (וכמו שהבאנו לקמן בפרק ה"סאלאש"ן" בענין החלונות בין היכל בית הכנסת לאגפים). - **הגה"ח ר' יצחק אויסנבערג זי"ל ראש ישיבת בעלזא בלונדון**.

ויתכן, שמה שקבע **מרן מהרי"ד זי"ע** את שער הכניסה להיכל הביהכ"נ דוקא נגד פתח הכניסה להפאליש, ולא הסתפק בשער הראשי שבאמצע ההיכל, היא בכדי שלא לפנות לצד שמאל בדרך כניסה לבית הכנסת, וראה להלן.

ה. לא ידוע לשם מה נעשה דלת זה, וזקני החסידים ותושבי בעלזא לא ידעו לספר אם השתמשו אי פעם בפתח זה, אך יתכן שעל דלת זה נתכוון **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** באמרו שמשיח יעבור דרך בית הכנסת ויעשנו קפנדריא, כמובא למעלה, דבלא"ה לא הי' לו דלת אחרת שיהא שייך לעשותו קפנדריא.

ויש לציין, שגם בבית המקדש הי' שער בצפון שהי' סגור תמיד, וכדאיתא במשנה (מדות פ"א, מ"ג) "שער טדי מצפון לא הי' משמש כלום".

דרך כניסה להיכל

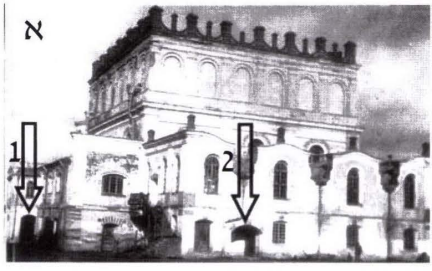
ו. שער הכניסה להיכל בית הכנסת (וכן רוב שערי הכניסות לחדרי ה'סאלאשן'), היו באופן שהנכנס הי' לו לפנות דרך ימין ליכנס לפנים.

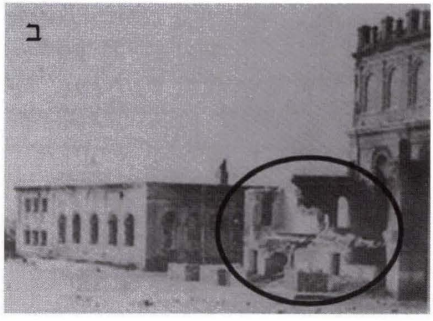
צלעות הבית

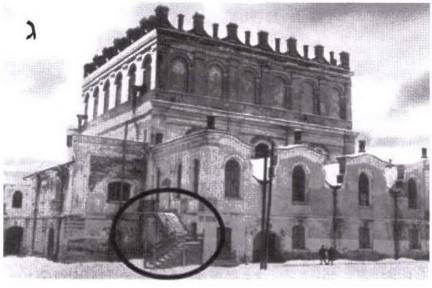
ו. ראה שו"ת **'חתם סופר'** (או"ח סי' כ"ז), שאחר שהאריך בטעמי המנהג להעמיד פתח הפרוזדור של ביכ"נ בצד דרום, כתב וז"ל:

"ואחר שהעלינו ועלתה בידינו מנהג קדמונינו ז"ל שלא לפתוח פתח הפרוזדור מול פתח בהכ"נ, נראה לי אם אפשר בלי דוחק יפתחו פתחו בצד דרומית ויהיו פני הנכנס לצפון וימינו למזרח לפתח בהכ"נ ופונה לימין ונכנס לבהכ"נ, דכל פינות שאתה פונה לא תהי' אלא לצד ימין. ונ"ל מה"ט היו שערי צפון שבהר הבית משמשים כניסה ויציאה טפי כמבואר במס' מדות הנ"ל, משום דבהיכל הי' הפתח וכן המזבח הכל "מערבית" להר הבית, והנכנס בצפון ימינו למערב, ויהי' פונה לימין, וה"נ בבהכ"נ שלנו בהיפוך, נכנס לדרום ופונה לימינו למזרחו, והא לן והא להו כנלע"ד".

לא ידוע אם זאת היתה הכוונה בסדר קביעת השערים בביהכ"נ, אבל במציאות כך היו השערים קבועים שהנכנס הי' פונה לימין בכניסתו לביהכ"נ. כי הנכנס משער הראשי במערבו של הפאליש, הי' פונה לשמאלו, ומשם לימינו ליכנס להיכל ביהכ"נ, כי שער הכניסה להיכל ביהכ"נ לא הי' מכוון נגד שער החיצוני. וגם בהפרוזדור שהוסיף **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** במערבו של הפאליש, הי' פתח מצד דרומו, שמשם פנו לימין ליכנס להפאליש [ומשם ישר להיכל ביהכ"נ, ראה תמונה א (1)]. כמו כן בסאלאש הדרומי כששיפצו **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, קבע **מרן** את שער הכניסה בדרומו של הסאלאש, שמהרחוב נכנסו לפרוזדור קטן ומשם פנו לימין ליכנס להסאלאש (ראה תמונה א [2]). כן הי' גם בקומה הנוספת שהוסיף **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, קבע **מרן** פתח הכניסה לחדר המדרגות מהרחוב בדרומו של הסאלאש, ומשם היו פונים לימין לעלות דרך המדרגות, אשר משם נכנסו ישר לחדר התפלה (ראה תמונה ב שניכר בכותל מחדר המדרגות שבקומה השני', שהמדרגות פנו ממערב למזרח, וכשנכנסו לחדר המדרגות מצד דרום פנו לימין לעלות במדרגות). כמו כן במדרגות שקבע **מרן** מבחוץ במערבו של הסאלאש, היו עולים לכיוון מזרח ומשם היו פונים ועולים לכיוון צפון, ומשם פנו לימין ליכנס להסאלאש. ראה תמונה ג.

פרק ו

החלונות

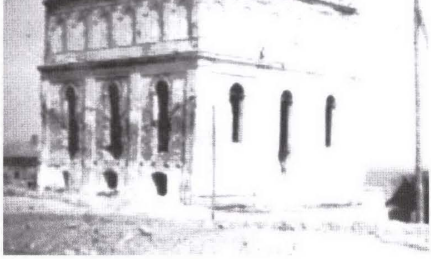
מספר חלונות

א. שלשה חלונות גדולים היו קבועים בכל אחד מארבעת כותלי ההיכל[א], כל חלון הי' באמצעו של חלק א' שבכותל[ב], שביחד היו שתים עשרה חלונות[ג].

צלעות הבית

א. בגמ' ברכות (דף ל"ד ע"ב): "לא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, שנאמר (דניאל ו', י"א): "וְכַוִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם" [בעליית ביתו של דניאל היו חלונות פתוחות כנגד ירושלים לצד הבית המקדש]. וכן נפסק **בשו"ע** (או"ח סי' צ' סעיף ד'): "צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן". וג' טעמים נאמרו בדבר במשנת הראשונים. **ברש"י** שם מבאר: "שגורמים לו שיכוין לבו, שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע". ובפי' **רבינו יונה** מובא עוד שני טעמים בדבר: "אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי, אי נמי, ר"ל שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח כדאיתא בקרא 'נגד ירושלים', מפני שע"י ההבטה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר, ותהי' תפלתו רצוי' ומקובלת, מפי **מורי הרב נר"ו**". וראה להלן שאי"צ שיהא החלונות דוקא בצד של ירושלים.

בהרבה בתי כנסיות שבפולין היו מסודרים החלונות באופן זה, שבכל רוח עשו שלשה חלונות שביחד היו י"ב חלונות, אך היו מקומות שקבעו ארבע חלונות בכל צד חוץ מצד מערב, או שהיו מסודרים באופן אחר (ראה בתמונות בסוף ספרינו). וראה בהערה הבאה מדברי ה**'עטרת זקנים'** שנכון לעשות החלונות בכל צד. וראה בתמונה:

ב. ראה למעלה בפרק ד' (סעיף ג') שבכותלי ההיכל היו בולטים מעמודי הכותל מול העמודים שבאמצע ההיכל, בליטות אלו כמו חילקו את כל הכתלים לג' חלקים.

ג. בזוה"ק פר' פקודי (דף רנ"א ע"א) כתוב וזל"ק: "אלין חלונות, ואלין הרכים, קיימי כלהו לאחדא כל צלותין דכלקין מתתא לעילא, ולאשגחא בהו, לאעלא לון קמי קודשא בריך הוא, ועל דא כל בית

גבהם

ב. החלונות נקבעו בכותל בגובה מיוחד, כך שלא יוכלו המתפללים להסתכל בעדם החוצה, ולא יתבלבלו בתפילתם[ד]. וגם בכדי שכשיביטו דרך החלון יסתכלו כלפי מעלה, ויהא מורא שמים עליהם[ה].

גדלם

ג. החלונות היו גדולים במיוחד כדי שיבהיק אור רב אל תוך היכל בית הכנסת פנימה[ו].

צלעות הבית

הכנסת דלית ביה חלונות, לאו אתר לצלאה ביה כדקא יאות. דהא בית הכנסת לתתא, לקבל בית הכנסת דלעילא, בית הכנסת דלעילא אית ביה חלונות כמה דאמרן, הכי נמי לתתא, לעילא כנסת הגדולה, אית ביה תריסר חלונות עלאין, הכי נמי להאי בית הכנסת תתאה, וכלא קיימאן דא לקבל דא, בגין דעלמין קיימין אלין כגוונא דאלין, וקודשא בריך הוא סליק יקריה בכלא" [פי' מתוק מדבש: אלו החלונות – השרפים, ואלו החרכים – האראלים, עומדים כולם לאחד ולייחד את כל התפלות העולות מלמטה למעלה, ולהשגיח בהם אם הם ראויות לעלות כדי להכניסם לפני הקב"ה. ועל כן כל בית הכנסת שאין בו חלונות, אין הוא מקום להתפלל בו כראוי, כי החלונות הם העיקר להשמעת התפלות, כי בית הכנסת של מטה מכוון כנגד הבית הכנסת של מעלה, והוא היכל הזה שבתוך היכל נוגה. בית הכנסת של מעלה יש בו חלונות כמו שאמרנו, כמו כן למטה צריך לחיות בבית הכנסת חלונות. למעלה בבית הכנסת הגדולה יש בה י"ב חלונות גדולים, כנגד י"ב אותיות של שם אדנ"י מלא, כך ראוי להיות לבית הכנסת התחתון, והכל עומדים זה כנגד זה, לפי שכל העולמות עומדים אלו כדוגמת אלו, והקב"ה מתעלה בכבודו בכל העולמות).

עפי"ד הזוה"ק אלו כתב **המחבר** (שם): "וטוב שיהיו בבית הכנסת י"ב חלונות". וב'עטרת זקנים' שם כתב: "ואי"צ להיות כולם לצד המזרח, אדרבה, צריך להיות לכל הצדדים וכו', וכן ראיתי מאדוני אבי זקיני הגאון, שהי' לו בית הכנסת מיוחד בק"קווינא, ובנה י"ב חלונות, ג' מכל צד, וראוי לחוש לדברי שניהם", ע"כ. וב'**פרי מגדים**' (שם א"א סוף סק"ד) כתב: "וי"ב חלונות לאיזה צד שירצה, ובתנאי שיהי' גם בצד שמתפלל לקבל ירושלים". וכן הביא ב'**אלי' רבא**' שם (סק"ג).

ד. שו"ת '**חתם סופר**' (או"ח סי' כ"ז): "דמהאי טעמא נוהגים לבנות החלונות שבבהכ"נ גבוה למעלה מקומת כל אדם שלא יביטו לחוץ ויתבלבלו".

ה. **מג"א** (סי' צ' סק"ד): "ואע"ג דצריך שיתן עיניו למטה, כמ"ש בסי' צ"ה ס"ב, מ"מ כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה". והוא מדברי **הב"י** שם שכתב ע"ז, ד"אינו רוצה לומר שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפילה, אלא שעל דרך העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו".

ו. ראה **שו"ע** (סי' ק"נ ס"ד) שבית הכנסת צריך אור גדול, ולכך אין לבנות נגד חלונות בית הכנסת. וראה לעיל בהערה טעם הראשון של

חלונות המערביים

ד. שלש החלונות שבצד מערב היו קטנות יותר, לפי שמתחתיהן נבנה העזרת נשים על הקומה השני[ח].

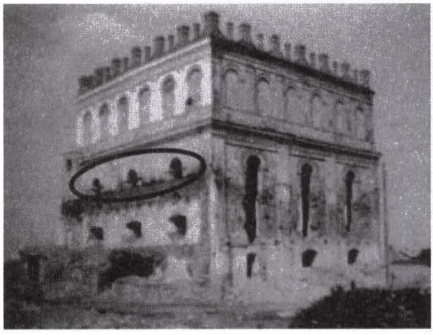
הזכוכיות

ה. צדיקים אמרו שהחלונות שבבית הכנסת שבבעלזא היו יהלומים ממש, וכשגלו ישראל מארצם ולקחו עמם כלים מירושלים[ט], לקחו עמהם גם

צלעות הבית

רבינו יונה שסיבת עשיית החלונות בבית הכנסת הוא מפני האור. וכן מבואר **בפוסקים** (שו"ע סי' תל"ג סעי' י', וראה במשנ"ב שם ס"ק מ"ג), דא"צ לבדוק בבית הכנסת מחמץ לאור הנר, לפי שדרך להרבות בהם חלונות ויש בהם אורה גדולה, ודינם כדין אכסדרה.

ז. ראה תמונה:

ח. ראוי לציין מה שהביא בשו"ת **מהר"י אשכנזי** (או"ח סי' ה') בנידון בניית עזרת נשים בצד מערב על אף שיש בזה חשש משום האפלת האור הנכנס דרך החלונות שבצד מערב, וז"ל:

"יעצתי לעשות [העזרת נשים] בכותל מערבי על הפאליש, כנהוג עלמא בצד מערב, ובזה נראה להקל [להאפיל החלונות דשם], חדא כיון ששם הפתח פתוח ונכנס האור כשנפתח השער בתפלת השחר, ושם אין מקומות [המעכבות את האור מלהאיר אל תוך היכל ביהכ"נ], וגם משם אין זריחת השמש בכל היום, והעיקר דכך הוא המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות עזרת נשים בצד מערב מלמעלה בגובה, ובכל ערי ישראל ככה הם עושים די להם באורה שמשלשה צדדים".

ולבסוף הוא כותב שם:

"ואחר זה נודעתי כי זה שנים מספר טרם בואי הנה [לעיר זלאטשוב] עלה בדעת אנשי העיר לבנות עזרת נשים בצד מערב, וכאשר נסתפקו בדבר במאמר קדישין שאלו בעצת קדוש ישראל ניהו מחו' הגאון הצדיק המנוח זצ"ל מבעלזא [כ"ק מרן מהר"ש זי"ע], והסכים עמהם להעמיד בצד מערב".

ט. ראה בגמ' מגילה (דף כ"ט ע"א): "תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא. שבכל מקום שגלו - שכינה עמהן. וכו'. בבבל היכא? אמר אביי: בבי כנישתא דהוצל, ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא". ופי' **רש"י**: "דשף ויתיב - ובנאה יכניה וסיעתו מאבנים ועפר שהביאו עמהן בגלותן, לקיים מה שנאמר: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

זכוכיות, וביניהם גם זכוכיות אלו שנעשו מהם חלונות הבית הכנסת בבעלזא׳.

צלעות הבית

י. מסופר שבעת בנין בית הכנסת שלח כ״ק מרן **מהר״ש זי״ע** את חתנו הרה״ק ר׳ **יצחק רובין מבראד זצ״ל** לאיזה עיירה שיקנה שם את הזכוכיות לצורך חלונות בית הכנסת [ואמר לו **מרן**, שבעיירה ההיא יש חנות של כלים משומשים, ובפינה פלונית בחנות מונחות זכוכיות ישנות, אותן תקנה בשביל בית הכנסת - לפי הנוסח המובא ב׳**אדמור״י בעלזא**׳]. העיירה ששלחו **מרן** לשם היתה רחוקה ביותר מבעלזא, בעוד שאף בעיירות הסמוכות לבעלזא הי׳ מצוי להשיג זכוכית דומה לאלו שביקש **מרן**.

בדרך לאותו העיר היו צריכים לעבור דרך העיר פרעמישלאן, מקום שם גר בתקופה ההיא הרה״ק ר׳ **מאיר׳ל פרעמישלאנ׳ער זי״ע**. פקד **מרן** את חתנו שלא יכנס בשום אופן לעיר פרעמישלאן.

בדרך חזרה לבעלזא עם הזכוכית, שם ר׳ **יצחק** לבו לעשות כמצוות משלחו ולדלג את העיר פרעמישלאן, אמנם בהגיעו לפרשת דרכים הבחין כי ר׳ **מאיר׳ל** עומד שם, וכאילו הוא ממתין עליו. ויהי כאשר נפגשו יחדיו, הפציר הרבי ר׳ **מאיר׳ל** בר׳ **יצחק** שיסיר אחריו ויבא לעירו ולמושבו. אמנם כמובן אשר פקודת **מרן** שמרה רוחו, והוא עומד בשלו כי איננו יכול לעבור על פקודת **חותנו הק׳**, שציווה עליו שלא יכנס לעיר פרעמישלאן.

כאשר ראה ר׳ **מאיר׳ל** שהוא עומד בשלו, אמר לו: ״מאיר׳ל איז א רבי פון הימל, און מאיר׳ל הייסט אז מ׳זאל אריינקומען״, באין ברירה התלווה עמו עד שהגיעו לביתו של ר׳ **מאיר׳ל**. שם כיבד אותו ר׳ **מאיר׳ל** עם כוס גדול של יין-שרף חריף מאד. גם כאן התווכח ר׳ **יצחק** עם ר׳ **מאיר׳ל** ואמר לו, כי לפי הקפדת **חותנו הק׳** איננו יכול לשתות משקה המשכר. ושוב עומד ר׳ **מאיר׳ל** בשלו ואומר לו: ״מאיר׳ל איז א רבי פון הימל, און מאיר׳ל הייסט אז מ׳זאל טרינקן״. נענה ר׳ **יצחק** את ראשו באין ברירה ושתה (ר׳ יצחק זצ״ל אמר אח״כ, שבשתייתו במשקה החריף הרגיש כאילו הוא שותה כוס מים, ולבד מזה, בשתי׳ זו גם נתרפא על מיחוש שהי׳ לו עד אז בגרונו).

בעת שהושיט את ידו לאחל ברכת ״לחיים״ לר׳ **מאיר׳ל**, החזיק ר׳ **מאיר׳ל** את ידו ואמר לו: ״תגיד לחותנך שאני יודע שיש לו נשמת **רבינו תם**. גם תאמר לו שאני יודע מאין גנב כח לרפאות ע״י משמוש היד. ואתה תדע לך כי זה ששלח אותו חותנך למקום כה רחוק מבעלזא בעת שאותן הזכוכיות אפשר להשיג גם במקום סמוך יותר לבעלזא, הרי זה משום שהבין **חותנך הק׳** כי אותן הזכוכיות הנמצאים בעיירה זו המה יהלומים ממש. ובעת שגלו ישראל מארצם, לקחו עמהם כלים מירושלים, וביניהם גם לקחו עמהם זכוכיות, וזכוכיות הללו ביקש חותנך עבור הבית הכנסת שלו, ולמטרה זו שלח אותך הנה, להשיג בעבורו אותן הזכוכיות״. - ספר ׳**אדמור״י בעלזא**׳.

בינתיים הסתכל **הרבי ר׳ מאיר׳ל** על הזכוכיות, צפה ברוח קדשו ואמר: זכוכית זו יקבע אותה **מרן** בזוית זו, וזכוכית הלזו יקבע אותה בזוית זו, וכן כולם. גם ביקש ממנו **הרה״ק ר׳ מאיר׳ל** כמה חתיכות מן הזכוכיות, והוא הקדישם לצורך בקבוק וכוס לכבוד שבת קודש שעשה ממנו (וסיפר הרה״ח ר׳ יוסף דייטשער ז״ל, שבבעלזא הי׳ נכד של ר׳ מאיר׳ל זי״ע, ושמו ר׳ הערשעלע פעמורונ׳ער ז״ל [שהי׳ ג״כ נכד כ״ק מרן מהר״ש זי״ע, מצאצאי הרה״ק ר׳ משה מקאריב זצ״ל], והוא הראה לו הבקבוק והכוס

קדושת הזכוכיות

ו. כשנתיישנו הזכוכיות שבחלונות, הקפידו שלא להחליפם כל עוד שלא נשתברו לגמרי והי' עדיין באפשרות לדבקן, וכאשר הוכרחו להחליפן בחדשות, היו גונזים את הישנות עם שאר תשמישי קדושה[יא].

פתיחתם

ז. לא היו יכולים לפתוח את החלונות שבבית הכנסת[יב].

צלעות הבית

שעשה ר' מאיר'ל מאותן הזכוכיות, והי' חרוט בתוכם מצד א' "שבת" ומצדו האחר "מאיר").

כשחזר **ר' יצחק** לבעלזא סיפר **למרן** את כל הקורות אותו, וכל מה שאמר לו **ר' מאיר'ל**. אמר לו **מרן**, שמה שאומר שיש לי נשמת רבינו תם, יש לי - גם כן - נשמת רבינו תם, אבל לא רק נשמת רבינו תם. לפי **שרבינו תם** אמר שכשיבנה בית הכנסת יסדר את הספרי תורה שיהיו שכובים (הובא דבריו במרדכי בהלכות קטנות מנחות סי' תתקס"א: "וכשאבנה ארון, אם אזכה ארחיבהו לפי העמדת ספר תורה מיושב, כספר תורה שהי' מונח בארון". וכן היא שיטתו, הובא בתוספות מנחות דף ל"ג ע"א ד"ה הא, ובשו"ע יו"ד סי' רפ"ט סעיף ו' בהגהת הרמ"א), והרי לא מצינו **שרבינו תם** אכן זכה לבנות בית הכנסת, ומכיון שאני עשיתי כן (כידוע שבבעלזא היו הספר תורה שכובים בארון הקודש, וראה להלן בפרק ט'), יודע הוא מזה שיש לי נשמת רבינו תם (בנוסח אחר, שר' מאיר'ל בעצמו אמר זאת). ומה שאומר שגנבתי את כח משמוש היד, תדע כי כשבאתי לקאזניץ, הי' אז **הרה"ק מקאזניץ זי"ע** רתוק למטתו, וציוה אלי לישב על ידו, והגיע אז יהודי שהי' לו כאבי שיניים, אחז **הרה"ק מקאזניץ** הידים שלי ומשמש בהם על שיניו של אותו החולה ונתרפא. סיים **מרן** ואמר: נו, אשאול אותך האם זה גניבה, הרי הוא נתן לי כח זה בשתי ידים. - בשם **הרה"ח ר' יוסף דייטשער** זי"ל, ששמע מ**הרה"צ ר' פייוויש יאברובער** זצ"ל, ששמע מפ"ק **כ"ק מרן מהרי"ד** זי"ע.

כאשר נקבעו החלונות בבית הכנסת, הכיר **ר' יצחק** עפ"י איזהו סימן שסימן לעצמו, כי אותן הזכוכית שהעיד **ר' מאיר'ל** באיזה צד שיוקבע, אכן הגיעו ליעדן עפ"י הוראת **מרן** בדיוק באותו מקום שאמר **ר' מאיר'ל**. וכראות **מרן** את תמיהת הנוכחים, ענה ואמר: וכי מה אעשה ואורו המבהיק של **ר' מאיר'ל** מאיר דרך הזכוכית, עד שהייתי מוכרח לעשות כדבריו - ספר **פאר וכבוד**.

יא. בתקופה שלפני מלחמה"ע היו עדיין הרבה מאותן הזכוכיות שקבע אותן **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**, רבים מהם כבר היו סדוקות ושבורות למחצה לשליש ולרביע, אמנם הקפידו שלא להחליפם כל עוד שלא נשתברו לגמרי ואפשר עדיין לדבקן, וכאמור, כאשר הוכרחו להחליפם ולקבוע חדשים במקומן, היו גונזים את הישנות ביחד עם שאר תשמישי קדושה.

יב. ב**'עטרת זקנים'** (סי' צ') הביא מדברי הזוה"ק שהחלונות צריך שיהיו פתוחות. ולכאו' זה רק לפי הטעם שהחלונות הם עפ"י הכתוב "וכיון

צורות ורישומים

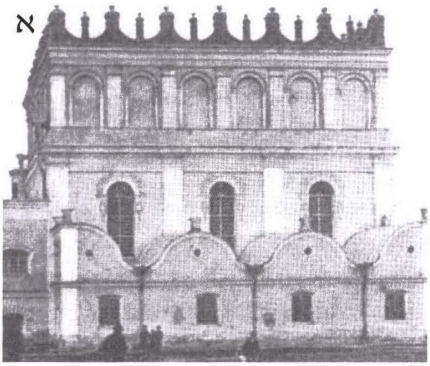
ח. על חלון המזרחי שבימינו של ארון הקודש מבפנים, הי' מצוייר צורת שני ידים, ימיני ושמאלי, כדוגמת ברכת כהנים[יג].

ט. בחלון האמצעי למעלה מן ארון הקודש, הי' נרשם "תר"ג", הכוונה הי' לזכרון שנת חינוך הביהכ"נ, שהי' בשנת תר"ג לפ"ק[יד].

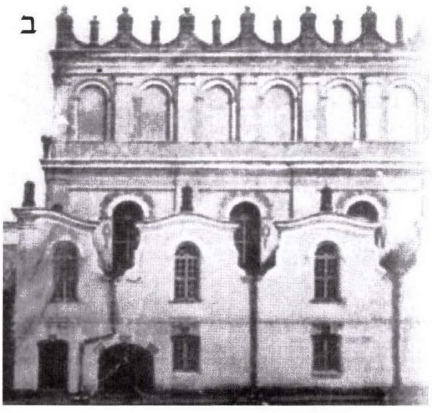
כניסת האור לבית הכנסת

י. בעת הוספת האגפים [ה"סאלאש'ן"] בצידי היכל בית הכנסת, הקפידו לבנותם באופן שלא יכוסו החלונות בכדי שלא למעט מן האור[טו].

צלעות הבית

א

ב

פתיחין לי' נגד ירושלים", כמובא לעיל. וכן הובא ג"כ ב**'שלחן הטהור'** שם. אך ב'חי' **רעק"א'** (שם סעיף ד') הביא בשם ספר **נזירות שמשון**, דבזוה"ק פר' ויקהל משמע שלא יעמוד להתפלל נגד חלון פתוח, אלא שיהי' סתום בזכוכית, או יעמוד מרחוק.

ויש לציין, כי בהסאלאשן אכן היו יכולים לפתוח החלונות (ראה להלן פרק י"ז סעיף ד'). וכן ב"בית המדרש" שבבעלזא, שהחלונות היו נמוכות הרבה מב"בית הכנסת", היו יכולים לפתוח שם החלונות (ראה בתמונת "בית המדרש" בפנים, שבסוף ספרינו).

יג. ראה שו"ת **האלף לך שלמה** (סי' ס"ט): "מה ששאלת על מה שעשו בבהמ"ד צורת ידים כמו שהכהן עושה כשנושא את כפיו, הנה לדעתי אין איסור בזה וכו'", ועיי"ש מה שדן בזה.

יד. הרה"ח ר' **דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל.

טו. ראה בתמונה א' אחר הוספת **כ"ק מרן מהר"י זי"ע**, איך שהתקרה יורד בשיפוע נגד החלונות, ובתמונה ב' אחר שהוסיף **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** הקומה השני', כנ"ל, ועשו חלונות גדולות בהסאלאש:

וכשהוסיפו קומה על ה"סאלאש", והיו מוכרחים למעט קצת מן האור, הוסיפו חלונות גדולות בתוך האגפים, שדרכם נכנם האור גם לתוך היכל בית הכנסת[טז].

צלעות הבית

טז. כפי הנראה בתמונות אכן מיעטו קצת מחלונות בית הכנסת ע"י הוספת "סאלאש" העליון מצד דרום, ובנוסף לכך עוד הסירו האבנים שמתחת החלונות להגדיל החלון שבין הסאלאש להיכל בית הכנסת (כמובא להלן פרק י"ז סעיף ג'), וראה בשו"ת **'דברי חיים'** שהבאנו לעיל שנשאל שם בשאלה דומה ממש לזה, שמיעטו קצת מן החלונות וגם נתצו אבנים שמתחת החלונות, ולא דן שם כלל בענין המעטת החלונות רק בענין נתיצת אבני ביהכ"נ (אגב, שם הי' הצורך לנתוץ גם מהאבנים שמתחת החלונות יען שהחלונות היו גבוהות מאד והעומדים בעז"נ לא היו יכולים להסתכל דרכם, אבל בבעלזא לא הי' צורך בכך, שהרי היו יכולים לבנות לכתחילה קרקעית סאלאש זה לפי גובה החלונות, אך כנראה רצו דוקא להוריד גם מהאבנים להגדיל החלון בכדי שדרכו יכנס האור של הסאלאש להיכל בית הכנסת).

ועי' בספר **'משנת יוסף'** (הל' ביהכ"נ סי' ד') שמביא ראי' **מרש"י** במס' בכורות (דף ל"ז ע"ב) שע"י סמיכת חדר לחלון הנעשה למאור, לא נחשב כאילו נתמעט האור בזה, מאחר שאפשר שהאור שבחדר הסמוך יכנס גם הלאה דרך החלון.

וכן כתב להדיא בשו"ת **'תורת חסד'** (או"ח סי' ד') בשאלה כעין זה שנשאל מביהכ"נ דק"ק אוסטרובצא [ושם המדובר לענין הוספת עזרת נשים בצד החלונות, וכ"ש לענינינו כמבואר למעלה], ומסיק שם וז"ל:

"אם רוצים להוסיף בבנין חוצה לו לעשות עזרת נשים אצלו, אף שעי"ז יתמעט קצת אור מבית הכנסת, יכולים לעשות כן לצורך בית הכנסת, כמבואר בדברי הפוסקים (עיי"ש שהאריך בזה לבאר מדברי הפוסקים דאם מתפללי בית הכנסת רוצים להוסיף בבנין לצורך בית הכנסת, אף אם יתמעט עי"ז קצת אורה מביהכ"נ של אנשים, אם כולם מרוצים ואין מוחה לא מצינו שיהא איסור בזה), ובפרט שכפי הנראה עדיין יהי' בבית הכנסת אור גדול מחלונות שבשאר צדדים, וגם מצד צפונית [איפה שיבנו העז"נ] ג"כ יהי' אור רב ע"י החלונות שבנגדן, שירבו בחלונות בכותל העזרת נשים, ובזה מהראוי שישתדלו להוסיף אור שמה כפי שיוכלו שישאר בבית הכנסת אור רב לפי ראות עיניהם".

עוד בענין האפלת חלונות בית הכנסת לצורך מצוה, כגון בשביל הוספת מקום לתפלה, או הרחבת העזרת נשים, או בניית מקוה וכדו', ראה: שו"ת **'קול יהודה'** (סי' ה', הו"ד ב'כף החיים' סי' ק"נ ס"ק ל"א), שו"ת **'שואל ומשיב'** (מהדורא ד' ח"ג סי' קל"ז), שו"ת **'תשורת ש"י'** (סי' ל"ב), שו"ת **'אבני נזר'** (או"ח סי' ל"ג מאות ט' והלאה), שו"ת **'אמרי יושר'** (ח"א סי' קע"ד). וראה עוד בזה בספר **'משנת יוסף'** (הל' בית הכנסת סי' ד').

פרק ז

הכיפות והגג

גובה גג ההיכל

א. היכל בית הכנסת הי' גבוה במיוחד[א].

צורת הגג

ב. בהרבה בתי כנסיות בפולין בנו את הגג בצורה מיוחדת שיהי' נשמע היטב קולו של הבעל־תפילה והבעל־קורא בכל פינות בית הכנסת, אף כשציבור גדול ממלאים אותו[ב]. וכן הי' בבית הכנסת שבבעלזא.

הכיפות

ג. כל חלק מתשעת החלקים שבגג[ג] הי' שקוע בעיגול בתוך הגג[ד], וקראו להם "כיפות"[ה].

צלעות הבית

א. לפי המשוער הי' בין הקרקע להגג בערך כשמונה-עשרה מעטער.

ב. ראה מה שהבאנו בהמשך, דטעם עשיית הכיפות בבתי כנסיות כדלהלן, הי' מקובל שהוא משום השמעת קולו של החזן, ועי"ש דמלבד זה יש עוד טעם מצד ההלכה.

ג. ראה למעלה בפרק ד' (סעיף ב') שהיו ד' עמודים באמצע ההיכל בבית הכנסת שנבנו בשביל חיזוק הבנין, וכנגדם היו בולטים גם בהכותלים חצאי עמודים, שע"י כך הי' ההיכל כולו נראה כמו שלש על שלש חלקים (ראה בציור).

ד. ראה תמונה:

ה. כעין כיפות אלו היו בהרבה בתי כנסיות בפולין ובגאליציע ובשאר מקומות, ובפשטות הטעם בזה הי' משום יופי או משום חיזוק הבנין,

ציור הכיפות

ד. הכיפות היו מצוירים מלאכת מחשבת מעשה ידי אומן באופן נפלא, כל אחת צבועה בגוון אחר מגווני הרקיע, באחת נראתה צורת רקיע בטהרתה, ובאחרת צורת שמים מעוננים, וכן צורות קרני השמש, בהכיפות שבמזרח היו בזמני זריחתה, ובכיפות שבמערב היו בזמני שקיעתה עם צורת כוכבים קטנים נוצצים ביניהם, וכדו', בכל כיפה צורה אחרת, וקראו להם "הימלען"[ח].

צלעות הבית

אך כפי הנראה הי' בזה גם כוונה מיוחדת, והידוע לנו הוא שבעת בנין הבית הכנסת שבעיירה "מאָסט" הסמוכה לבעלזא בשנת תרע"ג לפ"ק, שנבנה גם הוא בצורת וכדוגמת הבית הכנסת שבבעלזא עם העמודים והכיפות בגג, כשהגיעו לבניית הגג היו מחזרים במיוחד אחר בנאים יהודים מעיר זולקאווא שהיו בקיאים לבנות הגג בשיטה זו, לפי שאצלם בעיר מאסט לא היו הבנאים יודעים איך לבנות באופן כזה.

ויש המביאים הטעם שבתי כנסיות נבנו כך, שהיא בכוונה בכדי שלא יבואו להשתמש בגגו של בית הכנסת בדברים בזויים, לכך עשאוהו באופן זה שלא יהא נוח להחזיק שם כלום. וכ"כ בשו"ת **ר' אלימלך גומאכער ז"ל אבד"ק גריידיץ** (אהע"ז סי' ל"ח), שאחר שהאריך בקדושת גגו של ביהכ"נ כמובא להלן, כתב וז"ל:

"ויש לראות עד כמה יש למנהגן של אבותינו מקור, שנמצא בכל בתי כנסיות כיפה, וחושבים רבים שעשו כן בשביל קול החזן שיתפשט, אבל הי' משום הנ"ל [לפי שאסור להשתמש בגגו של ביהכ"נ], כדי שלא יהי' מקום שוה על העלי' שחששו שמא ישתמשו שם, הא לן דקדושת בית הכנסת במאי שאפשר לקיים עתה יהי' ככבוד היכל, ואם העליות ביהכ"נ כ"כ קדוש, עד כמה יהי' החיוב קדושת היכל בפנימיות הביהכ"נ".

ו. לא הי' נראה בהציור צורת השמש עצמה, רק קרני השמש. וראה בשו"ת **'חתם סופר'** (יו"ד סי' קכ"ט) שלא טוב עשו אלו שציירו צורת השמש בבית הכנסת, שעושהו עובר על לאו דאורייתא של לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל וגו', והמשהה אותו עובר על איסור דרבנן משום חשדא.

ז. בקשר בין קדושת בית הכנסת לקרני השמש, ראוי לציין את דברי **החתם סופר** בדרשותיו (דרשות חת"ס ח"ב דרוש לשבת הגדול, עה"פ בהפטורה וזרחה להם יראי שמי שמש צדקה ומרפא), וז"ל:

"ואקדים ענין שכינה בביהמ"ק ובכל בתי כנסיות, הוא כענין השמש אשר עצמותה קבוע ברקיע השמים להאיר על הארץ, וממנה זורח אור לכל בית שיש בו חלון, ולפעמים פוגע גם בגשם מלוטש שחוזר ומכה בניצוציו לגשם אחר וממנו לאחר ואפי' כמה פעמים, כן עצם כבודו ית"ש נראה בהיכלו כבוד אומר, ומשם זורח לכל העולם והבתים שבהם החלונות, המה בתי כנסיות ובתי מדרשות שראוי לכנס אור הקדוש בתוכם, וגוף המלוטש הם התלמידי חכמים המכים בניצוציהם על תלמידיהם ומהם לאחרים ומאחרים לאחרים, אלא שההפרש דגבי השמש האור פוחת והולך, משא"כ הכא כל מה שמוסיפים לקבל ממנו אורו, הוא מוסיף אור יותר".

ח. **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** אמר שאם ימצא מי שיכול לצייר צורת גווני השמים הי' מצייר

קישוטי הכיפות

ה. לפני מלחמת העולם הי' תלוי בכל א' מהכיפות כפתור של זהב, שכ"ק מרן מהר"א זי"ע התבטא עליהם שהאירו כמו כוכבים והיו

צלעות הבית

על ידו את הכיפות שבבית הכנסת, אך בשעתו של **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** לא הי' בנמצא צייר שיוכל לציירו, ורק בסוף ימיו של **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** מצאו לאיזה צייר שהצליח לעשותו, ובשעה שציירו אותו הי' **מרן** נוכח שם, והעיר בכמה מקומות לשנות או להכהות את הצבע, וכהוראתו כן הי' ביופי ופאר.

וראינו להעתיק פרטי הדברים מה שמסופר בספר **'אדמו"ר בעלזא'** (ח"ג ע' ש"ח):

"כשהגיע מרן לבעלזא [אחר מלחמת העולם הראשונה] התחיל לשפץ ולתקן את בית–הכנסת שנעזב בעשר השנים שהיה בגלות. לאחר מכן ציווה מרן להביא ציירים שיציירו את כותלי בית–הכנסת. אחרי חיפושים מדוקדקים מצאו צייר יהודי מעיר טומשוב בשם "קנופף" ולו עוזר שאיננו בן–ברית מאוסטריה, ובאותו זמן הורה מרן לר' יעקב העניגער ע"ה, שיתקין סולמות עבודה [סקעפאלד"ס], שגובהם יגיע עד לתקרה, ויהי' בגודל של קימור אחד [תקרת בית–הכנסת נבנתה בצורה מעוגלת, ארבעה עמודים רחבים תמכו בתקרה וחילקו את שטח בית–הכנסת לתשעה חלקים שווים, וכמו כן הי' תשעה קימורים בתקרה] כדי שהצייר ועוזרו יוכלו לעשות עבודתם ללא הפרעות. במאמצים רבים ובמסירות–נפש למופת הצליח ר' יעקב העניגער תוך זמן קצר להתקין את הסולם.

יום–יום ביקר מרן בבית–הכנסת לראות את עבודת הציירים, וכאשר גמרו את הקימור בפינה הצפונית–מערבית והעבירו את הסולם לקימור השני נתגלה לעין כל ציור משובב–עין, שמש אדמדמת שוקעת במערב שולחת את קרניה אל בין עננים לבושי ארגמן אשר בלטו על רקע של שמים תכולים.

ישב מרן והסתכל על הציור המשובב נפש וקרא למר. קנופף ושאל אותו: "הידוע לך סדר הצבעים?" ענה לו קנופף בחיוך: "בוודאי". אמר לו מרן: "אם כן, הסתכל למעלה בקשת בצד, ובין שני העמודים ישנם שני צינורות שצבעת אותם בקוים אלכסוניים, וצירפת שלושה צבעים, האם אין הם מסנוורים, מפני שהצבעים מנוגדים אחד למשנהו?". נדהם מר. קנופף מהבנתו וממומחיותו של מרן בסדר הצבעים ואמר: "נכונים דברי הרבי, ומה שהרבי ידרוש ממני הנני מוכן לקיים". אמר לו מרן: "רצוני שתגדל את זקנך, אבי זקני ז"ל בנה את בית–הכנסת הזה והשקיע בו הרבה קדושה, ולא מן הראוי שיהודי בלי חתימת זקן יעבוד בו". ומרן הוסיף: כאשר הניח אא"ז ז"ל את היסוד של בית–הכנסת התפלל כי כל איש שיבוא להתפלל בבית–הכנסת הזה תישמע תפילתו בשמי מרומים, יום אחד לקח דלי עם חומרי בנין והחל בעצמו להתעסק בעבודת הבנין, ראה זאת אחד ממקורביו ורצה לעזור לו, הבחינה בכך זקנתי הרבנית הצדקנית, והזהירה את האיש לבל ירהיב בנפשו לגעת בדלי, ולא יבלבל את מחשבותיו הקדושות של זקיני ז"ל, ומקובל גם כי בנייתו של בית–הכנסת הזה תתמשך עד ביאת הגואל, כי בכוונה לא גמרו את בנייתו, כדי שבכל דור יוסיפו לבנותו. והנה אתה זכית להיות בין אלה המפארים את בית–הכנסת, אילו עמדו לי כוחותי הייתי עושה הרבה דברים במו–ידי, אבל אתה עוסק בעבודת הקודש, ועליך להיות מודע לכך ולדעת מה אתה עושה ואת מי אתה משרת". מני אז גידל מר. קנופף את זקנו והתחיל גם להתפלל בציבור יום–יום.

מרן היה מבקר יום–יום בבית–הכנסת ומפקח על העבודה, ומר. קנופף היה ער לכל מלה שיצאה מפיו. במיוחד היתה למרן השפעה על עוזרו של מר. קנופף,

יפים כמו ברקים[ט]. קישוטים אלו נגנבו בעת מלחמת העולם הראשונה.

ו. גם הי' בתוך כל א' מהכיפות פס של זהב אמיתי[י].

צלעות הבית

שהיה צייר מומחה מווינה, וכל מלה שיצאה מפי מרן נחשבה אצלו כצו עליון.

כאשר הגיעו לקימור האחרון מעל ארון הקודש התחיל ויכוח איך לבצע אותו ובאילו צבעים. לפתע, בתוך לחט הוויכוח, ניגש העוזר אל מרן ואמר: "כבוד הרב, יסמוך נא עלי ואני אעשה הכל לשביעות רצונו המלאה". הסכים לו מרן. כאשר נגמרה עבודת הקימור, כאשר סילקו את הסולמות והתגלה הציור הנהדר של העננים ההולכים ונבלעים זה בתוך זה ועושים רושם של יום סגריר, ישב מרן שקוע בשרעפיו, הסתכל בעננים ופלט בלחש: "ממש ענני הכבוד".

אחר קרא לר' אהרן יהושע וציוו להעניק לעוזר מענק מיוחד בעד עבודתו. העוזר סירב לקבל את המענק ואמר: "את הזכות הזאת שומר אני לעצמי לעולם הבא". כאשר יצא מרן מבית-הכנסת אמר העוזר לנוכחים: "למדתי ציור בכל מיני בתי-ספר, ואצל ציירים גדולים ומפורסמים, אבל כל אלה אינם מגיעים בידיעת חכמת הציור לקרסוליו של הרבי שלכם, ומה שלמדתי אצלו יהיה לי לתועלת רבה לכל ימי חיי".

בימי **כ"ק מרן מהר"א זי"ע**, כשהי' צורך לחזור ולצבוע א' מהצבעים שבכיפות, לא הי' הצייר יכול למצוא הצבע הנכון הדרוש לכך, הורה לו **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** איזה צבעים לקחת ולערבן זה עם זה, ונמצא בדיוק אותו הצבע שהי' דרוש למלאות את החסרון.

ט. על לשון קדשו של מרן חשוב לציין מה דאיתא **בזוה"ק** (ח"ב דף קע"ב ע"א) על קרסי המשכן, שהיו מאירים ככוכבי הרקיע, וכל מי שהסתכל בהם נדמו לו ככוכבים.

י. וסיפר **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** תחת א' השיחים בעת ביקור **כ"ק אדמו"ר מהר"י מסאטמאר זצ"ל**, שבעת מלחמת העולם הראשונה רצו אנשי הצאר הרוסי לעקור ולהחריב את בית הכנסת, עמד קצין א' מביניהם, ואמר שמי שיגע בביהכ"נ ידקר בחרב. את בית הכנסת אמנם הניחו, אבל הכפתורים העגולים מזהב שהיו תלויים תחת התקרה גנבו ולקחו עמהם. **ומרן** האריך לספר ביופיים, ואמר שהאירו כמו כוכבים והיו יפים כמו ברקים. והפטיר ואמר "אך ווי שיין דאס איז געווען". ובהמשך השיחה סיפר עוד **כ"ק מרן מהר"א זי"ע**: אחר המלחמה ביקש **אבי זי"ל** לקנות בחזרה את הכפתורים בעד כל מחיר, אך מאחר שהיו נמצאים ברשות הבולשביקין והקומניסטין, לא הי' באפשרות להשיגם, ונשאר בידיהם עד לאותו רשע שהחריב הכל. - מכתבי **הגה"צ ר' אהרן מרדכי רוטנער שליט"א**.

יא. **הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל**. וכנראה שפס זה נשאר עד חורבן ביהכ"נ.

וראה מש"כ **רבינו אברהם בן הרמב"ם זי"ל** בספרו **'המספיק לעובדי ד'** (פרק כ"ה) בענין ציפוי בית הכנסת בזהב וז"ל:

"יש לדעת ג"כ שחובה ליפות את הבנין לצפות את הקירות לגלף את התקרות והדלתות להדרם, ולצפות את הקרקע בשיש או במרצפות בצורה היפה עד כמה שאפשר, וכל שהיכולת מאפשרת עד כי לו היה אפשר שהקירות והתקרות יהיו מצופים בזהב וכסף דומה למה שהיה בבית המקדש יש לעשות זאת" (וראה עובדא נפלאה בענין זה שהבאנו בהערה לקמן פ"ט ס"ז).

פרק ח

ה"הענג-לייכטער"

מקומם

א. בכל אחת מהכיפות שבגג, היתה תלוי' "הענג-לייכטער" שהשתלשלה עד אמצע גובהו של ההיכל[א].

קדושתם

ב. לפני מלחמת העולם הראשונה היתה קבועה "הענג-לייכטער" אחת באמצע ההיכל אל מול פני הארון הקודש שנעשתה בכוונות גדולות ונפלאות, והי' רשום עליו "נעשה ע"י חבורה ת"ח", והופיע שם גם שמו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע[ב]. ומספר שכ"ק מרן מהר"י זי"ע בעת ההקפות הי' מביט הרבה לעבר הענג-לייכטער זו[ג].

צלעות הבית

א. ה"הענג-לייכטער"ס" שפיארו את בית הכנסת לפני מלחמת עולם הראשונה, נגנבו הכל בעת המלחמה, כאשר הצבא הרוסי הי' זקוק להרבה כלי מתכת, וחמסו מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שברחבי רוסלאנד וגאליצי' כל כלי מתכת שנמצא בהם (אחת מן ה"הענג-לייכטער"ס מצאו לאחר זמן בלעמבערג, וציוה מרן לקנותה בחזרה, אף שתבעו בעד זה מחיר גבוה).

אחר מלחמת העולם הראשונה, כשחזר כ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע** לבעלזא, הי' המתכת והנחושת ביוקר גדול, ע"כ עשו כמה מנורות של פח. עד שבימי כ"ק **מרן מהר"א זי"ע** נדבו חסידי בעלזא מעיר אושפיצין הענג-לייכטער לצורך בית הכנסת שבבעלזא, וציווה **מרן** לתלותה בקרן צפונית מערבית. לאחר מכן נדבו בחורי חמד מעיר לעמבערג הענג-לייכטער של נחשת, גדולה יותר מהקודמת, וציווה **מרן** לתלותה בין ארון הקודש והבימה. אח"כ נדבו בחורי חמד מעיר קראקא הענג-לייכטער של נחשת גדול ומפואר ביותר, בת ע"ב קנים - שלש קומות של כ"ד קנים, אותה הי' **מרן** מפליא מאד, וקבע את מקומה באמצע דרומה של בית הכנסת, ו**מרן** בעצמו נכח בעת קביעותה, שנעשה ע"י אומן נפלא בבעלזא - ספר **'בצי'לא דמהימנותא'**.

ב. ראה למעלה מה שהבאנו בפרק ד' סעיף ו'.

ג. כך סיפר **הגה"צ מבו'לגורייא זצ"ל** בשם אביו כ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע**.

ה"הענג-לייכטער" שלפני ארון הקודש

ג. לפני ארון הקודש היתה תלוי' "הענג-לייכטער" קטנה ונאה בת שלשה קנים, זה למעלה מזה, בצורת חצי עיגול[ה]. והיו מדליקין בתוכה בכל ערב שב"ק[ה].

השתמשות באור עלעקטערי"ק

ד. בימי כ"ק מרן מהר"א זי"ע רצו להמשיך אור העלעקטרי לתוך בית הכנסת והחדרים הסמוכים לו, ומיאן מרן בזה, ואמר כמה טעמים על זה[ו].

צלעות הבית

ד. בספר **'יוסף אומץ'** (אות שכ"ז) כתב:

"מצוה גדולה בנרות שבבית הכנסת על שם באורים כבדו את ד', ומצוה גדולה יותר בנרות העומדים על המנורה סביבות ארון הקודש וכו', ולכן מה יקרו עלי הנרות הדולקות בגובה הארון לפניו ממש".

וראה **'מהרי"ל'** (הל' תפלה), שהי' נוהג ללוות את הספר תורה "עד אצל המנורה", ו**'דרכי משה'** (סי' קמ"ז) העתיק דבריו וכתב שהלך ללוותה "עד לפני ארון הקודש", וכתב ע"ז **בשירי כנה"נ** (סי' קמ"ט בהגהות ב"י סק"ב): "יראה שהמנורה היתה נתונה לפני הארון".

ה. **הרה"ח ר' חיים נטע כ"ץ ז"ל.**

וראה בשו"ת **'חות יאיר'** (סי' ס"ח) שנשאל:

"שאלה, קהל שהי' להם פמוט שקורין לאמפ"א של כסף תלויה לפני ארון הקודש, ונגנבה, ואין להם יכולת לנדב אחרת ע"י נדבת בני העיר לשל כסף, רק קצתם רוצים לנדב תחתיה פמוט של נחושת, וקצתם רוצין לעכב באמרם כי אין זה כבוד הצבור לתלות בביה"כ פמוט של נחושת המצוי בבתים".

ובתשובתו שם הוא כותב:

"תשובה, אם הפמוט גדולה ובעלי פיות הרבה ונחושתה מצהבת באופן שמשונה ביופיה ואין רגיל להיות כמותה רק בבתי שרים ועשירים מופלגים, פשיטא שהדין עם המנדבים. וכמ"ש להלן גבי שערי נקנור שלא נשתנו לשל זהב מפני שנחושתן מצהבת (בפ"ג דיומא). ואם היא פמוט בינוני ושכיחא בבתים, נ"ל דמ"ט יפה לצבור להעלות נר בשבתות וי"ט בפמוט הזה אם אין ביכולתן להשיג חשובה בעת ההיא".

מדבריו נראה, שהי' נהוג להדליק בפמוט שלפני ארון הקודש בשבתות וימים טובים.

ו. בספר **'בצי'א דמהימנותא'** מביא שאמר **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** בענין זה ג' טעמים: א', לפי שבאם יתחילו להשתמש באור העלעקטרי, נמצא שגונבים את המתים, שהרי הרבה אנשים מנדבים נרות לבית המדרש לטובת נשמות המתים, וכאשר ישתמשו באור העלעקטרי, לא יהא צריכים עוד להנרות. ב', שאור העלעקטריק מישך שייכי גם לבתי עכו"ם וכנסיות ע"ז. ועוד משום טעם כמוס.

וראה מה שהבאנו בספר **'שלחן רבותינו'** חלק או"ח ב'**זר השלחן**' (אות ר"א) בשם **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, שפעם אחת חלה אדם אחד ברגליו, ובא לבעלזא ל**כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** לבקש רפואה, וכאשר ראתה אותו **הרבנית ע"ה** אמרה לו עצה שאם יביא בכל יום נר לביהמ"ד תהיה לו רפואה שלימה, וכך הוה שהיתה לו הרפואה. ואמרה **הרבנית ע"ה** ל**כ"ק מרן מהר"ש**

עקב כך נשאר בבעלזא סדר הדלקת נרות להאיר בתוך בית הכנסת כמקדמת דנא עד למלחמת העולם השני'.

צלעות הבית

זי"ע שסגולה זו כתובה בספר תהלים ע"י דהמע"ה כמש"כ (תהלים קי"ט) "נר לרגלי" וגו', שסגולה לרפואת הרגלים הוא נרות.

והוסיף ע"ז **כ"ק מרן שליט"א**, דבאמת מצינו ענין הסגולה בנרות בהרבה דברים, ובכל דבר שבקדושה, כגון נרות שבת המסוגלים כידוע, וכן ביארצייט מדליקים נרות המסוגלים לעילוי נשמה, וכן לפני העמוד בביהמ"ד ובכל סעודת מצוה וכדו', שבנרות יש שמירה וסגולה לכל הענינים. והענין בזה יש לומר, דהכל נמשך מכח נרות המנורה שהיו מדליקים בבית המקדש ובמשכן (ראה הערה הבאה), שהיו עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל, ועי"ז נמשך קדושה וסגולה וברכה ושמירה בנרות לעולם, שמאירין לכל בני ישראל תמיד בכל הצטרכותם.

ז. **שו"ע** (סי' קנ"א ס"ט): "ונוהגין להדליק בהם נרות לכבדן". **וברמב"ם** (פרק י"א מהל' תפילה הל' ה) כתב: "ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות".

וראה בספה"ק **'קדושת לוי'** (לחנוכה, קדושה שלישית) שכתב וזל"ק:

"לכן כיון שבנרות אנו עובדין אותו תמיד אפילו בזמן שבית המקדש חרב היא רצויה לפני הקדוש ברוך הוא מכל עבודות, שכשבטלו מלכות יון הרשעה עבודת בית אלהינו בזו הזמן עשו ישראל בודאי מצוה בנרות, כגון בנר שבת ובנר התפלה ועלו אלו הנרות של שבת ושל בית הכנסת למעלה לפני הבורא ברוך הוא".

וב**'כלי בו'** (סי' י"ד) מביא בשם **ה'מדרש יל'מדנו'**, דאע"פ שקרבנות בטלו הנרות לא בטלו. וראוי לציין את דברי ה'**חינוך**' בענין הדלקת הנרות בבית המקדש, וז"ל (מצוה צ"ח): "משרשי המצוה שציונו השי"ת להיות נר דולק בבית הקדוש להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים, כי כן דרך בני איש להתכבד בבתיהם בנרות דולקין, וכל ענין ההגדלה בא כדי שיכניס האדם בלבו כשיראהו מורא וענוה".

ומענין זה ראוי לציין גם את דברי ה**שלה"ק** (מס' תמיד פרק נר מצוה), וזל"ק:

"מצוה להיות לכל איש נר לתפילה. וזה לשון 'ראשית חכמה' (שער היראה פרק ט"ו), שאמר הנביא (ישעיה כד, טו) על כן באורים כבדו ה', וכן אמרו במקום אחר (שופטים ט, ט), ויאמר להם הזית החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים. ואף על פי שזה נאמר לענין משל, לא נכתב בנביאים מלה לבטלה, אלא ודאי כולם נוגעים לענין מעשה. ומדרש מצאנו סמך לענין זה, הוא בילקוט פרשת בהעלותך (תשי"ט), נרות של בשר ודם של חרם או של נחושת הכל לפי כבודו של אדם, וכבוד השבת נרותיה הם כבודה, אם שמרתם נרות של שבת אני מראה לכם נרות של ציון, וכו'. תדע לך כמה חביבה היא מצות הנרות לפני הקב"ה, שאף על פי שאין הקב"ה צריך אורה, הוא מצוה למשה שיזהיר לאהרן דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות, עד כאן לשונו. ובסוף דבריו יש נפקותא גם כן לנרות שאנו מדליקין בבית הכנסת שהוא דוגמת בית המקדש, שאמר תדע לך כמה חביבה היא מצות נרות לפני הקדוש ברוך הוא שהוא מצוה למשה וכו', וזהו היה לבית המקדש או למשכן".

"עוד במעלת הנרות במדרש זה לשונו, דבר אחר, צו את בני ישראל, בר קפרא פתח, כי אתה תאיר נרי, אמר הקב"ה לאדם, נרך בידי ונרי בידך, נרך בידי שנאמר, נר ה' נשמת אדם, נרי בידך, להעלות נר תמיד, אלא אמר הקב"ה, אם הארת נרי

הדלקת הנרות

ה. הדלקת הנרות שבה"הענג-לייכטער" נעשה ע"י ה'שמש' שהי' ממונה על כך, והי' מדליק ומטיב הנרות ע"י סולם העבודה שעמד בבית הכנסת[ח].

ו. הנרות שהדליקו בה"הענג-לייכטער" היו משל חלב[ט].

נר תמיד

ז. בצד דרום' הי' "נר תמיד"[יא], שהדליקו בו בכל יום בשמן[יב].

צלעות הבית

הריני מאיר נרך, הוי צו את בני ישראל, עד כאן לשונו. ולכן ראוי להדליק נרות בבית הכנסת. ועוד במדרש שעובד אדום שנתברך בשביל שכבד הארון, שהיה מדליק נר אחד שחרית ואחד ערבית".

ובפר' תצוה כתב ג"כ, וזל"ק:

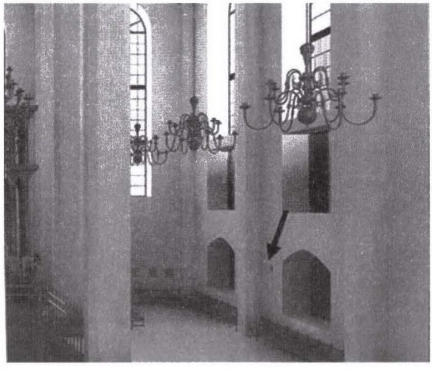
"להעלות נר תמיד (שמות כז, כ). מכאן רמז שתמיד לא יחסר הדלקת נר, אף שבעונותינו הרבים חרב בית המקדש, מכל מקום מצוה הוא להדליק נר בבית הכנסת שנקרא מקדש מעט, ויהיה דולק ערב ובוקר בשעת התפילה, כי התפילה היא במקום עבודת הקרבנות בבית המקדש. וכמדומה לי שמצוה זו של הדלקת נר בבית הכנסת היא בשעת התפילה".

ח. לפי עדות הזוכרים היו תמיד עובדים בבית הכנסת לשפץ ולתקן לצבוע ולהדר כותלי וגגו של בית הכנסת, ולסיבת כך הי' בבית הכנסת תמיד סולם עבודה [סקעפאלד"ס] עם גלגלים, שבמשך היום הי' מקומו קבוע בפינת צפונית מערבית, ובאמצעות סולם זה הדליק ה'שמש' הנרות שב'הענג-לייכטער' בכל יום.

ט. ראה **'מקור חיים'** להח'חוות יאיר' (סי' קל"א ס"ט) שאין להדליק בשמן בביהכ"נ רק בחלב, משום קוטרא ושחרוריתא דכתלי, חוץ מנרות תמידים (ראה בסעיף הבא).

י. ראה במכתבו של הגה"ק ר' **שמעון סופר אבד"ק קראקא** זצ"ל בספר **'פליטה הנשארת'**, שמביא בתוך דבריו: "וכן ראיתי נוהגים בקהלות הקדושות ביומי דחנוכה, מעמידין המנורה אל המקום ההוא בכותל הדרומית דוגמא למנורת בית המקדש שהי' מקומה בהיכל ה' בצד הדרום, וכן מרבין שם בנרות בכל יום" (ראה בתמונה מביהכ"נ בזולקאווא, שהי' מנורה קבוע על עמוד מיוחד בצד דרום של הארון הקודש, וכן יש בשאר בתי כנסיות). וראה **'מהרי"ל'** (הל' תפלה) שמקומו בביהכ"נ הי' בצד דרום של מנורה [ולפי נוסח אחר: בדרום מצד המנורה] (אך בשכנה"ג בהגהות ב"י סי' קמ"ט סק"ב כתב ע"ז "יראה שהמנורה היתה נתונה לפני הארון", וראה למעלה סעיף ג').

יא. ראה תמונה:

ראה ב**'טור'** (או"ח סי' תקי"ד): "שבכל שעה אפילו ביום יש מצוה בהדלקת נרות בבית הכנסת", וב**'בית יוסף'** שם: "דמכל מקום מצוה

נקיון ה"הענג־לייכטער"

ח. היו משתדלים לנקות תמיד את ה"הענג־לייכטער"[יג].

הדלקת הנרות ביוהכ"פ

ט. המנהג הי', שביום הכפורים לפני תפלת נעילה נכנס גוי לביהכ"נ והדליק נרות[יד]. פעם רצתה הרבנית הצדקנית מרת מלכה ע"ה לתקן

צלעות הבית

איכא בהדלקת נר בבית הכנסת באיזו שעה שתהי' וכו', דבכל שעה שיש נרות דולקות בבית הכנסת הוא כבוד בית ד'".

וכן היא בתשובת **הרא"ש** (כלל ה' אות ח') וז"ל: "הוי יודע שנרות שמדליקין בבית הכנסת אינן אלא למצוה, שהרי אפילו בבוקר מדליקין אותן, ומכבדין שבתות וימים טובים בריבוי נרות, דכתיב 'על כן באורים כבדו ד' (ישעי' כ"ד ט"ו)', ומתרגמינן: 'בפנסיא יקרו השם'".

וב**מדרש** (חזית ב') הובא: "המדליק נר תמיד לפני הארון מתברך". ובשו"ת **בנין ציון החדשות** (סימן י"ב) מביא דשמן שמדליקין ממנו נר של תמיד שהוא לכבוד ביה"כ דוגמת נר תמיד שבמקדש, הוי "תשמישי קדושה" ולא גרע משאר כלי ביה"כ, עיי"ש. ובמחזור עם פי' **כל בו** כתב (בפיוט זכרונות ליום ב' דר"ה), דכמו בביהמ"ק ע"י האש תמיד שדלקה על המזבח היתה כפרה לכל עוונות ישראל, כך הנרות שדולקים בזמנינו במקדש מעט ביום ובלילה מכפרים על כל עוונותינו, עיי"ש.

הרה"ג ר' יוסף שטייכל זלל סיפר, שבפעמים נדירות השתמשו לאורו של הנר תמיד, הי' זה בראש השנה שחל להיות בשבת, שהיו נוהגים בר"ה להתפלל מנחה דוקא בבית הכנסת (שלא כמו בכל שב"ק שהתפללו מנחה בה"גרויסע שטוב"), ומאחר שכבר החשיך היום לא הי' שום אור שיכלו לקרות בתורה לאורו זולת אורו של הנר תמיד, וניגשו אז לקרות בתורה סמוך לנר זה.

יב. בספר **'כוכבי יצחק'** (ח"א סי' י"ב) מביא שלא ראה באיירופא שנוהגין להדליק נרות בביהכ"נ משמן, רק ה"נר תמיד". ובספר **'מקור חיים' להחוות יאיר'** (סי' קנ"א ס"ט) כתב: "ובב"ק נוהגין להדליק שני נרות של שמן תמיד" ויש להמליץ ע"ז הכתוב: "ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד" (שמות כ"ז, כ'. ויקרא כ"ד, ב').

יג. בספר **'המפקיד לעובדי ד'' לר"א בן הרמב"ם זלל**, כתב:

"ראוי שהמאורות והמנורות, השמן או הצלחות, השלשלאות והנברשות, שיהיו היפים שאפשר מכסף או נחושת וזכוכית טהורה, ולהבטיחם תמיד ע"י רחיצה מפני השמן והאבק וכו' הדבוק בהם".

ומסופר, שפעם בערב ראש השנה נכנס **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** לבית הכנסת והכיר ב"הענג־לייכטער" אחת שאינו מנוקה כראוי, ניגש **מרן** אל ה"הענג־לייכטער" ואמר: "הריני מפייס אותך, רואה אני שלא ניקו אותך, לאחר יום טוב אשתדל שינקו אותך, מחול נא לי". - **שיח זקנים** (ח"ו עמוד פ"ד) בשם **הגה"צ מוואוידוסלוב** ששמע מהרה"ח **ר' הלל גרשון ע"ה** שהי' נוכח בשעת מעשה.

יד. ראה שו"ת **'תפארת נפתלי'** (או"ח סי' כ"ט):

"וכן ראיתי שעשו בבית מדרשו של **מרן ההצה"ק מרן הרי"ד זצלה"ה מבעלזא** ביו"כ לתפילת נעילה שהדליקו נרות ע"י נכרי". וראה

שבערב יום הכפורים יהיו מדליקים נרות ארוכות שיהיו דולקות עד למוצאי יוהכ"פ, ולא יצטרכו להדליק נרות ע"י גוי, אך כ"ק מרן מהר"ש זי"ע סירב באמרו, אני רוצה דוקא שבשעה רמה ונשגבה כזאת יכנס גוי לבית הכנסת, כדי שהשי"ת יראה ההבדל בינינו[טז].

ריבוי הנרות ב"שמחת תורה"

י. תחת החלונות היו בולטות "גזיטע'ס"[יז] של שיש[יח]. ובשמחת תורה, לבד ממה שהדליקו נרות בכל ההענג-לייכטער שבהיכל, הדליקו גם עליהן בתוך כלים של חומר ע"י גוי שהי' אומן בזה, למען הרבות האורה לכבודה של תורה[יט].

הדלקת הנרות ב"יארצייט"

יא. גם ביומי דהילולא של רבוה"ק זי"ע הדליקו הציבור את הנרות על ה"גזיטע'ס" שבחלונות[כ].

צלעות הבית

'שלחן רבותינו' (או"ח סי' רע"ז) ובהערות **'זר השלחן'** (הערה ש"נ) מה שהבאנו משיטות **הפוסקים** בהיתר הדלקת נרות בביהכ"נ בשבת ויו"ט ע"י גוי.

טו. ספר **'החסידות'** מתורת בעלזא (עמוד קכ"ז).

וראה עוד שם (ע' קכ"ה) מה שרגיל בפי **רבוה"ק** בשם **הרה"ק הרבי ר' בער זי"ע** שפירש: הא דאיתא בגמרא (ר"ה כ"ג:) מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, דהעכו"ם נמשלים לחמה, כי הם מונים לחמה, וישראל ללבנה שהם מונים ללבנה, ואוה"ע אינם רואים אף פעם פגם בישראל, וכלשון **מרן**: "די קנאפסטע יוד איז קעגן די בעסטע גוי בתכלית השלימות".

טז. אולי מלשון: "גזוזטראות".

יז. כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בשם אביו **הרה"צ ר' יצחק דוד זצ"ל**.

יש האומרים, שהקפידו כשהיו מדליקים נרות ביו"ט על הגזיטע'ס, שידליקו אותם רק בכלים, לפי שהגזיטע'ס היו משל שיש, ויש בזה חשש גרם כיבוי, לפי שהשיש הקר מכבה את האש. וראה בספרינו **'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' רס"ה ס"ד ובסי' רע"ז ס"א) עוד חומרות שנהגו בבעלזא בענין "גרם כיבוי".

יח. הרה"ג ר' יוסף שטייכל זי"ל.

וראה ב**'אלי' רבא'** (או"ח סי' תרס"ט) על מנהג הדלקת אבוקות בשמחת תורה להרבות אורה לכבודה של תורה.

יט. הרה"צ ר' יצחק דוד רוקח זצ"ל.

פרק ט

ארון הקודש

מקומו

א. באמצע כותל מזרח הי' בנוי "ארון הקודש" גבוה במיוחד[א].

מדרגותיו

ב. הארון קודש הי' על בימה גבוהה, וששה מדריגות הי' לה להבימה לעלות אלי'[ב], ועוד שלשה מדרגות היו על הבימה עשויות בצורה עגולה[ג], לעלות ממנה אל ארון הקודש[ד].

צלעות הבית

א. ראה **רמב"ם** (הלכות תפילה ונשיאת כפים פי"א הל' ב'): "ובונין בו היכל שמניחין בו ספר תורה, ובונין היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר, כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו לתפלה". והו"ד ב**טור** (סי' ק"נ).

וראה מה שהבאנו ב**שלחן רבותינו** (או"ח סי' קנ"א ב'זר השלחן' אות רט"ז) מתשו' **הגה"צ ר' ישראל ווילן זצ"ל ראב"ד פעסט** על מה שכ"ק **מרן מהר"א זי"ע** לא רצה להעמיד הארון הקודש בה"גרויסע שטוב" בתל-אביב באמצע צד מזרח רק בפינת החדר, שלא כפי הנהוג בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות בכל תפוצות ישראל, הוא בכדי שבזה יהא הדבר בולט שאין זה "בית הכנסת" או "בית המדרש".

ב. בספר **עיקרי הד"ט** (או"ח סי' ח' סוף אות ז') מביא: "ועיין **לרמ"ז** באגרותיו (סי' ל"ז) דלמד **ממור"ם** בשם **מהרי"ל** שאפי' מדרגות של ארון הקודש קדושתה חמירא משאר קרקע של ביהכ"נ".

ג. ראה לשון המשנה (מדות פ"ב מ"ה) בענין המעלות שהיו במקדש בין העזרת נשים לעזרת ישראל: "לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה".

ד. ראה תמונה:

הגדר סביבו

ג. בימת ארון הקודש היתה מוקפת בגדר ברזל מסביב[ה], ורבוה"ק זי"ע בעת שעלו לפתיחת הארון הקפידו לפתוח בעצמם גם את שער הגדר המקיף את ארון הקודש.

שער לבימת ארון הקודש

ד. למעלה מן המדרגות לארון הקודש הי' עשוי כעין צורת שער לנוי ולתפארת[ו], והי' רשום עליו שמות מנדבי הארון הקודש[ז].

אבניו

ה. לצורך בנין הארון הקודש השתמשו באבנים מיוחדים ויקרים שהובאו ממדינת איטליא[ח]. בתוך בנין האבנים הי' ארגז של עץ שבתוכו החזיקו הספרי תורה[ט].

צלעות הבית

ה. ראה **'מנהגי וארמיישא'** (סי' י"ד) שיש לארון הקודש מסגרת סביב, לפותחה קודם פתיחת הארון, עיי"ש.

ו. ראה תמונה הנ"ל, ויש לציין כי בבית הכנסת שבעיר בילגורייא הי' ארון הקודש דומה לזה שבבעלזא (ראה תמונה כה שבסוף ספרינו).

ז. **הרה"ג ר' יוסף שטייכל ז"ל** מבעלזא מספר, שאחר מלחמת העולם כשחזר **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** לבעלזא, כבר נטשטשו האותיות שהיו רשומים שם, עד שלא יכלו לקרותם, ודנו אז אם צריכים לתקן האותיות שיהי' אפשר לקרותם, ואחר דין ודברים בזה הכריע **מרן**, שמאחר שכבר עברו שלשה דורות מאז שנרשמו שמותיהם של המתנדבים, אין צריכים לתקנם. ועי' לעיל פרק ד' סעיף ו'.

ח. **שו"ע** יו"ד (סי' רפ"ב ס"א): "חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר תורה, ומצוה לייחד לו מקום ולכבד המקום ההוא ולהדרו ביותר".

ט. ראה **רמ"א** (סימן קנ"ד סעיף ג'): "יש אומרים דלא מקרי ארון הקודש אלא אם הוא כמין ארגז, שאינו עשוי רק לכבוד התורה, אבל ארון הבנוי בחומה הנעשה לשמירה, לא מיקרי תשמישי קדושה". וראה **בפרמ"ג** שם (א"א סק"ב) דאם בנו בתוך האבנים ארון של עץ, אותו הארון תשמיש קדושה הוי. וראה להלן סעיף י"ב.

גדלו

ו. ארון הקודש הי' רחב ועמוק, בתוכו הי' מקום מחזיק שבעים ספרי תורה' שהיו שכובים לרוחב הארון זה בצד זה'א.

צלעות הבית

י. מנהג קדום הוא להשאיר בארון הקודש כל ספרי התורה שיש להם להקהל. ראה שו"ת **הרדב"ז** (ח"ג סי' תקכ"ב) שראה בעיניו שבירושלים עי"ק נמצאים בביהכ"נ מאה ועשרים ספרי תורה טובים. וראה שו"ת **'תרומת הדשן'** דהאידנא יש לנו ספרי תורות רבות בבית הכנסת. וראה מה שהבאנו למעלה (פרק ב') אודות הביהכ"נ בעיר הובניב שהיו בה כשני מאות ספרי תורה.

בנוגע לספרי התורה שהיו בארון הקודש שבביהכ"נ בבעלזא, ראוי לציין, כי ביניהם הי' ס"ת מ**הרה"ק ר' משה מפשעווארסק זי"ע** שכתבו **להרה"ק ר' מרדכי מנעשכיז זי"ע**, **וכ"ק מרן מהר"י זי"ע** קנאו מצאצאי **הרה"ק מנעשכיז** תמורת שלשת אלפים זהובים, הון כביר בתקופה ההיא. וכבוד גדול נהגו בבעלזא בס"ת זו - **כ"ק אדמו"ר מהר"י מפשעווארסק זצ"ל**.

והגה"צ מנארא זצ"ל סיפר, כי מקובל שהשמות שבספר תורה ההוא כתב **הרה"ק מנעשכיז** בעצמו, ומספר שהס"ת נפל בירושה לא' מנכדי **הרה"ק מנעשכיז**, והוא מחמת צוק עתיו מכר את הס"ת ל**כ"ק מרן מהר"י זי"ע** בעד שלשת אלפים ריניש, וכאשר הביאו את הס"ת לעיר בעלזא יצא **כ"ק מרן מהר"י זי"ע** עם קהל חסידים בתופים ובמחולות לקבל את הס"ת הזה. אחר הסתלקות **כ"ק מרן מהר"י זי"ע** נפל הס"ת בירושה לבנו הצעיר **הרה"ק ר' יצחק מאיר מרעדום זצ"ל**, ובתקופת מלחמת העולם הראשונה מסרו לידי **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** לשמרו.

גם הי' ביניהם ספר תורה **שכ"ק מרן מהר"י זי"ע** לפני הסתלקותו הזמין סופר חשוב לבעלזא, ונתן לו כל הצטרכותו והצטרכות ב"ב לשנה שלימה לכתוב לו ספר תורה זה, **ומרן** כתב בעצמו השמות הקדושים, ואמר ע"ז **הרה"ק ר' יצחק מנעשכיז זצ"ל**: "מלאכים ושרפים שטעלן זיך אויף נעגל אויפן טישל וועלענדיג כאפן א קוק ווי אזוי א בשר ודם האט דערגרייכט צו אזא גרויסע מדריגה שרייבענדיג די שמות הקדושים מיט אזא מין קדושה וטהרה" - ספר **'זרעא קדישא'**.

גם הי' בבעלזא ספר תורה שהי' מקובל כספר תורה של **הב"ח**, וקראו לו "הס"ת של הב"ח", ומרוב חביבותו וחשיבותו לא השתמשו בספר תורה זה רק בזמנים מיוחדים כאשר הגיע אורח חשוב מאנשי המעלה אנשי שם, שאז היו מוציאים הס"ת לכבודו בש"ק בתפילת מנחה לקרא בו.

יא. כך הי' ב"בית הכנסת" בלבד, **שכ"ק מרן מהר"ש זי"ע** רצה לקיים שיטת **'רבינו תם'** (הובא דבריו במרדכי בהלכות קטנות מנחות סי' תתקס"א) שאמר על עצמו: "וכשאבנה ארון, אם אזכה ארחיבהו לפי העמדת ספר תורה מיושב, כספר תורה שהי' מונח בארון". וכן היא הובא שיטתו **בתוספות** מנחות (דף ל"ג ע"א ד"ה הא), **ובשו"ע** (יו"ד סי' רפ"ט סעיף ו' בהגהת הרמ"א). וראה בפרק ו' מה שהבאנו בענין זה שהס"ת בבית הכנסת היו שכובים.

אמנם ב"בית המדרש" בבעלזא היו הספרי תורה עומדים זקופים כמנהג העולם. **והגה"צ מבילגוריא זצ"ל** אמר בשם אביו **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, שבכל מקום שיש שני שיטות **בפוסקים**, עשה זקינו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בבית הכנסת כשיטה אחת ובבית המדרש כשיטה האחרת.

ציוריו

ז. סביב ארון הקודש היו מצויירים ציורים נפלאים של אילני אתרוג ואתרוגים חטובים מעץ מצופים זהב[יב].

צורותיו

ח. למעלה מן הארון הקודש לא הי' צורת שתי לוחות כנהוג בשאר מקומות[יג]. וכמו"כ לא היו שם ציורי אריות וכדו'[יד].

צלעות הבית

יב. ספר **'דבר חן'**.

על הציורים הללו אמר **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**, שעד ביאת המשיח לא יהי' מי שיעמוד בסוד ציורים הללו, **וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** אמר על זה: "פלא שזקיני לא ידע שיהא לו נכד שאכן יעמוד על סוד נפלא הזה" - **הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד** ז"ל ויש לציין, שגם בבית הכנסת בעיר זאלקאווא הי' הארון קודש מצוייר בתבליטים של אילנות פירות.

ובספר **'סבר נפתלי'** (בתולדות המחבר עמוד 6) מובא **מהגה"צ מוה"ר נפתלי יעקב הכהן** זצ"ל מתלמידי **הגה"ק בעל 'ערוגת הבשם' מחוסט זצ"ל**, מה שהעלה מזכרונותיו:

"כשהייתי בבעלזא שנת תרס"ה, ובעת התפלה הסתכלתי על בית הכנסת ועל הקישוטים היפים שהיו למעלה מארון הקודש, שהיו אומרים לי שהם מזהב, ונזכרתי במאמר הגמרא (ירושלמי סוף מס' פאה, וראה ב"י יו"ד סו"ס רמ"ט שינויי נסחאות בזה) שאמר אמורא אחד לחבירו שראה בית הכנסת מקושט בזהב, ואמר שמוטב היה לפרנם בכסף זה עניים ותלמידי חכמים. ותיכף אחר שעלתה מחשבה זו בראשי, הסב האדמו"ר מהרי"ד זצוק"ל את ראשו אלי והביט בי, ונתבוששתי, כי ראיתי שהבין מחשבתי".

וראה למעלה (פ"ז ס"ה בהערה) מה שהבאנו מספר **'המספיק' לרבינו אברהם בן הרמב"ם** ז"ל, דכל שהיכולת מאפשרת עד כי לו היה אפשר שהקירות והתקרות יהיו מצופים בזהב וכסף דומה למה שהיה בבית המקדש יש לעשות זאת (ראה רמב"ם פ"א מהל' בית הבחירה הל' י"א: "ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר ולרומם את בית אלקינו, ומפארין אותו ומייפין כפי כחן אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו ה"ז מצוה", וכבר הבאנו מדברי שו"ת מהרי"ק שורש קס"א, דלענין "לרומם בית אלקינו" דין ביהמ"ק ודין בית הכנסת דומים זה לזה).

יג. ספר **'אלף כתב'** (אות קל"ז).

יד. ראה מה שהבאנו מענין זה בספרינו **'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' צ' סעיף כ"ג) ממה שכתב **הגה"צ אבדק"ק סערדאהעלי שליט"א**, שבשלהי שנת תשט"ז עמד לפני חדר **כ"ק מרן מהר"א זי"ע**, והביא **הרה"ח ר' יקיר ביגלאייזן** ז"ל תשורה **למרן** ב' כלי קודש לס"ת, ובצאתו מן הקודש חזרה עם הב' כלי קודש סיפר שהניח התשורה לפני **מרן**, **ומרן** מישש את הכלי קודש בידיו הק' מלמטה למעלה, והרגיש **מרן** שיש למעלה בראש כל א' כמין דמות עוף [או נשר] קטן, ואמר שאין ביכלתו לקבל התשורה אם לא שיסירו זה, ע"כ לקחו בחזרה. ובר"ה דשנת תשי"ז השתמשו בכלי קודש ההם, שהסירו צורה הנ"ל ושמו במקומם דמות כדור עגול קטן.

דלתותיו

ט. דלתות הארון היו מצויירים מבפנים בציורים נאים. גם הי' מצוייר על דלתות הארון מבפנים צורת מנורה[ט], חצי מנורה הי' מצוייר על דלת א' ומחציתה השנית על דלת השני', כך שבנעילת הדלתות נשלמה מבפנים צורת מנורה שלימה[ט], בכוונה שרק השי"ת רואהו[י].

הפרוכת

י. בבית הכנסת היתה פרוכת לארון הקודש שנעשתה מהצעיף של הרבנית הצדקנית מרת מלכה ע"ה[יא], וחלק הפנים היתה עשוי' מה"קיטל" של

צלעות הבית

ובהערות שם הבאנו מש"כ ב'**דרכי תשובה**' (יו"ד סי' קמ"א סקמ"ח), די"א דבביהכ"נ אסור לצור צורות אלו, בהמה חיה ועופות. והאריך שם מאוד לענין צורת אריה, והביא שם דעובדא כזו הי' בדור שלפנינו בעיה"ק צפת ת"ו שהתנדבו איזה יחידים לעשות ארון הקודש בביהכ"נ **האריז"ל** בצפת, ועשו בה כמה צורות אריה בולטות, וקמו יראי ה' לעורר ע"ז, **והגה"ח ר' שמואל העליר זי"ע** הוכיח לאסור לגמרי דבר כזה. והביא שם עוד חבל גדול **פוסקים** המחמירים בזה.

ט. יש לציין כי מנהג קדום הי' לצייר בתוך ארון הקודש צורת המנורה עם פסוקי מזמור "למנצח". ראה בשו"ת '**צמח צדק**' (קרוכאמאל) סי' נ', שהביא בתוך דבריו שם: "דצורת המנורה שמציירים על דלתי ארון הקודש מבפנים, נהגו כן בכל הקהלות על פי מה שנמצא בדברי האחרונים שהוא מגין על פרענות שלא תבא". ובשו"ת '**משנת יוסף**' (ח"ד סי' ל"ב) מביא מדברי רבינו **הרוקח** בספרו '**יראת ק-י**' שכתב במעלת דבר זה: "ואם יצוייר בבית הכנסת בארון הקודש יגין בעד גזירה לקהל".

טו. ראה '**שלחן רבותינו**' או"ח (סי' קנ"ד סעיף ו')

מה שהבאנו לדון בדין פתיחת ונעילת הארון בשב"ק, ומדוע אין בזה חשש כתיבה ומחיקה כשהציור מתאחד ומתפרק.

יז. מכתבי **הגה"צ מבולגורייא זצ"ל**.

יח. בענין לעשות מעיל לארון הקודש ולספר תורה ממלבושי נשים, ראה **ב'שערי תשובה'** (סי' קנ"ג ס"ק ל') שמביא בשם '**באר יעקב**' ובשם **הי'עב"ץ** ב'**מור וקציעה**', שמותר לעשות מעיל להס"ת מבגד אשה.

וראה בשו"ת '**חות יאיר**' (סי' קס"א) שכתב וז"ל:

"שאלה, אשה שנדרה בעת חליה לתת דסוקיא שלה המרוקם בחוטי כסף מוזהבי' לא' מכלי קודש בבית הכנסת, והוא מה שקורין בלשון פולין 'פארטוך', ובל"א שארץ [סינור], ושאלה פי מה תעשה ממנו, מעיל שהוא לבוש ס"ת, או מכסה על השלחן התפלה או הנחת הס"ת, ואם אריך לעשות כן? תשובה, נראה דברור דודאי מצד גודל המצוה טוב לה לעשות מעיל שהוא תשמיש קדושה דבוק לס"ת ממש, משא"כ המכסאות. אכן מצד מה שהוא בגד חול ודבר שנשתמש בו הדיוט היה אפשר לומר

הרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע. ורבוה"ק הראו חביבות מיוחדת כלפי פרוכת זו.

צלעות הבית

היא הנותנת הואיל דמעיל דבוק לס"ת תמיד יש גנאי לעשותו מדבר שכבר נשתמש בו הדיוט, וכמ"ש האגודה בפ' הקומץ רבה, על מ"ש שם מה מזבח שלא נשתמש בה הדיוט אף עצים וכו', שאין לקנות מעילין שנשתמש בהן הדיוט וכו', והיה אפשר לומר דדווקא מעילין שהם לבושי קודש ממש, משא"כ פרוכת או מכסאות. אכן בשו"ת מהרי"ל סי' קכ"א כתב וז"ל, ואע"ג דנהוג עלמא לעשות מפה ופרוכת מבגדים ישנים, לאו מר בריה דרבינא חתים עליהו וכו', ומשמע דה"ה פרוכת, מ"מ אחר דלא אסר להדיא י"ל דטוב לעשות ממנה קדושה קלה דלא דמי כולי האי למזבח ועצים תשמישי קרבן. רק דמצד אחר נראה דעדיף טפי לעשות ממנו מעיל דאז צריך לשנות המלבוש ולחתכו, והוי שינוי שאינו חוזר לברייתו, הן בשינוי שם או בשינוי מעשה שנחתך, ודמי למ"ש קצת מפרשי' שע"כ היה מרע"ה מואם בנדבת מראות הצובאות עד שציוהו הקב"ה ליקח מאתם ונדבת טבעת עגיל וכומז לקח בלי פקפוק, מפני שהותכו ונשתנו. אף כי י"ל שאני דבר שהותך שאין כאן אפילו מקצת תמונתו הראשונה נקוט מיהא סברא דשינוי דמ"מ עדיף מלעשות מכסה או פרוכת קטן כאשר הוא בלי שינוי כלל".

יט. כשנסתלק **הרה"ק ר' שמעלקא זצ"ל בן כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בדמי ימיו, בלא שהניח אחריו זש"ק (על אודות חליצתו מובא בהקדמה לספר "אזור אליהו" להגה"ק ר' אלי הורשובסקי זצ"ל מגדולי חסידי כ"ק מרן מהר"ש זי"ע בזה"ל: רבו [כ"ק מרן מהר"ש זי"ע] הושיבו בבי"ד מיוחד עם רבי חיים מצאנז ור' שלום מקאמינקא לסידור חליצת בכורו רבי אלעזר לאלמנת אחיו - בנו ר' שמעלקא, אח"כ רצה הרה"ק לתת לו דמי פסק, אך בסרבו ליטול אמר שהוא חייב מעות במקום פלוני, חייך רבי שלום ונהנה מעצתו המחוכמת, שכן הרמ"א פסק בשו"ע אהע"ז סי' קס"ט סעיף ב' שאין נוטלין שכר על החליצה, אבל בנדרים דף ל"ג ע"א תנן שהמודר הנאה מחבירו יכול לפרוע חובו [היינו, שהמדיר יכול לפרוע החוב שחייב המודר לאחרים], וחזינן שפריעת חוב אינה הנאה, ולא מיקרי שקיבל שכר על החליצה), נכנסה **הרבנית מלכה ע"ה** לבעלה הק' **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**, ושאלה, מה לעשות יקר לבית הכנסת לטובת נשמת בנה **ר' שמעלקא זצ"ל**, והשיב לה **מרן**, הרי יש לך בגד יקר של משי, לכי ותפרי מזה פרוכת שיעטר את הארון הקודש בבית הכנסת, ואני אתן לכי ה'קיטל' שיש לי **מהרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע** לעשות מזה ה'פאטשיווקע' (=חלק הפנים). - **הגה"צ ר' שמעלקא טויבנפעלד זצ"ל**.

ברם, מפי זקני החסידים שהיו בבעלזא שמענו, שבשעתם לא ידעו מזה ולא דיברו כלל אודות פרוכת כזו. וכשהצענו הדברים לפני **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, אמר, שיתכן שמאחר דהפרוכת היתה עשוי' מתכשיטי נשים, דלמסקנת **הפוסקים** יש מקום להחמיר בזה אם הדבר ידוע לכל, ע"כ לא רצו לעשות עסק מזה, ולא פירסמו הדבר לכל (או יתכן שאחר מלחמת העולם הראשונה לא השתמשו בזה עוד).

כ. כאשר חזר **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** מהונגרי' אחר מלחמת העולם הראשונה, וראה את הפרוכת בביהכ"נ, אחז אותה בשתי ידיו ואמר: "הלא על פרוכת זו התגעגעתי מאד, אל פרוכת זו באו **זקיני ואבי זי"ע** לפתיחת הארון באהבת הבורא ויראתו, ומשך כל הזמן לא ידעתי להיכן הגיע פרוכת זו, ועכשיו ב"ה אני רואה אותה כאן, ואף שהי' כאן צבא בבית הכנסת לא נגעו בפרוכת" - **'אדמו"י בעלזא'**.

פתיחת הפרוכת

יא. הפרוכת של ארון הקודש פתחו משמאל לימין[כא].

קדושת הארון בחורבנו

יב. הארון הקודש שבנה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע נחרב בימי כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בעקבות מלחמת העולם הראשונה, וציווה מרן להוציאו ולשורפו בימות הקיץ, כך שלא יוכלו ליהנות מן האש[כב]. ופקד מרן על אומנים מיוחדים לעשות ארון חדש מצוייר בכל צדדיו[כג].

קדושת ארון קודש עראי

יג. עד שהשלימו לבנות הארון החדש, הי' צורך להשתמש בארון הקודש עראי, ואחר שנשלמה המלאכה הורה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שיכולים להשתמש בארון עראי זה לצורך הנחת ספרים בו, וכדו'[כד].

צלעות הבית

כא. מקורו ב**'דרישה'** (או"ח סי' תרנ"א אות א') שכתב וז"ל:

בתשובת מהרי"ל כתב, בלולב נ"ל להקיף דרך ימין וכו', וטעמא מהרי"ל הוא דכל פינות שאתה פונה תפנה לצד ימין, וכן בנר חנוכה אנו מדליקין כסדר כתיבת האומות מצד שמאל לימין, "וכן פותחין הפרוכת שלפני הארון", וכן הי' הכהן מטיב ומדליק הנרות, אבל בהיקף שמקיפין הבימה או כשמוליכין הס"ת על הבימה, הולך תחילה אל צפון, וכשמחזירין אותו הולך החזן עמה לדרום, נמצא שמקיף צפון מערב ודרום, וכו'.

וראה עוד ב**'פרישה'** (סי' קכ"ח אות כ"ט) שכתב:

"וגם כשפותחין הארון ומסירין הפרוכת יש נוהגין שמסירין מצד צפון לדרום (כמנהגינו), והוא הפני' מצד שמאל לימין, וי"א כדרך שבני אדם כותבין (בכתב עברי), והיינו שישלוט בידו הימנית, שמצדו יאחז הפרוכת ויגללנה לצד שמאל, דוגמא בהליכה עקירת רגל ימין".

כב. **הרה"ח ר' חיים נטע כ"ץ ז"ל.**

כג. עבודה זאת נמשכה כמה שנים, והאומנים שהו אז בבעלזא כשכל צרכיהם הי' על חשבונו של מרן.

כד. כדעת ה**'שורי זהב'** (או"ח סי' קנ"ד ס"ק ד') שכתב וז"ל: "והך קדושת הארון היא דוקא כשעושין אותו שיהי' קבוע לעולם בו ספר תורה, אבל אם עושין אותו לזמן, כגון בהרבה מקומות בעוונותינו הרבים שנחרבו הבתי כנסיות ע"י הריקים ימ"ש, ובחזרתינו עשינו ארון קטן לספר תורה לאיזה זמן עד כי ירחיב ד' גבול ישראל לעשות ארון הקודש כראוי, נראה דלאחר שנעשה ארון שני לקביעות נתבטלה הקדושה של הראשון... וע"כ מותר לשום בתוכו ספרים,

כלי קודש

יד. הכלי קודש שהיו בארון נעשו ע"י אומן שהזמין כ"ק מרן מהר"ש זי"ע לביתו, והראה לו בדיוק כיצד אופן עשייתם[כה].

סידור הכלי קודש

טו. א' מתפקידי השמש של העיר הי' לסדר הכלי קודש שבארון הקודש[כו].

נשיקת ס"ת לנשים

טז. המנהג היה בבעלזא, שבחג שמיני עצרת אחר התפילה לא היו סוגרים הארון הקודש, ונשאר פתוח במשך היום, והנשים היו באים לנשק ספרי התורה שבהיכל[כז].

איינרייסן

יז. הי' נהוג, שבעת שהי' חולה ר"ל שהיו צריכים לעורר עליו רחמי שמים, נכנסו הנשים לתוך היכל בית הכנסת, ופתחו את ארון הקודש בבכיות נוראות, וקראו לזה "איינרייסן"[כח].

צלעות הבית

כנלענ"ד, דגם זה הוה בכלל לב בית דין מתנה עליהם" עכ"ל. וראה פרטי המעשה באריכות במבוא לספרינו.

כה. מסופר, שבאותו שעה שהראה **מרן** לפני האומן כיצד לעשות את הכלי קודש, נכנס **מרן** לבית המדרש ובידו חומש, והראה לפני היושבים איך שמפורש **בתרגום יונתן** באר היטב כיצד היו נראים הכלי שרת במקדש, וכי בדיוק באופן זה ציוה את האומן לעשות הכלי קודש. אחר שחזר **מרן** לביתו עם החומש, הגיע לביה"מ **החסיד ר' יעקב משה מהיבנוב זצ"ל**, וסיפרו לו החסידים מה שהראה לפניהם **מרן**, ביקש מהם להראות לו את דברי **התרגום יונתן**, אמנם לתמהון לבם שוב לא מצאו אותו אף לאחר חיפוש רב - מרשימות **הגה"צ ר' פנחס חיים הלוי הורוויץ זצ"ל דומ"ץ קאסוב** ובעמח"ס **פתחא זוטא**, ששמעם איש מפי איש מפי **החסיד ר' יעקב משה זצ"ל**.

כו. **הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ר שלו' בראנדער זצ"ל**.

כז. **הרה"ח ר' דוד מאיר גרינוואלד ז"ל**, והובא ג"כ בספר **'החסידות'** מתורת בעלזא (עמוד קנ"ב).

כח. ראה **'מנהגי ווארמיישא'** (סי' רמ"ז) שהמנהג הי' בקהלות אשכנז, שהרב הי' פותח דלתות

דרשת "כל נדרי"

יח. בעת דרשת "כל נדרי" עמדו רבוה"ק על בימת ארון הקודש (ולא על שלשת המעלות הסמוכים ממש לארון הקודש)[כט].

עמידת כהנים

יט. הכהנים בעת דוכנם, היו עומדים על גבי בימת ארון הקודש, ועל גבי ששת המעלות של בימת ארון הקודש[ל]. ולפעמים גם על הספסלים שלאורך צד מזרח[לא].

צלעות הבית

הארון הקודש ומברך "מי שברך" לחולים. ואולי מזה נשתלשל המנהג אצל הנשים.

וסיפר **הרה"ח ר' שלמה מערזל ז"ל**, שבשנת תרפ"ו הי' פעם בבית הכנסת, ופתאום נכנסו הרבה נשים לעשות "איינרייסן" מתוך בכיות נוראות קורעות לב, ותמה, לפי שבדרך כלל לא נכנסו רק כמה נשים בלבד והפעם באו כ"כ הרבה נשים, עד שנודע לו שעשו זאת לעורר רחמים לרפואת **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** שנפל אז על ערש דוי במצב קשה. וראה עוד למעלה (בפרק שני בהערה), שכן הי' נהוג בשאר מקומות בגאליציע.

כט. ראה **'טורי זהב'** (יו"ד סי' רפ"ב סק"א): "ונראה דרבנים שעומדים לפני ארון הקודש אינן בכלל איסור זה שעומדים אחוריהם לארון הקודש, כיון שהס"ת מונחת בארון הקודש הוה כמו ברשות אחרת". וראה עוד מה שהבאנו ב**'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' ק"נ ס"ה) וב**'זר השלחן'** (סי' קנ"א אות רט"ז).

ל. ראה **'טורי זהב'** (או"ח סי' ק"ל סק"ג): "דוכן, פירושו המקום שעולים שם כהנים בשעת נשיאת כפים". וב**'פרי מגדים'** (משב"ז שם): "מילת דוכן הוא מקום שעולים הכהנים, ועכשיו עולים על מעלות ארון הקודש".

לא. ראה ב**'אשל אברהם'** (בוטשאטש, סי' קכ"ח ס"ח):

"לשון חז"ל לעלות לדוכן, וכן הוא לשונות כל הפוסקים ז"ל, וכן הוא לשון הבריות על שם הדוכן, וגם שאין שיעור מהדוכן, וכנראה שגם בפחות מי' טפחים די, ואולי גם בפחות מג' טפחים, כל שהיא עלי' מסויימת שם יש בה זכרון מהמעלות שהי' בבית המקדש תובב"א לכהנים ולוים, וכתיב בתורה הק' בהעלותך על שם מעלה שהי' לפני המנורה שהי' הכהן עומד עלי'. וצל"ע אם הי' שיעור למדריגה ההיא בסגנון דוקא וכו'. ובדיעבד פשיטא שאין קפידא בזה, אך לכתחילה נראה שמצוה מן המובחר לעלות על מדריגה, ונכון שתהי' גבוה ג' טפחים וכו', וכשיש כהנים הרבה נראה שכל שקצתם עולים על מדריגה זו, וכן ב' או אולי גם א' די בו לעלות גם למדת חסידות".

וראה עוד ב**'לקט יושר'** (עמוד 27):

"וזכורני פעם אחת אמר לי [בעל ה'תרומת הדשן'] טול ספסל או שרפרף שקורין שעמיל, והעמד אותו לפני ארון הקודש בבית הכנסת שלי כדי שיעמדו עליו הכהנים כשילכו לדוכן, וגבוה השרפרף הי' טפח וחצי".

פרק י

עמוד הבעל תפילה

מקומו

א. בקצה הדרומית של בימת ארון הקודש[א] עמד ה'עמוד' של הבעל תפלה[ב].

צלעות הבית

א. ראה בתמונה כב בסוף ספרינו.

ב. ראה במכתב **הגה"ק ר' שמעון סופר אבד"ק קראקא זצ"ל** המובא בספר **'פליטה הנשארת'** (ח"ד עמוד כ"ב), שמאריך לבאר שם שהעמוד של קריאת התורה הוא כנגד מזבח הנחושת שעמד באמצע, ועמוד הבעל תפילה הוא כנגד מזבח הקטורת שהי' עומד בהיכל ד' לפני ארון העדות.

ובשו"ת **'מכתב סופר'** (או"ח סי' א') הובא ממה שכתב, וז"ל:

"כאשר הוא בלי ספק מאחר שעינינו הרואות שכמעט בכל תפוצות ישראל גולת בני ישראל מקצה העולם ועד קצהו נבנו הבתי כנסיות על תמונה אחת, רצוני לומר, העמדת הבימה באמצע לקריאת התורה, ותיבה מיוחדת למטה על הארץ סמוך לארון הקודש שהש"צ יורד לפניה להתפלל, וכן הוא בבית הכנסת הישנה בק"ק פראג הנקראה בשם אלטנייא שוהל, כפי המורגל בפי הספורים והספרים נבנתה ביהכ"נ ההיא לא זמן כביר אחר חורבן בית קדשינו הרבה יותר מאלף שנים, וחקרתי ודרשתי אצל אחב"י הגולים ממדינת רוסיא אשכנז וצרפת, כולם קהלות גדולות וקטנות חדשות וישנות בנו מאז מעולם הבתי כנסיות כמו שנבנו כל הבתי כנסיות במדינתינו פה, מנהג עתיק כזה ודאי מנהג ותיקין הוא מיוסד על אדני פז, ונראה כשגעון מי שיאמר שבמקרה קרה שהסכימו רבבות אלפי ישראל הנפוצים בארבע קצות הארץ על דעה אחת אם לא שהיתה קבלה בידי אבותינו הקדושים מאנשי כנה"ג לבנות באופן הזה".

ושם (בסימן ב') כותב בהמשך הענין:

"שניכרים דברי אמת, דלולי זאת לא היו אבותינו הראשונים עושים תיבה יתירה ללא צורך, וכי לא היו יכולים להעמיד הש"ץ על הבימה להתפלל כמו שהוא עומד בשעת קריאת התורה כדי שישמע כל העם, הרי זה רא' ברורה שבכוונה מכוונת היתה מאתם להעמיד הש"ץ במקום נמוך משום "ממעמקים קראתיך ה'" (ראה בסעיף הבא), ועשו לו תיבה מיוחדת סמוך לארון הקודש דוגמת מזבח הזהב אשר עמד לפנים בהיכל ד' לפני פרוכת העדות".

וראה עוד מה שהבאנו למעלה (פרק ב') מה שאמר **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** בראצפערט, שבבית הכנסת בבעלזא הי' לנגד עיניו צורת הבית הכנסת לעומת צורת הבית המקדש, המזבח, ההיכל, וכל שאר הדברים.

ממעמקים

ב. לפני העמוד הי' מקום נמוך בקרקע ברוחב מקום עמידת איש, ע"ש "ממעמקים קראתיך"[ג].

אדמת קודש

ג. במקום החריץ שבקרקע, הי' רצפת קרשים שעלי' עמד הבעל תפלה, ומתחת העצים הי' עפר מאדמת קודש, שהניח שם כ"ק מרן מהר"ש זי"ע[ד].

נרות לפני העמוד

ד. אצל העמוד היו מנורות של נחושת שבהם הדליקו נרות קודם התפילה. אכן ביום טוב שהיו יכולים לטלטל המנורות ולהוציאם לאחר ההשתמשות בהם[ה], הביאו לבית הכנסת גם מנורה של כסף להדליק בהם[ו], ואח"כ היו לוקחים אותם לה"גרויסע שטוב"[ז] להדליק בהם גם הנרות שע"י השלחן[ח].

צלעות הבית

ג. **'מגן אברהם'** (סי' צ' סק"ג):

"ועכשיו נהגו שהמקום שהש"ץ עומד, הוא עמוק משאר הבית הכנסת, משום ממעמקים קראתיך ד'. וכ"כ האגודה. ואפשר דמשום הכי אמרינן בכל דוכתי יורד לפני התיבה".

ד. פעם כשהוצרכו לתקן אותם הקרשים, ציווה **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** להזמין קרשים חדשים תחת הישנים, ואמר, שכשיגיעו הקרשים יודיעו לו על כך. כשהגיעו סיפרו **למרן**, ובא **מרן** לביהכ"נ להיות נוכח בעת תיקונם, וכשהגביהו את הקרשים הישנים הבחינו שם בהעפר מאדמת הקודש, וסיפר **מרן** שכשבנה זקינו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** את השוהל, התפלל להשי"ת שיזדמן לו אדמת קודש, והשי"ת הזמין אותה לפניו, אולם פעם כשהגבי' אביו **כ"ק מרן מהר"י זי"ע** את הקרשים ולא מצא שם את העפר, הי' לו אז חלישות הדעת, ולבסוף הכיר אותו ושמח מאוד, ועכשיו "ברוך ד' די ערד ליגט נאך". וכשסיפר **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** דברים הללו, שחה בעצמו ויישר במו ידיו הקדושות את העפר.

ה. כנראה שבשב"ק שלא היו יכולים לטלטל את המנורות, לא היו רוצים להשתמש במנורות של כסף במקום רבים מחשש גניבה וכדו'.

ו. ראה להלן בפרק י"ג אודות המנורה של כסף שהביאו ביו"ט.

ז. היינו, מקום עריכת השלחנות בבית **רבו**ה"ק **זי"ע**.

ח. מענין זה יש לציין מה שהביא ב**'אוצרות ירושלים'** (תשי"ז, ע' רצ"ט, והועתק גם ב'שלחן

טבלת ה"שויתי"

ה. לפני העמוד עמדה טבלא של נחושת שהי' רשום עלי' הפסוק "שויתי ד'ט לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט", ושם הוי"ה שבו הי' נקוד בניקוד "יִרְאָה"יא. כן הי' רשום על הטבלא "יהי רצון מלפניך ה' א' וא' אבותי שתהא תפלתי צלולה וזכה וברורה מכל ערבוביא המבטלים כוונות התפלה"יב.

צלעות הבית

רבותינו' או"ח סי' קנ"א סעיף ט') ממכתב **הגה"צ מבולגוריי"א זצ"ל** אודות סעודת 'חמשה עשר בשבט', אשר בדבריו הזכיר מענין המנורות, וז"ל:

"בשהפסיק [כ"ק מרן מהר"א זי"ע] הסעודה [של חמשה עשר בשבט] ונגש למקום התפלה לתפלת מנחה, צוה להעביר פמוטי נחושת מהעמוד ולהביא במקומם פמוטי כסף לכבוד היום. במושכל ראשון חשבתי לכבוד היום עשה זאת, שוב התבוננתי יען על שלחן הסעודה בחדר זה עמדו פמוטי כסף, הקפיד שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם".

ט. השם הי' ככתבו אך לא בשילוב שם הוי"ה עם שם אדנ"י.

י. כידוע הקפידו בבעלזא מאוד שלא לכתוב חצי פסוק בשום מקום משום "כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן לי'".

יא. כן הובא בשם **האר"י ז"ל** (עץ חיים שער רוה"ק יחוד כ"א), **והובא ב'באר היטב'** (סי' א' סק"ג): "שיצייר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו בניקוד כזו יִרְאָה, וזה סוד שויתי ד' לנגדי תמיד, וזה תועלת גדול לענין היראה".

וב'**שערי תשובה**' (שם סק"ג) מביא מכתבי בד"ז **הרב החסיד האלקי מוהר"ר זלמן לוקוואר זי"ל** על מה שהיו רגילין לעשות מנורות של קלף מציורים להניח בסידורים וכותבים בהם שויתי ה' כו' בן ד' אותיות ושאר שמות, והמנורה כזה היתה נקראת בשם "שויתי", והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיח בטלה בתוך התפלה מאימת השם אשר לנגד עיניו, וכתב ע"ז בשם דודו אא"ז **הגאון בעל תבואות שור** שאמר במליצתו הנחה "אם לא שויתי ודוממתי" ר"ל שיוכל לגדור שידום אף בלא ה"שויתי", והתרעם מאוד ע"ז לפי שעל הרוב אינם משמרים כראוי ותשתפכנה בראש כל חוצות. ומסיים שם, דבמנורות הגדולים המצויירים על קלף שקובעים בביהכ"נ לפני העמוד שקובעים אותה תחת טבלא של זכוכית אין שום חשש.

יב. כנוסח המובא ב'**קב הישר**' (פרק ס"ג).

פרק יא

עמוד האדמורי״ם

שני עמודים

א. בימינו של מקום עמידת הבעל תפלה, עמדו שני עמודים[א], א׳ שבו השתמש כ״ק מרן מהר״ש זי״ע ואחריו כ״ק מרן מהרי״ד זי״ע, והשני שבו השתמשו כ״ק מרן מהר״י זי״ע וכ״ק מרן מהר״א זי״ע[ב].

ישיבה כלפי העם

ב. רבוה״ק היו יושבים בביהכ״נ כשפניהם כלפי העם, ובהתאם לכך עמדו העמודים מוסבים כשאחוריהם כלפי העם[ג].

ה״מייער׳לער״

ג. בכותל המזרח שבבית הכנסת היו כמה חריצים בכותל שנעשו בעת בניית הבית הכנסת[ד] כדי להחזיק שם סידורי התפילה בעת תפלת

צלעות הבית

א. ראה בתמונה כב בסוף ספרינו.

ב. הרה״ח ר׳ דוד מאיר גרינוואלד זי״ל.

הטעם שהיו שני עמודים, כי מאחר שכ״ק מרן **מהר״י זי״ע** לא רצה לעמוד במקום שהי׳ מיוחד לאביו, ולהשתמש בעמוד שהי׳ מיוחד לו, עשו עבורו עמוד אחר בצידו. **וכ״ק מרן מהרי״ד זי״ע** חזר למקום זקינו **כ״ק מרן מהר״ש זי״ע**, **וכ״ק מרן מהר״א זי״ע** חזר להתפלל על העמוד אשר בו השתמש **כ״ק מרן מהר״י זי״ע**.

ג. רמ״א (סי׳ ק״נ סעי׳ ה׳): ״וסדר הישיבה כך הוא, הזקנים יושבים פניהם כלפי העם, ושאר העם כולם יושבים שורות שורות פניהם כלפי הקודש ופני הזקנים״. וכך הי׳ המנהג בהרבה קהלות ישראל שה׳רבנים׳ ישבו פניהם כלפי העם, ומאחר **שרבוה״ק** היו משמשים גם ברבנות, ע״כ נהגו ג״כ לישב פניהם כלפי הקהל, אולם בארץ ישראל ישב **כ״ק מרן מהר״א זי״ע** פניו כלפי מזרח, ואולי מפני ששם לא הי׳ שייך מנהג הרבנות.

ד. עי׳ **ט״ז** (סי׳ קנ״א סק״ג) אם מותר לעשות חריצים בכותל בשביל ה״שטענדער׳ס״, עיי״ש.

שמו"ע, וקראו להם "מייער'לך"[ה].

מקום ישיבת רבוה"ק

ד. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע קבע מקום מושבו ע"ג ספסל ארוך שעמד לאורך צד מזרח, ולא רצה לשבת ע"ג כסא מיוחד שרצו לתקן בעבורו, בהפטירו: "ישנם צדיקים שרוצים בהתבודדות בינם לבין עצמם, אני רוצה התבודדות בתוך אחינו בני ישראל"[ו]. בימי כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע הניחו "ברעטל" על מקום מושבו של מרן, שיהא המקום גבוה ומכובד יותר[ז].

צלעות הבית

ה. ראה תמונה:

וכן הי' גם בבית המדרש שבבעלזא (ראה תמונה בסוף ספרינו).

ו. הוסיף על כך כ"ק מרן מהר"א זי"ע ואמר: כתיב (תהלים קי"ט, נ"ט): "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות (ויקרא רבה פרשה ל"ה), כי בכל יום הי' חושב למקום פלוני אני הולך להתבודד, או למקום פלוני אני הולך להתבודד, ולבסוף רגלי מוליכות אותי לבתי כנסיות ובתי מדרשות להתבודד שם בתוך בני ישראל.

ז. בעת ביקורו של כ"ק אדמו"ר מהר"י מרחמסטריווקא זצ"ל בביתו נאוה קודש של כ"ק מרן מהר"א זי"ע בתל אביב, סיפר מרן בתוך הדברים: "אבי זצ"ל אמר שצריכים להיות ביחד עם כלל ישראל, בבעלזא ישבו הרבנים על ספסל א' עם עוד יהודים, אבל החסידים שתו עצה בנפשם, והניחו "ברעטל" על מקומו של מרן". - הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א.

המקומות בצד מזרח

ה. לאורך צד מזרח של היכל בית הכנסת ישבו אנשים המכובדים. שם היו מקומות קבועים לצאצאי ומשפחת מרן[ח]. גם הי' שם מקומם הקבוע של דייני העיר, ובמקומות שאחריהם נתכבדו הרבנים האורחים[ט].

צלעות הבית

ח. המנהג הוא אצל צאצאי **רבוה"ק**, שסדר המקומות בביהמ"ד הוא לפי סדר גדלם, א' הצאצאים קובע מקומו בצד דרומו של הארון הקודש, והשני קובע מקומו בצד צפונו של האווה"ק, השלישי בדרום והרביעי בצפון, וכן כולם (כ"ק מרן מהר"א זי"ע ישב בצד צפון, והרה"ק ר' פנחס מאוסטילא זצ"ל ישב בצד דרום - הרה"צ ר' יצחק דוד זצ"ל).

ט. ראה **שו"ע** סי' ק"נ סעיף ה'.

פרק יב

הבימה

מקומה

א. באמצע ההיכל[א], בין ארבעת העמודים, עמד שלחן לקריאת התורה ע"ג בימה גבוהה ורחבה[ב].

הגדר סביבה

ב. הבימה היתה רחבה מאד, ומוקפת בגדר של ברזל מעוטרת ב"קוגלען" (כדוגמת גגו של בית הכנסת) לנוי ולתפארת.

צלעות הבית

א. ראה שו"ת **'חתם סופר'** חלק א' סי' כ"ח:

"ומסברא אומר כיון שאנו מחזיקים הבימה שבה קורין פ' הקרבנות כמו מזבח שמפני כן מסבבים הבימה בחג הסוכות כמו שסבבו המזבח, ואותו המזבח שעמד בהיכל לפני ארון הקודש שהוא מזבח מקטר קטרת היה עומד באמצע הבית מכוון בין מנורה לשולחן וכפירש"י בפ' תרומה (כ"ו - ל"ה) וכמבואר בש"ס (יומא ל"ג ע"ב) ורמב"ם (ה' בית הבחירה פ"א ה"ז), ויען הבימה שלנו עומדת בפנים כמזבח הפנימי ע"כ ראוי להעמידו באמצע בהכ"נ לדמותו לבהמ"ק בכל האפשרי ואין לשנות במקדש מעט שלנו".

ואודות העמדת הבימה דוקא "באמצע" ההיכל, ובפרט אחר שהמתחדשים התחילו לתקן חוקות העכו"ם בבתי כנסיות להעמיד הבימה סמוך לארון הקודש, ראה עוד: שו"ת **'כתב סופר'** (או"ח סי' י"ט), שו"ת **'מהר"י אסאד'** (או"ח סי' ג'), שו"ת **'אמרי אש'** (סי' ז'), שו"ת **'משיב דבר'** להנצי"ב (או"ח סי' ט'), ספר **'פלימה הנשארת'** ח"ד מכתבו של **הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל**, שו"ת **'מחלת המחניים'** ח"ב (אות ה' והלאה), ובעוד הרבה מספרי תלמידי **החתם סופר הק'** והבאים אחריהם. ועי' **'שדי חמד'** (מערכת ביהכ"נ סי' י"ג).

ב. רמ"א (סי' ק"נ סעיף ה'): "ועושין בימה באמצע בית הכנסת שיעמוד עליו הקורא בתורה וישמעו כולם".

וענין הבימה לקריאת התורה כבר מצינו במקדש, שכשהי' המלך קורא בתורה בחג הסוכות של מוצאי שביעית הי' עושים לו לשם כך בימה גבוה של עץ באמצע העזרה, כמבואר **ברמב"ם** (פ"ג מהל' חגיגה הל' ד'). וכן מצינו בעזרא הסופר, דכתיב (נחמי' ח' פסוק ד') "ויעמוד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לדבר", ופירש"י: "אותו מגדל עץ עשו לשם כך לקרות שם עליו ספר התורה".

מדרגותי׳

ג. בצפונה ובדרומה של הבימה היו מדרגות לעלות אל הבימה, ששה מדרגות בכל צד[ג].

שלחן הקריאה

ד. כמנהג כל בתי כנסיות, הי׳ הדף של שלחן הקריאה בנוי בשיפוע קצת[ד].

הספסל שעלי׳

ה. במערבה של הבימה עמד ספסל ארוך, לכל אורך הבימה, לישב עליו המחזיקים ספרי התורה.

האילנות בחג השבועות

ו. בחג השבועות היו עושים על הגדר סביב הבימה "שערים" מאילנות ירוקים[ה].

צלעות הבית

ג. **במג״א** (סי׳ ק״נ סק״ו) הביא בשם **הזוה״ק** (פר׳ ויקהל דף ר״ו ע״א) שאין לעשות יותר משש מדריגות לבימה. וז״ל הזוהר שם: ״וההוא כרסיא דלהוי בשית דרגין לסלקא בהו, ולא יתיר״. וראה **ב״שלחן הטהור״** שהבאנו לעיל (פרק ב׳), שהבין מדברי הזוה״ק אלו שיש לעשות ג׳ מדרגות בצד זה וג׳ מדרגות בצד זה, שביחד יהיו ששה מדרגות, אבל ב״בית הכנסת״ שבבעלזא הי׳ ששה מדרגות מכל צד. אך ב״בית המדרש״ בבעלזא אכן הי׳ רק שלשה מדרגות משני הצדדים לעלות להבימה. וכבר הבאנו למעלה, שבדבר שנחלקו בו **הפוסקים**, עשה **כ״ק מרן מהר״ש זי״ע** ב״בית הכנסת״ כשיטה אחת וב״בית המדרש״ כשיטה האחרת.

ומעניין, כי ב״בית הכנסת״ הי׳ תשעה מדרגות לארון הקודש וששה מדרגות להבימה, ואילו ב״בית המדרש״ היו ששה מדרגות לארון הקודש ושלשה מדרגות להבימה.

ד. ראה שו״ת **׳כנף רננה׳** (סי׳ ו׳), שמנהג עשיית שלחן הקריאה בשיפוע ובאלכסון, לבד הטעם הפשוט כדי שיהא יותר קל לקרות מן הספר, יש בה גם טעם נוסף, שהיא כדי לצאת שתי השיטות של **רש״י ורבינו תם** אם הס״ת צריך שיהא זקופה או שכובה, וכמו שמצינו במזוזה שיש לעשותו באלכסון כמבואר **ברמ״א** (יו״ד סי׳ רפ״ט סעי׳ ו׳), עיי״ש. וכן נהגו בבעלזא, אע״פ שבביהכ״נ בבעלזא נהגו כשי׳ **ר״ת** להניח הספרי תורה בארון שכובים (ראה בפרק ו׳ ס״ה בהערה, ובפרק ט׳ ס״ה).

ה. ראה **רמ״א** (או״ח סי׳ תצ״ד ס״ג): ״נוהגים לשטוח עשבים בשבועות בביהכ״נ ובבתים

הדרשות עליו

ז. כל ה"דרשות" שנאמרו בבית הכנסת [לבד מדרשת "כל נדרי" בליל יוהכ"פ], כגון הדרשות לחיזוק הדת[ו], או לכבוד המלכות[ז], וכן ההכרזות שהכריזו על אבידות ומציאות[ח], או הוראות שונות שהוכרזו בבית הכנסת[ט], הכל הי' מעל הבימה.

צלעות הבית

זכר לשמחת מתן תורה". ובמג"א (שם סק"ה): "נוהגים להעמיד אילנות בביהכ"נ להודיע שהוא יום הדין על פירות האילן ולהתפלל עליהם". וראה ב'מנהגי **ווארמיישא**', שמשימין במגדל [היינו הבימה] שושנים ועשבים המריחים ריח טוב.

ו. ראה **רמב"ם** (פי"א מהל' תפלה הל"ג): "ומעמידין בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה או מי אשר אומר לעם דברי כבושין כדי שישמעו כולם".

ז. ראה קונטרס **'יום ישועה'** דרשת **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** לכבודו של המלך "פראנץ יוזעף". וראה בספרינו **'תל תלפיות'** (פרק י"ד) אודות הדרשות שנאמרו בבית הכנסת בבעלזא לכבודה של מלכות.

וראה בספר **'פליטה הנשארת'** ח"ד מאמרו של **הגה"ק ר' שמעון סופר אבד"ק קראקא זצ"ל** על בניית בתי כנסיות, ובתוך דבריו הוא כותב:

"ונראה לי מכאן אנו נוהגים שהש"צ מברך ברכת המלך ומתפלל בשלומה של מלכות על הבימה מיד אחר קריאת התורה, גם זה לפי שאנו מחזיקין הבימה דוגמא למזבח העולה, וקריאת התורה להקרבת הקרבנות, כי כן היו מתפללים בשלומה של מלכות סמוך להקרבת הקרבנות על גבי המזבח בזמן שבהמ"ק היה קיים, כמפורש בעזרא (ו' פסוק י') כשנתן להם המלך כורש רשות לעלות מבבל לרומם בית ה' ולהקים חרבותיו בהר ה' בירושלים, אמר עם הספר בזה הלשון, 'די להון מהקרבין נחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי', הרי שציוה להסמיך התפילה על אריכות ימי המלך להקרבת הקרבנות וכן עשו בלי ספק, ע"כ גם אנחנו עושים כן זכר למקדש להתפלל על אריכות ימי מלכנו החסיד על הבימה, שהיא דוגמא למזבח אחרי סמוך לקריאת התורה שהוא במקום הקרבן. וכל משכיל יבין שהמקום מסוגל להתפלל בו על אריכת ימי המלך, כאשר חכמים הגידו במסכ' תמיד [פ"ג מ"ד] הטעם שאסרה התורה להניף ברזל על המזבח, שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם, והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, לא יונף המקצר על המאריך, לפי"ז ראוי להתפלל בעד אריכות ימי המלך והצלחת מלכותו בשהוא סיבת אריכות ימי כל אדם, [שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו], על המזבח הנברא להאריך ימיו של האדם יונף המאריך על המאריך".

ח. ראה **'בצלא דמהימנותא'** (עמוד מ"א): "בבעלזא הי' המנהג בכל שב"ק ויו"ט, לפני קריאת התורה עלה המשמש על הבימה והכריז כל האבידות והמציאות, וכל מי שמצא או שנאבד לו איזה דבר פנה אליו כדי להכריזו". ומקורו מגמ' ב"מ (דף כ"ח ע"ב), "תנו רבנן: בראשונה, כל מי שמצא אבידה - היה מכריז עליה שלשה רגלים, ואחר רגל אחרון שבעת ימים, כדי שילך שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד. משחרב בית המקדש שיבנה במהרה בימינו, התקינו שיהו מכריזים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות". וכן הובא **בשו"ע** חו"מ (סי' רס"ז סעיף ג').

ט. ראה **ב'לוח תמידים כסדרם'** (עניני שבת הגדול) אודות הכרזות והוראות שהכריז השמש בבעלזא לקראת חג הפסח.

העלאת המיטה בהלוויית רבוה"ק עלי'

ח. בעת הלויית רבוה"ק זי"ע, כשהכניסו את גופם הטהור לבית הכנסת, העלו את המיטה ע"ג שלחן הקריאה.

צלעות הבית

י. עפ"י העדיות המובאות בספרינו **'אגרא דבי הילולא'** (מהדורת תשס"ז) במדור 'כתבי חסידים', ועפ"י עדות שאר נוכחים.

ואגב, ראה שם במכתב המשב"ק **הרה"ח ר' מענדל לאנדמאן זי"ל** (מכתב י"א) שהביא ענין פלא שהי' על הבימה בפטירת **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, וז"ל שם:

"ואמנם אודיעהו פלא גדול אשר ראו עינינו, ביום א' בשעה 8 שמעתי שנפלו דמעות מן הסקלעפף [הכיפות שבגג], וביותר מן הסקלעפף האמצע [שלמעלה מן הבימה], ובמכוון הלכתי תיכף לראות, והי' שם לערך 40 אנשים, מנין קטן אשר התפללו שמה, וראיתי בעיני שנפלו דמעות, אשר הקשר מן הבימה נתלחלח הרבה, אשר הי' טופח ע"מ להטפיח, והרבה דמעות נפלו עלי בעצמי, ורבנים וגדולי ישראל וכל האנשים שם אשר היו נבהלו והשתוממו על זה, וכל זה הי' עד אחר שליוו את כ"ק אדומו"ר זצלה"ה, אבל עי' שם בגמ' מ"ק דף כ"ה ע"ב אצל ר' אבהו".

פרק יג

המזבחות

שני המזבחות

א. כמנהג הרבה בתי כנסיות, עמדו שתי בימות לפני בימת ארון הקודש, א' לדרומה וא' לצפונה, וקראו להם "מזבחות"א. גבהם הי'

צלעות הבית

א. בשאר בתי כנסיות קראו להם "יכין" ו"בועז", על שם שני העמודים שהתרוממו בשער הבית אשר בנה שלמה המלך, כדכתיב (דברי הימים ב' ג', י"ז): "ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין ואחד מהשמאול ויקרא שם הימני יכין ושם השמאלי בועז". ובבעלזא קראו להם "מזבחות".

ויש לציין בזה מה שכותב **הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל אבד"ק קראקא** על רמז המזבחות בהיכל בית הכנסת, שמאריך שם איך שהבימה והעמוד רומזים למזבחות, וכתב שם וז"ל:

"ואומר הנראה לי בעזה"י, כאשר אמר להם הנביא בשם ה' ואתי להם למקדש מעט, מיד ה' עליהם השכיל לעשות בהבתי כנסיות דמיון מעט לצורת ההיכל הקודש ומזבח הזהב ומזבח העולה, ויהי' בזה שתי תועליות בשיצטרפו יועילו להשרות כבוד ה' בשיעור מה בבתי הכנסיות, עפ"י כוונת הבונים והבאים בתוכם להתפלל, הראשונה שיועילו לכוין לב המתפלל בכל מקום שהם אל העיר הקודש ובית המקדש וקדשי הקדשים, כמפורש בתפלת שלמה המע"ה (מלכים א' ח') והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך וגו' וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך ונתתם לרחמים לפני שוביהם ורחמום. הרי מפורש שתהי' כוונת המתפללים מועלת להעלות מרום תפילתם אם יתכוונו לבם אל בית ה' ומקום מקדשו כי שם שער השמים. הנה תועלת הראשונה מבוארת שבאם יהי' בבית הכנסת לנגד עינינו צורת תבנית הבית הקודש ומזבח הקטורת ומזבח העולה יסייענו לכח המדמה להעלות זכרון ההיכל הקודש על לבבינו. אמנם רואה אני עוד תועלת שני' זולת הראשונה אשר זכרנו, והוא ע"ד הכתוב את פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, כי בראותנו בין עינינו דמות היכל הקודש והמזבחות, נבוש ונכלם מעוונותינו אשר גרמו לנו אבדן כל אלה הטובות, ויתעורר בלבבנו השתוקקות לבנות בית ה' והיכל קדשו לעתיד, כאשר יהי' עת רצון מאת ה' הטוב".

הרי לנו שיש כוונה פנימית בהזכרת ה"מזבחות" בתוך היכל בית הכנסת.

בערך כשיעור קומת אדם, וארכם ורחבם כשתי מעטער על שתי מעטער[ב].

צורתם

ב. המזבחות היו בנויות כארבע כותלים מאבנים, והיו מלאות עפר.

הדלקת נרות עליהם

ג. בימים של "הזכרת נשמות" הניחו רבוה"ק פמוטות על המזבח'ל הימיני [הדרומי], שבהם הדליקו הנרות[ג]. וכמו כן, בערב יום הכפורים היו נוהגים להדליק נרות יום הכפורים על גבי מזבחות הללו[ד].

הדלקת נרות ביו"ט על המזבח

ד. מהמזבח הימיני יצא מוט ברזל, שהיו תולים עליו ביו"ט בעת התפילה

צ'לעות הבית

ב. ראה תמונה:

ג. הרהגה"ח ראש הישיבה מוהר"ש בראנדער זצ"ל סיפר, שהי' בביהכ"נ מקום מיוחד שכ"א הביא נרות והדליקום שם ביו"ט בבוקר בימי הזכרת נשמות, וע"י שהניחום שם נעשו כמו נרות בית הכנסת, שמותר להדליק ביו"ט.

ד. הגה"ח ר' חנוך דוב פאדווא זצ"ל גאב"ד לונדון סיפר מה שראה במו עיניו, כשהי' נוכח בשעת מעשה. כי במעלי דיומא דכפוריא דשנת תרפ"ז - שנה האחרונה לימי חיי כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע עלי אדמות - נכנס מרן להיכל בית הכנסת בכדי להדליק את הנרות של יוה"כ שהוכנו מאתמול לכך, מרן ניגש ליד המזבח'ל הלז, ועמד אצל נרו ומלמל בפיו ולחש בלחישה. ברם עם יציאתו של מרן מבית הכנסת אירע דבר נורא וכבתה השלהבת של נרו שאך הדליק. החסידים ראו בזה רמז להסתלקותו של מרן בשנה ההיא. והמשיך הגאב"ד לספר: ראיתי אז את א' היושבים הגדולים שהתבונן במה שנעשה, והבין מזה שכבר נגזרה גזירה משמים. אנחה גדולה יצאה מפי אותו חסיד, אנחה ששוברת את

"הענג־לייכטער" מיוחד שהי' עשוי בצורה נאה כעין מנורה[ה], שנדבו איש כפרי א' שהי' דר סמוך לבעלזא[ו], והדליקו בהם נרות מלבד הנרות שדלקו לפני העמוד[ז].

הטמנת הערלה בהם

ה. בעת ברית מילה בבית הכנסת, היו מטמינים את הערלה של הרך הנימול בעפר שבתוך מזבח הימיני[ח].

צלעות הבית

רוחי בכל עת שאני נזכר מזה, גם היו מדליקים נרות בערב יוכ"פ [וכן בשאר ימי הזכרת נשמות] בהפאליש שלפני בית הכנסת, והיו אלפי נרות דלוקים שם.

ה. חזקה זו היתה בידי **הרה"ח ר' חיים מלעזר** זלה"ה להביא המנורה בכל יום קודם התפילה ולהחזירה אחר התפילה.

ו. **הרהגה"ח ראש הישיבה ר' שלו' בראנדער** זצ"ל העיד שראה את המנורה שהי' חרוט ע"ז "נדבת ר' ליבוש", הוא הי' איש אמיד שהי' דר בכפר סמוך לבעלזא, ונענה לבקשת **מרן** לנדב מנורה זו לכבוד יו"ט.

ז. ראה **לוח תמידים כסדרם** בתפלת שחרית לחג הסוכות, שהביא:

"בבעלזא בחו"ל היו נוהגים להדליק נרות ביו"ט בשחרית לפני התפלה והי' שם מנורה מיוחדת ליו"ט, אמנם כאן בא"י לא היו מדליקים אצל כ"ק מרן זי"ע נרות ביו"ט שחרית. ויש לציין לזה מה שכתב הרא"ש בתשובה (כלל ה' סי' ח') שנרות שמדליקין בביהכ"נ אינן אלא למצוה שהרי אפי' בבוקר מדליקין אותן ומכבדין שבתות וימים טובים בריבוי נרות דכתיב באורים כבדו ה' ומתרגמינן בפנסיא כבדו ה' ע"ש. וכן נפסק בטור ושו"ע (סי' תקי"ד ס"ה) דנר של ביהכ"נ מותר להדליק ביו"ט אפי' ביו"ט שני בערב ואינו משום מכין מיו"ט לחול, כי בכל שעה שיש נרות דולקות בביהכ"נ הוא כבוד בית ה' כמ"ש שם בב"י, ועיי"ש במג"א (סקי"ד) דאפי' אין אדם אז בביהכ"נ שרי משום כבוד בית ה' (וע"ש בביאוה"ל מש"כ בזה). וכתב בפמ"ג שם (במש"ז סק"ח) דכן נוהגין בכמה קהלות קודש להדליק בשחרית נרות בביהכ"נ וקורין אותו "שטעב ליכט" עיי"ש, וכן נהגו בבעלזא בחו"ל וכנ"ל, אמנם כאן בא"י ידוע שכ"ק מרן ז"ל לא החזיק את מקום התפלה לבית הכנסת כלל והי' קוראין אותו "דאוועז שטוב" גם לא קראו לארון שבו הס"ת "ארון קודש" כידוע ואכמ"ל, וא"כ אולי יש לחוש דאין כאן היתר דהדלקת נרות "בית הכנסת", כ"נ לומר בדרך אפשר. ויש לציין שבבתי החסידים (שטיבלע"ך) נהגו להדליק ביו"ט בבוקר נרות".

ח. בענין זה ראינו לנכון להעתיק מספר **יכל ישראל** (לרבי ישראל פראנקפורטער, ירושלים תשכ"ח) עמוד רכ"ה, שכתב בענין תיבות כאלו שעמדו בבית הכנסת שבעיר קאמארנא, ונהגו שם גם כן כמנהג זה להטמין בתוכם הערלה של הנימולים שם, וז"ל:

"ולאור הדברים האמורים [כי מצות המילה נחשבת כקרבן] יואר באור בהיר המעשה ששמעתי מחסידים ישישים מקאמארנא, כי פעם התאספו הגבאים מביהכ"נ בקאמארנא ודנו בעצות שונות כיצד להרבות הכנסת בית הכנסת, והסכימו ביניהם כי מאחר שבביהכ"נ עומדים ב' תיבות גדולות, האחד מימין עמוד התפילה, והשניה משמאל, הרי

הנחת העציצים עליהם בחג השבועות

ו. בחג השבועות נהגו להניח על המזבחות, שני עציצים ובתוכם ענפים ועלים ירוקים[ט].

קדושתם

ז. לפעמים כאשר איזה חסידים נדחקו ועלו על גבי המזבח'ל, הקפיד מרן וציוה לרדת משם[י].

חשיבותם

ח. המזבחות נשארו גם לאחר מלחמת העולם הראשונה, וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע הביע קורת רוחו באופן מיוחד על שלא נחרבו המזבחות במלחמה.

צלעות הבית

במקום אותם התיבות אפשר להכין כמה מקומות לישיבה כדי למכרם עבור מתפללי ביהמ"ד לימים הנוראים לשבת שם. ודברו עם הרב מרא דאתרא רב"ד, שהיה הגאון הצדיק וכו' הרב אלעזר זצ"ל, ואמר שלא יוכל לקבל על עצמו את אחריות ההוראה בענין הזה, על כן ישלחו שליח להרב הגאון הקדוש רב שר שלום מבעלזא זצוקל"ה. והיה אז הפרנס אביו של ר' מאיר אנצ'ין ז"ל, ונסע בעצמו לבעלזא, ונשאר לשבות שם בשבת קודש. וביום א' כאשר בא לפני הרב זי"ע ושאל לדעתו בענין זה, השיב לו הרהגה"צ שלא יזיז בשום פנים ואופן את התיבות מבית הכנסת, ואחר כך אמר הרב הקדוש להנ"ל הטעם אוכל לומר, כי בהתיבות הללו מונח חול, והמנהג אצלכם בבית הכנסת כי את התיכות הערלה של התינוקות משליכים שמה לחול, ובערב יום הכפורים עומדים שם נרות גדולים, ובבוא זמן תפלת נעילה ביום הכפורים עולה להבת הנרות בהתיכות הערלה, וזה עולה לפני השי"ת לנחת רוח לפניו כקרבנות ניחוחים, ואין לך מליץ יושר גדול מזה".

ויש לציין למנהג זה מה דאיתא **בבראשית רבה** (פרשה מ"ז) והובא **בשבלי הלקט** הלכות מילה (סימן ד'), וז"ל:

"א"ר אייבו בשעה שמל אברהם אותן ילידי ביתו העמידן גבעה ערלות וזרחה עליהם חמה והתליעו ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת סמים וכעולה שהיא כליל לאישים. אמר הקב"ה, בשעה שיהיו בניו של זה באים לידי עבירות ולידי מעשים רעים אני נזכר להם הריח הזה ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם".

ט. העציצים היו נדבת לבו של יהודי מווארשא, שהעניק אותם במתנה **לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, והניחו אותם בכל שנה על המזבחות, ובתוכם הכניסו הענפים.

י. הרה"ח ר' יצחק צבי זיידנפעלד ז"ל.

פרק יד

שלחנות וספסלים

מקום הספסלים

א. בהיכל בית הכנסת לא היו שולחנות וספסלים[א], כי אם בצידי ההיכל אצל הכותלים מכל ארבעת הצדדים[ב] לכל אורך הכותלים[ג] עמדו

צלעות הבית

א. יצויין שכן הי' נהוג בכל בתי כנסיות העתיקים שהניחו בתוכם ספסלים בלבד בלא שלחנות, ומאוחר ביותר הונהג סדר ה"שטענדער"ס" בהיכלי בתי כנסיות, ורק במאה שנים האחרונים הונהג להניח שלחנות בבתי כנסיות. וכן בדברי **הפוסקים**, בין הכלים השייכים לבית הכנסת, לא מוזכר כלל שלחנות - ראה בדברי ה"**שלטי גבורים**" (מגילה דף ח' ע"ב מדפי הרי"ף) בדין כלי בית הכנסת, שמפרט שם הכלים השייכים לבית הכנסת, כגון; ספסלים, יריעות, הלוחות והבימות, ולא מפרט ביניהם שלחנות. וראה עוד ב**רמב"ם** (פרק י"א מהל' תפילה ונשיאת כפים הל"ה): "ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות ולהציע בקרקען מחצלאות כדי לישב עליהם, ובערי אדום יושבין בה על הכסאות".

אמנם גם בביהכ"נ בבעלזא היו כאלו אשר הביאו סטענדער משלהם לעמוד אצלו בעת התפילה והשאירו אותו בבית הכנסת באופן קבוע. אבל בדרך כלל החזיקו את סידור התפלה בידיהם, ותיק הטלית ותפילין הניחו בחיקם.

ב. ראה '**ספר חסידים**' (סי' תת"ח):

"לפי כשיושבין לארבע קצוות בבית הכנסת, כל אחד מכוין כאלו שכינה כנגד פניו, שלא יאמר אדם כיון שפונה חבירי אצלי ואני יושב במזרח וחבירי במערב, איך הקב"ה ברגע אחד לכל צד, וכתיב (ויקרא כ"ו ט') ופניתי אליכם, כל אחד ואחד צריך לכוין לבו כאלו שכינה פונה אליו, וכלפי שכינה פונה אליו. ובשכינה אין לומר איך יתכן שיפנה לארבע רוחות כאחת. כל זה כתב בספר הכבוד. שבשעה אחת בוחן כל הלבבות, וברגע אחד שומע תפלה מזה ושומע תפלה מזה, ואע"פ שזה מתפלל מה שאין זה מתפלל".

ג. כן הי' בביהכ"נ שהספסלים היו עומדים כשארכם מן המזרח למערב, וכן הי' ב"בית המדרש" גם השולחנות, ולא כשאר מקומות שמסדרים המקומות שיהא פני המתפללים כלפי צד מזרח.

וראה רמ"א (או"ח סי' ק"נ סעי' ה') שמביא בשם **הטור** ו**הרמב"ם**: "וסדר הישיבה כך היא: הזקנים יושבים פניהם כלפי העם, ושאר העם כולם יושבים שורות שורות, פניהם כלפי הקודש ופני הזקנים". ובכוונת דברי **הרמ"א** דנו הרבה אחרונים (ראה שו"ת 'מהריא"ץ' חאו"ח סי' י"ד, שו"ת 'ערוגת הבשם' חאו"ח סי' כ"ח, ושו"ת 'בית שערים' חאו"ח סי' נ"ה, ועוד), והיוצא מדבריהם הוא,

ספסלים בלבד לישב עליהם[ה].

ב. גם סביב ארבעת העמודים שהיו בנויים באמצע ההיכל, וכמו כן סביב המזבחות, היו ספסלים מכל צדדיהם.

צלעות הבית

שאע"פ שנראה מדברי **הרמ"א** שסדר הישיבות היא שפני המתפללים יהיו כלפי מזרח, מ"מ בכל בתי כנסיות של היראים לא נהגו כך, ובכוונה סידרו המקומות ממזרח למערב, אם בכדי לעשות סדר המקומות בביהכ"נ כצורת דגלי בנ"י במדבר, או מפני שלא להתדמות להעכו"ם המסדרים סדר המקומות כולם פניהם כלפי המזרח, ומטעמים אלו אוסרים האחרונים הנ"ל בתוקף לסדר מקומות הישיבה שיהיו מסודרים מן הדרום לצפון שיהיו פני כל המתפללים לצד מזרח, עיי"ש.

וראה עוד שו"ת **'מהרשד"ה'** (חאו"ח מסי' י"ז והלאה) שהביא דברי כמה **פוסקים** בנידון זה, ומביא שם (בסוף סי' י"ט) מתשו' **'לב העברי'** מעדותו על רבו **הגה"ק בעל ה'חתם סופר' זצוק"ל** בזה"ל:

"ויודע אני בעדות, דבית הכנסת אחת הי' בעירו של רבינו ז"ל [ה'חתם סופר'] אשר הי' משנין בו מעמד המקומות מאשר נהוג מימי קדם, כי בבתי כנסיות ראשונים לא עשו כן המקומות כולם לצד אחד לצד מזרח, אלא נעשה סביב הבימה ולצד הבימה, כמו שרואין עוד היום בכל בתי כנסיות הישנים, ובאותו בית הכנסת עשו המקומות כולם מערכות מערכות לצד המזרח, ורבינו זכרונו לברכה [ה'חתם סופר' זצוק"ל] מעולם לא נכנס בבית הכנסת זה אשר נעשה למורת נפשו, ולא קיבל שם סנדקאות או מצות מילה, ואם הי' ברצון אחד של בעלי בתים של בית הכנסת זה שיהי' רבינו ז"ל אצל בנו סנדק או מוהל, הי' מוכרח להביא בנו הילד לבית הכנסת אחרת".

אולם בשו"ת **'תשורת שי'** (סי' קכ"ה) ובשאר **פוסקים** האחרונים למדו זכות על המקילים בזה באופן שאין כוונתם להתדמות לעכו"ם, ועוד יתרון יש בישיבה כשפניו למזרח ואחוריו למערב, שלא יבואו להזין עיניהם מעזרת נשים הנמצאת במערב, עיי"ש.

ד. ראה **רמב"ם** (פ"ד מהלכות תפלה הל' ט"ז):

"כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים, ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו, לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר". וראה **בפרמ"ג** (סי' צ"ג א"א סק"א) שכוונת **הרמב"ם** היא ישיבה דוקא.

וראה **'ירושלמי'** (ברכות פ"ה הל"א): "אמר ר' יהושע בן לוי, זה שהוא עומד ומתפלל צריך לישב שתי ישיבות, אחת עד שלא יתפלל ואחת משיתפלל, עד שלא יתפלל [מדכתיב] אשרי יושבי ביתך, ואחת משיתפלל [מדכתיב] אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך".

וב**'ספר חסידים'** (סי' י"ח) כתוב: "לפיכך צריך לשבות מעט קודם התפלה", ובהגהות **'מקור חסד'** (אות כ"ד) כתב דנראה כוונתו על ישיבה ממש (וראה עוד ברמ"א (סי' קנ"א סעי' א'): "שהישיבה בהם [בביהכ"נ] מצוה, שנאמר אשרי יושבי ביתך", אמנם על זה כתב הב"ח (שם) שאין הכוונה ישיבה אלא שהי' ועכבה, אמנם בפי' 'דברי חמודות' על הרא"ש (ברכות פ"ה אות ל"ז) הביא ראי' מלשון הרמב"ם הנ"ל דהכוונה ישיבה ממש, ועי' 'אלי' רבא' (סי' צ"ג סק"א) מה שמחלק בזה).

ספסל לפני הבימה

ג. לפני בימת קריאת התורה, נגד ארון הקודש, הי' ספסל לכל אורך הבימה[ה].

הספסל שאצל המזבח

ד. גבאי בית הכנסת שהכריזו הכיבודים בעת ההקפות בשמחת תורה, ואשר התחילו בניגוני ההקפות, היו עומדים על הספסל שאצל המזבח[ל].

צלעות הבית

ה. יש שאמרו, שהניחו במיוחד ספסל זה, בכדי להפסיק בין הבימה לארון הקודש, שלא לעשות כמתכונת המתקדמים שהנהיגו לעשות הבימה סמוך ממש לארון הקודש. ראה למעלה פרק י"ב.

וראה בשו"ת **'ערוגת הבשם'** (או"ח סי' כ"ט) בשאלה שבאה לפניו מביהכ"נ בק"ק פאפא (ראה 'שלחן רבותינו' או"ח סי' שכ"ו, ששאלה דומה בענין ביהכ"נ זה הובא גם לפני כ"ק מרן מהריי"ד זי"ע, עיי"ש) וז"ל:

"והנה לפי דברי מעכ"ת א"א להעמיד הבימה באמצע בית הכנסת ממש בשום אופן, אבל אפשר להעמיד הבימה למטה עד שאפשר להעמיד בין הבימה לארה"ק שורה אחת מקומות למושבות, ועוד ישאר מקום הילוך בין המקומות ובין המעלות לארה"ק וכו', אבל יש לפניהם עוד דרך אחרת וכו', ואז לא יעשו מקומות למושבות, וישאר כל המקום בין הבימה לארה"ק ריקן רק להילוך, ומעכ"ת נפשו בשאלתו איזה דרך ישכון אור טפי".

ובתשובתו שם מבאר באופן חד וחלק:

"אחרי העיון נראה פשוט וברור דדרך השני הוא חושך ולא אור, ואם לא יתקנו כלום רק שיהי' מקום להילוך בין הבימה לארה"ק, הו"ל טירחא בכדי ולא הועילו בזה כלום, כי כל הטעמים המבוארים בתשובת 'מחולת המחניים' על הא דכתב הרמ"א (באו"ח סי' ק"נ) שצריך לעשות הבימה באמצע, ומרן בתשובת 'חתם סופר' (או"ח סי' כ"ח) האריך בטעמו של דבר, ובתשו' 'מחולת המחניים' הנ"ל הפליא בנועמי מגדיו לאסברה לה הדק היטב, וכל הטעמים כולם במקומם עומדים אם לא יתקנו כלום רק שיהי' מקום פנוי קצת בין ארה"ק להבימה, וכו', אבל אם ישתדלו להרחיק עכ"פ הבימה באופן שיעשו בין ארה"ק להבימה מקומות למושבות וישאר עוד מקום פנוי להילוך שם וכו', ואז אפי' אם אי אפשר להוריד הבימה כ"כ שתהי' עומדת באמצע הביהכ"נ ממש, עכ"פ תהי' הביהכ"נ מצויינת ככל בתי כנסיות של היראים אשר נכבדות מדובר בם במאמר נעים זמירות ישראל, אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב, ובלי שום פקפוק כלל".

ו. סיפר **הרה"ח ר' גדלי' פעלין ז"ל** בנו של **החסיד המפו' ר' מרדכי פעלין ז"ל** שחמיו **הגה"ח ר' בן ציון שב"ח ז"ל** (כ"ק מרן מהר"ש זי"ע כתב לו היתר הוראה, וכתב בין השאר: "אשרי העיר אשר ר' בן ציון ישב שם". כשנפטר בחיי כ"ק מרן מהר"י זי"ע ציוה מרן להניח ה"היתר הוראה" עמו בקבר) הי' מכריז את הכיבודים ומשורר בהקפות

השלחן שהביאו ביוהכ״פ

ה. ביום הכיפורים הביאו מבית המדרש שולחן אחד עבור החלושים והזקנים, והעמידו אותו בצד דרומית מערבית[ז].

צלעות הבית

אצל **כ״ק מרן מהר״ש זי״ע**, ובשנה הראשונה של **כ״ק מרן מהר״י זי״ע** באמצע ההקפות בעמדו של הספסל אצל המזבח׳ל כנהוג, נפל מן הספסל בחלשות, ואח״כ אמר **למרן** שראה פתאום את אביו **כ״ק מרן מהר״ש זי״ע** ולכך נפל בחלשות.

וראה בספר **׳מנהגי בעלזא׳**, שבליל שמחת תורה הי׳ החזקה בידי החברא קדישא של עיר בעלזא לחלק ההקפות, והגבאי שלהם עמד על מדרגות הארון הקודש, והכריז את המכובדים לההקפות.

ז. **הרה״ח ר׳ יצחק צבי זוידנפעלד ז״ל**.

כפי הנראה נתנוהו בצד מערב, ששם הי׳ יותר באפשרות להניחו, שלא היו נדחקים שם האנשים כ״כ כמו בצד מזרח.

פרק טו

קערת העירוב

הקערה לעירובי חצרות

א. במערב בית הכנסת היתה תלוי' בגובה הכותל קערת נחושת עגולה סגורה, שבתוכה הניחו את המצה של "עירובי חצרות"[א].

יופי'

ב. הקערה היתה מיוחדת ביפי', והי' לה נקבים קטנים מעשה אומן כדי שלא תתעפש המצה.

נקיונה

ג. גם היו נזהרים לרחוץ ולנקות היטב את קערת העירוב, בכדי שלא תתעפש המצה שבתוכו[ב].

צלעות הבית

א. ראה **רמ"א** (או"ח סי' שפ"ו ס"ג): "והמנהג בזמן הזה להניח העירוב בבית הכנסת, וכן נהגו הקדמונים". וראה **'מנהגי וורמייזא'** (סי' ע"ד) שהיו תולים העירוב כל השנה בצד מערבי של ביהכ"נ.

ובשו"ת **'דברי חיים'** (תשובות נוספות סי' ב') כתב וז"ל:

"והנה בכל תפוצות ישראל המנהג עתה להניח העירוב בבית הכנסת, ואם נבא לערער אחרי המנהגים הקדומים יתבטל ח"ו כל המנהגים הקדושים, ובירושלמי כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג ופוק חזי מה עמא דבר, ומחמת שנוהגין בכל מקום להניח העירוב בבית הכנסת, הוא בידינו כהלכה פסוקה בש"ע שאין לזוז ממנו ולא להרהר אחריו".

ב. לתפקיד זה הי' ממונה - בתקופה האחרונה - **ר' יהושע שמש ע"ה**. בכל ערב פסח היו מחלקים את העירוב לאנשים מכובדים אשר **מרן** הי' בוחר בהם. בעת שהגיע הנסיך היווני לביקור אצל **מרן** (הי' זה בעיצומו של יום ראש השנה דשנת תרצ"ז לפ"ק), עם תום הביקור ליווה אותו **מרן** אל תוך בית הכנסת, בכניסתו שאל מיד את **מרן** אודות קערה זאת, השיב לו **מרן**, שמניח בתוכה את ה"יאַרעס-ברויט" [=לחם השנתי].

פרק טז

מקום התנור

החימום בביהכ"נ

א. כמנהג הרבה בתי כנסיות שבחו"ל לא בנה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע תנור בתוך בית הכנסת[א].

צלעות הבית

א. בדברי האחרונים מצינו כמה טעמים על זה;

בשו"ת **'בית שערים'** (או"ח סי' נ"ו) ובשו"ת **'פרי השדה'** (ח"ג סי' ק"ח) כתבו שהטעם שהוקבע המנהג שאין מעמידים תנור בבתי כנסיות, הוא משום שלא יבואו ליכנס לבית הכנסת בשביל להתחמם בימות החורף, וכמבואר **בשו"ע** (או"ח סי' קנ"א ס"א): "ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים". וכ"כ גם בשו"ת **'קרן לדוד'** (סי' ל"ז) דהטעם משום דהוי זלזול ביהכ"נ, מחשש שמא יבואו אורחים להתחמם.

ועי"ש ב**'בית שערים'** שכתב עוד טעם, משום שלא יבואו לידי חילול שבת ע"י חיתוי בגחלים, או עכ"פ ע"י אמירה לעכו"ם לחתות, עיי"ש.

ובשו"ת **'מהר"ש ענגיל'** (ח"ז סי' ק"ט) כתב משום דהוי כעין תשמיש של גנאי.

ובשו"ת **'מהרש"ג'** (או"ח ח"ב סי' ט"ו) מביא השואל סברא דע"י התנור ממעטים מאורו של הביהכ"נ, וסברא זו הובא גם בשו"ת **'משמיע שלום'** (סי' ג').

ובשו"ת **'מהר"ם בריסק'** (ח"א סי' ל"ה) העלה עוד טעם, דתנורים הישנים השחירו תקרת בית הכנסת, וכעין שמצינו בגמ' (ב"ק דף פ"ב) בין עשרה הדברים הנאמרים בירושלים, שאין עושין כבשונות בירושלים, ופי' **רש"י** "עשן שמשחיר את החומה וגנאי הוא", ולכך בבית הכנסת הנקרא מקדש מעט ראוי ג"כ להקפיד ע"ז.

ובשו"ת **'משמיע שלום'** (שם) הביא עוד, דמכיון דבית הכנסת דומה בדיניו כדיני בית המקדש (כמובא ב'מהרי"ק' שורש קס"א, ובהרבה מקומות בספרינו), ובמקדש ידוע שלא הי' בעזרה שום מדורה להתחמם, רק שהי' בית המוקד בפני עצמו שהכהנים שהיו הולכים יחפים הלכו שם להתחמם (כמבואר בפ"ק דמדות). וראה ב**'פרי השדה'** שם דאע"ג דגם בבית המקדש היו מסיקים בבית המוקד בשביל הכהנים שהלכו יחפים, מ"מ בתי כנסיות שלנו יש להם קדושת העזרה, והוא יותר מקודש מקדושת בית המוקד שלא הי' לו קדושת העזרה.

התפלות בימות החורף

ב. בימות החורף[ב] עקב הקור הגדול ששרר בבית הכנסת[ג], התפללו בבית המדרש[ד], שבתוכו עמד תנור גדול בצד מערב, שחימם את היכל בית המדרש כולו[ה].

הכנת תנור לעתיד לבא

ג. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע אמר, שהכין חור לארובת העשן בבית הכנסת שבעת ביאת משיח צדקנו יוכלו להעמיד שם תנור. לפי שקדושת בית המקדש תהי' אז למעלה מקדושת בית הכנסת, ויהי' מותר להעמיד תנור להחם בבית הכנסת[ו]. וכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר שאחר חיפוש מצא

צלעות הבית

ב. חסידים היו אומרים, שהי' ענין מיוחד שלא לקרות את התוכחה של פר' בחקותי בתוך בית הכנסת, ולכך לא התחילו להתפלל בבית הכנסת עד שב"ק פר' במדבר. וב'מנהגי אלעסק' (סי' ד' אות ז') מובא שהרה"ק **בעל ה'לב שמח' זצ"ל** נהג להתפלל בבית המדרש משבת פ' נח עד שביעי של פסח, ובימות החורף נכנס להתפלל בבית הכנסת, וציין שם בהערות 'זכר חנוך': כמנהג **חותנו הקדוש זי"ל [כ"ק מרן מהר"ש זי"ע]**.

ובענין אימתי התחילו להתפלל בבית המדרש, כפי הידוע הוא שמיד אחר הימים טובים התחילו כבר להתפלל בבית המדרש, אמנם יש הזוכרים שהתפללו בבית המדרש החל מפרשת לך לך עד חג השבועות, ויתכן הטעם שעד פ' לך היו ממשיכים להתפלל בבית הכנסת, לפי שהרבה חסידים נשתהו מלחזור לביתם אחר הימים טובים עד יום ג' פ' לך (כידוע שכ"ק מרן מהר"א זי"ע נסע בחזרה מדי שנה מירושלים לתל-אביב ביום ג' פ' לך, ופעם אמר מרן ע"ז, דאיתא בתשו' הרשב"א (ח"א סי' ט'), שמנהג נשים זקינות צריכים לקיימן, "און היינט נאך אזוינע אידן ווי ר' יעקב בעריש [כלומר, וכהיום כל-שכן המנהגים של יהודי כר' יעקב בעריש ז"ל], ור' יעקב בעריש ז"ל הי' חוזר מבעלזא בכל שנה ביום ג' לך - הרה"ח ר' יודא גרינוואלד שליט"א), ומחמת חוסר המקום בבית המדרש המשיכו עד אז להתפלל בבית הכנסת.

ג. זה הי' הטעם בפשטות, אבל יתכן שהי' גם טעמים נעלמים בזה, ובפרט לפי"מ שהבאנו שהי' זמנים קבועים להתחיל להתפלל בבית הכנסת וזמנים מיוחדים להתחיל להתפלל בבית הכנסת, נראה שיש גם דברים נסתרים בגו.

ד. ראה למעלה בפרק ד' (סעיף ח') שאף בימות החורף התקיים מנין קבוע בתוך ה"בית הכנסת".

ה. ראה **'שלחן הטהור'** (סי' ק"נ סעי' ד'): "ועושין ביהמ"ד קטן סמוך לפאליש ללמוד שם מעט קודם התפילה ואחריו, ויהי' שם בנין לחורף להחם הבית הזה". וראה עוד מה שהבאנו בספר **'תל תלפיות'** (פרק ד') אודות התנור ב"בית המדרש" שבבעלזא.

ו. כן הובא ב**'שלחן רבותינו'** (או"ח סי' קנ"א בהערות 'זר השלחן' אות ר"ח) בשם ספר **'הליכות**

אותו החור במקום הנר תמיד, שהי' בדרומו של היכל בית הכנסת.

צלעות הבית

חנוך', **שהגרח"ד פאדווא זצ"ל אבד"ק לאנדאן** שמע מכ"ק **מרן מהר"א זי"ע**, שזקינו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** אמר שאע"פ שמבואר עפ"י הלכה שאין לקבוע תנור בביהכ"נ להחם, מ"מ מאחר שעתידים בתי כנסיות להיקבע בארי' סמוך לבית המקדש, והרי קדושת בית המקדש יהי' למעלה מקדושת בית הכנסת, יהי' מותר אז להחם את בית הכנסת, וע"כ משאיר כבר כעת נקב לכך.

וכ"ק **מרן אדמו"ר שליט"א** ביאר בזה, דא' הטעמים מדוע אין לחמם בבית הכנסת הוא מפני קדושת המקדש שיש בו, שהוא דומה לכמה ענינים לבית המקדש (ראה למעלה משו"ת 'מהר"ם בריסק', ומשו"ת 'משמיע שלום', ומעוד), אך כל זה הוא בזמן שאין בית המקדש קיים, שעל זמן כזה נאמר "ואהי להם למקדש מעט" (כמובא הנביאות ביחזקאל), אבל לכשיבנה המקדש, הרי שוב לא יצטרכו לעשות דומיא דביהמ"ק, לכן יהי' כבר מותר אז להחם בבית הכנסת.

ז. **הגה"צ ר' אלימלך אשכנזי שליט"א אב"ד מעלבורן.**

וכדאי להציג כאן לשון סיפורו (ב'אוצרות ירושלים' גליון י"ט):

מרן ז"ל אמר "העולם טועין שחושבין שבארץ ישראל אין צריכים לחמם ולחסיק", ובשעה שזכיתי שביקר כ"ק מרן ז"ל בביתי, מהרתי והתכוננתי לביקור הגדול, גם הסקנו את התנור לחמם הבית למרן, אז הגיד כשארשת של שמחה על פני קדשו, "יש לי ראי' על כך מדברי זקנינו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, שאמר שבשעת בנין בית הכנסת הניח מקום בשביל תנור, כי לעתיד לבא יהי' מותר להסיק תנור ולהעלות עשן בבית הכנסת, והנה אמרו חז"ל (מגילה דף כ"ט ע"א) עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שיקבעו בארץ ישראל, הרי משם ראי' שיצטרכו גם בארץ ישראל להשתמש בחימום המקומות, כי אם לאו, לשם מה הי' צורך להשאיר מקום לכך", והוסיף מרן וסיפר שהי' תמהים תמיד על דברי קדשו אלו, ושואלים תמיד זה לזה, איפה יהי' מקום עמידת התנור, ומאין יצא העשן, עד שכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע גילה מקומו על יד הפינה שנקבעה בבית הכנסת בשביל נר תמיד, חפשו ומצאו ארובה (קוימען) שהולך עד למעלה מקום אפשרות של יציאת העשן, ויהי לפלא, ע"כ. וראה שם שמציין לפסוק בישעי' (ל"א, ט') "אשר אור לו בציון ותנור בירושלים".

וכן סיפר **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** עוד בבעלזא **להגה"צ ר' אברהם ראנד זצ"ל**, לימים ראש ישיבת מתיבתא בלונדון, שנמצא מקום ארובה בבית הכנסת שהשאיר **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בעת בניית הבית הכנסת, ששם יהי' מקום ה"קוימען" (מקום יציאת העשן) בעת ביאת משיחנו.

פרק יז

ה"סאלאשין"

(האגפים בצפון ובדרום)

הוספת רבוה"ק

א. רבותינו הקדושים הוסיפו כל אחד ומחנה דילי' על בנין בית הכנסת הקדוש מכל צידי ההיכל[א], חוץ מצד מזרח שלא רצו להוסיף עליו כלום[ב].

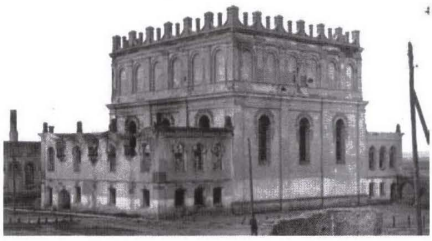
האגפים

ב. כשהיו צריכים להוסיף מקומות לתפלה עקב ריבוי הציבור, הוסיפו רבוה"ק את האגפים בשני צדדי היכל בית הכנסת, בצפון ובדרום[ג].

צלעות הבית

א. בשלשת צדדי ההיכל, דרום, מערב, וצפון, היו אגפים בני ב' קומות. במערב הי' ה"פאליש" שבנה כ"ק **מרן מהר"ש זי"ע**, ועל גבה היתה העזרת נשים המערבי, בדרום היו בב' הקומות חדרי תפלה לאנשים, ובצפון הי' בקומה התחתונה חדר תפלה לאנשים ובקומה העליונה עזרת נשים, וכדלהלן.

ב. ראה בתמונה צד מזרחו של ביהכ"נ:

כמה נוסחאות מצינו בענין זה שלא רצו **רבוה"ק** להוסיף כלום בצד מזרח. לפי המקובל אמרו **רבוה"ק** שבצד מזרח היא היסוד, ואין לשנות היסוד. לגירסא אחרת, אמרו, שצד מזרח דקדק כ"ק **מרן מהר"ש זי"ע** ובנאו שיהא מכוון בדיוק נגד מקום המקדש, וע"כ אין ראוי לשנות שם כלום. ובספר **'פאר וכבוד'** מביא בשם כ"ק **מרן מהר"י זי"ע**, שאמר שבעת ביאת משיח צדקינו יהי' בית התבודדות למשיח בבית הכנסת שלנו, והבית התבודדות יהי' בצד מזרחית דרומית, וע"כ לא הוסיפו שם כלום, כי בית התבודדות למשיח צדקינו לא נוכל לבנות עדי ביאת משיח.

ג. ה"סאלאש'ן" מצד צפון לא נתברר לנו כל הצורך מי בנאם, אם כבר היו מתחילת הבני' מימי כ"ק **מרן מהר"ש זי"ע**, או שכ"ק **מרן מהר"י זי"ע** הוסיפם. אבל סאלאש הדרומי ידוע שהקומה התחתונה הוסיף כ"ק **מרן מהר"י זי"ע**, והעליונה נבנתה ע"י כ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע**.

אגפים אלו היו בני שתי קומות, ובהם שני חדרים זה על גב זה שקראו להם "סאלאשן"[ד], שארכם נמשך לאורך כל ההיכל ממערב למזרח[ה].

החלונות שבין הסאלאשן להיכל ביהכ"נ

ג. בעת שבנה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע את ה"סאלאש", והוצרכו לפתוח חלונות בין היכל בית הכנסת לה"סאלאש", לא רצה מרן לשנות כלום ממה שבנה כ"ק מרן מהר"ש זי"ע[ו], ע"כ ציוה מרן לבדוק באבנים שמתחת החלונות אם כולם דבוקים יחד, בדקו ומצאו שתחת הסיד ישנם אבנים בצורת חלונות שלא היו מחוברות עם האבנים שלמעלה מהן, שמח מרן

צלעות הבית

ד. ראה למעלה בפרק ג' טעם קריאת חדרים אלו בשם "סאלאש".

ה. הסאלאש הצפוני לא הי' כ"כ רחב כמו הסאלאש הדרומי (המתבונן בתמונה מצד מזרח יראה כי למזרחם של כל הסאלאשן העליונות והתחתונות יש ג' חלונות, אולם בקומה התחתונה של הסאלאש הצפוני יש רק ב' חלונות, ואילו השלישית, היותר צפוני, אינה חלון אלא דרך כניסה לאכסדרה היוצאת מן הסאלאש לכל רוח הצפוני, שעל גבה נמשכה העזרת נשים שמעלי'), ונראית שקטנה היתה מהדרומית בכשליש הרוחב. יתכן, שסאלאש הצפוני לא נבנתה מלכתחילה למטרת חדר תפילה, אלא כאכסדרה בכדי לבנות על גבה ה'עזרת נשים' הצפוני.

ו. מצד עצם הדין של נתיצת אבנים מכותלי בית הכנסת בכדי לבנות אצלו חדר תפלה או עזרת נשים וכדו' - דמבואר **ברמ"א** (או"ח סי' קנ"ב סעי' א'): "ואסור לסתור דבר מבית הכנסת, אלא אם כן עושה על מנת לבנות" - נשאל בשו"ת **'דברי חיים'** (ח"ב סי' י"ג) בדבר הלכה זה: "בדבר בית הכנסת של נשים שרוצים לבנות ולסמכו אצל בית הכנסת של אנשים, והחלון שבתוך בית הכנסת של אנשים יהי' בתוך ביהכ"נ של נשים, וממנו יראו הנשים לתוך ביהכ"נ של אנשים, ורק מפני שהחלון גבוה וצריך לנתוץ איזה אבנים ממנו כדי שיהי' נוח לנשים להסתכל, נשאלו אם לא יעברו ח"ו על הנותץ אבן מביהכ"נ שאסור". ובתשובה שם דן בזה, דאע"ג דכל דהוי תיקון לא הוי נתיצה, מ"מ כיון דהתיקון אינו אלא לעזרת נשים, יש לדון בזה לפי שקדושתה קלה מקדושת בית הכנסת, עכת"ד עיי"ש. ולפי"ד אם התיקון היא בשביל אנשים שיתפללו בתוכה, אולי עדיף טפי, ואין בזה משום הורדה בקדושה (עי' בשו"ת 'דובב מישרים' ח"ג סי' נ"ג דע"י שמתפללין גם בהפאליש אין בזה משום הורדה בקדושה מקדושת בית הכנסת, עיי"ש. וראה עוד מה שהבאנו לקמן פרק י"ח ס"ג בשם כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע דקדושת עזרת נשים ג"כ אין בה הורדה מקדושה מקדושת בית הכנסת).

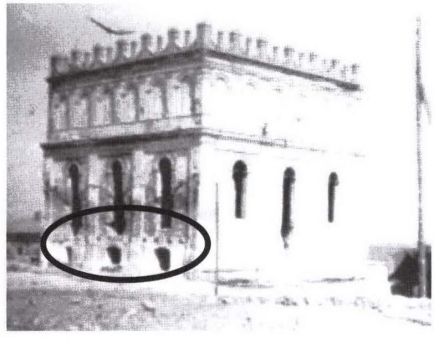
וראה עוד למעלה פ"ו ס"י שיתכן דהמטרה בהורדת האבנים הי' משום הגדלת האור בהיכל

ע"ז בראותו בזה עינו הפקוחה של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, שכבר עשה הכנה לכך והניח אבנים אלו מבלי לדבקם יחד, כך שיוכלו להורידם בעת הצורך[ז]. וציוה מרן להסיר אותן האבנים[ח], וישארו שם חלונות פתוחים[ט].

צלעות הבית

בית הכנסת, שהרי בלא"ה היו יכולים להסתכל ולשמוע הנעשה בבית הכנסת ע"י החלונות של הבית הכנסת שירדו ונכנסו בין הסאלאש להיכל ביהכ"נ, וראה בשו"ת **'אבני נזר'** (או"ח ח"א סו"ס ל"ג) שנתיצת אבנים למטרה שלא יצטרכו להמעיט האור מהיכל ביהכ"נ הרי זה נקרא צורך ביהכ"נ.

ז. ראה בתמונה החלונות שבין הסאלאש הדרומי להיכל בית הכנסת (בתמונה נראים החלונות שמלמטה, אכן היו מעליהם גם חלונות שהיו בין הקומה השני' של הסאלאש להיכל בית הכנסת, רק שבתמונה כבר נראים אחר שנשברו אדני החלונות הגדולות, ונתחברו יחד עם החלונות שבקומה השני').

ח. ראה **'מגן אברהם'** (סי' קנ"ב סק"ו) דאיסור נתיצת אבן מבית הכנסת הוא רק במחובר, אבל בדברים שאינם מחוברים לא שייך נתיצה. וראה עוד מזה בשו"ת **'בית שלמה'** (סי' כ"ג), וב**'שדי חמד'** מערכת ביהכ"נ (אות י"ט).

ט. נידון דומה לזה הי' גם בבית הכנסת בעיר הורבושוב, וכ"ק **מרן מהר"י זי"ע** נשאל על זה ע"י **הגה"ח ר' משה קליג זלל"ה דומ"ץ בהורבשוב**, ומרן השיב תשובתו ע"י בנו **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**. ונעתיק פה לשון השאלה כפי אשר נדפס בספרו **'הלכה למשה'** (סימן א'), וז"ל:

"נשאלתי מהב"ב ויח"ס [=מהבעלי בתים ויחידי סגולה] דק"ק הרובשוב יצ"ו בדבר הצורך הגדול שיש להם לתקן בדק הבית הכנסת הגדול אשר נתהוה קלקול וסדק בכותל המזרחי של הביהכנ"ס הנ"ל ואין להם מקום מוצא לכסף לחזק בדק הבית הנ"ל, ע"כ נתועדו יחד הב"ב והיחידי סגולה והסכימו לעשות מעזרה המערבית העליונה שהיתה עד עתה פנוי' מתחלת הבני' לעשות ממנה עזרת נשים וימכרו המקומות שם לצורך תקון בדק הבית הנ"ל, אך מחמת שאין שם חורים וחלונות הנקראים גראטום מהעזרה הנ"ל להביהכנ"ס די צרכם שיוכלו לשמוע סדר התפלה מהש"ץ המתפלל בביהכנ"ס, ע"כ נתיעצו לפתוח חלונות בכותל המפסיק בין העזרה להביהכנ"ס למען תוכלנה הנשים לשמוע סדר התפלה מהש"ץ, ועי"ז יהי' להם מעות לצורך התקון הנ"ל, גם יהי' להם עוד מקום תפלה עבור הנשים המתפללות עתה בדוחק גדול ועתה יתפללו בריוח ומנוחה, אך לאשר המה חרדים לדבר ד' ויראים לנפשם פן ואולי יש חשש איסור בזה ח"ו, ע"כ נתיעצו עמדי להגיד להם דבר ד' זו הלכה אם יש חשש איסור בזה אם לא".

בתוך דברי התשובה שערך בעצמו הוא כותב:

"אמנם כן נראה לפענ"ד לחתור בכחא דהיתרא למצא פתח היתר לנידון דידן, לפי מה ששמעתי מהגניד ר' יודל קעניג נ"י שבתחילת בנין בהכנ"ס נעשה העזרה המערבית העליונה ע"ד זה שאימת שירצו יוכלו לפתוח שם חורים וחלונות להביהכנ"ס לצורך תפלת נשים, ובמכוון עשו בכותל המערבית הנ"ל כיפות הנקראים סקלעפינם לצורך פתיחת החלונות הנ"ל שיוכלו לפותחם בכל עת שירצו ולא

ד. שלשה חלונות היו פתוחים בין ה"סאלאש'ן" להיכל בית הכנסת, שדרכם היו יכולים לשמוע התפילות בתוך ה"סאלאש'ן". החלונות היו מכוונים תחת החלונות הגדולים של היכל בית הכנסת.

חלונות הסאלאשן (לצד חוץ)

ה. בשני ה"סאלאש'ן" שבצד דרום[יא], היו ארבעה חלונות גבוהים בכותל החיצוני בדרום[יב]. וכן ב"סאלאש" העליון שבצד צפון, היו ארבעה

צלעות הבית

יגרום היזק להכותל. א"כ לפי"ז שוב יש לומר דהוה כאילו התנו בפירוש שבעת שירצו שיוכלו לפתחם שם".

ועיי"ש מה שמאריך בזה. ואחר שמאריך בספרו שם לבאר צדדי ההיתר בזה, הוא מביא "הסכמה ע"ז **מאדמו"ר הגאון הקדוש שליט"א**", ומעתיק לשון המכתב שלפנינו:

בעזה"ש יום ג' תרח"ם לפ"ק פה בעלזא, כבו' ידידי הרב החריף ובקי החסיד כש"ת מו"ה משה הלוי נ"י מו"צ בק"ק הורובשוב הע"י.

הנני להשיב לכבוד תורתו בדבר שאלתו נידון פתיחת החלונות בכותל מערבי שבביהכנ"ס עבור עזרת נשים. הצעתי את הענין לפני כ"ק אמו"ר אבי שליט"א ואמר לי להשיב כן, כי מה לנו לחפש היתרים, מוטב לחקור היטב אם באמת נעשה הכיפות בכותל כמו שערים בכדי שיוכלו לפתוח חלונות בעת שירצו אזי אין שום פיקפוק כלל בזה, ויכולין לפתוח החלונות כיון שנעשה מתחילתו על אופן זה, וליתר שאת יראה כת"ה שיהיה בהסכמת זט"ה במא"ה [=ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר]. ע"כ דברי קדשו שליט"א, לכן לא העתקתי כלל את אשר עלה במצודתי לדינא בזה באריכות, כי מה לי עוד להוסיף על דברי קדשו.

דברי הכותב בפקודת כ"ק אאמ"ו שליט"א

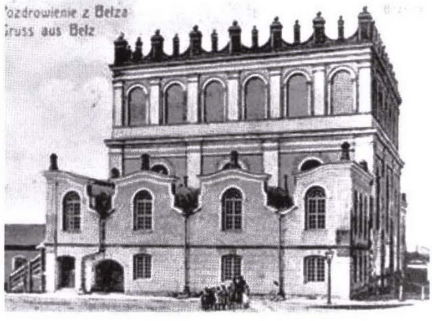
הק' ישכר דוב בהרב מבעלזא שליט"א.

י. ראה צורת בית הכנסת בפנים:

יא. היינו, הסאלאש התחתון והעליון.

יב. כנראה, למען הרבות האור שיחדיר להיכל הבית הכנסת דרך הסאלאשן, ראה למעלה פרק ו' ס"י. וראה תמונה:

חלונות גבוהים בכותל החיצוני בצפון[יג]. כמו כן היו ב"סאלאש'ן" אלו שלשה חלונות גדולים לצד חוץ בכותלי מזרח ומערב[יד]. אמנם ב"סאלאש" התחתון שבצד צפון לא היו רק שלשה חלונות בצפונו[טו] ושני חלונות במזרחו[טז].

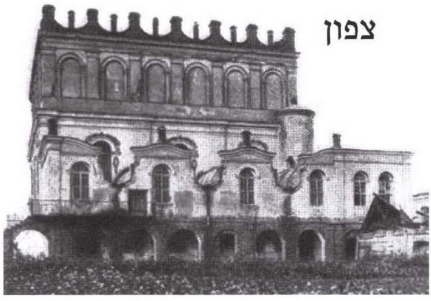
ו. גם החלונות של הסאלאשן היו גבוהים והתחילו בגובה קומת אדם בערך[יז].

ז. חלונות הסאלאשן היו יכולים לפתוח ולסגור[יח].

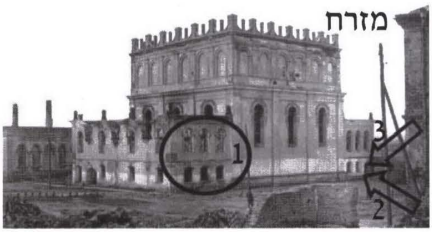
צורת הסאלאש הדרומי

ח. מתחילה כשבנה כ"ק מרן מהר"י זי"ע את הסאלאש הדרומי, הי' האגף צלעות הבית

יג. ראה בתמונה העזרת נשים הצפוני:

יד. ראה תמונה (ציון מס' 1):

טו. כנראה, שאלו החלונות לא נעשו בשביל האור, מאחר שבצד צפון אין כל כך קרני השמש, ועוד שהי' שם גג מקורה וכותל של שערים מבחוץ שבין כך סתמו את האור.

טז. ה"סאלאש" התחתון שמצד צפון הי' רחבו צר מרוחב העזרת נשים שלמעלה ממנו ומרוחב ה"סאלאש'ן" שמצד דרום, שכותל הצפוני של הסאלאש התחתון הי' כבר אחר חלון השני [בין מקום החלון הראשון מימין לחלון האמצעי] שנראה בתמונה בצד מזרח (ציון מס' 2), וממנו ולחוץ הי' אכסדרה לכל אורך צד צפון שנכנסו תחתיו ממקום החלון השלישי [הימיני] ששם הי' דרך לעבור תחת העזרת נשים (ציון מס' 3). ראה להלן. ובצד מערב הי' הסאלאש הצפוני מחובר לפאליש המערבי (ראה בתמונה הנ"ל שמצד צפון, שנראה בצד ימין [בצד מערב] איך שהוא מחובר להפאליש המערבי), וע"כ לא היו שם חלונות.

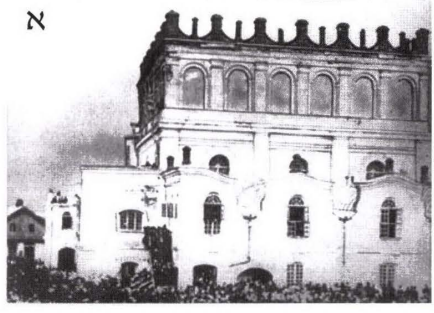
יז. ראה מה שהבאנו לעיל פרק ו' (סעיף ב' ובהערות שם).

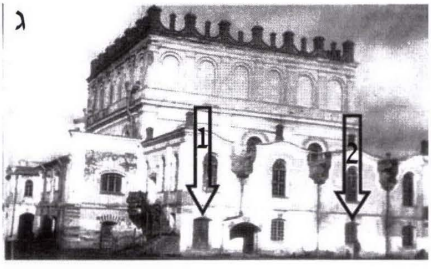
יח. ראה בתמונה (עמ' הבא תמונה א) שרואים בה בעת הלויית **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע**, איך שחלונות סאלאש הדרומי פתוחות. גם רואים בה שהחלונות נבנו בגובה מקומת אדם.

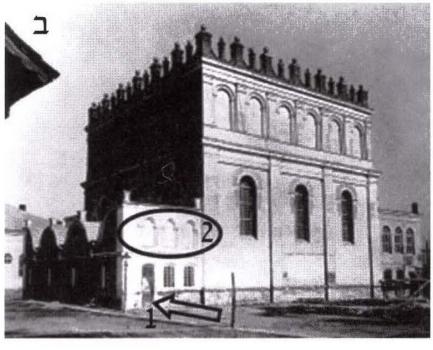
בן קומה אחת בלבד, ולו שני פתחים, האחד במזרחו [בפינה הדרומית][יט] והשני במערבו [באמצע]. ובגובה כותלי מזרח ומערב של הסאלאש, למעלה מן שלשה החלונות היו אז שלשה "טויטע פענסטערם"[כ], כדוגמת אלו שהיו בחומה שעל גג היכל הבית הכנסת[כא].

ט. כשכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע הוסיף ובנה על גביו קומה נוספת, שינה קצת את פתחי הסאלאש, ועשה שתי פתחים בצד דרום, פתח א' רחב יותר שבו נכנסו לאכסדרה שנבנתה לפני פתח הכניסה של הסאלאש[כב], ודרך פתח השני [שהי' קרוב לפינה הדרומית־מערבית] נכנסו לחדר המדרגות שהוליכו ל"סאלאש" העליון, הפתח במזרחו נסתם והפתח במערבו נשאר כבתחילה[כג].

צלעות הבית

יט. ראה תמונה ב (ציון מס' 1):

כ. ראה תמונה הנ"ל (ציון מס' 2).

כא. ראה למעלה בפרק שני.

כב. היינו, שהנכנס בפתח הרחב שנראית בתמונה, הי' פונה אח"כ לימין ושם הי' דלת חדר הסאלאש, וחלק זה נבנה לשם אכסדרה, כך שהכניסה לחדר הסאלאש עצמו הי' ממערב למזרח. וראה בתמונה ג (ציון מס' 1):

כג. ראה בתמונה הנ"ל (ציון מס' 2).

מדרגות הסאלאש העליון בדרום

י. לבד המדרגות הפנימיות שהוליכו ל"סאלאש" העליון שבדרום, הי' ג"כ מדרגות מבחוץ בפינת דרומית מערבית של הסאלאש.

גגות הסאלאשן

יא. גגות הסאלאשן שהיו בקומה העליונה [דהיינו, העזרת נשים מצד צפון וסאלאש העליון מצד דרום] היו משופעים ויורדים כנגד החלונות בצורת קשתות עגולות, באופן שלא יכוסו החלונות הקבועים בהיכל בית הכנסת, בכדי שלא למעט מן האור המבהיק אל תוך היכל בית הכנסת[כג].

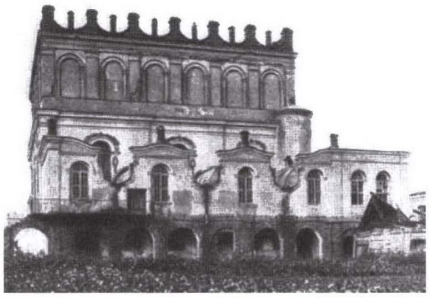
אכסדרה לפני הסאלאשן

יב. לכל א' משני האגפים היתה אכסדרה לפניו. לפני פתח סאלאש הדרומי היתה אכסדרה קטנה[כה], ולפני פתח סאלאש הצפוני היתה אכסדרה לאורך כל הסאלאש מצד צפון, שעל גבה נמשכה רוחב העזרת נשים הצפונית [העליונה] שהיתה נשענת מצד צפון על גבי עמודים בצורת "שערים"[כו] עשויים ביופי מיוחד לאורך כל האכסדרה[כז].

ספסלים

יג. בצדי הסאלאשן היו ספסלים לישב עליהם.

צלעות הבית

כד. ראה לעיל פרק ו' סעיף י' ובהערה שם.

כה. ראה למעלה סעיף ז' ובתמונה שם.

כו. ראה תמונה:

כז. ראה גמ' מס' תמיד (דף כ"ח ע"ב) שאכסדראות כאלו היו במקדש לפנים מן העזרה, וכמו שפירש"י שם (ד"ה אמר רב חסדא): "עמודים של אבן היו בעזרה סביב חומת העזרה ועל העמודים נתונים כמין תקראות". ובפי' הרא"ש שם מוסיף: "על עמודי אבנים עשו כיפות של אבנים".

חדר לתשב"ר

יד. הסאלאש הדרומי הי' משמש לפעמים בימות הקיץ לחדר לילדי תשב"ר[כח].

אכילה בסאלאש

טו. פעמים היו אוכלים וטועמים בחדרי הסאלאשן[כט].

צלעות הבית

כח. ראה גמ' ברכות (דף י"ז ע"א): "נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא", **ברש"י** שם (ד"ה לבי כנישתא): "תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות לומדים לפני רבן בבית הכנסת". וראה עוד בגמ' מגילה (דף כ"ח ע"ב): "א"ל רב אחא ברי' דרבא לרב אשי, אי אצטריך לי' לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא מאי וכו', לימא לי' לינוקא אימא לי פסוקיך [יאמר לתינוק הנמצא שם: אמור לי הפסוק שלמדת]", **וברש"י** שם (ד"ה לימא): "שהתינוקות היו רגילין לקרות בבית הכנסת".

כט. ראה מה שהבאנו לעיל (פ"ד ס"ז) מתוס' במס' פסחים (דף ק' ע"א): דאע"ג דאמרינן דבתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן וכו', מ"מ האורחים שאכלו בביה"כ לא היו אוכלין בבית הכנסת ממש, אלא בחדרים שהיו סמוכין לבית הכנסת, ומשם היו שומעים הקידוש.

ושם הבאנו כי פעמים לעת הצורך, ערכו **רבוה"ק** השלחנות בעזרת נשים שבצד צפון, וגם בעת שהי' משכן קדשו של **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** בהולושין אחר מלחמת העולם הראשונה כשעשו שיפוצים בבנין ה"הויף", ביקר **כ"ק מרן זי"ע** כמה פעמים בבעלזא, ולפי עדות הנוכחים ערך **מרן** השלחנות וקיבל קוויטלעך בקומה השני' של הסאלאש הדרומי.

וכן סיפר **הרה"ח ר' צבי אלימלך כ"ץ שליט"א מהולושין**, שזוכר מעשר שנות לימודו בבעלזא, שלפעמים היו מחלקים בא' הסאלאשן טעימה להבחורים (הוא מציין גם, שהנשמות הגדולות [- כינוי להישובים הגדולים והמפורסמים] לא היו טועמים שם). ומפי עד נוכח אחר שמענו שזוכר שכשבא **הגה"צ מטארניפא זצ"ל** לבעלזא היו מתוועדים הבחורים עמו בא' הסאלאשאן של הבית הכנסת.

פרק יח

עזרת נשים

שלשה עזרות לנשים

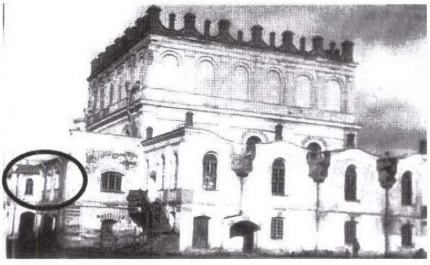
א. בקומה השני'א, מעל הפאליש שבצד מערב, ובשני הסאלאשן שבצד צפון[ב], היו עזרות הנשים[ג].

צלעות הבית

א. המקור לבניית עזרת נשים בקומה עליונה, מצינו בגמ' (סוכה דף נ"א ע"א) לענין שמחת בית השואבה בבית המקדש: "תנו רבנן, בראשונה היו נשים בפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות בחוץ ואנשים מבפנים, ועדיין היו באין לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה".

ב. ברבים מבתי כנסיות העתיקים הי' העזרת נשים בצד צפון, ויש גם הרבה בתי כנסיות שהעזרת נשים הי' בהם בצדי מערב וצפון כמו בבעלזא (כן הי' גם ב"אלטנייי שוהל" בפראג, שלפי דברי הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל שהבאנו למעלה פ"י ס"א, נבנה הבית הכנסת סמוך לחורבן בית המקדש). ויש להסמיך לזה דברי הזוה"ק (בראשית דף מ"ט ע"א): "רזא דמלה, מכאן אוליפנא דצפון אתער תדיר לגבי נוקבא ואתקשר בהדה", ואולי יש בזה שייכות למה שנהגו רבים וכן שלמים מדורות עברו לקבוע מקומם של הנשים בבית הכנסת בצד צפון דוקא.

ג. ראה תמונה:

לא ידוע בבירור איזה חלק מה"עזרת נשים" בנה **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** ואיזה הוסיפו לאחר מכן, יש מקורות מפי השמועה לכאן ולכאן, יש האומרים **שמרן מהר"ש** לא בנה עזרת נשים כלל (אך לכאו' זה מופרך לפי הסיפור המובא להלן שמרן מהר"ש לא רצה לחנך את הביהכ"נ עד שיוגמר גם העזרת נשים, וכן לפי"מ שכתב הגה"צ מבילגורייא זצ"ל שמרן מהר"ש הקפיד שהחלונות יהיו כך שהנשים תוכלנה לראות הגבהת הס"ת, כמובא להלן), ויש האומרים **שמרן מהר"ש** בנה עזרת נשים רק בצפון (או שהיתה אז העז"נ בקומה התחתונה בלבד, או שכבר היתה העז"נ גם בקומה העליונה), ויש האומרים **שמרן מהר"ש** בנה שתיהם. אך לענין

בניית העזרת נשים

ב. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע לא רצה לחנך את בית הכנסת עד שיגמר גם בניית ה"עזרת נשים".

צלעות הבית

העזרת-נשים שבמערב, המקובל ביותר הוא שמרן **מהר"ש זי"ע** בנאה כמו שהי' במקדש שהנשים היו מאחורי האנשים, וכמו כן אנו רואים בהרבה בתי כנסיות שבפולין וגאליציא, ובעיקר בבית הכנסת שבזאלקאווא שמרן **מהר"ש** הלך לראות קודם שבנה את בית הכנסת בבעלזא, שהיתה שם העזרת נשים בצד מערב, וכן הסברא נותנת לעשות העזרת נשים במערב ליתר צניעות (ראה לעיל פרק י"ד מה שהבאנו משו"ת 'תשורת שי' אודות היתרון לשבת בביהכ"נ כשאחוריו למערב, שבכך לא יוכלו להסתכל בנשים הנמצאות בצד מערב). וכן מוכח גם מהתמונות, שבכל צדדי היכל בית הכנסת היו חלונות גבוהים וארוכים, לבד מצד מערב, ששם התחילו החלונות הרבה יותר בגובה משאר הצדדים, שמזה אנו רואים שמתחילת הבני' כבר היתה בנוי' העזרת נשים במערב למטה מן החלונות, ולכן לא יכלו להנמיך החלונות כמו בשאר הצדדים.

וראה עוד בשו"ת **'מהר"י אשכנזי'** (או"ח סי' ה'): "דכך הוא המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות עזרת נשים בצד מערב מלמעלה בגובה, ובכל ערי ישראל ככה הם עושים". ולבסוף הוא כותב שם: "ואחר זה נודעתי כי זה שנים מספר טרם בואי הנה [לעיר זלאטשוב] עלה בדעת אנשי העיר לבנות עזרת נשים בצד מערב, וכאשר נסתפקו בדבר במאמר קדישין שאלו בעצת קדוש ישראל ניהו מחו' **הגאון הצדיק המנוח זצ"ל מבעלזא** [ה"ה **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע**], והסכים עמהם להעמיד בצד מערב".

ד. כך סיפר **הרה"ק ר' פנחס מדולינא זצ"ל** (בנו של הרה"ק ר' משה מקאריב זצ"ל בנו של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע), כי בשנת תר"ב, כשהיכל בית הכנסת כבר נגמרה מלאכתו, ורק עזרת נשים טרם נבנתה, רצו כבר מקורבי **מרן** לחנך את ביהכ"נ ולהתחיל להתפלל בתוכה, שאלו את פי **מרן** על הדבר הזה, אמר להם **מרן**: "הנה ידוע כי אף אם כל השערים נגעלו, שערי דמעות אמנם לא נגעלו לעולם, א"כ עלינו להתאמץ ככל שאפשר שתפילותינו יעלו עם תפלות בעלי דמעות, והרי תפלתן של הנשים הרי הן מתוך בכי, וא"כ איך נוכל לעמוד להתפלל בבית הכנסת כשעדיין אין מקום לנשים להתפלל אתנו יחד, שתפלותינו יעלו עם תפילתן" - ספר **'אמרי דבש'**.

כן מסופר גם, שבהיות כ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע** בעיר מונקאטש בעת מלחמה"ע הראשונה, עשו צריף שיוכל להתפלל בו **מרן** עם המוני החסידים, אולם **מרן** לא רצה להתחיל להתפלל שם עד שיקבעו מקום גם בשביל הנשים להתפלל שם.

ובספר **'ביתו נאוה קודש'** (ירח האיתנים עמוד ת"ה) מביא, שפעם הלך כ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע** לבית הכנסת, ובדרכו עברו הנשים שהלכו להתפלל בבית הכנסת, ציוה **מרן** ליתן להן מקודם לעבור ללכת לעזרת נשים, באמרו: "זיי זענען גוטע בעטער'ס".

ובקשר לזה יש לציין את המנהג בבעלזא, שבימים נוראים היו ממתינים בפתיחת הארון לקריאת התורה עד שגמרו הנשים את התחינות שנוהגות לאמרן בעת הוצאת הס"ת. ועדים נוכחים מספרים, כי בהיכל בית הכנסת היו יכולים לשמוע קולות הבכיות של הנשים, עד שדפק השמש ואז הושלך הס בעזרת הנשים, ורק אח"ז הוציאו את הס"ת מארון הקודש.

קדושת עזרת נשים

ג. כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר בשם פוסק קדמון שקדושת עזרת נשים גדולה יותר מקדושת בית כנסת של אנשים[ה].

קומת ה"עזרת נשים"

ד. הקפידו בבעלזא שלא לבנות עזרת הנשים מעל היכל הבית הכנסת, רק מן הצד[ו].

החלונות שבין העזרת נשים להיכל ביהכ"נ

ה. החלונות שבין העזרת נשים להיכל הבית הכנסת[ז], נבנו כך שהנשים

צלעות הבית

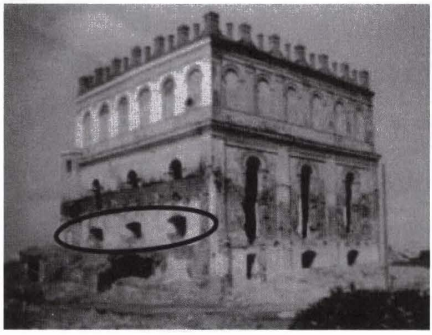
ה. כן מובא בשו"ת **'דבר יהושע'** (ח"א סי' צ"ו), ונעתיק פה לשונו:

"ואמת ניתן לכתוב מה ששמעתי מפה קדוש כ"ק מרן הגה"ק רשכבה"ג מהרי"ד מבעלזא זצוקללה"ה שאמר בשם פוסק קדמון אחד שקדושת עזרת נשים עוד גדולה יותר מביהכנ"ס דאנשים, משום דבאנשים מתחלקת הקדושה לקדושת "בית הכנסת" ולקדושת "בית המדרש", לפי שיש להם קדושת תורה וקדושת תפלה [ולכן בביהכ"נ יש רק קדושת תפלה], אבל נשים שאין להם רק תפלה בלבד הם מתקדשין בתפלתן בלבד כמו שאנשים מתקדשין בתורה ותפלה ביחד לפיכך בית תפלתן מתקדש בקדושת תורה ותפלה ביחד עכ"ד הק'. וכפי שנרשם בזכרוני אמר דבר זה בשם **הנמוקי יוסף**, ואף כי לא מצאתי הדבר בנמוק"י, אבל כתב **החיד"א בשם הגדולים** מערכת ספרים שהי' לפני **הבית יוסף** ז"ל כת"י מהנמוק"י על מס' מגילה. וא"כ אפשר שכ"ק **מרן זצ"ל** ראה אותו כת"י, או שראה ספר המביא מהכת"י הנ"ל. ועכ"פ זה ברי לי שאמרה בשם קדמון, ודיבר בקדשו עפי"ז בענין גדולת הש"ץ בזמה"ז, וא"כ אין לחוש להורדה מקדושה כשעושה לצורך עזרת נשים".

וראה **פרי מגדים** (א"א סק"א) ובספרו **ראש יוסף** (מגילה דף כ"ח ע"א) דיש להחמיר בקדושת עזרת נשים כמו בביהכנ"ס עצמו. וראה בספר **פסקי תשובות** (סי' קנ"א הערה 4) שמביא עוד חבל **פוסקים** העומדים בשיטה זו. אמנם יש לציין שהרבה **פוסקים** מפקפקים בזה, עיי"ש (סי' קנ"ב ס"ג) ובהערות שם.

ו. ספר **'צלילא דמהימנותא'**. וראה עוד להלן בענין קדושת עליית בית הכנסת.

ז. ראה תמונת החלונות שהיו בין העזרת נשים להיכל הבית הכנסת:

יוכלו להסתכל אל תוך היכל הבית הכנסת, ויוכלו לראות הגבהת הספר־תורה[ח].

הכניסות לעזרות הנשים

ו. העלי' לעזרת הנשים העליונה שבצד צפון היתה דרך מדרגות שהיו קבועות סמוך לפינה הצפונית־מזרחית של הבנין מבחוץ[ט], שדרכם עלו למרפסת היוצאת מהבנין בצד צפון בחציו המזרחי, ומשם נכנסו לעזרת נשים[י]. כך שכניסת הנשים מן הרחוב לביהכ"נ היתה מרוחקת הרבה ממקום כניסת האנשים שהיתה בצד מערב קרוב לפינה הדרומית[יא].

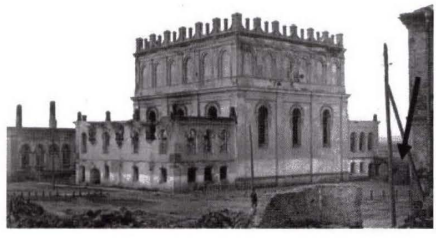
ז. הכניסה לעזרת נשים התחתונה שבצד צפון היתה בפתח שהי' בצד צפון תחת תקרת האסדרה קרוב למערב.

צלעות הבית

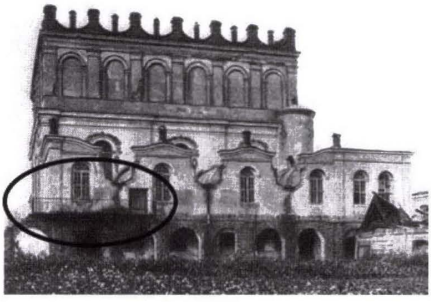
ח. **הגה"צ מבולגורייא זצ"ל.**

וראה **בשו"ע** (או"ח סי' קל"ד סעיף ב'): "מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע, ולומר: וזאת התורה וכו'".

ט. ראה תמונה:

י. ראה תמונה:

יא. כן הי' נהוג בהרבה קהלות ובתי כנסיות לעשות העזרת נשים בצדדי מערב וצפון (וראה גם בהקדמה למנהגי וואדמיישא, שעזרת נשים הי' בצפון), כדי שיוכלו לעשות הכניסה לעזרת נשים

ח. העלי' לעזרת נשים המערבית היתה דרך חדר המדרגות שהי' באגף שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במערבו של הפאליש"ג, ונכנסו לשם מצד צפון"ג.

צלעות הבית

בכיוון ההפוך מהכניסה לבית הכנסת של האנשים, שהאנשים נכנסים בדרך כלל במערב קרוב לצד דרום, והנשים יכנסו בצד מזרחית צפונית.

וסיפר **הגה"צ מנאראל זצ"ל להגה"צ ראש הישיבה מוהר"ש בראנדער זצ"ל**, שפעם הי' **כ"ק מרן מהר"י זי"ע** בעיר נאראל וביקר בבית הכנסת אשר שם, וראו שהעזרת נשים בנויה שם משני הצדדים, לאורך צד דרום ולאורך צד צפון, אמר ע"ז **מרן מהר"י**, שכנראה בנו בית הכנסת זה בזמן שלא הי' רב בעיר. סתם ולא פירש. ואמר **הראש הישיבה זצ"ל**, שיתכן דהכוונה בדברי **מרן מהר"י** הי', לפי שהקפידו תמיד שהכניסה לעזרת נשים יהי' בכיוון ההפוך מצד כניסת האנשים, דהיינו, שהכניסה לאנשים היא מצד דרומית מערבית ולנשים בצד צפונית מזרחית, באופן שלא יוכלו לראות אלו את אלו, ובבית כנסת כזה שיש שתי עזרות לנשים משני הצדדים א"א לעשות ממש באופן זה.

יצויין, שבעת שכ"ק **מרן מהרי"ד זי"ע** הוסיף פרוזדור לפאליש המערבי, בנה שלשה פתחים לאותו החלק, בדרומו, במערבו ובצפונו, הכניסות המערבי והדרומי שימשו לאנשים, והכניסה שמצד צפון הוליך למדרגות לעלות לעזרת הנשים, ואחורי המדרגות בנה כותל כדי שהנכנסים משאר הפתחים לא יוכלו לראות לחדר המדרגות.

יב. ראה לעיל פרק ג' ס"ז. ובפשטות, לפני שהוסיף **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** חלק זה היו מדרגות קבועות שם מבחוץ.

יג. מסופר, שבעת ביקורו של **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** אצל **כ"ק אדמו"ר בעל 'אמרי חיים' מוויזניץ זצ"ל**, הי' אז **הרה"צ מוויזניץ** באמצע בניית בית מדרשו בבני ברק ת"ו, ואמר לו **מרן** ז"ל: "שמעתי שאתם בונים בית המדרש, בבית הכנסת שבנה **זקני** ז"ל בבעלזא היו נכנסים לבית הכנסת של אנשים מדרום, ולעזרת נשים מצפון, כך שלא יכלו לראות זה בזה".

פרק יט

עליית בית הכנסת

ה"בוידעם"

א. למעלה מהיכל הבית הכנסת, הי' קומה נוספת שנקראת "בוידעם"[א].

צלעות הבית

א. ברובם של בתי כנסיות שהיו בתוכם "כיפות" הי' בנוי מעליהם גג אחר כמובא להלן, ובביהכ"נ שבבעלזא נבנה הגג העליונה קצת יותר גבוה מהכיפות, והפסיק שיעור מה בין הכיפות להגג שמעלי' כך שיכלו ליכנס שם ולהשתמש בזה כ"בוידעם, אך לא ידוע בבירור מטרת בניית ה"בוידעם", אמנם יש לשער מכח כמה ראיות, שיש בזה חלק מהסיפור הידוע, שבעת שבנה **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** את הבית הכנסת, ורצה לעשותו גבוה מכל בתי העיר כהלכתו (ראה למעלה בפרק שני), ולעומתו בנה הפריץ את ביתו גבוה יותר מבנינו (ראה במבוא לספרינו פרטי המעשה באריכות), ולכן הוסיף **מרן** והגביה עוד יותר את בנין בית הכנסת, וכך הי' פעם נוספת כשהוסיף הפריץ גם הוא להגביה בניינו גבוה יותר מהבית הכנסת. ויתכן שמעשה זו אירע בפעם הראשונה אחר שבנה **מרן** הגג עם הכיפות, ולצורך זה הוסיף **מרן** את ה"בוידעם" להגביהו ביותר, ובפעם השני' הוסיף **מרן** גם את החומה הגבוהה מסביב להגג (ראה בספר 'פאר וכבוד' (עמוד כ"ה): "האדון הגראף התחיל אח"כ לבנות בית תפלות באיזה רחוב מכוון נגד הבית הכנסת, ורצה להגביה את הבנין עדי כי הרה"ק לא יהי' ביכולתו להגביה יותר בנין הבית הכנסת, ועשה את הכפתורים סביבת עליית הבית הכנסת").

סברא נוספת שמביאה אותנו לידי הנחה זו, היא מה שאמר פעם **כ"ק מרן מהר"א זי"ע**, שזקינו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בנה את בית הכנסת בגג כמו בארץ ישראל, דהיינו שבחוץ לארץ היו בונים הגגות באלכסון ומשופע, ואילו בארץ ישראל בונים גגות ישרות, ובבית הכנסת בנה **מרן מהר"ש זי"ע** את הגג ישר כמו גג של ארץ ישראל. רואים מדבריו הק' שהגג נבנה במקורו בגג ישר וחלק, ואילו לפי הידוע מהמציאות הרי הגגות שעל הבית הכנסת שבבעלזא היו משופעות, וכמובא בפנים. ומזה נראה ג"כ שאחר שכבר נבנה הגג ישר, הוסיפו משום מה את ה"בוידעם", וע"כ יש להניח שיש בזה שייכות עם הסיפור הנ"ל, ובפרט לפי המובא להלן שלא השתמשו בקומה זו בשום שימוש קבוע, נראה מזה להדיא שלא נבנה לצורך ההשתמשות בפנים, אלא מסיבה חיצונית.

ה"שווינדל טרעפ"

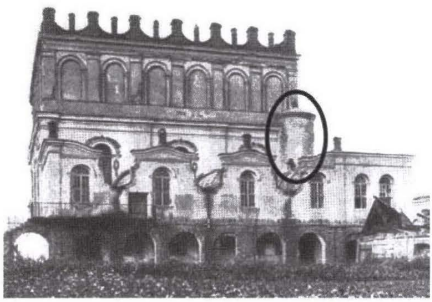
ב. בפינת צפונית מערבית של בנין בית הכנסת, הי' חדר מדרגות שדרכם היו יכולים לעלות לה"בוידעם"[ב], וקראו להם "**שווינדל טרעפ**". הכניסה לחדר המדרגות היתה דרך החדר שבצפונו של הפאליש המערבי[ג].

החזקת השמות

ג. לא היו משתמשים בעליית בית הכנסת בשום תשמיש קבוע[ד], רק

צלעות הבית

ב. ראה בתמונה:

ג. הרה"ח ר' אברהם מענדל'ה אוויטש ז"ל.

ד. שו"ע (סי' קנ"א סעיף י"ב): "יש ליזהר מלהשתמש בעליות שעל גבי בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם, ושאר תשמישים יש להסתפק אם מותר להשתמש שם". וראה עוד בספר **'פאר משה'** (עמוד 168) בין ההוראות שהורה **כ"ק מרן מהר"א זי"ע** בעת בנין הישיבה בירושלים, שלא לבנות שום דבר מעל להיכל בית המדרש.

ובענין זה נעתיק משו"כ בשו"ת **ר"א גוטמאכער ז"ל** (אהע"ז סי' ל"ח), וז"ל:

"אקדים מקודם ידיעה אחת, והוא דמסקינן בפסחים (דף פ"ו), דאף דאמר רב גגות של ירושלים אין להם קדושת ירושלים ועליות של עזרות כולהו אין להם קדושת עזרות, אבל עליות של קדשי קדשים והיכל נתקדשו. וכן הוכיחו מכאן **התוס'** (שבועות דף י"ח ע"ב ד"ה וטמא), **והמשנה למלך** (פ"ו מבית הבחירה), וכתב **המרדכי** (ריש שבת סי' רכ"ח) שלכאורה יש היתר להשתמש בדבר חול על עליות ביהכ"נ, מפני שלא יהי' יותר מעזרות, דעליות לא נתקדשו, ואך תשמיש בזוי כגון לשכב שם אסור, אבל מסיק דיש לומר דבתי כנסיות שלנו יש להן קדושת היכל דגם העליות נתקדשו, לכן אסור כל תשמיש חול. וכתב החידושי אנשי שם ע"ז, ומכ"ש שאסור לשכב בעליות ביהכ"נ לפ"ז שכיבה של קביעות ושימוש של גנאי, והביא **הב"י** (באו"ח סי' קנ"א) שכן הובא **במהרי"ק** בשם **המרדכי**, ומסכים דמקדש מעט שלנו הוא מעין קדושת היכל, אך כתב **הדרכי משה** דזה הוא רק אם נבנה מתחילה לביהכ"נ, אבל אם נבנה סתם ואח"כ נתקדש למטה לביהכ"נ אין איסור בעלי', וכן פסק **ברמ"א** (סו"ס קנ"א), ועיי"ש **בט"ז ומג"א**. עכ"פ יצא לנו דעליות ביהכ"נ נתקדש כמו עליות דהיכל, וכן פסק **השו"ע** באו"ח (קנ"א סעי' י"ב), אך במאי שאין תשמיש גנאי כתב לספק, ואולם **הט"ז** (ס"ק ג') **והמג"א** (סי' קנ"ב סק"ו) כתבו לפשיטות גמור דבית הכנסת שלנו יש להן דין היכל".

"ויש לראות עד כמה יש למנהגן של אבותינו מקור, שנמצא בכל בתי כנסיות כיפה, וחושבים

לפעמים היו מחזיקים שם שֵׁמוֹת וספרי קודש שבלו"ה.

גג ה"בוידעם"

ד. הגג שעל ה"בוידעם" הי' עשוי משלשה גגות משופעים כמוין קשתות, שכל א' מהגגות כיסה שלשה כיפות ממזרח למערב, והיו יורדים בשיפוע מכל ארבעת הצדדים[ו].

צלעות הבית

רבים שעשו כן בשביל קול החזן שיתפשט, אבל הוא משום הנ"ל [לפי שאסור להשתמש בגגו של ביהכ"נ], כדי שלא יהי' מקום שוה על העלי' שחששו שמא ישתמשו שם, הא לן בקדושת בית הכנסת במאי שאפשר לקיים עתה יהי' ככבוד היכל, ואם העליות ביהכ"נ כ"כ קדוש, עד כמה יהי' החיוב קדושת היכל בפנימיות הביהכ"נ". עכ"ל.

ה. זה א' מן המקומות שהי' מיוחד להחזקת "שֵׁמוֹת". גם בבית המדרש בפאליש בצד צפון הי' חדר שהחזיקו שם שמות. **כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע** יסד חברה עבור "ביקור חולים", אך משום שהי' חושש בשביל השם "ביקור חולים" שלא להקדים אניש פרענותא לנפשי', ע"כ מסר להחברה שיתעסקו בלקיטת "שמות" מן הבתים שבעיר, ולאסוף אותם בבית המדרש, וקראו להחברה "חברת ליקוטי שמות", ולעת הצורך עסקו הם ג"כ בביקור חולים. - **הגה"צ מבילגורייא זצ"ל**.

וראה בספר **'אור צדיקים'** (פרק ב') וז"ל:

"ומנהג ישר וכשר הוא בקהילות קדושות, שהולך אדם אחד בכל ערב שבת מבית לבית ותרמילו בידו ומקבץ שמות הקרועים המונחים בתוך הבית ובמקום בזיון, ואחר כך קושרם יחד ומצניעם במקום מוצנע כמו על עליות ביהמ"ד וכיוצא בזה, ונכון וזה כבוד התורה".

ו. גגות אלו לא היו נראים למטה, מחמת החומה עם ה"טויטע פענסטער'ס" שהקיפה את כל הגג, כמובא לקמן.

וחשוב לציין מה שסיפר **הרה"ח ר' ישעי' קארנבלי שליט"א** מארה"ב, שכ"ק **מרן מהר"א זי"ע** אמר לו באר"י, שזקינו **כ"ק מרן מהר"ש זי"ע** בנה הגג של בית הכנסת כמו גג של ארץ ישראל, דהיינו שלא נבנה בשיפוע כמו גגות חוץ לארץ, אלא ישר כמו שבונים הגגות בארץ ישראל. ולכאורה הכוונה בזה בפשטות, שמלמטה מבחוץ הי' נראה כאילו הגג הוא ישר. וראה בהערה למעלה מה שכתבנו בזה.

יש להוסיף, שברוב בתי כנסיות שהיו להם "כיפות", היו גגות כאלו, יש שבנו גג משופע א' לכל רוחב הגג (כמו במאָסט), ויש שבנו שלשה גגות כמו בבעלזא (בפשטות תלוי לפי רוחב הגג, ובבית הכנסת שב"זאלקאוו" אפשר עוד היום לראות את שלשה הגגות המשופעים דרך החרכים בחומה המקפת את הגג, וכן נראה על הבית הכנסת ב"לובימול"). ויתכן, שהכוונה בגגות משופעות אלו, הי' לכסות את הכיפות שבלטו מעל הגג, אם מחמת שהיו נקבים בהכיפות בשביל יציאת העשן של הנרות שבה"הענג-לייכטער'ס", או מחמת שבתקופות הקודמות נאסר מטעם הממשלה לבנות בתי כנסיות עם בליטת כיפה, ששימש כסמל לבית תיפלתם, או מחמת שלא רצו שתבלטנה הכיפות לחוץ מחמת חוקות העכו"ם (ראה שו"ת מהר"י אסאד או"ח סי' ל"ט), או בפשטות שעקב שיטת הבני' לפי היכולת דאז, הי' צורך בבניית גגות משופעות.

הפתח שעל הגג

ה. בגגו של ה"בוידעם" הי' פתח לעלות על הגג[ו].

החומה שעל הגג

ו. הגג מבחוץ הי' מוקף חומה גבוהה בכל ארבע רוחות הבית, שבה היו מצויירים כעין חלונות אטומות שקראו להם "טויטע פענסטער'ס". ועל זה עמד לנס נזר הקודש עם ה"גאלדענע קוגלן"[ח].

המרזבים שעל הגג

ז. בצד מערב לאורך החומה היו שני מרזבי מים, שבאמצעותם ירדו מי הגשמים שהתקבצו על הגג[ט].

קדושת הגג

ח. בפרום מלחמת העולם השני' רצו גדודי הצבא הפולני להעמיד על בנין הבית הכנסת כלים להגנה מפצצות האויר של האויב, ציוה כ"ק מרן מהר"א זי"ע להשתדל בכל האפשר לבטל תכנית זו, שלא לחלל את המקום הקדוש, וב"ה הצליחה השתדלותם ולא העמידו שם את כליהם[י].

צלעות הבית

ז. **הרה"ח ר' אברהם מענדלאוויטש ז"ל.**

ח. ראה אודות כל זה למעלה בפרק ב'.

ט. ראה תמונה:

י. ראה **'שאילת יעב"ץ'** (ח"ב סי' נ"ד), וז"ל:

"ודאי צריך למחות בידו וכו' להסיר כל תשמיש חול מכותל של בהכ"נ. ואפי' לתקוע בו מסמר לתלות בו דבר של חול שאינו שייך לבהכ"נ ולא לצרכו אסור, ולחיות הדברים פשוטים לא ראיתי להאריך במה שאינו צריך".

ובשו"ת **'חקרי לב'** (מהדו"ת או"ח סי' ה') מביא לענין להעמיד עמודי תקשורת על גגו של ביהכ"נ דהרי זה בזיון לכבוד ביהכ"נ, וחייבים למנוע זאת.

ובשו"ת **'משנה שכיר'** (או"ח סי' ל"ז) כתב:

"ולכן מחיתי כשראיתי אחד שטח חבלים מחלון ביתו, וצד האחר של החבלים קשורים לסורגי חלון ביהכ"נ, משום דאסור להשתמש בכתלי ביהכ"נ אף מצד חוץ בתשמישי חול שאינם לצורך ביהכ"נ".

פרק כ

חצר בית הכנסת

המגרש לפני הביהכ"נ

א. כ"ק מרן מהר"ש זי"ע הקפיד שיהיה שטח ריק וחצר רחבת ידים לפני הבית הכנסת[א].

מקום ה"הויף"

ב. בחצר בית הכנסת בצד מזרחית דרומית של הבית הכנסת, עמד בית משכן קדשם של רבוה"ק זי"ע[ב].

צלעות הבית

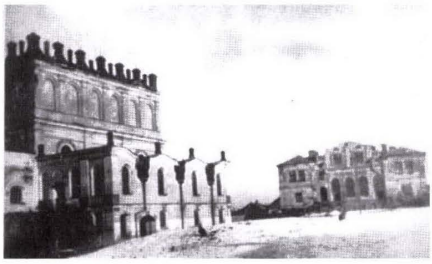
א. הגה"צ מביל**גורייא** זצ"ל כותב:

"שמעתי מ**אחי שליט"א** [כ"ק מרן מהר"א **זי"ע**] בסקאהל, א"ז זצ"ל [כ"ק מרן מהר"ש זי"ע] הקפיד מאד שיהיה מגרש נרחב סמוך לביהכנ"ס וביהמ"ד בבעלזא, ורצה לקנות אצל פריץ אחד, ומחמת רשעתו לא הסכים למכור, והצטער מזה. ובסוף עלה בידי א"א ז"ל לקנות המקום, ואמר כי התנו של הרשע שהוא היה מסכים למכור זכה שנעשה ראש ונתגדל".

וראה תמונה:

ב. ראה תמונה:

ראה שו"ת **'מהרי"ט'** (ח"ב סי' ד') שכתב בתוך דבריו לענין תשמושי חול בחצר בית הכנסת:

"ונהי שאם הי' המקום הזה שקבעוהו לאכילה ושתי' במערב נגד ההיכל, ודאי שראוי להחמיר שלא לנהוג בו קלות ראש אעפ"י שהמקום חול הואיל והוא מכוון כנגד הקדש איכא זילותא דבית הכנסת, אבל מאחר שהוא במזרח אחורי ביהכ"נ, שאין פתח ביהכ"נ פתוח כנגדו אין כאן בית מיחוש, שע"כ לא שנינו אלא לא יקל אדם את ראשו כנגד שער

מקום ה"בית המדרש"

ג. אחורי בית הכנסת, מצד מערב, עמד בית המדרש גדול שרבוה"ק התעסקו בבנינה, ושם ישבו ולמדו יומם ולילה[ג].

ה"קלאטקע"

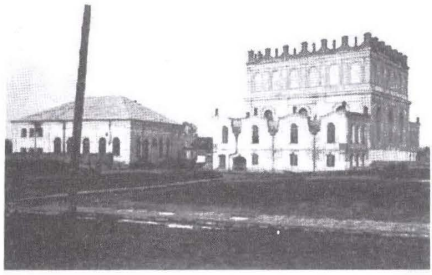
ד. בין בנין ה"הויף" [בית משכן קדשם של רבוה"ק] עד לבית הכנסת ובית המדרש, היו שטוחים על הקרקע קרשים[ד], שרבוה"ק בדרכם לבית הכנסת ולבית המדרש היו מהלכים עליהם מחמת ריבוי הטיט והרפש שהי' שם, וקראו להם "קלאטקע"[ה].

צלעות הבית

המזרח מפני שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים, אבל בשאר שערים שבצפון ושבדרום לא אסרו".

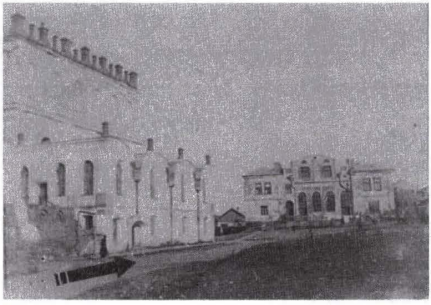
וראה עוד ב'**דעת תורה**' ל**הגאון מהרש"ם מברעזאן זצ"ל** (או"ח סי' קנ"ד סעיף א') שהביא מירושלמי (מגילה פ"ג הל"ג) לדון בדין קדושת המגרש שסביב בית הכנסת.

ג. ראה תמונה (הבנין מצד שמאל הוא בנין "בית המדרש"):

ראה לעיל המובא מדברי ה'**שלחן הטהור**': "ועושין בית המדרש קטן סמוך לפאליש ללמוד שם מעט קודם התפילה ואחריו, ויהי' שם בנין לחורף להחם הבית הזה". וכן הוא ב'**מנהגי וואדמיישא**' (סי' רצ"ב) שהיתה שם ישיבה אחורי בית הכנסת במערב. וב'**שם הגדולים**' ל**החיד"א זצ"ל** (מערכת גדולים ערך ר"ש בן יצחק) שמדרשו של **רש"י** הי' סמוך לבית הכנסת. וכן ראינו אצל הרבה בתי כנסיות בגאליציע, שבית המדרש הי' בנוי סמוך ממש לבית הכנסת.

ד. ראה תמונה:

ה. ראה **שו"ע** (סי' קנ"א סעיף ח'): "טיט שעל רגליו, ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל, וראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך". וכן כתב **הרא"ש** ב'**ארחות חיים**' (סי' מ"ט): "אל תאחר לרוץ לבית התפלה, ושמור רגלך פן יהיו מטונפות".

ועי' ב'**מהרי"ל**' (הל' שבת) שהי' המנהג לעשות ברזל מיוחד לפני בית הכנסת לקנח בו המנעלים טרם נכנסים. וראה בספרינו '**תלפיות**' (פרק ב') מה שהבאנו אודות ריבוי הטיט והרפש בעיירת בעלזא במיוחד.

קדושת קרשי ה"קלאטקע"

ה. בעת שהיו צריכים להחליף ולחדש הקרשים של ה"קלאטקע", ציוה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע לגנוז את הקרשים הישנים, לפי שלפעמים כשהיו חסידים באים מן ה"טיש" לתפילת מנחה, היו מתחילים כבר באמירת "קרבנות" בדרך הילוכם ע"ג קרשים אלו, ויש להם קצת קדושה של בית הכנסת[1].

מקום עריכת החופות

ו. בחצר בית הכנסת בצד מערב [לפעמים בפינת דרומית מערבית, ולפעמים לפני פתח המערבי] הי' עושים חופות וקידושין[2].

צלעות הבית

1. **במג"א** סי' קנ"ד (ס"ק א') כתב, וז"ל:

"ועזרות שלנו לא עדיפי מבתים וחצרות, ושמא כיון שמתפללין תדיר בהם כל זמן שהם נדחקים, נעשו קודש".

מקור דברי **המג"א** אלו הוא משו"ת **מהרי"ט** (שם בהמשך), ונעתיק פה לשונו:

"ובר מן דין בחצר העזרה של בית הכנסת עצמה אין לנו איסור ברור שלא ינהגו בה קלות ראש, שאעפ"י שמתפללין בתוכה המאחרים לבא לבית הכנסת, מ"מ אקראי בעלמא הוא, כדאמרי' בפ' בני העיר 'הרחוב אין בו משום קדושה', ואעפ"י שמתפללין בו בתעניות ומעמדות, משום דאקראי בעלמא הוא. וכתב **הטור** (סי' קנ"ד) 'וכן בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי אין בהם שום קדושה', ועזרות אלו לא עדיפי מנייהו שאינן מתפללין בהם אלא כשהן נדחקי' והיא הנקראת כת עצלנית. וראיתי לרב **מהר"ר יעקב ז' חביב** ז"ל שמתוך זה רצה לומר, שבתי כנסיות שאנו מתפללים בהם תוך החצרות במלכות תוגרמה, הם דומים לזה שאקראי בעלמא הוא, וכל דירתינו בבתיהם בחצריהם ובטירותם הכל דרך עראי בשכירות חודש או שנה, ואין בהם קדושה עכ"ד. וחוכך אני להחמיר בזה, דנהי דמהני לן זה הטעם שלא יהא בו קדושה אחר שבטל או שחרב, אבל בזמן שמתפללין בהם יש בה קדושה, וכענין שאמרו שם בבתי כנסיות שבבבל שעל תנאי הם עשויות, **פרש"י**: 'ע"מ שישתמשו בהם', וכתב **הרא"ש והטור** ולא מהני תנאה אלא למשתמש בו בחרבנו אבל בישובו לא מהני בו תנאה. ומ"מ בחצרות אלו של ב"ה קרוב הדבר לדמותו לרחוב, דאקראי בעלמא הוא, ושמא הואיל ומתפללים שם תדיר כל זמן שנדחקים אע"פ שהוא אקראי לגבי זה המתפלל המקו' נעשה קבע לעצלנים".

2. ראה **רמ"א** (יו"ד סי' שצ"ב סעי' ג'): "אבל בחופה שעושין בבית הכנסת" וכו'.

ועי' **'פתחי תשובה'** (אהע"ז סי' ס"א ס"ק י"ב), שמביא דבמדינות אלו נהגו לעשות החופה של כלונסאות בחצר ביהכ"נ תחת השמים לסימן ברכה.

מפתח הספרים והאישים

נערך ע״י הרב יצחק אלימלך פריעדמאן, עורך במכון

מפתח הספרים

אבני נזר . . . . . קטו, קנט
אגרא דבי הילולא . . . . . עו, קה, קמד
אגרות הרמ״ז . . . . . קכו
אדמור״י בעלזא . . . . . כג, מד, מה, עה, עט, קיב, קיב, קיח, קלא
אהל אלימלך . . . . . ל
אוצרות ירושלים . . . . . כח, נה, קלו, קנו
אור זרוע . . . . . עח
אור צדיקים . . . . . קעב
אז נדברו . . . . . ס, סא
אזור אליהו . . . . . קלא
אילה שלוחה . . . . . סט
אלף כתב . . . . . קכט
אמרי אש . . . . . קמא
אמרי דבש . . . . . קסו
אמרי יוסף . . . . . כה
אמרי יושר . . . . . קטו
אמרי פנחס . . . . . נא
ארחות חיים . . . . . קעה
אשל אברהם . . . . . קלה
באר יעקב . . . . . קל
בית דוד . . . . . עז
בית שלמה . . . . . קנט
בית שערים . . . . . קמט, קנד, קנד
ביתו נאוה קודש . . . . . מ, מח, נו, צו, קסו
בני יששכר . . . . . פו
בנין ציון החדשות . . . . . קכד
בצילא דמהימנותא . . . . . נא, צח, קד, קכ, קכא, קמג, קסז
ברכי יוסף . . . . . עז

גדולי חסידי בעלזא . . . . . נה, נט, סא
דבר חן . . . . . פח, קכט
דבר יהושע . . . . . קמז
דברי חיים . . . . . קמו, קנג, קנח
דברי חמודות . . . . . קנ
דברי קהלת . . . . . צח
דברי שאול ויוסף דעת . . . . . עח
דגל מחנה אפרים . . . . . סט
דובב מישרים . . . . . קנח
דובר שלום . . . . . כה, כו, לה, מא, עו, פט
דיבורים קדושים . . . . . עז
דעת תורה . . . . . קעה
דרך הנשר . . . . . צט
דרכי משה . . . . . קכא
דרכי תשובה . . . . . קל
האלף לך שלמה . . . . . קיד
הבתים . . . . . פז
החסידות . . . . . קכה, קלג
היכל ישראל . . . . . קמז
הליכות חנוך . . . . . קנה
הלכה למשה . . . . . קנט
המספיק לעובדי ד' . . . . . קיט, קכד, קכט
הריקנטי . . . . . צט
ויען יוסף . . . . . מז, עח
וירא ישראל . . . . . לב
זכור לאברהם . . . . . קנ
זכר חנוך . . . . . נג, קנה
זכרון יעקב . . . . . צו
זכרון שמואל . . . . . כג
זכרונות ונפלאות . . . . . נט
זרע קודש . . . . . כט
זרעא קדישא . . . . . קכח
חבצלת השרון . . . . . צז
חות יאיר . . . . . קכא קל
חזון נחום . . . . . צז

חיד"א . . . . . צג
חינוך . . . . . קכב
חקל יצחק . . . . . עה
חקרי לב . . . . . קעג
חתם סופר . . . . . נא, פז, צד, קו, קז, קח, קו, קיז, קמא, קנ
טעמי המנהגים . . . . . עד
י"ג אורות . . . . . ל
יום ישועה . . . . . קמג
יוסף אומץ . . . . . צו, קכא
ילקוט אוהב ישראל . . . . . כט
יערות דבש . . . . . עד
יפה ללב . . . . . קא
יראת א-ל . . . . . קל
כוחו דרשב"י . . . . . מה
כוכבי יצחק . . . . . קכד
כל בו . . . . . קכב, קכד
כנף רננה . . . . . קמב
כף החיים . . . . . צג, קטו
כתב סופר . . . . . קמא
לב העברי . . . . . קנ
לוח תמידים כסדרם . . . . . נב, נד, צח, קמג, קמז
ליקוטי אברהם . . . . . לב
לקט יושר . . . . . קלה
מאור ושמש . . . . . סט
מגיד תהלות . . . . . כט
מדרש ילמדנו . . . . . קכב
מהר"י אסאד . . . . . קמא, קעב
מהר"י אשכנזי . . . . . קיא, קסו
מהר"ם בריסק . . . . . קנד, קנו
מהר"מ מרוטנבורג . . . . . צג
מהר"ש ענגיל . . . . . נז, קנד
מהרי"ט . . . . . צז, קעד, קעו
מהרי"ל . . . . . קכא, קכג, קכו, קעה
מהרי"ק . . . . . צז, קכט, קנד, קעא
מהריא"ץ . . . . . קמט

מהרש"ג ..... קנד
מהרשד"ה ..... קג
מור וקציעה ..... קל
מחולת המחניים ..... קמא, קנא
מחזה אברהם ..... פט
מטעמים ..... צג
מכתב סופר ..... קלו
מנהגי אלעסק ..... נג, קנה
מנהגי בעלזא ..... קג, קנב
מנהגי הקהלות ..... מט, צח
מנהגי וורמיישא ..... מט, צו, צח, ק, קכז, קלג, קמג, קנג, קסח, קעה
מנהגי פיורדא ..... מט, צח
מקור חיים להחזות יאיר ..... קכג, קכד
משיב דבר ..... קמא
משמיע שלום ..... קנד, קנו
משנה הלכות ..... פח
משנה שכיר ..... קעג
משנת יוסף ..... קטו, קל
נודע ביהודה ..... פב
נועם אמרים ..... כז
נועם שיח ..... פ
נזירות שמשון ..... קיד
סבר נפתלי ..... קכט
סטרעליסקער חיבור ..... כה, עה
ספר חסידים ..... עט, פח, קמט, קנ
עטרת זקנים ..... קיג
עיקרי הד"ט ..... קכו
עץ חיים ..... קלז
ערבי נחל ..... עג
ערוגת הבושם ..... קנא, פט, קמט
פאר וכבוד ..... כח, לב, לד, עט, פ, פח, קיג, קנז, קע
פאר משה ..... פ, פז, פח, קעא
פאת השדה ..... קד
פליטה הנשארת ..... צג, קכג, קלו, קמא, קמג
פסקי תשובות ..... קסז

פרי השדה ..... קנד
פתחא זוטא ..... קלג
צמח דוד ..... כג
צמח צדק ..... קל
קב הישר ..... קלז
קדושת לוי ..... ככב
קול יהודה ..... קטו
קרן לדוד ..... פט, קנד
ראש יוסף ..... קסז
רבינו יונה ..... קיא
רבינו מנוח ..... פז
רדב"ז ..... קכח
שאילת יעב"ץ ..... קעג
שבלי הלקט ..... קמח
שדי חמד ..... עז, קד, קה, קמא, קנט
שו"ת ר"א גוטמאכער ..... קיז, קעא
שואל ומשיב ..... מז, עח, קטו
שיח זקנים ..... קכד
שירי כנה"ג ..... קכא
של"ה הק' ..... ככב
שלחן הטהור ..... עה, פז, פב, צג, קיד, קמב, קנה, קעה
שלחן רבותינו ..... עד, עז, עח, עח, פ, פז, צג, צח, קכא, קכה, קכה, קכו, קכט, קל, קלה, קלו, קנא, קנה
שם הגדולים להחיד"א ..... קסז, קעה
שם משמואל (מהר"ש ענגיל) ..... נז
שפע חיים ..... כט
תורת חסד ..... קטו
תכין לבם ..... נב, נו, נז, נח, נט, פג
תל תלפיות ..... כא, סא, קד, קמג, קנה, קעה
תנא דבי אליהו ..... מז
תפארת נפתלי ..... קכד
תרומת הדשן ..... קכח
תשובת הרשב"א ..... נג, קנה
תשורת שי ..... קטו, קנ, קסו

מפתח האישים

רבי אברהם (מצדיקים שדרו בעבר בבעלזא) ..... סח
רבי אברהם איטינגא מדוקלא ..... עז, מא
רבי אברהם בן הרמב"ם ..... קיט, קכד, קכט
רבי אברהם חיים דוד סופר ..... נ
רבי אברהם יושע העשיל מאפטא בעל אוהב ישראל ..... כט
רבי אברהם יצחק מתולדות אהרן ..... קג
רבי אברהם מסטרעליסק ..... כה, עה
רבי אברהם מסלונים ..... מג
רבי אברהם מענדלאוויטש ..... קעא, קעג
רבי אברהם ראנד ..... קנו
רבי אברהם שמחה מבארניב ..... מה
רבי אהרן יהושע לאנדמאן, משב"ק מרן מהרי"ד ומרן מהר"א ..... קיט
רבי אהרן מבייטש ..... מד
רבי אהרן מטשערנוביל ..... עז
רבי אהרן מרדכי רוטנער ..... סב, סז, קיט
רבי אלחנן האלפרין מראדימישלא - לונדון ..... לא
רבי אלי' הורשובסקי ..... קלא
רבי אלי' מאגרוב'ער ..... נז
רבי אלי' מווילנא הגר"א ..... ל
רבי אליהו גוטמאכער אבד"ק גריידיץ ..... קיז
רבי אלימלך אשכנזי אב"ד מעלבורן ..... קנו
רבי אלימלך פרענקל תאומים ..... פד
רבי אליעזר דוד פריעדמאן רב דחסידי בעלזא בלונדון ..... לח, מו
רבי אליעזר מדזיקוב ..... מה
רבי אליעזר פיש מטיסא-סאלקא ..... פ
רבי אלכסנדר סענדר שור בעל תבואות שור ..... ל, קלז
רבי אלעזר טווערסקי מפאלטישאן ..... כג
רבי אלעזר ראב"ד קאמארנא ..... קמח
רבי אלעזר, בן מרן מהר"ש ..... קלא
רבי אפרים זלמן מרגליות ..... מה
רבי אפרים קליין ..... נד
רבי ארי' לייב רב בעיר בארדיטשוב אחיו של מרן מהר"ש ..... כה, עו
רבי בן ציון שב"ח ..... קנא

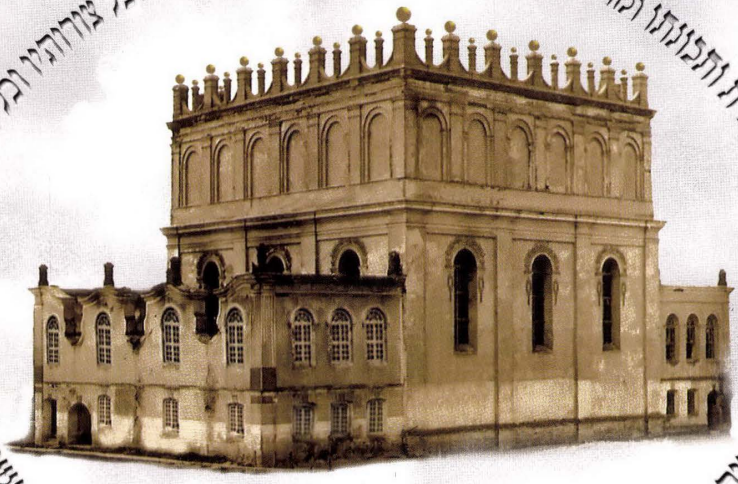
רבי ברוך יארטשוב'ער . . . . . נז, נט
רבי ברוך פרענקל-תאומים בעל ברוך טעם . . . . . מ
רבי גדלי' פעלץ . . . . . קנא
רבי געציל (זקינו של החסיד ר' דוד געציל'ס ז"ל) . . . . . ג, נא
רבי דוד בעל הט"ז . . . . . סד
רבי דוד געציל'ס . . . . . נ, צט
רבי דוד מאיר גרינוואלד . . . . . ג, נה, קיד, קכט, קלג, קלח
רבי דוד מנחם מאניש באב"ד מטארניפאל . . . . . קסד
רבי דוד שפוטץ . . . . . סח
רבי דוד מדינוב . . . . . כג
רבי הלל גרשון . . . . . קכד
רבי הערשעלע פעמורונ'ער . . . . . קיב
רבי זכרי' מענדל מליזענסק . . . . . כט
רבי זלמן לוקוואר . . . . . קלז
רבי חיים יודא כ"ץ אבדק"ק סערדאהעלי . . . . . קכט
רבי חיים יוסף דוד אזולאי החיד"א . . . . . צג
רבי חיים מאיר האגער מוויזניץ . . . . . קסט
רבי חיים מאיר יחיאל שפירא מנאראל . . . . . כז, קכח, קסט
רבי חיים מילער . . . . . קמז
רבי חיים מצאנז . . . . . קלא
רבי חיים נטע כ"ץ . . . . . מט, עה, קכא, קלב
רבי חיים שלמה פריעדמאן . . . . . מח, סז, קב, קד
רבי חנוך דוב פאדווא נאב"ד לאנדאן . . . . . קמו, קנו
רבי חנוך העניך מאלעסק בעל הלב שמח . . . . . נג, קנה
רבי יהושע העשיל מקאמארנא . . . . . מ, מא, מב
רבי יהושע מטומשוב . . . . . מב
רבי יהושע מענדל עהרנבערג . . . . . צז
רבי יהושע ראווער . . . . . ס
רבי יהושע שמש . . . . . קנג
רבי יואל מסאטמאר . . . . . סב, סז, קיט
רבי יודא גרינוואלד . . . . . נב, נג, נט, צז, קלט, קנה
רבי יודל קעניג . . . . . קנט
רבי יושע מראווא . . . . . נב
רבי יוחנן מרחמסטריווקא . . . . . קלט
רבי יום'לע [שטערוויצער] קראקאוויצער . . . . . נח, נט

רבי יום'לע יארטשוב'ער . . . . . סא
רבי יוסף גרינוואלד אבד"ק פאפא . . . . . צג
רבי יוסף דייטשער . . . . . קיב, קיג
רבי יוסף מאיר מספינקא . . . . . כה, עה
רבי יוסף מטומשוב . . . . . מב
רבי יוסף קנובליך . . . . . מח
רבי יוסף שטייכל . . . . . קכד, קכה, קכז
רבי יחזקאל שרגא משינאווא . . . . . כח, מב, נב, נג, עה
רבי יחיאל איכל מ"מ במעליטץ . . . . . כט
רבי יעקב בעריש מראווא . . . . . נג, נה, נו, ס, קנה
רבי יעקב הענגער . . . . . קיח
רבי יעקב חיים רוטנער . . . . . נט
רבי יעקב יוסף בעל התולדות יעקב יוסף . . . . . ל
רבי יעקב יצחק מלובלין . . . . . מד
רבי יעקב לייזער מפשעווארסק . . . . . מ, קכח
רבי יעקב משה מהיבנוב . . . . . קלג
רבי יעקב סקאהל'ער . . . . . נה, נו, ס, סא
רבי יעקב ראווער . . . . . נט
רבי יצחק אויסנבערג, ר"י בעלזא לאנדאן . . . . . קז
רבי יצחק אייזיק וויים בעל חקל יצחק מספינקא . . . . . כה
רבי יצחק אייזיק מקאמארנא . . . . . מ, עה, פב
רבי יצחק דוד רוקח, אביו של מרן שליט"א . . . . . סה, קכה, קמ
רבי יצחק מאיר מרעדום . . . . . קכח
רבי יצחק מנעווריא . . . . . נו
רבי יצחק מנעשכיז . . . . . קכח
רבי יצחק משה שו"ב מבעלזא . . . . . סג
רבי יצחק צבי זיידנפעלד . . . . . קמה, קנב
רבי יצחק רובין מבראד . . . . . קיב
רבי יצחק שפירא-קטן מטיסמניטץ . . . . . כג
רבי יקותיאל ארי' קאמעלהאר מסטאניסלאוו . . . . . עו, פט
רבי יקותיאל יודא מצאנז-קלויזנבורג . . . . . כט, עז
רבי יקיר ביגלאייזן . . . . . קכט
רבי ישכר דוב רמר"ז . . . . . כג
רבי ישעי' קארנבלי . . . . . קעב
רבי ישראל אלימלך רומפלער . . . . . מז, מז, ע, עז

רבי ישראל הבעש"ט הק' ..... ל, ס
רבי ישראל הובניב'ער ..... נה
רבי ישראל המגיד מקוזניץ ..... ג, קיג
רבי ישראל וועלץ ראב"ד פעסט ..... קכו
רבי ישראל מוויזניץ בעל אהבת ישראל ..... פ
רבי ישראל פעליק ..... נז
רבי ישראל קלאפהולץ ..... סא
רבי מאיר אנצ'ין ..... קמח
רבי מאיר מדזיקוב ..... מד
רבי מאיר מפרעמישלאן ..... סא, קיב
הרבנית מלכה ע"ה, א"ח מרן מהר"ש ..... כג, לא, מא, קיח, קכא, קל, קלא
רבי מנשה קליין אבד"ק אונגוואר ..... פח
רבי מענדל לאנדמאן משב"ק מרן מהרי"ד ומרן מהר"א ..... פ, קמד
רבי מענדל שימל ..... סח
רבי מרדכי מבילגורייא ..... כח, עה, צה, צז, קב, קכח, קל, קלז, קסה, קסח, קעב, קעד
רבי מרדכי מנאדבורנא ..... לז
רבי מרדכי מנעשכיז ..... קכח
רבי מרדכי מרחמסטרייווקא ..... צו
רבי מרדכי פעדער ..... ס, סא
רבי מרדכי פעלץ ..... נו, נז, קנא
רבי מרדכי שמש ..... צט
רבי משה אורטנער ..... פח
רבי משה אליקים בריעה פרנקל אבד"ק פוטוליטש ..... סד
רבי משה ארי' פריינד ..... לז, לח
רבי משה גרינוואלד אבד"ק חוסט ..... פט, קכט
רבי משה הלוי מו"צ בק"ק הורובשוב ..... קס
רבי משה טובי' גרינצווייג, משב"ק מרן מהר"א ..... עז
רבי משה מפשעווארסק ..... קכח
רבי משה מקאריב ..... לט, קיב, קסו
רבי משה סופר בעל החתם סופר ..... ג, קנ
רבי משה קליג דומ"ץ בהורבשוב ..... קנט
רבי משה ראטנבערג מוואוידוסלוב ..... קכד
רבי נח שטאקמאן אבד"ק פרעמיסלא ..... עח
רבי נפתלי אבדק"ק לימאוויסק ..... סט
רבי נפתלי יעקב הכהן ..... קכט

רבי נפתלי עהרליך אבד"ק דעליטין . . . . . צד, צה
רבי נפתלי צבי מראפשיץ . . . . . כט, מה
רבי נתן אדלער . . . . . צט
רבי עקיבא איגר אב"ד פוזנא . . . . . נ
רבי פייוויש מיאברוב . . . . . קיג
רבי פנחס הלוי הורוויץ בעל הפלאה . . . . . ק
רבי פנחס חיים הלוי הורוויץ . . . . . קלג
רבי פנחס מאוסטילא . . . . . קמ
רבי פנחס מדולינא . . . . . לט, קסו
רבי פרץ אנפאנג . . . . . לו, לז
רבי צבי אלימלך הערצבערג . . . . . נג
רבי צבי אלימלך כ"ץ . . . . . קה, קסד
רבי צבי אלימלך שפירא בעל הבני יששכר . . . . . כג
רבי צבי שפירא . . . . . נב
רבי ר' אלימלך מליזענסק . . . . . ל, מד
רבי ר' בער ממעזריטש . . . . . קכה
רבי ר' זושא מאניפאלי . . . . . ל
רבי ר' שמעלקא מניקלשבורג . . . . . ל, קלא
רבי ראובן גראס . . . . . נב
הרבנית רבקה העניא, אמו של מרן מהר"ש . . . . . עו
רבי שלו' בראנדער, ראש הישיבה . . . כג, מד, מז, נב, נו, נז, נח, נט, ס, סא, סב, סו, ע, עה, עח, פ, פג, צא, ק, קד, קיט, קלג, קמו, קמז, קסט
רבי שלו' מקאמינקא . . . . . קלא
רבי שלו' שטערביצער . . . . . נה
רבי שלמה מערזל . . . . . קלה
רבי שמואל העליר . . . . . קל
רבי שמואל ענגיל מראדימישלא . . . . . נז
רבי שמואל שרגא שניטצלער אב"ד טשאבא . . . . . מה
רבי שמחה ישכר דוב מציעשנוב . . . . . מב
רבי שמעון מיערוסלוב . . . . . מד, מה, סט, עה
רבי שמעון סופר אבד"ק קראקא . . . . . פב, צג, קכג, קלו, קמא, קמג, קמד, קסה
רבי שמעלקא טויבנפעלד . . . . . כג, קלא
רבי שמעלקא מניקלשבורג . . . . . קלא
רבי שמעלקא, בן מרן מהר"ש . . . . . קלא

צורת הבית
ותכונתו

עזרת הנשים ותקונתו ומוציאיו ומובאיו וכל צורותיו ואת כל חקותיו וכל צורותיו וכל תורותיו

והודע אותם ובהוב לעיניהם וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם

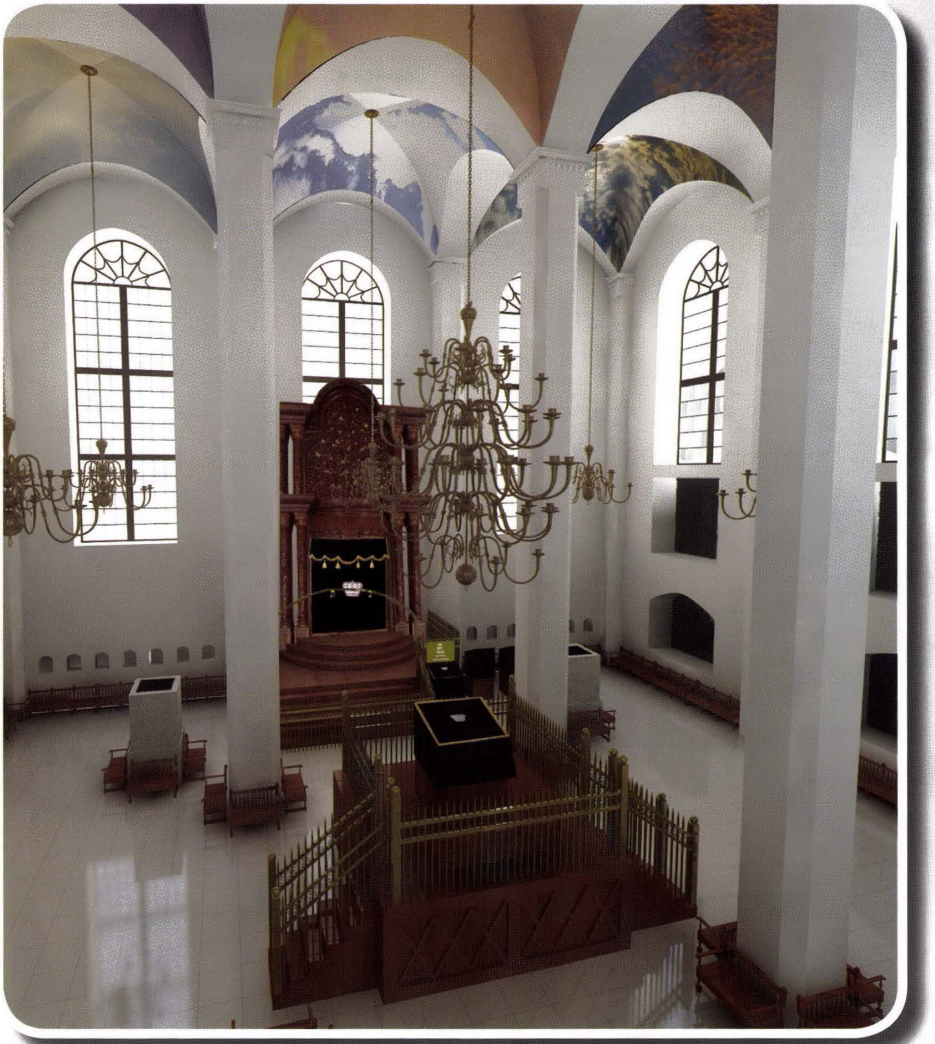
צורת הבית ותכונתו

בכדי להמחיש הענינים של פרטים רבים המתבארים בספרינו, עשינו תמונה של דגם שנבנה במיוחד להמחשת הדברים אצל המעיינים בספרינו, בה יוכלו לראות צורת ההיכל וכליו, דבר דבור על אופנו.

כמובן שהכל נעשה עפ"י עדות הזוכרים ועפ"י המתבאר בספרינו, אכן יתכן שישנם איזה פרטים שלא ירדנו לתכלית דיוקן ונעשו הדברים עפ"י השערה בעלמא, כגון גודל הכלים, ציוריהם ומראיהם, ועיקרם אינם אלא כדי לשבר את האוזן והעין בהבנת הדברים המובאים בספר.

יצויין, שהתמונות היו למראה עיני זקני תושבי עיר בעלזא שיחי', ונתקיים בהם כעין מה שכתוב (עזרא ג', י"ב): "**הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול**", והעידו בגדלם מה שראו בקטנם את תבנית בית הכנסת בתפארתו באמרם כי הוא דומה לזה.

פרטי התמונות יתבארו בעז"ה על מקומם בחלק התמונות (תמונות כא - כב).

מבט לצד מזרח

צורת הבית ותכונתו

צורת הבית ותכונתו

צורת הבית ותכונתו

דרום

צפון

צורת הבית ותכונתו

בית המדרש שבבעלזא מבפנים

היכל בית המדרש מבפנים כשהוא משמש לדאבונינו כבית חולים צבאי עבור הצבא הרוסי בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה.

גדר סביב הארון הקודש עם עיטורי "קוגלען" שעלי'.

ששה מדרגות לעלות לארון הקודש (ראה בספרינו פרק ט')

ששה עמודים בצידי הארון הקודש (שלשה בכל צד) לקישוט ונוי.

לפני כל א' מהחלונות משתלשל "הענג לייכטער" מהגג.

לפני הארון קודש משתלשל "הענג לייכטער" גדול ומיוחד.

מייערלעך [חריצים] בכותל מזרח להחזיק בהם הסידורים (כמובא בספרינו בפרק י"א).

נראה (משמאל התמונה) קצת מן המעקה של מדרגות הבימה.

החלונות הגדולים במזרח מחולקים לשנים באמצע וברחבם, ועשויים מריבועים קטנים שוים (ב' על ג' ריבועים בכל חלק) כעין חלונות בית הכנסת.

גם סיום החלק העליון של החלונות עשויים חצי עיגול כעין החלונות בבית הכנסת.

גובה החלונות היו בערך בגובה שיעור קומת אדם.

מאדני החלונות ניכר עובי הדפנות.

היו יכולים לפתוח ולסגור החלונות בהיכל בית המדרש.

הדלתות הגבוהות הקבועים בפתח הביהמ"ד בפינה המזרחית צפונית.

נראה חלק מוילון שהי' תלוי בחלון שלפני מקומו של מרן.

(כ"ז 'תבאר בעז"ה בספרינו 'תל תלפיות' פרק ד', והצגנו התמונה כאן מחמת כמה ענינים המובאים בספרינו)

ואהי להם למקדש מעט

אלו בתי כנסיות שבבבל

תמונות בית הכנסת שבבעלזא

לפי סדר השתלשלות בנייתו וחורבנו

עם ביאור מקיף על הדברים הנראים בכל תמונה ותמונה

בתוספת תמונות שאר בתי כנסיות המוזכרים בספר

בתמונה

תמונה נדירה של בית הכנסת מצד דרום קודם הוספת הקומה השני' בסאלאש הדרומי

בתקופה

בין השנים תר"ס - תר"ע

ניכר בתמונה

א

היכל בית הכנסת

הבית הכנסת מצד דרום עם הגג והחומה שעליו.

צורת ה"טויטע פענסטערס" על חומת הגג.

ה"קוגלען" המפארים את ה"שפיצן" שעל הגג.

החלונות של בית הכנסת מצד דרום ארוכים, מחולקים לשלש חלקים בארכן ושתי חלקים ברחבן.

הזכוכיות של החלונות מחולקים לכעשרים ריבועים קטנים (כל חלק כד' על ה' ריבועים).

הציורים והעלים המצויירים סביב החלונות לנוי.

סאלאש הדרומי

הסאלאש הדרומי בן קומה אחת בלבד.

ארבעה חלונות בסאלאש בערך בגובה קומת אדם.

גגות הסאלאש בנויים בצורה עגולה מול החלונות בכדי שלא למעט מהאור שבתוך ההיכל.

מעל החלונות עשו כמין חורים עגולים קטנים, כדוגמת ביהכ"נ בזאלקאווא.

נראה קצת הדלת המערבי של הסאלאש.

גם על גג הסאלאש עשו "שפיצן" בראש כל החלקים הגבוהים שבגג, כעין אותם שעל גג ההיכל.

עדיין לא נבנו הפתחים בצד דרום של הסאלאש

פאליש המערבי (משמאל התמונה)

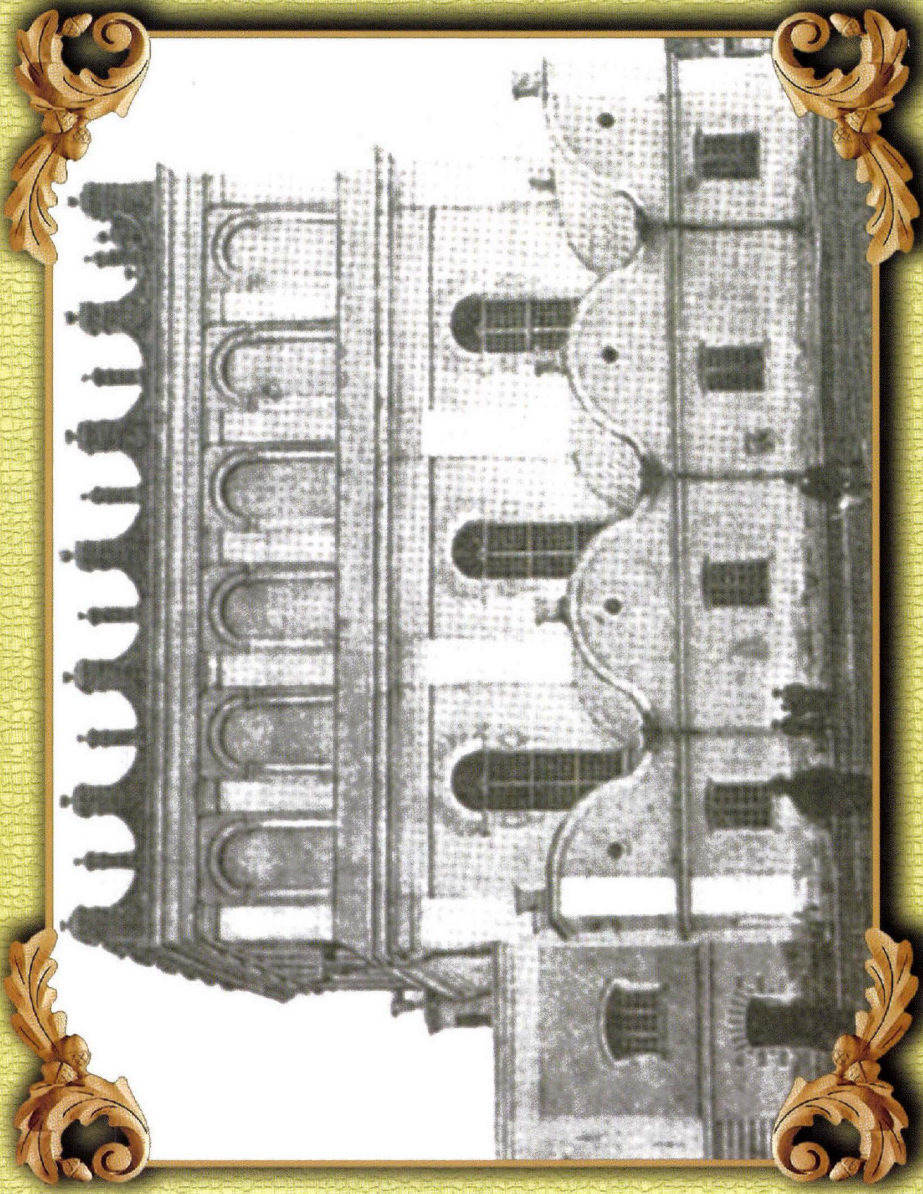
בשמאל התמונה רואים את הפאליש במערב ביהכ"נ.

חלון העזרת נשים שהי' בקומה השני' של הפאליש.

בפאליש נראית הדלת שהיתה נקראת "משיח'ס טיר".

בצפון מערב נראית הבליטה של מדרגות העלי' לגג (שווינדל טרעפ).

חלון בגובה אותה הבליטה.

בתמונה תמונה נדירה מבית הכנסת מצד מזרח - דרום קודם הוספת הקומה השני' בסאלאש הדרומי

בתקופה בין השנים תר"ס - תר"ע

ניכר בתמונה

ב

היכל בית הכנסת

תבנית בית הכנסת מצד מזרח, ורבוה"ק לא הוסיפו שום בנין מצד מזרח.

חומת הגג מצד מזרח עם צורת ה"טויטע פענסטערס" שעלי'.

ה"קוגלען" שעל הגג נראים בהדרם ובתפארתם.

החלונות הגדולות שבמזרח (גם מאחורי ארון הקודש) בני שלשה חלקים כמו בשאר צדי היכל בית הכנסת.

הקישוטים והציורים סביב החלונות מבחוץ.

הסאלאש הדרומי (משמאל התמונה)

הסאלאש הדרומי בן קומה אחת.

במזרח הסאלאש ציירו שלשה "טויטע פענסטערס" (אולי להשוותו לסאלאש הצפוני).

שתי חלונות בצד מזרח של הסאלאש הדרומי, ובשמאלם פתח כניסה אל תוך הסאלאש.

הסאלאש הצפוני (מימין התמונה)

הסאלאש הצפוני כבר בנוי והוא בן שתי קומות (עזרות נשים הצפוניים).

שתי חלונות בצד מזרח של הסאלאש הצפוני (התחתון), ובימינם דרך מעבר מתחת לאכסדרה הצפונית.

שלשה חלונות בצד מזרח של הסאלאש הצפוני העליון.

החלונות של סאלאש הצפוני במזרחו היו מחולקים לשנים לארכו ולרחבו (כמו כל שאר החלונות שבסאלאשן העליונים).

על סאלאש הצפוני היו ג"כ "שפיצן" כעין אותם שעל הגג ועל סאלאש הדרומי.

ניכר קצת מדרגות להקומה השני' בפינת מזרחית צפונית.

משמאל התמונה רואים את "בית המדרש" החדש שבנה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ממזרחו (החלון הקטן הוא מעל הארון הקודש).

בתמונה בית הכנסת מצד מזרח - דרום אחר הוספת הקומה השני' של הסאלאש הדרומי

בתקופה לפני מלחמת העולם הראשונה

ניכר בתמונה

ג

היכל בית הכנסת

הקוגלן שעל הגג עומדים על מכונם בתפארתם.

בית הכנסת מצד דרום עם הסאלאש הדרומי בן שתי קומות.

סאלאש הדרומי העליונה

גגות הסאלאש עשויים בצורה מיוחדת שלא לכסות על חלונות היכל ביהכ"נ ולא למנוע האור מלהאיר בתוך ההיכל.

בקומה השני' של הסאלאש עשו ארבע חלונות חלוקים לשתים לארכם ולרחבם וראשם עגול ודומים לחלונות היכל בית הכנסת.

סאלאש הדרומי התחתונה

הקומה הראשונה של הסאלאש שונתה ויש בה רק ג' חלונות בצד דרום.

הוסיפו בה שתי דלתות, האחת רחבה שבה פנו לימין להכנס לתוך הסאלאש התחתון, והאחת קטנה יותר שבה נכנסו לחדר המדריגות לעלות לקומה השני' של הסאלאש.

בצד מזרח של הסאלאש עשו ג' חלונות [במקום שתים] וביטלו את הדלת שהי' במזרחו.

מימין התמונה נראה קצת המדריגות המוליכות לקומה השני' של הסאלאש הצפוני, והשפיצן של גג הסאלאש הצפוני.

משמאל התמונה נראה קצת המדרגות המוליכות לקומה השני' של הסאלאש הדרומי.

לפני הדלת הקטנה יש שני מדרגות קטנות.

בתוך הפתח הקטן יש לראות קצת שהי' פתח גם במערבו של הסאלאש (ולפי"ז נראה שגם מהפתח ההוא היו יכולים ליכנס לתוך הסאלאש התחתון).

בתמונה בית הכנסת מצד דרום - מערב

בתקופה לפני מלחמת העולם הראשונה

ניכר בתמונה

ד

היכל בית הכנסת

בית הכנסת מצד דרום.

ה"קוגלען" שעל הגג עדיין מפארים את הבית הכנסת.

סאלאש הדרומי

הסאלאש הדרומי בן שתי קומות, וצורת בנייתו באבנים (אבני סאלאש העליון שונה קצת מאבני סאלאש התחתון).

עיטורי וקישוטי הסאלאש התחתון - מעל כל חלון אבן אחת כהה יותר, וכן מעל הדלת הקטנה, ומעל הדלת הרחבה ג' אבנים כאלו בעיגול.

קישוטי פינות הסאלאש'ן בחיטובים נאים של קוים ישרים, וגם הגגות מחוטבים בצורה מיוחדת.

המרזבים של הסאלאש הדרומי לירידת מי הגשמים מהגג, ומעל הדלת פונה המרזב לשמאל.

הפאליש המערבי

הפאליש המערבי עם חלון העזרת נשים שבו בקומה השני'.

ה'משיח'ס טיר' תחת החלון הנ"ל עם צורת האבנים שסביבו.

בשמאל התמונה נראה הפרוזדור שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במערבו של הפאליש.

בתמונה בית הכנסת מצד דרום

בתקופה לפני מלחמת העולם הראשונה

ניכר בתמונה

ה

בתמונה זו רואים להדיא את צורת בניית גגות הסאלאש'ן באופן שלא יסתירו את חלונות היכל בית הכנסת ולא ימעטו מן האור להאיר לתוך ההיכל ולכן מול החלון הנמיכו את הגגות.

גם רואים בתמונה זו שאחר הוספת הקומה השני' של הסאלאש הדרומי נתקצרו החלונות של היכל בית הכנסת ואין בהם רק שני חלקים במקום שלושה, ונראה להדיא שחלק התחתון של החלונות נשאר לשמוע [ולראות] מתוך הסאלאש את הנעשה בהיכל ביהכ"נ, כמבואר בספרינו (פרק ו').

בתמונה

בית הכנסת ובית המדרש מצד דרומית מערבית

בתקופה

בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה

ניכר בתמונה

ו

היכל בית הכנסת

חומת הגג בלא ה"קוגלען" שנלקחו ע"י הצבא הרוסי בעת המלחמה.

סאלאש הדרומי

הכותל המערבי של הסאלאש הדרומי העליון, שהיו בו שלושה חלונות.

גם נראית שם הדלת המערבית של הסאלאש העליון (בין חלון האמצעי לחלון השמאלי).

בית המדרש

בית המדרש נראה בתמונה זו מצד דרום ורואים בו חמש חלונות הקבועים בו.

גדר אבנים של בית המדרש שבדרום ומצויירים בה כעין "טויטע פענסטער'ס".

הקומה השני' של בית המדרש, שבה הי' העזרת נשים.

חיילים רוסיים עומדים ליד בית המדרש.

נראית הדלת מעץ שעשו החיילים לבית המדרש מצד דרום - אחר שהשתמשו בו לצרכם ועשו שינויים בבית המדרש ובחלקו הסמוך לו בדרום, כמבואר בספרינו 'תל תלפיות' (פרק ד'), גם הוסיפו גדר מעצים במערבו של ביהכ"נ.

בימין התמונה נראה קצה בנין ה"הויף" וה"גרויסע שטוב".

בתמונה בית הכנסת מצד דרום

בתקופה אחרי מלחמת העולם הראשונה

ניכר בתמונה

היכל בית הכנסת

חומת הגג בלא ה"קוגלען".

רואים איך שחלונות היכל ביהכ"נ לא כוסו ע"י בניית הקומה השני' של הסאלאש הדרומי.

מרזב אחד במערב ביהכ"נ שירדו בו מי הגשמים שנאספו על הגג.

פאליש המערבי:

הפאליש המערבי עם חלון העזרת נשים שהיתה בקומה השני' שבו עם ה'משיח'ס טיר' שתחתיו.

נראה קצת הפרוזדור שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במערב הפאליש.

השטח הריק בין בית הכנסת לבית המדרש.

בשמאל התמונה נראה בית אחד שכנראה הי' זה מהבתים דדרו בהם שני השוחטים שבבעלזא.

בתמונה בית הכנסת מצד דרום - מערב

בתקופה בעת הלוית כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, יום א' כ"ג מרחשון תרפ"ז לפ"ק

ניכר בתמונה

ח

סאלאש הדרומי

החלונות של הסאלאש העליון היו יכולים לפתוח ולסגור.

חלונות הסאלאש התחתון התחילו בגובה קומת אדם בערך.

מדריגות העלי' לקומה השני' של הסאלאש הדרומי נראים כאן מלאים אנשים.

פאליש המערבי

הפאליש המערבי עם חלון העזרת נשים בקומה השני'.

נראה גם 'משיח'ס טיר' [כשהיא פתוחה מעט].

בתמונה זו רואים שהיו יכולים לעלות על גג הפאליש וגם על הפרוזדור שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במערב הפאליש.

חלון בקומה השני' של הוספת כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע.

הדלת הדרומית של הכניסה לפרוזדור שבנה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע (שמשם פנו לימין להכנס לפאליש ומשם להיכל ביהכ"נ).

גגות הסאלאש'ן רואים שלא היו חלקים אלא מצויירים כמין קוים עגולים.

נראה ממול בית א' השוחטים בבעלזא.

בתמונה
בית הכנסת מצד מערב-דרום (בעת השלג על פני הארץ)

בתקופה
בין שתי המלחמות

ניכר בתמונה
ט

היכל בית הכנסת
שני המרזבים היורדים מן הגג במערב ונמשכים על גג הפאליש, ויורדים עד הקרקע דרך מרזבים אחרים.

סאלאש הדרומי
צורת המדרגות החיצונות להסאלאש הדרומי העליון עם המעקה שלהם העשוי מעץ.

למעלה [בסיום המדרגות] כנראה הי' מעקה בנוי מברזל (ומתעגל קצת למטה).

דלת הכניסה המערבי להסאלאש, והציור שעליו כעין "טויטע פענסטער" בגובה שוה להחלונות.

גם במערב היו שלושה חלונות לסאלאש העליון.

אפשר לראות גם את הסאלאש התחתון ממערב.

בקצה מערבית-צפונית של הסאלאש הדרומי התחתון נראה קצת דלת הכניסה לסאלאש זה מן המערב.

פאליש המערבי
רואים ברור את הפאליש המערבי והפרוזדור שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע.

גם רואים שקצה כותל הדרומי של הפאליש הי' גבוה יותר מגג הפאליש [כנראה מפני מי הגשמים שעליו שלא ישפכו להצדדים].

דלת הכניסה להפאליש מן המערב קרוב יותר לצד דרום (ראה בספרינו פרק ג').

דלת הכניסה מן הדרום אל הפרוזדור שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע להפאליש במערבו.

נראית קצת הבליטה בצפון מערב שבה היו המדרגות [שוינדל טרעפ] לעלות על הגג.

בתמונה בית הכנסת מצד דרום - מערב

בתקופה בין שתי המלחמות

ניכר בתמונה

י

היכל בית הכנסת

חומת הגג בלא הקוגלען, ורואים את היתדות שבהם היו תחובים ה"קוגלען" ועתה עומדים ריקנים.

קצה החלון המערבי של היכל בית הכנסת מעל העזרת נשים (הנראה מעל הכותל הדרומי של הפאליש).

סאלאש הדרומי

הסאלאש הדרומי מצד מערב.

פאליש המערבי

הדלת הנקראת "משיח'ס טיר" נראית עשוי' מעץ.

שלושת החלונות בצד מערב שהיו בעזרת נשים שמעל הפאליש המערבי לצד חוץ.

הגג המשופע על הפרוזדור שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע להפאליש המערבי.

פתח בדרומו של הפרוזדור הנ"ל וקצת מצורת הפתח שבמערבו.

בתמונה

תמונה נדירה מבית הכנסת מצד צפון

בתקופה

בין שתי המלחמות

ניכר בתמונה

יא

היכל בית הכנסת

תבנית היכל הבית הכנסת מצד צפון.

החלונות הגדולים של היכל בית הכנסת בצד צפון.

החלונות נתקצרו קצת ע"י בניית הסאלאשן כמו בצד דרום.

סביב החלונות שבצד צפון היו ג"כ הקישוטים והציורים בדמות עלים כמו בשאר הצדדים.

חומת הגג מצד צפון שגם בו היו חקוקים צורות "טויטע פענסטער'ס" לנוי.

ה"קוגלען" שעל הגג כבר נלקחו ע"י הצבא הרוסי.

בפינת צפון מערב של היכל בית הכנסת ניכרת היטב הבליטה של חדר המדרגות לעלות לגג (שווינדל טרעפ).

חומת הגג עם ה"טויטע פענסטער'ס" עלה הרבה מעל לגג ועליית הגג, מאחר שרואים שהמדרגות מסתיימים הרבה לפני גובה החומה.

סאלאש הצפוני

הסאלאש הצפוני על שתי קומותיו (עזרות נשים).

גגות הסאלאש בנויים בצורה עגולה שלא למעט מהאור מהיכל בית הכנסת (וכן עשו אח"כ בדרום).

גם על גג הסאלאש הצפוני עשו "שפיצן" בראש כל החלקים הגבוהים שבגג, כעין אותם שעל גג ההיכל ועל סאלאש הדרומי.

ארבעה החלונות של הסאלאש העליון היו מחולקים לשנים לארכם ולרחבם, ועגולים בראשם (וכן עשו אח"כ בדרום כנראה בכל התמונות מדרום).

המדרגות לעלות אל הקומה שני' של העזרת נשים התחילו מפינת מזרחית צפונית כשהעלי' היא מדרום לצפון, ובאמצע הסתובבו והמשיכו לעלות ממזרח למערב.

הפתח לעזרת נשים העליונה שבצד צפון הי' קרוב יותר לצד מזרח.

מרפסת עם מעקה שנמשכה בין המדרגות לפתח הכניסה לעזרת נשים העליונה.

הסאלאש הצפוני התחתון הי' צר יותר מהעליון, וחלק החיצוני שבו הי' עשוי אכסדרה.

בקצה האכסדרה (תחת כותל הצפוני של הסאלאש העליון) הי' כעין שערים שנמשכו על פני כל צד צפון מן המזרח עד סוף המערב.

דלת הכניסה להסאלאש התחתון נראית בתוך השער החמישי מן המזרח, והיא דלת מרובעת קטנה יותר מגודל השערים.

תחת המדרגות הי' מעבר לצד דרום של בית הכנסת, עשוי ג"כ בצורת שער.

פאליש המערבי

עזרת נשים שבצד מערב נמשך עד סוף העזרת נשים שבצד צפון.

מימין התמונה רואים את גג הבית המדרש (המבנה של עץ בצד ימין, כנראה ששייכת לבית השוחטים שנראה קצת לימינו [ראה תמונה ז, ח, יד], ואין לו כל שייכות לבית הכנסת).

בתמונה

בית הכנסת ובית המדרש מצד מזרח - דרום

בתקופה

בין שתי המלחמות

ניכר בתמונה

יב

בית הכנסת

בית הכנסת מצד מזרח ודרום.

בתמונה זו רואים ג"כ שגם אחר הוספת כל הסאלאשן עדיין נשאר כותל ההיכל מן המזרח כצורתו ולא הוסיפו עליו מאומה (פרק י"ז).

חלונות המזרח נשארו בגדלם המקורי ומגיעים בגובה שוה כמעט לאמצע גובה הסאלאש העליון.

חומת הגג כשחסרים בו ה"קוגלען".

השטח הריק שבין בית הכנסת לבית המדרש.

בית המדרש

בית המדרש מצד מזרח ודרום.

בית המדרש עם גגו המשופע.

החלק שבדרום בית המדרש לא נמשך עד סוף הדרום לצד מזרח.

רואים בתמונה זו שלא היתה דלת מצד דרום, ורק בעת המלחמה פרצו בה הרוסים דלת, כדלעיל תמונה ו.

פתח בית המדרש במזרחית צפונית מול פתחי בית הכנסת בפרוזדור שהוסיף עליו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ממערב לפאליש.

חלונות הבית המדרש מצד מזרח שהיו בו ארבעה חלונות גדולים ואחד קטן מאחורי הארון קודש.

ב' חלונות קטנים במזרחית צפונית בקומה השני', ששם הי' ה"שניידער שול'עכל", ומתוך חלונות אלו זרק השמש בשמחת תורה תפוחים לצאן קדשים, כמפורט בספרינו 'תל תלפיות' (פרק ד').

צורת חלונות הבית המדרש מצד דרום שהיו חמשה חלונות מחולקים לשנים בארכם וברחבם.

שלושה חלונות קטנים בדרום מערב שבו הי' פאליש של הבית המדרש בקומה התחתונה, ועזרת נשים בקומה העליונה.

שונות

מאחורי הבית המדרש בפינת צפון מזרח נראה קצת צד מזרח של בנין המקוה שהי' ממש אחורי הבית המדרש (ראה 'תל תלפיות' פרק ז').

בקדמת התמונה נראית אחת הקלאטקע'ס שתיקנו להלך עליהם שלא יצטרכו לטנף מנעליהם בבוץ אשר הי' רב שם [ויש לציין שאין זה הקלאטקע הידועה שבין ה'חויף' לבית הכנסת שעלי' התבטא כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע שיש בה קדושה קצת כמסופר בספרינו (פרק כ'), אלא כפי ששמענו מעדי נוכח שהיו שם כמה קלאטקע'ס שבלאו הכי לא הי' אפשר לילך שם מפני הבוץ והרפש].

בתמונה

ההויף והגרויסע שטוב, בית הכנסת מצד דרום - פינת מערב

בתקופה

בין שתי המלחמות

ניכר בתמונה

יג

בית הכנסת:

עובי החלונות של הסאלאשן של בית הכנסת כשאדן החלון רחבה לצד חוץ.

הקלאטקע הידועה שהיתה בין ההויף לבית הכנסת, שעלה התבטא כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע שיש בה קדושה וטעונה גניזה (פרק כ') נראית כאן לכל ארכה.

ה"הויף" וה"גרויסע-שטוב"

ביתם נאוה קודש של רבוה"ק נראה היטב קרוב לבית הכנסת מימינו מול פינת מזרחית דרומית של בית הכנסת (פרק כ').

ארבעה החלונות שבאמצע הבית (שתי חלונות במרכז ושני פתחים מימין ומשמאל) הם של ה"גרויסע שטוב" שבו ערכו רבוה"ק השולחנות (ראה ספרינו 'תל תלפיות' פרק ה').

הפתח משמאל ה"גרויסע שטוב" שמשם נכנסו להפרוזדור.

חלון שבשמאל הבנין מלמטה היא של ה"אייזערנע שטוב" (ראה ספרינו 'תל תלפיות' פרק ה').

חלון שבימין הבנין מלמטה היא של א' מחדרי הרבנית.

החלונות שבקומה השני' הם מהדירות של בני משפחת רבוה"ק.

שתי החלונות שבמרכז בקומה העליונה הם מדירת ה"שטוב-מענטשן" של רבוה"ק (ראה כ"ז בספרינו הנ"ל פרק ה').

בתמונה

מבט על העיירה בעלזא, בית הכנסת מצד דרום, ה"הויף" וה"גרויסע שטוב", וחלק המזרחי של הבית המדרש

בתקופה

בין שתי המלחמות

ניכר בתמונה

יד

בתי העיירה הפשוטים וביניהם עומד הבית הכנסת ברוב פארו והדרו.

ה"הויף" וה"גרויסע-שטוב" בימין התמונה.

הבית הכנסת מתנשא גבוה מעל כל בתי העיר כמובא בספרינו (פרק ב') גודל ההשתדלות של כ"ק מרן מהר"ש זי"ע על זה.

שטח רחב פ"י מבתים בין הבית הכנסת לבית משכן קד"ייהם של רבוה"ק.

העיגולים שבגג הסאלאש הדרומי היו ממש מול החלונות של היכל בית הכנסת שלא לכסות האור בבית הכנסת.

היו כמה "קלאטקע'ס" שהיו מהלכים עליהם מבית הכנסת עד הרחובות הסמוכים.

הקלאטקע שבין הגרויסע שטוב לבית הכנסת מתפצלת לשתים, דרך א' ממשיכה עד פתחי הביהכ"נ ודרך א' ממשיכה עד פתח בית המדרש בפינת מזרחית צפונית.

א' הבתים הנראים מול השטח שבין הביהכ"נ להגרויסע שטוב הוא בנין ה"חברה שטוב" (ראה 'תל תלפיות' פרק ו').

מול השטח שבין הביהכ"נ להבית המדרש ניכר מימין א' מבתי השוחטים ומשמאל בנין המקוה (ראה 'תל תלפיות' פרק ז').

בתמונה ההויף והגרויסע שטוב, בית הכנסת מצד דרום פינת מערב

בתקופה בין שתי המלחמות

טו

ניכר בתמונה ראה למעלה תמונה יג

רכה

בתמונה

בית הכנסת (מצד מזרח - דרום)
נראה ממרחקים מכיוון השוק

בתקופה

לפני מלחמת העולם השני'

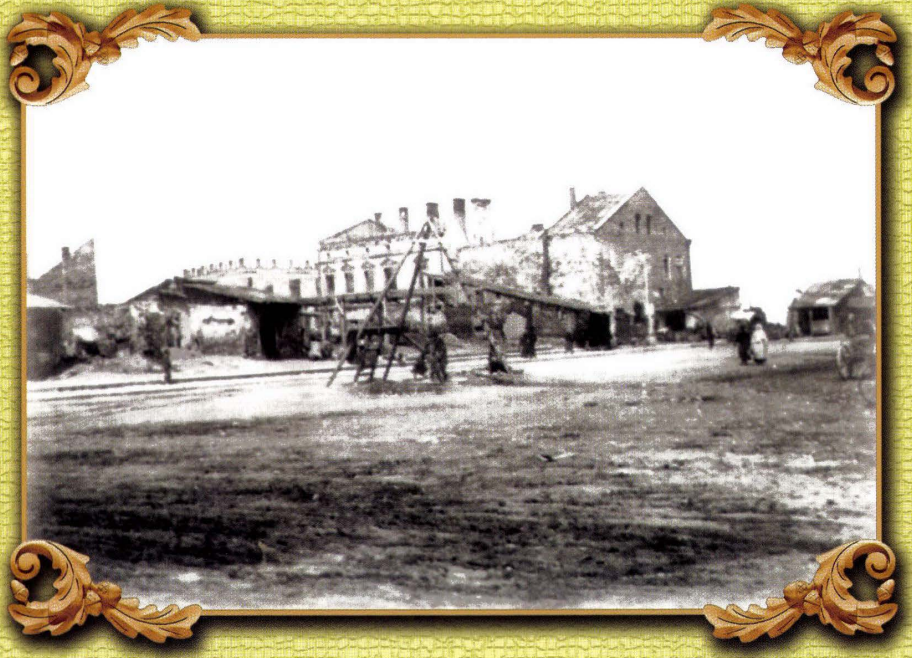
טז

ניכר בתמונה

השוק בבעלזא (הנקרא "רינעק" - ראה 'תל תלפיות' פרק ב'), וממרחק נראה גג בית הכנסת.

גגו של הבית הכנסת הי' נראה על פני כל העיירה.

בית הכנסת גבוה מעל כל בתי העיר (לפי המרחק לא הי' נראה הבית הכנסת בלא שיהי' גבוה כ"כ

בתמונה

תמונה נדירה של הבית הכנסת מצד מזרח - דרום, ובית המדרש

בתקופה

בתחילת מלחמת העולם השני'

ניכר בתמונה

יז

היכל בית הכנסת

תבנית ביהכ"נ מצד מזרח עם האגפים מצפון ומדרום (ובמזרח לא הוסיפו רבוה"ק, ראה פרק י"ז).

ניכרים היטב הקישוטים סביב החלונות של היכל הבית הכנסת.

סאלאש הצפוני

החיטובים היפים שעשו בפינות הסאלאשן העליונים.

בצפון הי' סאלאש התחתון קטן יותר מהעליון, שבימין סאלאש התחתון (תחת חלון הימיני של הסאלאש העליון) הי' צורת שער למעבר להאכסדרה שהיתה לאורך צד צפון (ראה תמונה יא).

הסאלאש הצפוני התחתון הי' לו רק שני חלונות במזרחו (ובמקביל הי' גם בדרום בסאלאש התחתון טרם הוספת הסאלאש העליון רק שני חלונות ופתח בשמאלו, ראה תמונה ב).

צורת המדרגות לעלות לעזרת נשים העליונה שבצד צפון, שהתחילו מן המזרח ועלו מכיוון דרום לצפון, ואח"כ פנו ועלו מכיוון מזרח למערב.

המעבר שמתחת המדרגות מדרום לצפון.

הקלאטקע

זוית דרומית מערבית של בנין ה"הויף".

ה"קלאטקע" הידועה שבין ה"הויף" להבית הכנסת נראית היטב ועמודים קטנים קבועים בצדי' להחזקת הקרשים (חלקם עקומים והרוסים).

קרשי ה"קלאטקע" ועמודיהם הנמשכים מבית הכנסת אל מול הרחוב שבדרומו.

חורבנות המלחמה

הרשעים הארורים ימש"ו כבר שלחו ידם בקודש ברוב רשעותם ושברו החלונות של הסאלאשן (ובכמה מהם עקרו החלונות לגמרי).

היכל הבית הכנסת והחלונות שבו עומדים עדיין על תילם.

בסאלאש הדרומי ניכרת היטב שחרורית מהשריפה שעוללו הרשעים ימש"ו.

ברשעותם הורידו והרסו את גג הסאלאש הדרומי העליון.

גם ב"בית המדרש" שלחו ידם להרוס הגג והחלונות.

בכל השטח ניכר היטב ההרס והחרבות ותילי העפר והאפר.

בנינים ובתים הסמוכים לבנין ההויף נחרבו כבר בעקבות המלחמה.

בתמונה

תמונה נדירה של בית הכנסת פינת מערב - דרום, ובית המדרש

בתקופה

בתחילת מלחמת העולם השני'

ניכר בתמונה

יח

לדאבון לב ונפש התחילו הרשעים הארורים להפיק זממם הרע לנתוץ אבני קודש ולהרוס את הסאלאש הדרומי.

ניכר קצת מן הכותל שהפריד בין חדר המדרגות הפנימי לעלות לסאלאש העליון.

במערב הסאלאש העליון נראה א' החלונות, וסמוך אליו קצת מן פתח היציאה אל מדרגות החיצוניות.

אבני הקודש תשתפכנה בראש כל חוצות.

גגו של ה"בית המדרש" הרוס לגמרי.

בתמונה תמונה נדירה מבית הכנסת מצד דרום - מערב אחר חורבן הפאליש וה"סאלאש'ן"

בתקופה בעת מלחמת העולם השני'

ניכר בתמונה

יט

רואים למפח עינים ודאבון נפש איך שהצליחו הרשעים הארורים ימש"ו להחריב ולקעקע לגמרי את הסאלאשן המפוארים מן הדרום ומן הצפון ולא נותר ביום חרון אף - רק ההיכל עצמו המרובע.

הבית הקדוש הזה שייסדוה קדושי עליון הי' למאכולת אש, ונכרים הרבה מקומות שהשחירו מחמת האש.

חומת הגג עם ה"שפיצן" עומדים עדיין בשלימותם.

בצד דרום

שלשה החלונות שהיו בין הסאלאש התחתון להיכל בית הכנסת.

האבנים שהפסיקו בין החלונות הגדולים של היכל ביהכ"נ להחלונות של סאלאש העליון נהרסו ע"י הרשעים.

יש קצת סימנים על הכותל איפה שהיו בנויים הגגות של הסאלאשן.

בצד מערב

הרשעים כילו זממם הרע בפאליש המערבי והפרוזדור שהוסיף שם כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע.

קצת מהחורבות שנשארו בהחלק שהוסיף כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע.

השער הגדול באמצע שהי' בין הפאליש להיכל ביהכ"נ במערב.

שלשת החלונות העליונות הם חלונות היכל הבית הכנסת, ונראים קטנים יותר מהחלונות שבשאר הצדדים (ראה פרק י"ח).

שלשת החלונות התחתונים הם החלונות שהיו בין העזרת נשים המערבי להיכל בית הכנסת (נראה שתחתית החלונות היו באלכסון).

בהפאליש המערבי לא היו חלונות להיכל בית הכנסת זולת מקום הפתחים.

הבליטה של חדר המדרגות לעלי' לגג (שווינדל טרעפ) שבפינת צפונית מערבית עומדת עדיין, וניכר בה חלון א' בגבהו.

המרזבים של הגג נהרסו ונשברו ואינם.

בתמונה

תמונה נדירה מבית הכנסת מצד מזרח - דרום

בתקופה

בעת מלחמת העולם השני

ניכר בתמונה

כ

בצד מזרח:
רק את החלון האמצעי התחילו הרשעים לשבור ושאר החלונות עדיין כמדתם.

בצד דרום:
האבנים שהפסיקו בין החלונות הגדולים של היכל ביהכ"נ לצד חוץ - להחלונות שבין הסאלאש העליון והיכל ביהכ"נ, נשברו ונהרסו ע"י הרשעים.

שלשת החלונות שהיו בין סאלאש העליון להיכל בית הכנסת היו יותר נמוכים מחלונות היכל הביהכ"נ בצד מזרח (כמבואר בפרק ו').

בתמונה

דמות תבנית היכל בית הכנסת מבפנים

ניכר בתמונה

כא

בהיכל בית הכנסת

ארבעת העמודים שהיו באמצע היכל בית הכנסת (פרק ד').

סביב היכל בית הכנסת היו י"ב עמודים וחלק מעביים בלט לתוך ההיכל בפנים (פרק ד').

היכל ביהכ"נ לא היו בו שלחנות וספסלים רק אצל הכתלים וסביב העמודים האמצעיים וסביב המזבחות (פרק י"ד).

ה"מייערלך" [החרוצים] שבכותל מזרח שבו השתמשו להניח סידורים ושאר חפצים (פרק י"א).

החלונות

שלשה חלונות בהיכל בית הכנסת בכל צד (פרק ו').

בין הסאלאשן העליונים והתחתונים מדרום ומצפון להיכל בית הכנסת היו חלונות למען יוכלו שם לשמוע [ולראות] את הנעשה בבית הכנסת (פרק י"ז).

חלונות היכל ביהכ"נ במזרח היו גדולים בני ג' חלקים, שלא הוצרכו שם לחלונות עבור סאלאש (פרק ו').

החלונות של היכל ביהכ"נ שבצד צפון ודרום קטנים היו מהחלונות שבמזרח, ולא נשארו בהם אלא ב' חלקים, מאחר שחלקם התחתון שימש כחלק מהחלון שבין הסאלאש העליון להיכל בית הכנסת (פרק ו').

ניכר דרך החלונות הגדולות תקרת הסאלאש מבחוץ היורדת נגד החלונות.

התקרה

היכל בית הכנסת היה גבוה מאד (פרק ד').

תקרת בית הכנסת היתה עשוי' כמין כיפות שנמשכו מעמוד לעמוד, והיתה מחולקת לתשע כיפות (פרק ז').

הכיפות שבגג היו צבועות מעשה אומן בגווני שמים ועננים, כל אחת בגוון אחר (פרק ז').

ה"הענג-לייכטער"

ה"הענג-לייכטער'ס" שהשתלשלו מן הכיפות שבגג עד חצי גובה היכל ביהכ"נ (פרק ח').

הנר תמיד שעמד קבוע בצד דרום, ובמקום זה - אמר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע - היתה הארובה שהכין כ"ק מרן מהר"ש זי"ע לעתיד לבוא כשיעמידו תנור בביהכ"נ (פרק ט"ז).

בתמונה

מבט לעבר צד מזרח מהיכל בית הכנסת

ניכר בתמונה

כב

הבימה:

הבימה הגדולה והגדר אשר סביבה המעוטרת ב"קוגלען" (פרק י"ב).

שלחן הקריאה הגדול ועשוי בשיפוע.

המדריגות להבימה שהיו שש מעלות מכל צד.

ארון הקודש:

ארון הקודש הי' מפואר מאד ועליו מחוטבים קישוטי אתרוגים מזהב (פרק ט').

הגדר סביב הארון הקודש.

השער העשוי לפני מדרגות הארון קודש.

בימת הארון קודש וששת המדרגות המוליכות אלי'.

שלשה מדרגות העליונות שהיו עגולות ובהם עלו מן בימת הארון הקודש אל הארון עצמו.

על ארון הקודש לא היו צורות לוחות ואריות.

על פרוכת הארון הקודש לא הי' מצוייר רק צורת "כתר" והאותיות כ' ת' [כתר תורה].

החלון האמצעי במזרח נמשך למטה גם מאחורי הארון הקודש.

עמוד הבעל תפלה

עמוד הבעל תפלה בימין הארון קודש (פרק י').

טבלת "שויתי" לפני העמוד משל נחושת.

עמוד רבוה"ק:

שני העמודים שהשתמשו בהם רבוה"ק (פרק י"א).

העמודים של רבוה"ק עמדו כך שפני רבוה"ק היו בעת התפלה כלפי העם.

המזבחות (פרק י"ג)

שתי המזבחות במזרח ההיכל, בדרומו ובצפונו, ובתוכם עפר.

הספסלים סביב המזבחות.

בתמונה

שטח הבית הכנסת כפי שנראה כהיום

על זה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו, על בית קדשנו ששמם שועלים הלכו בו.

בתמונה

בנין הבית הספר העומד כיום בשטח של חצר הבית הכנסת הקדוש

נחלתינו נהפכה לזרים בתינו לנכרים

כג

אוסטראה

כד

אוסטראה

בית הכנסת בפנים

כה

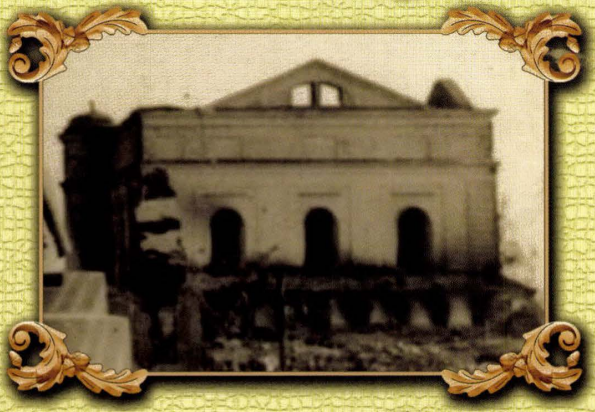
בילגורייא

ארון הקודש

כו

ביקאוו

כז

ביקאוו

כח

בראד

ביהכ"נ עם סאלאש

הדרומי

ניכר קצת פאליש המערבי

כט

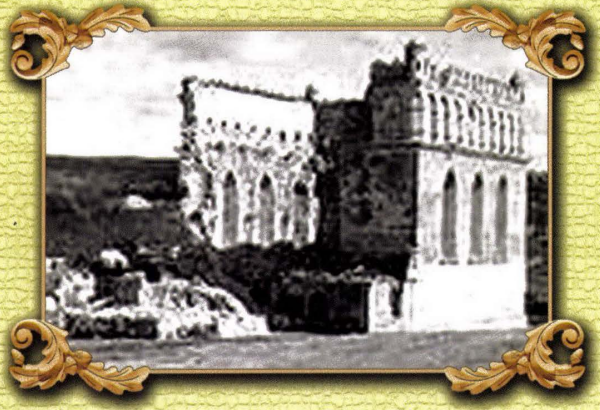
בראד

לאחר מלחמה"ע השני'
הביהכ"נ ופאליש המערבי

ל

האסיאטין

לא

האסיאטין

לאחר מלמה"ע השניה

לב

היבנוב

לג

היבנוב

לד

היבנוב

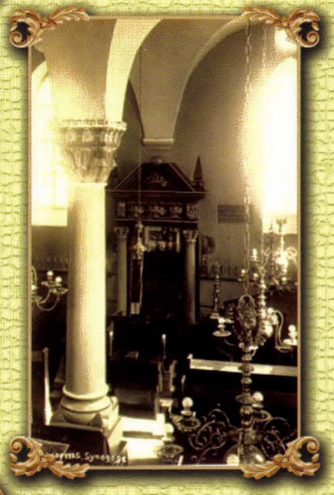
העמודים בפנים בית הכנסת כהיום

לה

וואַרמייזא

בית הכנסת בפנים

לו

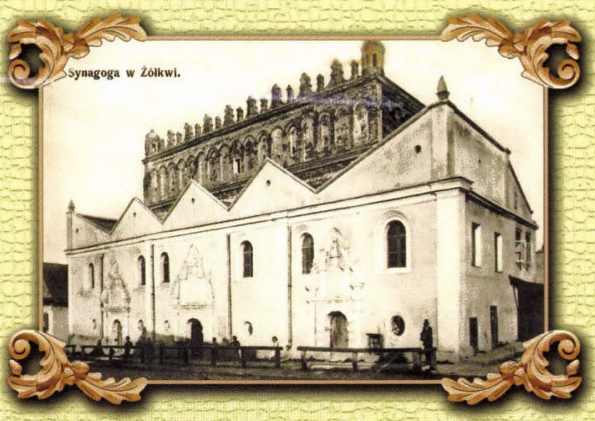
וואַרמייזא

בית הכנסת בפנים

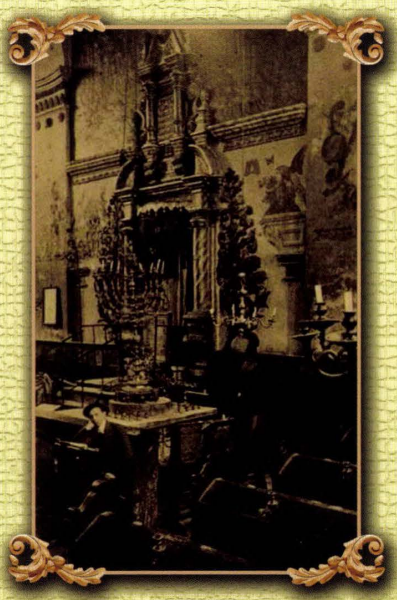
לז

וואַרמייזא

לח

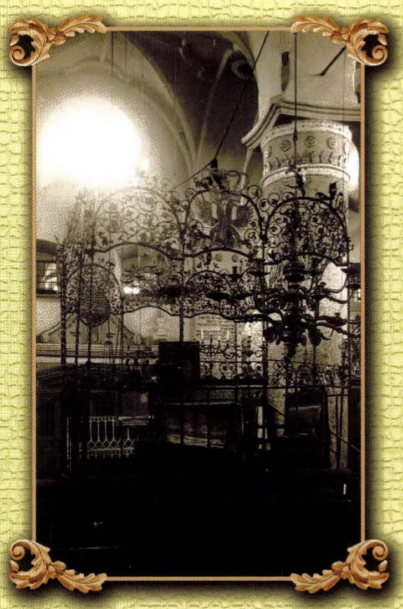
זאלקאווא

לט

זאלקאווא

בית הכנסת בפנים צד מזרח

מ

זאלקאווא

בית הכנסת בפנים צד מערב

מא

זאלקאווא

בעת מלחמה"ע השניה

מב

זאלקאווא

בעת מלחמה"ע השניה

מג

זאלקאווא

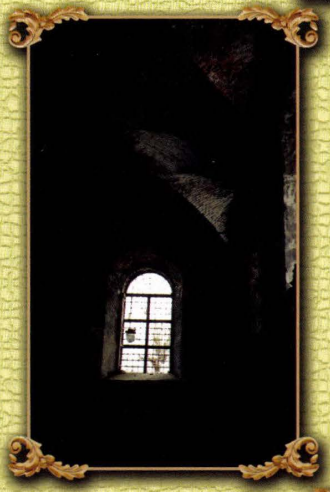
בעת מלחמה"ע השניה

מד

זאלקאווא

אחרי מלחמה"ע השניה

מה

זאלקאווא

בית הכנסת בפנים כהיום

מו

זאלקאווא

אחרי מלחמה"ע השניה

מז

טאמאשוב

מח

טארניפאל

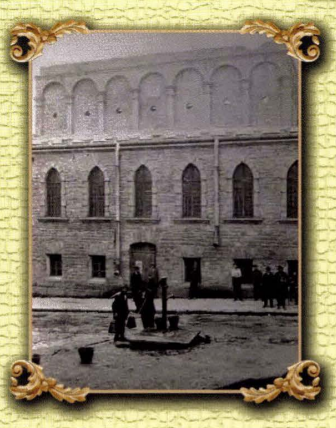

מט

טארניפאל

נ

טארניפאל

נא

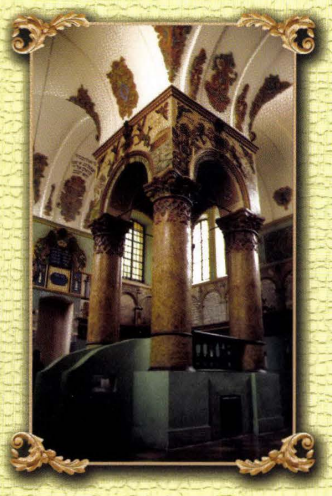
טארניפאל

נב

טארניפאל

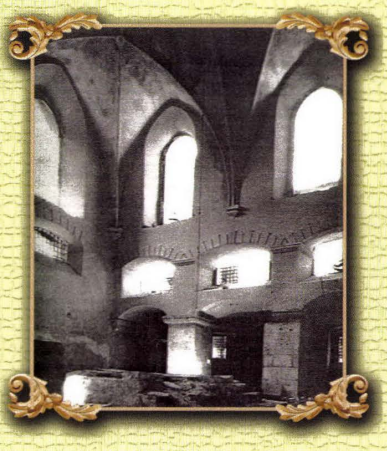
בית הכנסת בפנים

נג

לאנצוהט

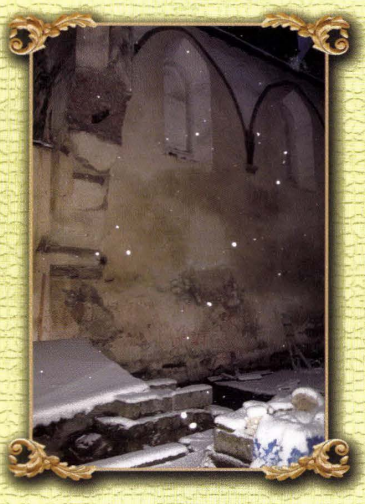
בית הכנסת בפנים

נד

לבוב (לעמבערג)

בית הכנסת "גאלדענע ראזע"
בפנים אחרי מלחמה"ע השניה

נה

לבוב (לעמבערג)

בית הכנסת "גאלדענע ראזע"
כהיום

נו

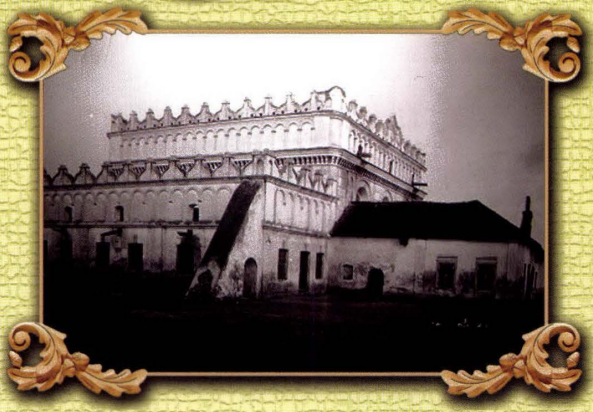
לבוב (לעמבערג)

בית הכנסת חדשים

נז

לוביטשוב

נח

לובימול

מערבית דרומית

נט

לובימול

מזרחית צפונית

ס

לובימול

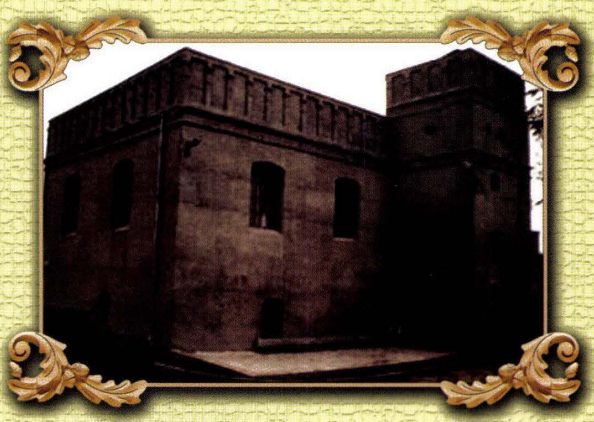
מזרחית דרומית

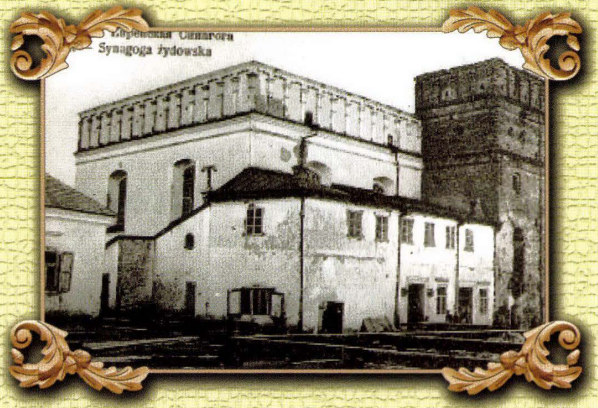
סא

לובימול

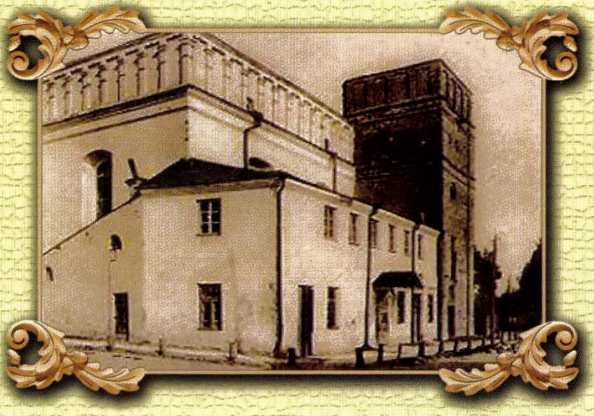
דרום

סב
לוצק

סג
לוצק

סד
לוצק

למקדש מעט

סה

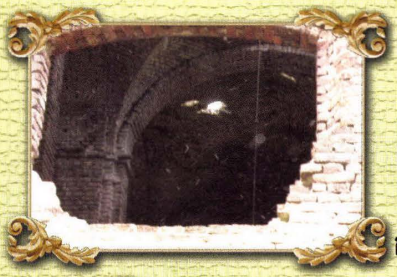
מאסט

סו

מאסט

העמודים בפנים כהיום

סז

מאסט

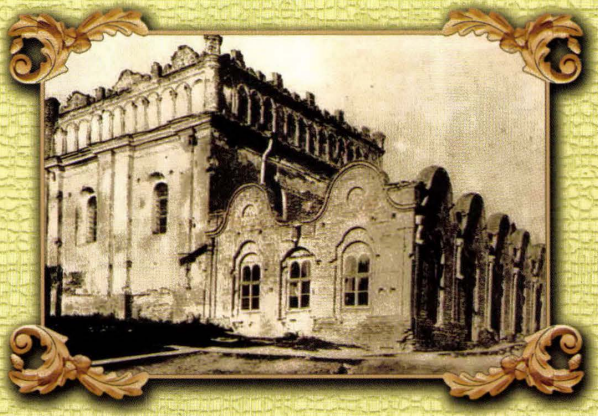
הכיפות בפנים כהיום

סח

מאסט

כהיום

סט

סקאהל

ע

סקאהל

כהיום

עא

סקאהל

בית הר ת בפנים כהיום

עב

פינטשוב

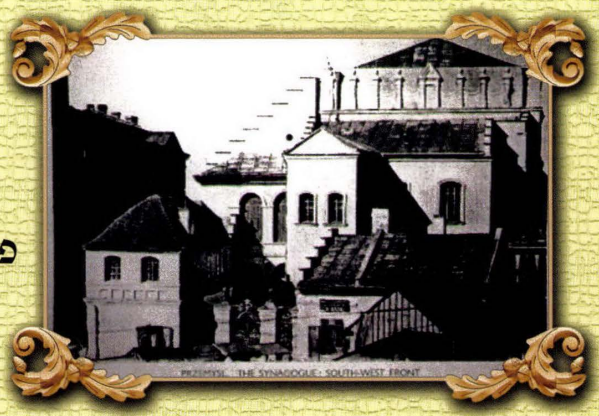
עג

פשעווארסק

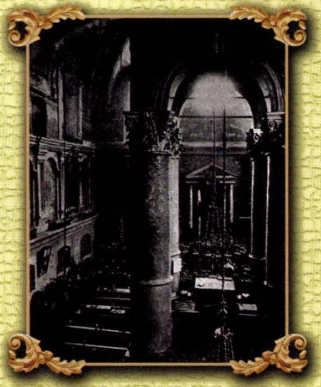
עד

פשעמיש (פרעמיסלא)

עה

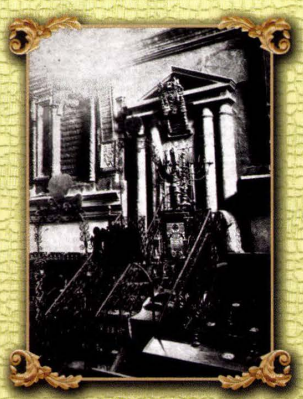
פשעמיש (פרעמיסלא)

עו

פשעמיש (פרעמיסלא)

בית הכנסת בפנים

עז

עח

פשעמיש (פרעמיסלא)

לאחר מלחמה"ע השניה

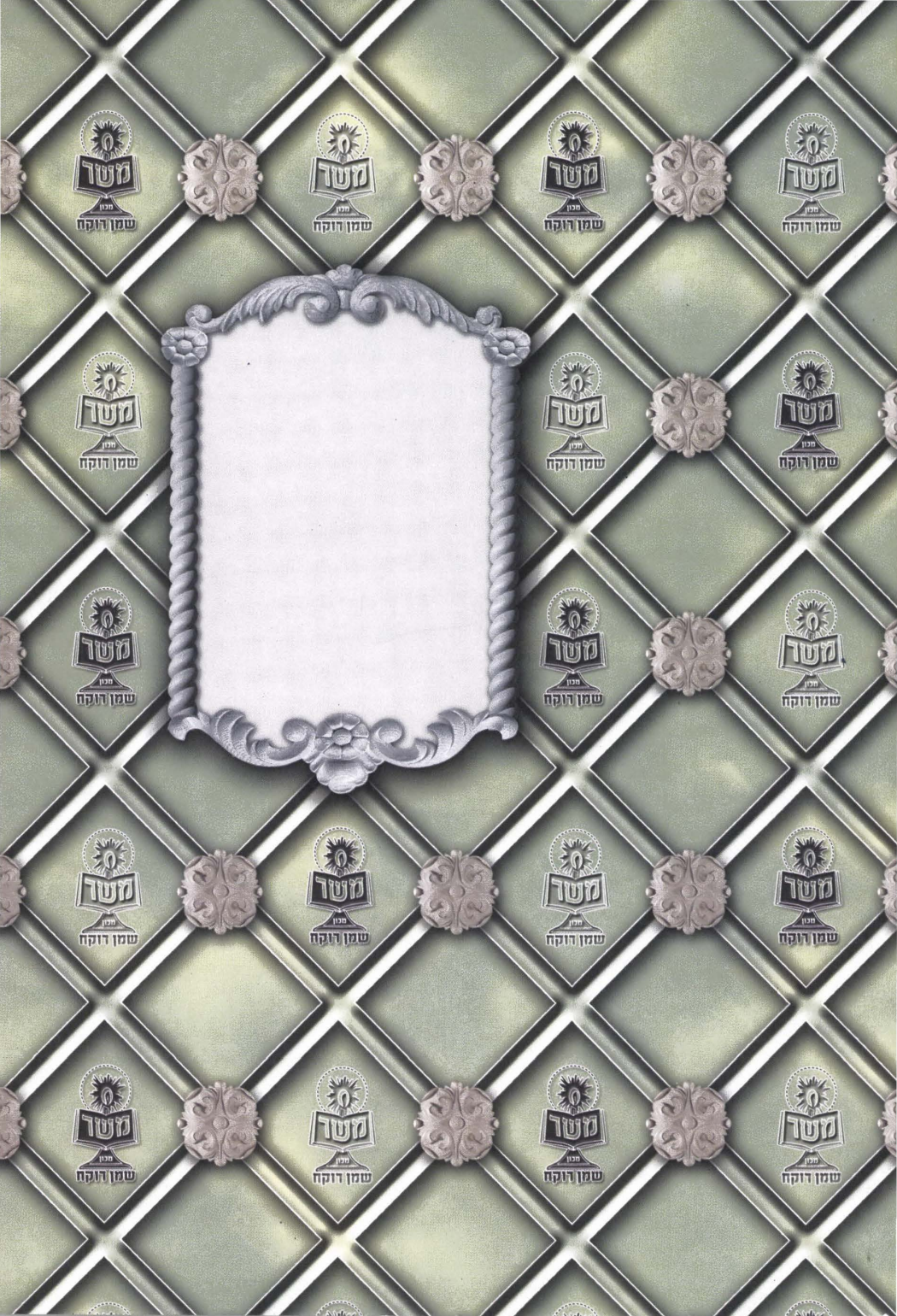
עח
שידלוב

עט
שעדליץ

ידועים דברי כ"ק מרן מהר"א זי"ע שאמר פעם בליל הסדר: אנו מבקשים "שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך וכו' כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו", שהשי"ת ינקום את נקמת הרשעים ששממו והחריבו בתי כנסיות הרומזים לקדושת יעקב אבינו ע"ה, בידעם שזהו הקיום של עם בני ישראל בגלות לחיותינו כיום הזה.

משר
מכון
שמן רוקח

משר
מכון
שמן רוקח